

LA REYNA EMPORDANESA

PER

JOSEPH M.^A ROCA

NOTA PREVIA

No esperi 'l llegidor l'estudi aciensat y pregon de la personalitat interessant de Madona Sibilia de Fortià, qui fou quarta muller del Rey En Pere III d'Aragó, motejat per la Historia ab lo nom de Pere del Punyalet gracies a la misericordia que sempre duya penjant del cinyell, y també ab lo de Pere 'l Cerimoniós per la seva inflexibilitat en la observança del ritual en los actes oficials hont la reialesa era causa o era efecte.

Aquest treball es un modest recull de notes, més o menys articulades, per a ofrenarles als escriptors imaginayres de figures històriques pretèrites, si es que volen conèixer la Reyna empordanesa. Aposta he dexat d'estudiar la transcendencia política y la influencia diplomàtica que l'enaltiment de Sibilia a la reialesa pogués tenir per a la Confederació. Més que ovirarla en les altures augustes de la magestat, he preferit contemplarla ben d'aprop, arran de terra, sentintli bategar el cor al impuls dels seus afectes y passions, fixant al ensemps documentalment ses relacions ab lo Rey abans lo connuvi y 'l tracte que li donaren sos fillastres al morir aquell, per a esbandir d'una vegada per sempre les boyres que enterbolien aquests dos moments històrichs de la Fortiana. Les notes ofrenadores poden ésser migrades, insignificants, però totes elles porten la autèntica de la certitut, car les he copsades en documents d'època, ja sia en la Cancilleria Reyala, ja sia en los Llibres de Comptes dels Tresorers de Sibilia, abans d'ésser y essent Reyna,

que guarda l'Arxiu del Reyal Patrimoni, ja sia en lo Dietari d'En Mascaró, existent en la Biblioteca de Catalunya, procedent de Casa Dalmasas. De les fantasies que ha sugerides la personalitat de Sibilia n'he prescindit en absolut, sacrificant en holocauste a la veritat històrica la amenitat de la llegenda.

LA AMISTANÇADA*

Nascuda en modest payral de Fortià, de poch llinatge y menys patrimoni, la tramuntana gronxolà 'l bressol de sa infantesa y li esventolà 'ls rulls de la cabellera quan en sa minyonía deportava per aquelles planes empordaneses.

Ànima gens vulgar, encara que no magnificada pel geni, hauría siguda excelsa si 'l sofriment l'hagués ennoblida. No tenía cap cultura, car no sabia de lletra, com ho palesen les cartes que'l Rey y ella, essent ja Reyna, escrivien a la Prioressa de Sixena demanantli dues *duenyas* del seu monestir, de trenta cinch a quaranta o quaranta cinch anys, bones religioses y ben honestes y scients per a mestres de Sibilia, qui «no sabe letras» (1276-139), diu lo Rey; «para amostrar a nos de letra», diu la Reyna (1589-32 g.). Les monges de Sixena tenien fama d'ésser dònnes instruïdes : la Reyna Elinor fa donar una quantitat pel seu tresorer «a Dona Toda d'Alagó, monja del monestir de Sexena de casa de la senyora Regina, ab albará de scrivá de ració, los quals la dita senyora li mana donar per provisió dená Beatriu de Santa pau, donzella, la qual la dita senyora Regina vol e mana que tenga en lo dit monestir per apendre de letra...» (A. R. P., 471-84 g.)

No obstant, si no era dòna instruïda possehia talent natural y era notable per la sua bellesa. L'historiayre Bernat Boades, qui degué conèxerla, puix li fou contemporani, diu del seu pare, al qual anomena Bernat, sent axí que'l seu nom patronímich era 'l de Berenguer — segons un *Llibre de Comptes* de Sibilia y un document del Rey —, que «fo hom de gran probitat», y de la filla que era «molt

* Les signatures qui no porten indicació de procedencia pertanyen al Arxiu de la Corona d'Aragó.

bella e agraciada fembra». No es, donchs, estrany que's fes mirar per lo Rey malgrat ésser viuda del noble aragonès D. Artal de Foces, camarlench de la Reyna Elionor, y qual familia ja's troba en temps de Jaume I.*

Del llinatge de Sibilía trobem un Canonge de la Sèu de Gerona, En Francesch de Fortià, al qual els *Idus* de juny del any 1343, l'Infant En Jaume li concedeix permís de fer obres per a servey seu y dels seus successors en *«quedam turris que est contigua portali civi-*

* Els Foces estaven continuament en contacte ab los Reys d'Aragó.

L'Alt Rey En Jaume dóna y concedeix en 1249, per 7,000 sous jaquesos, a un Artal de Foces, lo castell y vila de Pescasol y de Castel y de Santa Eulalia Major, ab tots llurs drets, rendes y pertencencies, excepte *mentálico* que'l Rey se reserva íntegrament per ell y 'ls seus. Per aquesta donació l'obliga a servir el Rey y sos descendents ab dos cavallers rics homens d'Aragó. A la mort de Mossèn Artal tot reverteix al Rey ab les millores fetes (287-172). En 1291 se troba un Athon de Foces (193-140 g.).

En 1295 lo Rey ven a Martí Ruiç de Foces els castells y viles de Sales de Munt y de Vall, vora Barbastre (194-152). Segueix en 1296 un Martí Ferran de Foces (194-280 g.), y en 1300 y 1301 un Martí Roderich (198-209 y 349), al qual l'any 1302, desde Gerona (199-124), lo Rey d'Aragó li fa guiatge per a anar a França a veure lo Rey de Castella, y en 1308 (205-229) li dóna 'ls drets, rendes y pertencencies del lloch d'Elson, fins que'l Rey vulga.

Desde Lleyda, l'any 1292, lo Rey mana sien donats a Pere de Foces, per a ús de la expensaria de la Casa Reyala, 1,000 sous jaquesos (255-28). Seguíu essent tresorer l'any 1305 (295-36), y quan Jaume II retorna uns serrahins a Mahomat Amiramuçlemin, Rey de Tunís, els confia al «feel e familiar despenser de casa nostra en Pere de Foces portador de aquesta carta nostra...» (334-178). En 1306 el Rey li concedeix 1,000 sous anyals (204-8), y en 1313 500 sous barcelonesos, cobradors sobre les cenes dels llochs de Palafrugell y Cervià, *«ad vitam vestram»*, li diu Jaume II (210-110). Passa una centuria justa, y Ferran d'Antequera, desde Lleyda, fa donar a un altre «fael nostre Pere de Foces noranta florins dor daragó los quals es nostra antenció donarli per son manteniment» (2412-72 g.).

Un Eximeniç de Foces, ab sos vassalls, van a la armada contra 'l Rey de Granada (206-45), y Jaume II, en 1309, los permet que per un any puguen vendre y penyorar. L'Eximeniç era mullerat ab N'Elvira Cornel (209-223); en 1317 obté permís reyal per a treure de Tortosa cinch centes cargues de blat y cinch centes d'ordi (204-148). Es el pare d'Ahon (301-255), a favor del qual renuncia les cavalleries a ell concedides per lo Rey, *«Considerando el deudo paternal entre vos dicto Noble Atho erades heredado nin vuestra fazienda entro agora como vuestra condicion merece non era puesta en fillo mio non estado...»* (314-62). La carta pública d'aquesta renuncia fou firmada en la Aljafería el 4 *Idus* d'octubre del any 1325.

L'any següent lo Rey mana procedir contra dit Athon per unes robaries fetes a un vehí de Sessa, terme de Salelles (228-132 g.). Del procés ne degué resultar innocent o perdonat, car lo Rey Alfons, en 1332, tractant d'unes vendes o arrendaments de llochs y béns pertanyents al dit Athon, li dóna 'l tractament de *«nobilis e dilectus noster Athonus de Focibus...»* (485-227). En 1335 lo Rey En Pere li regala 2,000 sous jaquesos per a un cavall (576-200), y en 1336 li reitera la donació feta per Jaume I a N'Eximeniç del castell y vila de la Almunia, ab homens, dònes, axí cristians com serrahins, termens y pertencencies, aygües, prats, herbes, fustes, forns, etc., etc. (860-150 g.). Abans d'aquesta gracia reyal, essent encara Infant En Pere, se li quexa que'ls homens del lloch de Sessa no feyen cas dels drets de propietat que ell y 'ls seus de llarch temps tenien en la cequia del lloch de Noyaes y l'aygua que va al moli; en aquesta protesta no hi era estrany lo Bisbe d'Osca (584-93 g.).

A Thomàs Pere de Foces, qui ja havia tractat ab Jaume II d'uns juheus usurers d'Osca en 1321 (220-68 g.), aquell per *«la vuestra mesnaderias»*, li dóna 3,000 sous jaquesos cada any, a fur y consuetut d'Aragó, any 1325 (314-208), y 'l Rey Alfons en 1328 li perllonga per tres anys la *lenda* de es carniceries dels juheus de Barbastre qui li havia concedida Jaume II (475-124). Anteriorment

tatis Gerunde vocata porta tuffina et hospicium canonice sedis... (1591-69). Passen anys sense aparèixer el nom Fortià, quan de cop y volta les il·lícites relacions del Rey En Pere el ressuciten vinculat ab Sibilia, la qual abans no figurava pas entre les dames de la Cort ni fóra d'elles.

Aparegué, donchs, Sibilia, després de morta Elionor de Sicilia, anomenada pel poble la «Reyna grossa», qui finà en la ciutat de Lleyda lo Divendres Sant del any 1375 : per son dol fou trencada la consuetut, per ordre del Rey, de vestir de sachs la Cort y les persones reynals, les quals havien de vestir «de drap negre fort gros e vestidures mal fetes» (1249-40 g.). Ademés, el Rey muntava ab sella francesa, fre, pitral y retranga, obrada ab dos cuyros cordovans

estava autorisat per a treure de Tortosa 200 cargues de blat per a portarles lla hont volgués mentres no fos en terra de serrahins (215-151). Essent Infant Pere 'l Cerimoniós, any 1332, li donà 1,000 sous jaquesos per a un cavall (575-136), y essent En Thomàs conseller del Rey, en 1336, n'hi regalà altres tants per al mateix objecte (858-57 g.). En 1339 el Rey lo nomenà, a vida, administrador de la Vall d'Aran y castellà de Castelllions (951-28 g.).

L'any 1343 Pere III compra al noble y dilecte de sa casa, Artal de Foces, la Vall d'Osor ab tots sos drets (556-23). En 1344, desde Perpinyà, lo Rey li concedeix per ell y 'ls seus 6,000 sous alfonsins anyals, y li reitera la donació en 1346 a modo d'Italia, afermantla en los béns reynals de la Illa de Serdenya (1015-178 g. y 179). En 1356 lo nomena Governador de Mallorca, autorisantlo per a que ab una nau o dues galiotes pugua transportar la familia y les robes y objectes (1418-54, 54 g., 55 g. y 99). En aquesta època era donzella de la Reyna N'Elvira de Foces (470-92, 471-54 y 473-53 g. y 94 g.). L'any 1359 el Rey concedeix al dit Artal, cavaller y Consiliari seu (1159-147 g.) en tota sa integritat «in satisfaccione e emendam certe peccunies», la Alqueria que possehia en lo regne de Mallorca Micer Arnal Puigdorfilà (1166-219 g.). Aquesta Alqueria motivà un litigi després de mort Mossèn Artal, que Johan I, en 1391, resolgué en favor dels marmessors d'aquell (1979-69 g.).

En 1366, que era conseller y camarlench de la Reyna, li fa donació 'l Rey, agrahtit dels seus serveys, de 21 sous per tots y cada un esdeveniment, penes y altres qualsevol drets (910-189). Lo càrrech de camarlench de la Regina 'l tenia desde 1365 y 'l conservà fins a 1370, que fou substituït per N'Arnau d'Erill (A. R. P., r. 487, 88, 89; r. 490, 56-57, 60 g. y 61; g. r. 492, 93, 94, 95 y 96). A aquest Artal li donaven l'alias de Cabrera; fou conseller y promotor de la Curia reyal en 1361 (1420-193).

Essent conseller y camarlench de la Reyna en 1368 se l'autorisà per a portar a sa casa de Barcelona, desde Mallorca, 120 quarteres de forment per a sa provisió y 200 quarteres d'ordi y altre blat gros per a civada dels seus animals (1427-70). Molt interès hi tenia quan fa reiterar per lo Rey la autorisació (1427-79). El Rey li pagava l'interès de 2 sous per lliura anyals dels 60,000 sous que li devia per rahó del préstech fet en 1360, quan li comanà l'ofici de la Governació de Mallorca (A. R. P., *Llibre d'Albarans*, 647).

Apareix un Guillelm de Foces a Lleyda en 1375 (1451-75), y en 1379 un donzell anomenat Joan de Foces, al qual, en remuneració de serveys fets, lo Rey li concedeix 100 lliures barceloneses (1363-140). N'Alfons de Foces, escuder, obté de Joan I, en 1387, ademés de qualque càrrech, els drets de carnalatge dintre 'l terme de Jorba (1918-79); a aquest Alfons *scutiferum* se'l troba a Barbastre en temps de la Dinastia castellana (any 1413) (2421-92).

Per últim, en 1418, sostenen un litigi referent a la propietat y possessori del lloch de los *Cerzales* en terme d'Osca, Maria Eximeniç de Foces y Palaci de Foces, alias *Felicis* (2749-41 y 42), qui devia ésser descendent d'un altre Palaci, al qual lo Rey Alfons, en 1332, féu ab els seus, quitie, franchs y immunes (485-195 g.), y en 1334 li concedí a vida uns drets sobre les carniceries de Borja y d'Alagon (488-44).

negres ab gafes (A. R.; P., 368). Aquest dol lo mantingué Pere III fins la Pasqua del any següent.

Lo moment de la conexença de Pere y de Sibilia roman abscondit en la fosca del ignot. Per deducció s'endevina que ella, intuitivament concient de la predisposició reyal, revelada tàcitament per haver desapareguda la fèrula enèrgica y severa de la siciliana, aprofità lo moment psicològich insinuantse o corresponguent manyaga; com la sirena de la rondalla, ab ses paraules y ab sos actes, fervents col·laboradors de sa bellesa, fetillà lo nàuxer del Reyalme d'Aragó, viudo de tres mullers, avi qualques vegades, fresant la sexantena, y que dissimulava la lletjor del cos ab la brillantor de la corona.

Malgrat l'estretor ab que vivien ella y sa familia, no es pas de creure que accedís a les requestes reyal limitant sa cobejança a esdevenir la amistançada del sobirà, car Sibilia no era pas una fembra desvergonyada. Tot fa pensar que apuntava més alt : dòna de cap clar, llesta, experimentada y de món abastament, son instint compregué y sa inteligencia sapigué interpretar l'enamorament sensual d'un home a la llinda de la senectut, en qual cervell bramulava la tempesta de la luxuria. Y ella, sabedora que si al iniciarse la devallada de la vida esclata en un home la flama perversa dels sentits ho fa ab violencia d'infern y tot ho abranda y passa per tot mentres sia assolir la sua passió que no abandona, aferrantshi quan la ha assolida ab follia de naufrech, planejà son projecte com un bon jugador d'escachs conexedor de la falla del seu contrincant, al qual, si Dante l'hagués conegut, l'hauria col·locat en lo Purgatori entre les ànimes cantadores del himne sabbatí *Summe Deus clementiæ*, com un de tants «*che di Venere avea sentito il toscò*» (*Purg.*, xxv, 132).

Aspirant ab tota la ànima la conquesta de la Corona, pretenia succehir la Reyna difunta ab avantatge, car si arribava a maridarse ab lo Rey no seria pas la rahó d'Estat la determinant del mullerament del Príncep : en tot cas, la rahó fóra de conveniencia y estaria de la seva banda, no essent possible que un home ab les condicions físiques y morals de Pere III pogués despertar cap efecte desinteressat y noble a una dòna com la empordanesa. Però la aspiració era tan alta y Sibilia tan petita, que calia l'escambell de la propia deshonra per a abastar la corona reginal. Y ella, fermament deci-

didada, arriscantse a un fracàs, afrontant la pública censura y, lo que es més, fent renúncia de tota dignitat y enllordant la puresa del llinatge, començà per acceptar el vergonyós y degradant càrrech de concubina reyal, ab totes les prerrogatives inherents al concubinatge oficial, oblidant que la honor ab drap de burell es preferible als honors ab estofes damasquines.

* * *

Lo mes de janer del any 1376 ja 's troba ella prop del Rey viudo : tan aprop, que'l Primogènit, preferint la vida irregular del seu pare al mullerament lícit, fa inconscientment el joch de Sibilia, escrivint a Johan Janer, familiar seu en la Cort del Rey, que digui «a Madona Sibilia que nos es e serà fort greu, si alcú tracta matrimoni al senyor Rey, que prena muller», y que a ell y a la Duquessa Matha d'Armagnach plau que Madona Sibilia «acur e servesca lo senyor Rey mes que neguna altra e quel servesque be» (1742-133). Dies després repeteix l'encàrrech : «...De la partença del senyor Rey havem haut gran plaer e sabem que la dita dona na Sibilia es aturada, perque volem que parlets ab ella de nostra part que tinga aprop lo senyor Rey e quel servesca be e continuament e que no do loch a altra dona per res car daçons farà pler e servey»: (íd. 151). Y ella se dexava péixer pel Rey y rebía a plena llum els seus presents y galanías ab efusiu agrahiment, car Pere III no s'amagava del afecte que li portava. En febrer del any 1376 li regala una mula de pèl blanch, que li costà 140 florins, comprada a En Pere de Montçó, sotscavalleriç (A. R. P., 368-95 g.).

Poch pensaven els Duchs de Gerona que la missió tutelar que li confiaven ja la complía a pler Madona Sibilia, no delegada, sinó pel seu compte exclusiu, sense necessitat d'alienes indicacions. Com que no se sentía ab la virtut del hèroe per a soportar resignada 'l nodriment vital de la dolor, y, en cambi, havia sentida tota la pena de les humiliacions punyents de la pobresa, s'era proposada guanyar la partida, car en ella hi estaven compromesos, además de la seva honor y lo seu amor propi, el seu benestar, y, per damunt de tot, el de la seva familia. No era, donchs, cas de dexarse pendre 'l lloch per altra dòna, fós qui fós, vingués d'hont vingués : es d'ella la frase

«en negocis no s'ha de procedir escaldadament, sinó madurament» (1589-122). Y ella, madurament, ab los ulls fits en l'escaquer, cedint y guanyant peces, tota la seva atenció la concentrava en evitar un mat a aquella Reyna que havia ovirada nimbada de llum radiant y esplèndida en sos somnis de grandesa.

L'11 de juliol del any 1376 lo Rey, desde Montçó, demana les andes de viatge de la Reyna morta, que són en casa del Bisbe de Lleyda, perquè han de servir per a Madona Sibilia, probablement perquè lo seu estat no li permetia cavalcar, y també demana a Osca les de la seva néta ab tot son arnès (1258-71 g. - 75 g.). Ab seguretat que aquestes servirien per a la nena qui després fou Infanta Isabel.

L'endemà, tàcitament, lo Rey palesa les seves relacions il·ícites ab Madona Sibilia, nomenant En Francesch dez Blada administrador y dispenser de les rendes y drets que li ha assignats y 'ls que li concedirà per a provisió d'ella y de la seva casa, donantli plenes facultats, com consta en lo document que encapçala 'l *Llibre de Comptes* existent en lo Arxiu del Reyal Patrimoni ab lo número 506. Emperò aquest dispenser ja actuava com a tal desde 'l dia 26 de febrer, segons ell mateix ho diu en la primera Rúbrica del esmentat llibre : «Rebudes fetes per mi Francesch dez blada, dispenser e amministrador de la nobla madona Sibilia de Fortiá, de les Rendes e altres dinés pertanyents a la dita noble, ço es del xxiiij^{en} dia del mes de febrer del any M.ccc.lxxvj que comence a usar dels dits officis...»

En la Rúbrica que encapçala les dades diu lo mateix tresorer: «Dates fetes per mi Francesch dez blada, dispenser e amministrador dela nobla madona Sibilia de Fortiá, per raó del segon any qui comença lo xx^{en} dia del mes de noembre del any mcccclxxvj ho per tot lo x^{en} dia del mes doctubre del any après següent de mcccclxxvij que la dita nobla fou feta Reyna Daragó.» Y per si pogués quedar dubte, en lo *Llibre de Comptes* que segueix, lo tresorer En Jaspert de Campllonch, en la primera partida d'octubre, met en data «...per la messió quel dit Pere Ferrer havia feta en casa dela dita senyora (Sibilia) de xj^{en} dia del mes d'octubre proppassat que la dita senyora fo novia ab lo senyor Rey fins...» (A. R. P., 507-39). Lo primer Manual esmentat, o sia el pertanyent a Madona Sibilia de Fortià, y

no a la Reyna Sibilia, relligat ab luda blanca, té empremtat ab ferres, en mig d'abdues cobertes, l'escut de Sibilia de Fortià en pal, ab faxes en lo primer camp y barres en lo segon. Pel dit Manual sabèm que'l Rey havia ordenat ésser dats cascun any a la noble Madona Sibilia de Fortià 2,000 florins, assignats especialment sobre les rendes de la vila d'Algezira. Com que's pagava per quatre terces anyals, fa començar la primera terça del primer any lo vuytè jorn del mes de novembre del any 1375 : set mesos, dia per dia, de la mort a Lleyda de la Reyna Elionor. Aquesta disposició del Rey porta la data del 10 de novembre de 1375, y en la matexa, «*ex causis justis adhoc nos raonabiliter inducentibus volentes in vos nobilem Sibiliam de Fosses filiam Berengarii Furtiani quondam, munificencia nostre efundere largitatis*», li fa donació irrevocable entre'ls vius de 10,000 florins d'or d'Aragó, a les sues voluntats (928-17 g.).

Llavors la casa de Sibilia era modesta : sols la constituïen Mossèn Bernat de Foix y sa muller Madona Blanca ab una cambrera; Madona Francescha de Serra; Madona Francescha de Fortià, mare de Sibilia, ab sengles cambres; Madona Blanca de Castanys; Constança d'Antillo; Madona Ponceta Ferrera, y les esclaves Caterina y Elena.

Ademés hi tenia En Johan Barutell, En Pere de Vallgornera, En Bernat Carbó, En Francesch dez Blada, En Guillèm les Eres, argenter, En Guillèm Banyuls y 'l cuyner Pere Sacanell.

La influencia que exercia en l'esperit del Rey la demostren los Jurats y Prohomens de Vilafranca del Penedès y 'ls de Montblanch, fentli presents pecuniaris de 40 y de 30 florins d'or d'Aragó, respectivament : lo Comte de Prades, regalantli una copa y un pitxer d'argent, daurats y esmaltats, y 'l Mestre de Calatrava una mula y algunes joyes. Ab aytals presents, uns y altres, o bé pagaven les messions del Micer o advocat, o adoraven el sant per la peanya.

Pere III adesiara, ultra la assignació oficial, li feya entregar quantitats per a la quitació del servey, per a la sua provisió o per a despeses extraordinaries com lloguer y messió de les besties de sella y de bast que cavalcaren les dones qui acompanyaren Madona Sibilia, portaren roba y objectes d'ella y de les dites dones anant de Montçó a Barcelona y també dels setze homens qui por-

taren la dita noble ab les andes en lo dit camí. La assignació li fou augmentada en 1,000 florins sobre 'l peatge que's cull y's lleva en la ciutat de Calatayud. Axís y tot, tenia deutes que's pagaren quan fou Reyna d'Aragó.

A sollicitut d'ella, o a instancies del Rey, les caràtules d'honestat foren llençades pel finestral, y *coram populo*, Sibilia s'instalà en lo mateix Palau Reyat ab la sua filla, acusadora muda de la deshonra de la mare. Lo 16 de janer del any 1377 fou inscrita en lo *Llibre de Comptes* d'En dez Blada una partida en là qual consta que ha donats a En Salvador Soler, sastre de drap de lli de Barcelona, 93 sous per dues màrfegues de drap de canyamàs per als llits de Sibilia y de la dida de la filla del Senyor Rey y d'ella. També paga al senaller Andreu Parellada algunes estores d'espert per fornir dos cambres del Palau del Senyor Rey, de la ciutat de Barcelona, en les quals està Madona Sibilia. Al fuster un llit de posts gran. A En Pasqual de Peralta un bressol de fust gran a obs de la filla del Rey y la noble Madona Sibilia. Y per últim, paga 'l pintor que pinta de colors lo dit bressol.

El tresorer paga fustanys reyalts reforçats per a dos matalassos y un travesser per al llit de Madona Sibilia y dos matalassets per al bressol de la filla seva y del Rey : en aquests matalassos hi entraren 5 arroves 20 lliures de llana, pagada al blanquer N'Antich Bohigues y argida per En Jordi; lo travesser contenia 5 lliures de ploma. Se feren tres coxins ab 2 canes y mig palm de fustany blanch, en los quals hi entraren 8 lliures 10 unces de fluxell.

Havía siguda llevadora Na Francescha, a la qual Sibilia mana donarli graciosament, perçò com estech alguns dies y treballà en lo part de la dita noble y llevà la alta Dòna Isabel, 330 sous.

Axí com per lo Capbreu sabèm qui fou y lo que cobrà la llevadora, també sabèm, per lo mateix noticiari, que fou dida Na Caterina, muller d'En Bernat Vilalta. Quan aquesta caygué malalta alletà la filla del Rey, Na Francescha, muller del argenter En Johan del Ort, a la qual, per aquest servey, regalà Na Sibilia un curtapeu de drap de verní. Després la alletà Na Margarida, muller d'En Pere Xeménez, porter del Rey, a la qui recompensà ab pecunia. També la alletà y nodrí N'Alamandà, muller d'En Guillèm de Rogés, ciutadà de Barcelona, a la qui 'l Rey donà 2,000 sous (A. R. P., 372-88).

Sibilia era mare de la filla del Rey, y ella encara no era Reyna. Y tant ho era filla del Rey d'Aragó la filla seva, que per a son bressol li feren un cobertor reyal ab tres canes de sendadell vermell y una cana y mitja de tafetà groch : es a dir, que dessota'ls matexos colors que acoblaren tants dictadors de lleys savies y plasmadors d'institucions, dels colors que precediren glorioses gestes, que amortallaren tants hèroes, que respectaren tants pobles, s'hi arraulía'l fruyt ignocent de la concupiscencia d'un sobirà, desconexedor dels preceptes immutables de la moral y de la dignitat humanes.*

Generosa per temperament, Sibilia no escatimava les estrenes als servidors del Rey, als del Duch de Gerona y del Infant Martí. Als seus nebots Berenguer Barutell y Na Francina y a Na Marquesa, mare llur, los paga vestadures de drap vermell de Perpinyà y altres y de drap negre de la terra al seu germà Bernat. Los missatgers del Comte d'Urgell, del Comte de Prades y del Maestre de Calatrava reben penyores de la seva esplendidesa al portarli ardots o presents de llurs senyors respectius.

Entre les almoynes que fa'l dijous de la Cena o Dijous Sant regala, per amor de Déu, a cinch fembres pobres, 20 canes de drap blau de la terra per a llur vestir.

Y'l Rey, com cabra exida de son horri, desjovot de la siciliana, cada dia més enamorat, demana per a Sibilia Na Isolda, una serventa que havia estada de la última Reyna (1260-77), li fa present de robes, joyes y diners, y li cerca esquisitezes encomanant, com si's tractés d'un negoci trascendent, al Procurador de Mallorca que atengui y escolti al juheu que li tramet per a presentarli y explicarli «dos pergamins en que son los obratges e colors dels dos draps daur, ço es, de nesch e de mageoç en los quals pergamins trobarets escrit qual color deu esser daur e qual de seda»; lo mateix juheu l'ha d'informar «de la sibsia qui es de seda». D'aquests draps, que són de Berbería, demana al dit Procurador que li'n trameti al pus breu una terna de cascun (íd. 104 g.). L'home emboyrat per la avarícia, que no vol donar al fill els pagons que li reclama de la mare morta, sots la influencia de Sibilia té clarianes de generositat.

* ¿Aquesta naxença bastarda pogué influir tàcitament anys després en l'esperit d'algun parlamentari de Casp?

Mitjancera diligent entre 'l seu amich reyal y 'l Primogènit, quan aquest y la seva esposa desitgen quelcom de Pere III ho recomanen a Sibilia, y aquesta, generalment, ho assoleix, com la donació y otorgació a Mossèn Pere Bohil de 80,000 sous dels béns d'En Jafuda Alatzar (id. 126). Y ella 'ls agraheix que li facin comandes semblants, car li donen peu per a captarse les simpaties d'uns y altres y per a demostrar que si's complexen los seus propòsits no esdevindrà motiu de discòrdia entre la familia.

LA REYNA

Y'ls propòsits se compliren, car arribà 'l diumenge 11 d'octubre del any 1377, y'l Rey En Pere III d'Aragó, qual afecte persistia ab intensitat, féu esposa sua, ab la benedicció eclesiàstica, a Madona Sibilia de Fortià, muller que fou del noble Artal de Foces. La nuvia aportà en son exovar de noces, además del seu talent indiscutible, la sua bellesa, una familia nombrosa y la filla natural del esposat, la qual, temps a venir, havia d'ésser Comtessa d'Urgell.

Arribada al cim de la seva cobejança suprema, pogué meditar en pau l'esforç y'l sacrifici que suposava la caminada feta y contemplar ab certa melangia la túnica inconsútil de la seva honestat esparracada y malmesa pel torb de la maledicencia verídica y les mates arestoses del abrupte còrrech del deshonor.

Mes tot ho compensava la vida assegurada, la familia, exam de vespes xanes, deslliurada de la fretura soferta en temps de miseria senyorívola, més miserable que la miseria del pobre mundanari vivint dels acaptiris : la filla llegitimada, ella rehabilitada y'l seu orgull satisfet. Aytal goig transpua en la lletra responsiva a la felicitació que li endreçà lo Rey de Castella : *«Eagradecemos vos Rey, tanto quanto podemos, lo que nos enbiastes adexir en la dita vuestra carta y es saber que hoviesses gran plazer del bien y honra que dios por su merced nos ha querido dar.»* (1586-14.)

Al pendre possessori del novell càrrech de magestat no féu pas entrada de cavall sicilià : abans volgué orientarse en aquell món, nou per ella : ab serenitat s'anà ensinistrant, y'l primer document, en lo primer Registre de Cancillería, està calendat lo 16 de desembre, *«cum antea nichil expeditum fuisset»*, declara l'escrivà de Ració.

Pere III la amanyagava curosament y dilecta, fins al extrém que, trobantse abdós a Xàtiva lo mes de juliol, dóna ordre que en les montanyes circumvehínes no hi facin foch «per tal que ací no sen puxa crexer la calor la qual hic es ja assats gran» (1274-III). Aytal precaució es d'un sibaritisme tan sublimat, que, comparats ab ell, els epicurians són infants de capida. Però, ab tot, la manyagueria y delicadesa del marit enamorat no rebassen la fita de la inflexibilitat reyal, si de la claudicació no'n podíen reportar avantatja, única condició que mestrejava lo seu caràcter rencuniós y venjatiu com cavall rabijol, vègis sinó : Era de consuetut en la Corona d'Aragó que en un novell adveniment de Rey o Reyna se supliqués gracia especial, en cascuna ciutat o lloch notable, que'ls presoners delinqüents fossin deslliurats. Com ab la Reyna ha de visitar Valencia, desde Vilareyal mana a aquell Governador que treguin secretament els presos inculpats de greus crims y'ls transportin tantost secretament en altre lloch segur, de guisa que, per lo novell adveniment de la Reyna, no puguin obtenir la dita gracia, ni alegrarse d'aquella (1278-42 g.). Afegeix en la lletra que igualment facin ab los inculpats del fet de la Gabella, als quals no perdonava les humiliacions que li havíen fetes sofrir.

Per més que no pogué modificarlo del tot, puix com deya l'adagi d'aquell temps : «cavall vell y no acostumat mal apren d'embladura», sapigué tractarlo y pilotarlo en dies de tràngol. Quan de bella matinada lo Rey se llevava per la mala espona, Sibilia, ab la seva discreció, procurava no ensuperbirlo, ni exorarlo, ni que exís fóra de manera. Es clar que adesiara rebía qualque cotassada, però, en general, pot dirse que les cigonyes en signe de pau no hauríen refugit el niar sota'l ràfench de la reyal teulada.

La influencia que exercí la amistançada envers lo Rey seguí exercintla la Reyna sense minva; irradiava a la familia y trascendía al poble, com ho prova lo succehit ab aquell pagès d'Inca, anomenat Andreu Salt, qui, per a ésser favorejat y temut dels seus compatricis, se vantava que la Reyna era cosina seva. Lo Rey, qui troba «com sia cosa de mal eximpli quel dit hom, qui es segons ques diu dal linatge, meta açó en fama, ne digue falsament semblants paraules qui tornen en menys preu nostre e de la dita Reyna», mana al Governador de Mallorques que rebí informació secreta, y que si'l

troba culpable lo faci pendre encontinent y'l punexi de tal manera, «que a ell torn a pena e als altres, en asseiar semblants coses, a terror e eximpli» (1260-186).

Esdevenint Reyna, com es natural, la sua casa prengué més increment. La componien Madona Francescha Vilamarí, Madones Blanca de Foix y Marquesa Barutella, germana de Sibilia, ab sengles cambreres. Blanca de Castanys, Blanchina de Salarn, Francescha o Francina de Palau, Marquesa de Torroella, Isabel d'En Sabater, Sthephanía, Violant y Beneyta Carroç, donzelles. Elisèn de Corbera, cambrera, Beatriu de Vilarig, Na Floreta, Na Móra, N'Alamanda de Montagut y Caterina, Elena, Sardenya y altra Caterina, esclaves. Y'l Rey vigilava que fos ben atesa per les seves dames : Beneyta Carroç dexà interinament el servey, y retardant son retorn, lo Rey li escriu que si tarda «la Reyna haurá altra dona en loch vostre» (1265-58 g.).

Exercía l'ofici de camarlench Mossèn Bernat de Foix, y'ls de majordoms Mossèn Galceran de Vilarig y Mossèn Jacme de Cornellà. En Berenguer de Pontons era caballeriç y sobreatzembler, tenint per ajudant En Martí Carol.

En aquest elench constaven també : l'*Exemeno de Poyo*; pastador; En Simon de Fornells, panicer, y ajudant seu En Johan de Casademunt; En Bernat de Muntpalau, reboster, ab l'Arnau Çariera d'ajudant; En Guillèm Jordà, museu; Johan Guillèm, ajudant de boteller; Domingo D'Alfambra y Pere Secanell, cuyners majors; Benet Garau y Thomàs Pinoso, escolans de la Capella; Jacme Clapés, sastre, ab son ajudant Pere Esquerit; Guillèm ces Eres y Martí de Ribes, argenters; Johan Barutell, qui tallava devant la Reyna; Poncet Senescha, coper. Era sobrecoch En Bernat Ramon de Vilamarí; ajudants de sa cambra N'Arnau Ferrer y Pere Masqueró y Pere de Payola, sotscambrer. Porter de porta forana En Jacme Carós; porters de maça Pere Ferrer, Guillèm Huguet y Pere Destroy. En Guillèm Berenguer Deztenill, falder; cuydava de les andes En Francesch Adroher, y exercien d'escuders En Bernat Carbó y En Bernat Soldevila.

Además, tenia per ajudant de comprador En Miquel Llobet; En Guillèm Matheu era capellà y almoynier, y En Pere Roqueta, capellà major de sa Capella; En Francesch dez Blada y En Jacme

Claramunt racionals, axí com En Berenguer de Vallossera escrivà del segell secret y tinent los segells de la senyora Reyna.

Lo seu confessor era Fra Arnau Renardés, Mestre en Theologia, y 'ls ministrers En Jaquet de Portaibert ab Na Isabel muller sua y En Guillèm Joqué ab sa muller Na Mahaut.

Per últim, feya de bugadera per a rentar draps de la cambra y tovalles y tovallons del rebost Na Miquela, muller d'En Guillèm Banyuls.

No cal dir que aquest personal a messió de la Reyna no fou sempre 'l mateix, sinó que anà renovantse en lo transcurs del temps, y àdhuch els càrrechs s'augmentaven o disminuïen segons les circumstancies y les exigencies de la residència, de la feyna, estat econòmic, etc.*

Els primers dies del any 1378 ordenà lo pertanyent a la hisenda de la sua casa; lo procedent dels censals d'En Jafuda, juheu, que'l Rey li assignà y que pujaven a 50,000 sous de renda anyals (1586-3): les rendes y drets de la vila d'Algecira, que'l Rey li traspassà y assignà per cambra (1586-2), axí com els 8,000 sous barcelonesos anyals y rendals sobre'l dret del peatge de Calatayud, també cedits per Pere III (id. id.). Per a cobrar les rendes y drets presents y esdevenidors nomenà un procurador, donantne conexement al Governador de Valencia (id. 3-3 g.).

Ademés, havent el Rey comprats a un anglès, per a regalarlos a Sibilia, el Castell de la Mola y la vila de Noella, ella tramet tot seguit los seus procuradors per a que s'entenguin ab los prohoms

* «Dones e donzelles:

Mad. Francescha de Fortià — Mad. Maria de Ribelles — Marquesa Barutella — Elionor d'Erill — Margarida de Ribelles, donzella per a servir la Infanta — Johana d'Abella — Marquesa de Mallorca — Mad. Floreta — Francisca de Palau — Marquesa d'En Torroella — Sibilia de Pau — Marquesa d'En Sort — Alamanda de Muntagut — Caterina de Vilalta, nodriça d'Isabel — Constança de Vilalta — Maria Hugueta — Elena, esclava — Miquela de Banyuls, lavanaera — Marganda, esclava — Caterina, esclava — Violant Salmella, donzella.» (A. R. P., 903.)

«Berengueró de Vilamarí — Guillèm Huguet — Pere de Batet — Johan Calloç — Johan Barutell — Ramon de Cornellá — Ramon Roig — Pere Bofill — Pere Ferrer, porter — Arnau Çariera — Dona Na Mahaut, ministrera — Miquel de Biota — Johan Guillem, porter de maça de la Infanta Isabel — Bernat Roca — Pere Borraç — Arnau Dalmau — Guillem Jordà — Francesch Hosteu — Francesch Çaplana, cambre de la Infanta — Martí de Terol — Simon de Fornells — Bernat de Muntalau — Berenguer de Pontons — Jacme Dezquer, ajudant de la cambra de la Infanta — Ramon de Vilamarí — Jacme de Claramunt — Johan Onlesa — Pere Masqueró — Galceran Calaf — Guerau Miquel — Castelló Mercader — Pere Secanell — Antoni Font — Domingo Dalfambre — Perico Çacarrera — Pere Traver — Jaquet de Portaibert y Isabel, ministrers — Jacme Clapés — Perico Roure — Francesch Adrouer — Benet Guerau, etc., etc.» (A. R. P., 904.)

d'aquella aljama de serrahins, prenent sacrament y homenatge de feultat de tots los pobladors y habitants en los dits llochs y termens, com si ella hi fos personalment, autorisantlos per a que venguin y arrendin a qui vulguin y pel preu que vulguin, fent cartes ab les clàusules, renunciacions, obligacions, seguretats y cauteles y tot lo que sia necessari.

Encomana la regencia d'aquesta jurisdicció a En Berenguer Rojals, y li encarrega que la aljama dels moros y 'ls singulars d'aquella no sien oprimits ni agreujats per senyoria, perquè, havent sapigut que la dita aljama estava oprimida per la mala senyoria que havien hauda, no es bé al afligit dar aflicció. També ho diu al alcayt del Castell y al castellà de la vila de Noella (íd. 5-6).

La vila y baronia de Cocentayna y los altres llochs y castells comprats novellament en lo Regne de Valencia per lo Rey al Comte d'Empuries, aquell los hi regala; y Sibilía ordena que vagin a ella dos prohoms d'aquella vila per a enterarse de tot (íd. 30). Més endevant demana al Rey «que per millorament de la vila de cocentayna li plagui atorgar privilegi que tots los vehins habitants e habitants en la dita vila e en los termes daquella fossen franchs de leuda, peatge, passatge, ribatge, ancoratge, pontatge, carnatge, pasturatge, erbatge, pes, mesuratge e de tot altre dret e vectigal quis leu os pach en qualsevol ciutat, loch o vila del Senyor Rey» (1263-43 g.). Té, donats per lo Rey, tots los llochs, fruyts y altres drets de la Comanda de Montalbà (1587-89 g.); ademés el Rey li ven los castells y llochs de Castell Jabib y d'Ademuç (íd. 152 g.).

Segons l'escandall de la provisió de la Reyna, dones y donzelles qui ab ella són y comptant quitació y vestit de les dites dones y dels oficials y la provisió de les dones y altres persones qui servexen la senyora Infanta y llur vestir y les ofertes ordinaries y extraordinaries y messions de cambra y de caballeriç y de sobreatzembler y d'altres oficials, eren necessaris, tirant curt, anyalment 135,000 solidos; més 15,000 solidos que li eren dats per vestir sumaven 150,000 sous.

La Reyna, segons los comptadors del Rey, rebía les quantitats següents : d'Algecira, 27,000 solidos; Noella y Mola, 20,000; Cocentayna, 40,000; cens Jafuda, 50,000; peatge Calatayud, 8,000; cenes

y convits anyalment, 6,000 solidos, essent la suma que muntava tota la dita renda ab cenes, 151,000 solidos. La Reyna indicà al Rey que les dites quantitats de rendes no pugen tant com demunt es contingut, car lo lloch de Cocentayna no arriba a 40,000, sinó a 34,000. Ademés, que en les quantitats demunt dites que ella ha de despendre no es comprès lo que ella ha a donar a gracies y remuneracions d'aquells qui la serviran, ni a messió d'atzembles caminant, ni lo que ha de dar als homens qui portaran les andes. Per açò, la quantitat qui es posada per lo vestit no bastaria a ella y a la Infanta. Per lo tant, li prega que li plagui darli renda per a pagar les dites coses y encara les gracies y remuneracions.

Lo Rey, llavors, li assigna 11,000 sous pagadors tots anys per tres terces. Ademés, lo tresorer del Rey ha de dar al tresorer de la Reyna «la décima de tots los emoluments, esdeveniments, ventures e altres coses qui pervendran a la cort del senyor Rey axí per rahons de crims, delictes e excesses quels sotmeses seus e altres qualsevol persones estranyes o privades hagen comeses o cometran en qualque manera com per qualsevol altra raó forma o manera». També lo que li correspongui de la part del Governador de Catalunya, axí com li concedeix la dècima de tots los emoluments y esdeveniments que pervendran per qualsevol raó o manera a mà dels Governadors, Batlles generals, Procuradors reynals y altres oficials y comissaris d'Aragó, Valencia, Mallorques y Comtats de Rosselló y de Cerdanya. Y axí ho comunica 'l Rey al seu Primogènit : «Car fill, responem vos que per concessió per nos feta e fermada ab sagrament, som tenguts e devem fer respondre a nostra molt cara companyona la Reyna, de la dècima de totes composicions, condempnacions e esdeveniments qui a la nostra Cort e a mans de qualsevol oficials nostres pervenguen en tots los Regnes e terres nostres» (1263-149 g.).

Les despeses especificades són : Per quitació dels familiars eqüestres y pedestres y per quitació de dònes y donzelles, 70,000 sous; provisió ordinaria de la casa, 60,000; almoyna ordinaria, 1,800; vestits Reyna y Infanta, 16,000; almoyna extraordinaria 'l Dijous Sant, 1,000; messió ordinaria de cavalleriç y sobreatzembles, 2,000; oferta ordinaria, 450; per *simplibus* y medicines, 3,000; anaps y tovallons y altres per a los oficials de sa casa, 1,500 (1556-30).

A vegades els administradors dels seus interessos no guardaven la correcció deguda a la llur representació y ocasionaven conflictes com los que palesa el Memorial de greuges y perjudicis que En Francesch Vilardell, procurador de la vila de Cocentayna, fa a la Universitat y singulars d'aquella, presentat pels missatgers de la dita vila a la senyora Reyna Dòna Sibilia.

« . . . . .

Item : Dien quel dit procurador no usan daçó que bona persona debia usar e per escalfament de son ofici, per si mateix, sens requesta de part, pres una dona hostalera del hostal den Entença e manalassen al alcacer, ora de prim son, e lavassen son amich e mes lo en la Cadena en lo dit alcacer, e feu ço que li plach dela dona, per la qual cosa aquell es punidor e digna de gran reprehensió; axí mateix demaná la filla dela sardinera la qual se feu venir devant ab lo saig moro e con fou devant ell retenguela en lalçaçer per be x. dies; e com aquella hagués fermat matrimoni ab j. hom que lavia treta de peccat e esposada, destorbá lo dit matrimoni e no vench a perfecció, perque es digne de gran reprehensió e es punidor per la dita raó. — *Secretarius*.

Item : Dihen que lo dit procurador ha fetes moltes daltres e diverses coses les quals venen en despoblació e dan dela dita vila e dels singulars e per les quals ha haudes noves ab diverses persones, lo qual es en desonor dela dita vila; per ço, con li gosaven dir que malfahia, los debia e ha dit en diverses lochs, que tots son enfistolats e que lo dit loch es assegut en barra de ca e que tots temps renyen e ladren; hoc encara ha dit en diffamació dela dita vila que allí fou levada e feta unió e que son falsadors de cartes e daltres moltes desonestes paraules deles quals, senyora, la dita vila e singulars lo entenen convenir devant qui la vostra mercé será. — *Secretarius*.

E com aquell, senyora, sia tal persona qui no mereix ne li pertany lo dit vostra honrat offici, com sia hom qui haia fet de grans desonestats e en special que ha mostrat ses vergonyes publicament en la plaça, no esgordant lo vostra honrat offici, lo qual, si res de ben hagués en ell, deguera gordar, segons que daçó, senyora, podets esser mils informada; hoc encara faça e acostum de fer les figures atot hom qui ab ell haia departiment o contrast; hoc encara faça e haia fetes de grans desonors als oficials del senyor Rey e nome-

nadament a un porter qui vench ab una carta del honrat Governador del Regne, en la qual menava que fos feta crida que los moros no assejassen anar a la vetla de Atzeneta, lo qual, parlat ab Reverencia que dessús, menyspreant lo menament e carta del senyor Rey e de son Governador, pres la dita Carta del dit Governador e squinsala, perque es digne de gran reprehensió. Hoc encara es ocasió de tenir tal hom con aquell en tal vila com es aquella, que es vila, senyora, honrada e tal que no la deu Regir sinó bona e honrada persona Perque suplicam...» (1590-8.)

Malgrat els ingressos, eren tantes les despeses que no nedava pas en la abundor, fins al extrém que per dexar una quantitat al Rey empenyora 'l següent argent de la sua cambra : «ço es : iiij. bacins de lavar mans, daurats, ço es : ij. ab esmalt de senyal Reyál e ij. de senyal Reyál e nostre ensemps, los quals pesen entre tots, xv. lliures ij. onces. *Item* : dos pitxers daurats ab senyal de xátiva, los quals pesen xvij. lliures. *Item* : iiij. pitxers daurats, los quals pesen viij. lliures. *Item* : xv. scudelles dargent blanques, ab senyal nostre, qui pesen xj. llibres. *Item* : un confiter daurat qui son iiij. peces, ab senyal Reyál en lo dit confiter, les quals pesen, vij. llibres; tot a pes de Valencia» (1589-159).

Aquest recurs del empenyorament també l'utilisava per a ella quan, obligada per la necessitat, no tenia pecunia. Perçò desde Besalú mana lliurar al seu tresorer, En Johan Calloç, per son camarlench Mossèn Pere de Centelles, l'argent següent : «Ço es : una copa ab son sobrecop dor fin, en que ha un esmalt, en lo que es pintat lo senyal del Comte Durgell, qui pesa a march de leyda, v. marches, mija onça. *Item* : un parell de bacins dargent, qui pesaren, a march de Valencia, xix. marches, una onça. *Item* : altre parell de bacins dargent qui pesaren, a march de Barchinona, xviiij. marches v. onces. *Item* : x. peces dargent blanch, ço es : iiij. escudelles e vij. plateres de pes de j. march cascuna peça. *Item* : un pitxer dargent qui pesa, a march de Barchinona, ij. marches iiij. onces. *Item* : una copa dargent ab son sobre cop, qui pesa iiij. marches ij. onces. *Item* : un pitxer dargent qui pesa vj. marches v. onces vij. ternals. *Item* : altra copa ab son sobre cop dargent qui pesa iiij. marches vij. onces. *Item* : un pitxer dargent qui pesa ij. marches vij. onces.

Item : dues copes ab lurs sobrecòps d'argent, qui pesaren x. marchs j. onça mija. *Item* : altre copa ab son sobre cop d'argent, qui pesa iij. marchs iij. onces iij. quarts. *Item* : altre copa ab son sobre cop d'argent qui pesa ij. marchs iiij. onces mija.» (íd. 167.)

Passats dos mesos lo tresorer ha de manllevar més moneda, la qual no pot trobar sinó ab bones y suficients penyores y cal lliurarli més argenteria, y llavors entrega : «un parell de bacins d'argent daurats, ab broch e ab ança riellats per les vores, a obs de lavar mans. E ha en lo fons de cascú j. gran senyal ab j. scrit e ab una corona ab senyal Rey al daurat. E está lo dit senyal sobre una roda vert. E son marchats a march de Barchinoná. E pesaren al dit march *Decem* marchs mija onza. *Item* : daltre part *decem otto* scudeles e dos platers d'argent blanch, marcats a march de València : e pesa cascuna peça j. march e son senyalades ab empreses del senyal nostre» diu la Reyna (íd. 169 g.). Aquesta lletra porta la data : Gerona, II d'abril 1385, y 'l 15 ja torna a escriure al camarlench que havent de manllevar moneda lliuri al tresorer Johan Calloç o a En «Nicholau Conill, vint e cinch o xxx. marchs d'argent nostres daquells qui a nos sia menys necessari» (íd. 170).

* * *

Als primers mesos de nuviatge lo Rey, malalt, féu consultar mestre Guillèm Çagarriga ab metges de Montpeller, y mestre Guillèm donà un reportatge de la sua consultació decidint al Rey a escriure a mestre Johan Jacme de Montpeller de venir a Barcelona per a visitar-lo perque «ha hoyda la fama de la gran abtesa e suficiencia» d'aquell, pregantlo «que vinga de continent ací, car ha gran confiança en ell davant tots altres metges». Com que la Reyna creu que «es de necessitat quel dit Maestre Johan veja lo senyor Rey e la sua qualitat e complecció, car daltre guisa no li poria fer tan bona, ne tan perfeta cura», encarrega a mestre Çagarriga que ho procuri y que marxi al pus breu que puga (1586-4 g.). Trameten personalment N'Asbertí Çatrilla ab una lletra per a mestre Johan Jacme y altra per al Governador de Montpeller (1261-26).

Vora tres anys passats, lo Rey, trobantse a Saragossa, necessita 'ls auxilis de mestre Pere Çalfor, cirurgià notable de Mallorques,

enviantlo a cercar per En Johan Jana de la seva cambra, manant al tresorer, qui es a Barcelona, que faci armar una bona barca per a que 'l dit Johan pugui passar en Mallorques y lo dit mestre Pere passar d'açà, donantli pressa en ferho, car com més tardí es «mes dampnatge de nostra persona» (1268-180 g.). Confià l'armament de la barca qui havia de portar mestre Pere a Barcelona, a En Berenguer Simon (íd. 181). La malaltia per la qual fou cridat el cirurgià mallorquí se dedueix d'una lletra que'l Rey escriu passats tres mesos a una seva nòra, explicant que se li féu, abans de sortir de Barcelona, «una exidura en la boca la qual nos faem allí mateix obrir. En après faemnos hi ací atocar per la qual cosa nos inflá caucom la cara e estiguem alguns dies que no exim de la cambra; ara, mercé de Deu, som garits e en bona disposició de nostra persona» (1270-43).

LA MARE

El gaudi de la llar novella y llegitimada fou entelat per la mort del Infant Pere, nascut a últims de juny o a primers de juliol del any 1378, car Sibilia escriu al Infant de Castella, ab data 8 de juliol : «...E car sabem queus plaurá, vos certificam quel senyor Rey marit e senyor nostre molt car e nos e l'Infant e Infanta, nostres fills, som mercé de deu be sans...» (1586-48 g.). El forniment del llit de les dides d'aquest Infant fou pagat a 15 de juliol, y a Caterina, muller de N'Arnau Sabater, li paga la Reyna 'l salari de juliol d'una dida que li alleta un fill, per axò com ella nodreix de llet l'Infant En Pere. També l'alletà Na Magdalena, muller d'En Deu-lofeu, fuster barceloní.

De la última malaltia del Infant, car n'havía tinguda alguna altra, s'enllità lo primer dia de març de 1379 y passà d'aquesta vida lo 17 d'abril. Res he trobat que pogués donarme indicis de la afecció que sofrí. Pel compte del apothecari En Miquel Tossell se té el conexement de les formes y vehícols dels medicaments, però no de tots els medicaments : axarops, juleps, violats, letovaris, engüents, pólvores, olis, emplastres y altres coses medicinals, diu lo compte.

Per a la sepultura de son fill manà comprar la Reyna un drap d'or luquès ab lo camp blau, y lo féu orlar de cendat negre ab senyals d'Aragó y forrarlo de vert. Lo soterraren el dimarts, dia 19 d'abril, en la Iglesia de la casa de Natzaret, en lo suburbi barceloní; lo Dietari de la ciutat palesa que «erat etatis unius anni vel circa». Quan aquest Infant nasqué, probablement lo rebé la llevadora d'infants

Na Francescha de Bellver, de Barcelona, a la qual la Reyna donà graciosament 40 florins.

La Infanta Isabel era objecte de totes les devocions de la seva mare. Dormia en bressol gran de fusta, fet per En Pasqual de Peralta y pintat de colors per En Bartomeu Çamora. La vestia ab bolquerins de drap de grana de Malines, y totes les robes d'ús y de llit eren de les més fines que trobar se poguessin.

Més avant li feya portar caperó y cosset de drap de Douai de grana y un mantonet del mateix, fresat de fil d'or estret; la gonella era de drap vermell, també de Malines. Usava vestedures brodades d'or y de perles, sanastres de fil d'or adornades ab pells, erminis, vayrs y letices. Axí mateix solia cofarla d'un caperó ab perfil de perles o d'un altre de drap vermell de grana, obrat de perles per En Matheu Torres.

A la cambra Teresa no li mancava feyna si volia tenir en condret la indumentaria de la Infanta, puix si bé en restava fentne presents a altres nenes, especialment a Na Constança, filla de la dida y companyona predilecta d'aquella, adesiara n'entrava de nova en la guardarroba, com passà en la coronació de la mare, que'l sastre Clapers comprà, per a vestedures de la Infanta, tafetans, peces de fil d'or, vayrs y cotonina en abundor.

Prenia 'l brou en una escudella d'argent, tenint, ademés, per a son servey particular, ultra altra vexella, una copa ab cobertor y un pitxer redon poch, tot d'argent daurat, obrat per En Simon Martorell, argenter de Barcelona, y un canalobre d'argent daurat, obrat per En Jafuda Almalí, juheu, argenter de Saragossa.

Per a evitarli refredaments, a les finestres del menjador y de la cambra, a tall de *portiers*, li havien posats draps encerats y de fustany, y en cambra cobrien el trespòl ab estores d'espart, d'obra de Berberia. En les diades senyalades la mare enramava 'l llit de la filla ab flors y violes.

La Infanta Isabel tingué qualques malalties, però les vencé; una d'elles li cuydaren mestres Geronès y Çagarriga, abdós metges cirurgians, los quals, trobantse fora de la cort, tingueren d'ésser cridats dues vegades (1281-131-159-170). En altra ocasió mestre Bonanat Geronès escriu a la Reyna que a la seva filla, qui tenia una geniva insana, «se li ha feta una infladura axí gran com un siuró», en la qual creu

que hi ha brach, o pus, com diem ara. Mestre Geronès es de parer d'obrirho. Però la Reyna, devant la intervenció quirúrgica, no vol que's faci res sense que ho vegi abans mestre Ramon Querol, al qual mana que partesca vers lo lloch hont resideix la Infanta (1589-139).

En una novella malaltia o afecció quirúrgica, car la visità mestre Francesch Çagarriga per espay de quatre mesos, l'especier En Guillem Pujol li preparà bon nombre d'axarops, violats, composts, juleps, crestiris, pólvores, concassements de diverses substancies vegetals y altres medicaments.

Si la seva mare es preocupa de cuidarli 'l cos, també li té cura de la ànima despertant y mantenint en ella la devoció y la pràctica de la caritat, y la veyèm, petiteta, fent la oferta d'un florí en una missa de la Aljafería quan la coronació de la seva mare, axí com en altres dies de festa, especialment el de la Assumpció de la Verge.

Sempre que la Cort se trasladava de residència, la Infanta y son seguici precedien els Reys, los quals previament havien destinada la posada de la sua filla si en lo lloch hont anaven no hi havia Residencia reyal o aquesta no era habitable, com passà a Valencia, quan, per fersè obres en lo Reyal, demanaren l'alberch del cavaller Jacme Escrivà, menor de dies (1276-37).

Com tota Infanta reyal, encara era una nena que ja pensaren en maridarla. Per axò 'l Rey Pere escriu als missatgers del Rey de Castella la lletra que segueix, ab la qual concorda la que Sibilia trameté directament al dit Rey castellà, y de la que donch trasllat, a seguit d'aquella y solament del fragment que interessa:

«Registratum et in secreto.»

Nos havem entesa vostra proposició saviament e be feta e a nos per vosaltres dada en escrits, la qual substancialment conclou a iij. coses : La primera al matrimoni fet de nostre molt car fill lo Rey de Castella ab la filla del Rey de Portugal. La segona al matrimoni faedor, deu volent, entre lo Rey de França e la Infanta nostra filla. La terça al fet del duc Danjou.

A les quals e primerament ala primera responem, que del matrimoni del Rey de Castella nostre fill havem haut molt gran plaer, presumints per los bons motius que loy han induit e esperants en

nostre senyor deus que serà be de sa casa e dell, al qual nos havem paternal e cordial afecció.

Lo matrimoni del Rey de França ab nostra filla nos plauria singularment com aquell que veem pus honorable que altre e per los grans bens que segons que dit havets sen seguirien a totes les iij. cases, de França, de Castella e Daragó. E per conseguent sabut primerament per lo Rey de Castella e anos declarat, quel Rey de França haia voler a fer lo dit matrimoni, nos semblantment hi darem volenterosament tot loch. E també sobrel dot, com sobre les altres coses, entenem estar a consell e sa arbitre del Rey de Castella e fer hi per ell mes que per persona del mon, no solament per los bens qui sen seguirien segons que dit es, mas per contemplació e honor sua. E de fet, si lo Rey de França tramet al Rey de Castella sos missatgers sobre lo dit fet, nos tantost hi trametrem missatgers nostres ab poder bastant e ab proposit de finir segons que al Rey de Castella plaurá e voldrá raonablement, de guisa que ell e tot lo mon poran conixer que no romandrà per part nostra. E regraciam al dit Rey de Castella tant com podem com daquest matrimoni li plau esser migencer e tant treballar e fer per nostre be e honor. Emperó lo fet dela esgleya, ço es dela nostra determinació, no entenem deja esser mesclat ab açó, com sia fet de consciencia, en lo qual nos entenem, deu volent, per tal manera haver, quen siam descarregats adeu e al mon.*

Del fet del duch Danjou perseveram en la resposta que ja daquests dies, estants en Tortosa, hi faem e tramesem al Rey de Castella per lo bisbe de Calahorra e Garcia Ferrandez de oter de cobos e per vos, Alvar Ferrandez, missatgers seus.»

Adressa : «Resposta als missatgers del Rey de Castella *Juan Martinez de Rey*, cavaller, y *Alvaro Ferrandiz*, archidiaca de Salamanca.» [Sense calendar]; (Lletres reials, Pere III, caps n.º 10, lletra 1781.)

«*Item* : sobrel fet del matrimoni del Rey de França ab nostra cara filla la Infanta, lo dit senyor Rey vos escriu per sa letra largament e clara sa intenció, la qual vos certificam que es tan bona que no poria mellor, si es placent adeu quela cosa tenga via segons que per la dita letra ala qual ho remetem ho porets veure pus larch.

* Se refereix al Cisma d'Occident.

E ell e nos vos regraciam tant que no poriem pus, la gran e bona afecció que vos hi havets e ço quens hi ha plagut e plau fer e treballar per bona conclusió daquell.» (1589-119.)

* * *

No tardà mig any a morir Pere III quan féu donació a sa filla, la Infanta Isabel, de les joyes que especifica al seu cambrer Pardo de la Casta : «la corona nostra divisada per la forma següent : la corona es daur esmaltada en vert, la qual ha deu murons levadiços. En lo xepellet dela corona son les pedres següents : Primerament xxx. balaxos, dels quals los deu son maiors dels altres. *Item* : hi ha xxv. maragdes, dels quals les v. peces son molt maiors dels altres. *Item*: hi ha xxx. diamants, tots assats duna forma. *Item* hi ha deenou rubinets fort petits qui estan cascú en mig de iij. perles. *Item* ha en lo dit xepellet sexanta perles, totes quaix duna forma. *Item* es lo dit xepellet, en lo seu envers, esmaltat de ymagens domens, de dones, docellets e de bestioles. *Item* en los dits deu murons ne ha cinc maiors dels altres, en los quals son les pedres e perles següents : Primerament : xxv. maragdes, dels quals los deu son maiors dels altres, però ha ni un lo qual ses leva del un muró ab lencast ensemps ab una perla. *Item* : ha en los dits cinch murons, xx. balaxos assats duna forma. *Item* : hi ha deu diamants semblants als dessusdits. *Item* : hi ha cinch maragdes forts petits, los quals estan cascú en son muró, ço es, al cap en mig de iij. perles. *Item* : hi ha xxxviiiij. perles, totes assats duna forma. *Item* : los altres cinch murons petits son les pedres e perles següents : Primerament : deu balaxos menors daquells qui son en los murons maiors. *Item* : hi ha xx. maragdes, axí mateix menors dels altres, qui son en los murons maiors damunt-dits. *Item* : hi ha iij. robinets fort petits dels quescú está al mig de iij. perles en la sumitat dels dits murons. *Item* : hi ha xv. perles. E car volem quela dita corona sia tenguda e conservada a la dita infanta per nostra cara companyona la Reyna mare sua. Manam vos que aquella li liurets vista la present car nos ho volem axí de certa sciencia. E nos de present, tantost que liurada la hi haiats, vos absolem de tot carrech que haiats denos, en guardar aquella e de tota comissió que feta vos ne haia, axí que contra vos o vos-

tres bens per avant, apres lo liurament dela dita corona, no pusca esser fet enantament alcú per aquesta rahó. Dada axí com dessus. —

Rex Petrus.»

Totes aquestes joyes les entregà a Sibilía En Pardo de la Casta junt ab les a ella donades, en lo Palau menor de Barcelona lo dia 20 de juliol del any de la Nativitat 1386, devant del Notari Bartomeu Sirvent, y essent testimoni Huch d'Anglessola, camarlench, Berenguer d'Abella, majordom, y Ponç de Jardí, cavaller, conseller del senyor Rey (id. 200).

LA DÒNA

La seva manera de vestir era elegant y rica, tant perquè seguía les costums dels temps y per ésser innat en ella, com per mantenir el foch de la afecció cordial o sensual de Pere III.

Lo tresorer sovint pagava forniments de pell, sanastres y frès de fil d'or; timbres d'arminis en gran quantitat abonats a En Ruxardó de París, letices, panxes y dorsos de vayrs a milers, comprats a mercaders de Montpeller; vetafrès, tafetans, trenes d'or, peces de xamellot, draps d'or, sedes damasquines, fustanis vergats de Sicília, draps de Douai de la gran cisa color de ferret mesclat, escur y vermell, obtinguts d'un mercader de Bezièrs y 'ls draps de seda verts laborats de si matexos que li aportà 'l genovès Bartomeu Escarampo.

Y no'n té abastament ab los que li porten a la Cort, sinó que ella tramet a Damàs, ab una lletra de creença per al Rey Melichalmara, al mercader català Bernat Mir, demanant que li faci fer «alscuns draps d'or, con pus fins e millors se puxen, los quals draps nos havem necessaris e volem ops de la nostra persona» (1589-185 g.).

Comprava lligars castellsans per a los seus pentinats a Dòna Urraca de Millars; habitualment usava, mercats a Barcelona, vels y rapacellos (rebosillos?) de seda, obrats de fil d'or per los caps, y trençades de Valencia. Del seu cinyell penjaven escarcelles o bosses obrades y fetes de fil d'or y de seda barceloneses. Els guants eren de pell de cabrit, obrats de seda per un mercer de Barcelona. Vestía aljuba y mantonet de drap vermell de Londres, ab un frès ample de fil d'or; mantonet y cot castellà de drap de seda vert brocat d'or y forrats de tafetà vermell; vestidures forrades de tafetà vert, altres de vayrs y arminis. Quan usava curtapeu solía ésser de drap d'or

ab camp vermell, y alentorn dels peus drap vermell de Perpinyà; a voltes, junt ab la çamarra y mantonet, el curtapeu era de xamellot blau laborat, forrat de sendat vermell. També feya ús d'un mantonet d'escarlata vermell y d'altres vestidures de drap lleonat de Malines.

La roba blanca, o sien camises de drap de lli prim, bragues, alcandores, etc., era confeccionada per Na Benvinguda d'Arenys, sartoressa de Barcelona. Axí mateix portava calces de drap vermell de Malines.

Per a cavalcar se posava un caperó guarnit de sanastre de fil d'or y drap de Douai.

Los brodadors, qui costumaven brodar ab fil d'or de Gènova y seda torta o torsal, teníen en ella una gran protectora, qui no sols los donava feyna, sinó que s'interessava per ells, com passà ab En Matheu Torres, fent que'l Rey escrigués a En Ramon de Perellós per a que, ab aquelles millors y pus savies maneres, procuri que En Perestortes, hostaler de Perpinyà, qui té una filla maridadora per nom Boneta, la dongui «per muller al dit Matheu de Torres qui es hom abte e sufficient en son ofici e del qual ella seria be maridada» (1261-98 g.).

Aquest Torres li broda vestits ab or y perles, li posa un perfil de perles a un mantonet d'adzeytoni y li fa obres de perles en un mantó d'adzeytoni blau. En Jacme Copí, com En Torres, obrer d'or y de perles de Barcelona, li broda unes mànegues de drap d'escarlata morada, ab fil d'or y perles, ab figures de fil d'or y de seda. Ademés, li broda de fil d'or y de seda un curtapeu y un mantonet d'adzeytoni blau; met 22 palms y mig d'or y de seda en una aljuba y mantonet de drap florentí vert; després 45 palms de fil d'or y de seda per a guarnir una çamarra de drap vert florentí.

A *Duenya Astruga Soldaria* y a *Mira* de Granada juhies y a *Zofra*, mòra de la ciutat de Saragossa, les fa fer obres y randes de fil d'or y de seda en un pintaría d'or de lenç (*sic*). Y a obs de la Coronació a Saragossa, y per a ajudar a brodar unes vestidures de vellut carmesí, envía a cercar el burgalès *Martín Alfonso* y a Miquel Beneyto de Tortosa.

Les combinacions de les perles y brodats en les vestidures eren d'ús corrent, oferintse a En Torres y En Copí mantes ocasions per

a palesar llur art. Y ab perles s'agensaven gonelles, curtapeus, cotes, caperons, mantonets; per cert que en un d'aquests, de seda vert de damasquí laborat, en unes flors brodades y sembrades en lo coll, hi tenia cosides unes bolletes d'or, en cascuna de les quals hi havia una cadeneta d'or y reblada una perla grossa.

* * *

Si les estofes li plavien no li plavien menys les joyes. Seguidament està tractantne ab argenters y mercaders, axí de la terra com fóra d'ella. A En Romeu Dezfeu, argenter barceloní, li compra dos anells, l'un ab un safir, el segon ab un balaix, encastats. Lo mateix Romeu la forneix ordinariament de balaixs, safirs y demás pedres precioses y bronxes y fiblays d'or. En Guillèm Çatrilla, axí mateix argenter de Barcelona, li féu, ultra altres obres, sexanta dos armants. A En Ferrer, per a guarnir una correja de sanastre, li compra un cap, una mosqueta y cinch platons d'argent daurats. Ab un marxant de Tolosa fa mercat d'un balaix foradat, no encastat; y per la seva afició als sartals de perles y àdhuch a les perles soltes, ne compra a En Pere Bas, a Bonjuha Salendi, juheu de Barcelona, a Thomàs Llopart, mercader de Barcelona, a Luquí Escarampo y a molts d'altres.

A aquest Luquí Escarampo,* genovès intrigant, mercader, prestamista, ab totes les característiques del israelita italià encar que no fos semita, li havia comprat, a fiar, un xapellet que havia d'ésser pagat al finar lo mes de juny, y pel agost encara no l'havia cobrat; la Reyna, astorada, escriu a micer Ramon de Cervera, sobre'l qual havia feta la assignació : « ... podets pensar quin plaer es a nos que ell (En Luquí) nos vinga davant tot dia, cridant que en fe nostra es enganat e dehim vos quens havets portada apunt que li tornassem lo xapellet, però be quen passem ab ell gran conguxa, nos havem axí finat ab ell que de continent vos li darets recapte vista la present lletra; e si açó no fets, quencontinent nos li tornem lo dit xapellet e podets pensar que si loy havem a tornar que darem a conixer avos que per vos lavem perdut e no per negun altre, car ben veem

* *Essent Reys En Johan y Na Violant fruí de la privadesa llur, intervenint en molts negocis, ajudant pregonament en les dissensions d'aquells ab los Consellers de Barcelona.*

e conexem que ne per lo senyor Rey, ne per altre nol perdem, sinó per vos. E no podets dir que per no haver ab que, lo fet no haia recapta, car entrel Bisbat de Tortosa el archebisbat de Tarragona be podeu bastar a axó e a molt mes avant» (1589-57 g.). Malgrat aquesta lletra comminatoria, micer Ramon no paga 'l xapellet, car passats dos mesos la Reyna ha d'escriure a En Llorenç Terrats que'l pagui tot seguit (íd. 72).

Tres dies després escriu a En Pere Dezvall que no entretingui a En Luquí, car l'ha menester (íd. 72 g.), reiterantli 'l manament al cap d'una setmana (íd. 73 g.).

Volía demanarli un ajornament de la paga? Volía demanarli un préstech de pecunia? Lo que sí es cert que manlleua 200 florins d'or per necessitats de la seva casa a En Guillèm Sunyer, mercader de Barcelona (íd. 74).

Sabedora que la nau d'En Casasaja es venguda novellament d'ultramar fornida de moltes perles, pedres fines, draps y altres joyes notables, s'ho fa tot reservar y apartar per ella, de manera que no puga fer altra via (1590-6 g., 1589-108).

Lo Rey d'Armenia, sortit de captiveri, arriba a Barcelona portant ab ell un balaix pesant 160 quirats : ella ho sab, y, desde Almenar, confia a En Johan Lull que, junt ab En Calopa, de la millor y pus secreta manera que puguin, s'enterin si lo dit balaix es per vendre, y, en cas afirmatiu, que'l regategin, escrivintli tot seguit lo preu abans de fermar lo tracte : entretant que procurin no faça altra via. També sab que han arribades a Barcelona moltes pedres fines, y prega a En Calopa que li compri dotze balaixs y dotze safirs petits.

Estant en tractes ab En Luquí per un anell tot de balaix y altres joyes, arriba a ses orelles que la muller del Primogènit ha tramès un propi al genovès per a tractar lo mateix; era la millor cinglantada per a que tot seguit ordenés a aquest que's guardi sobiranament de parlar de res al dit enviat ducal, y que li porti o trameti l'anell y joyes per persona certa, com més prompte millor (íd. 157). ¿Lo missatger de Violant de Bar, era de carn y òssos, o bé sortí de la imaginació del negociant genovès, utilisador a son profit de les petites passions femenines?

L'italià, conexent la debilitat de la Reyna, la explotava valentse de tots los medis. A En Bernat Calopa li escriu que conceix el pos-

sehidor d'un balaix fort bell, y aquell, sens dilació, tramet la nova a la Reyna. Al saberho aquesta, posa fil a la agulla per a que'l balaix arribi a ses mans. Y tot seguit s'escriuen sengles lletres a En Calopa y al Escarampo demanant que En Luquí y'l propietari de la pedra li portin per a que'l puga veure y contractar lo preu de consell d'aquell, si es que hi pot anar, y sinó, que hi vagi sol l'home de qui es lo balaix. De passada, la Reyna, recorda en aquestes lletres el projecte de compra d'unes perles (íd. 173).

Uns mercaders de Barcelona tenien en penyora un balaix del Duch d'Anjou, y per a vendrel la muller d'aquest elegeix alguns mercaders que, ab En Pere Gualbes, En Pere Baygues y En Raymond Figueret, també mercaders barcelonins, a coneguda llur se faci la venda. La Reyna, desde Gerona, tramet a Barcelona En Bernat Calopa, mestre racional de la Cort del Senyor Rey, per a comprarlo a preu just y rahonable (íd. 184-184 g.).

Quan al Duch de Berrí li foren furtats per En Ramon d'Albí y son fill Berní d'Albí sis balaixs, dos safirs y deu perles diamants, se digué que'ls havien venuts a la Reyna d'Aragó, per lo qual el Bisbe de *Marllezais*, conseller del Duch, escriu a Sibília demanantli que les hi vulga trametre per persona notable, a la que informará y demostrará com les dites joyes són del Duch de Berrí. Ella li respon que es veritat que ha comprades y compra de diverses persones moltes joyes, però may ha tingudes en son poder joyes que fossin del dit Duch : «ne nos aquelles ne altres coses sues comprariem, ne retendriem, sens sabuda e plaer seu, ans les hi fariem conservar e restituir de tot nostre poder, com aquell al qual esquivariem tot dampnatge e procurariem son be e honor en totes coses ab cordial afecció e avos complauriem de ço que bonament poguessem» (íd. 201).

Però'l Duch de Berrí li escriu reiterant el prech del seu conseller, y ella li respon lo mateix que al Bisbe de *Marllezais*, afeginthi: «E si per ventura car Cosí podets saber que les dites joyes, o partida daquelles, sien en qual part e en poder de qual persona sevulla dins la senyoria del senyor Rey e nostra, escrivitsnosen de continent car nos farem, ab lo Senyor Rey, queus seran restituïdes de present sens tota falla» (íd. 207).

Lo conseller referma la afirmació, y ella concisament y breu

confirma la seva lletra, «a la qual nos estam, axí com aquella que conté veritat en totes coses» (íd. 207 g.).

Lo Comte de Foix li fa present d'una aca y un xapellet, «los quals son molt bells e dels quals havem haut for gran goig e plaer ... e nos per amor vostra portarem lo dit xapellet lo qual es bell e gallart» (1586-113).

Un seu nebot, qui probablement es lo Comte d'Urgell, com se deduheix del contingut de la lletra sense adreça que ella li escriu, li fa present d'un joyell, «e verament es tal que mostra be lo donador e la festa en la qual se dóna de queus fem tantes gracies quant los presents consonants ala festa son pus graciosos quels altres» (1589-135). Aquesta lletra porta la data del 6 de janer de 1384. ¿No fóra pas aquest joyell les estrenes de cap d'any que de consuetut solien ferse?

Lo Rey, entre altres moltes robes y joyes, li fa donació de «dos balaxos la un dels quals estave en lo ceptre qui fo fet ala Reyna Dona Elienor de bona memoria ab senyal de Sicília, l'altre qui estave en lo pom daur axí mateix fet per ella. *Item* : un gobell o sobrecop daur ab un saphir e tres perles en lo pinyó del sobrecop e ab dos esmalts dins, ço es : un en lo Gobell e altre en lo sobrecop damundit, qui a March de Saragoça pesaven dos marchs una onza e un quart» (íd. 200).

Les joyes les guardava en dos cofrets daurats y pintats que féu En Jacme Santgenís, pintor de Barcelona. Ella solía servirse d'un anell de segell secret d'or, obra d'En Romeu Dezfeu. Aquest argenter també obrà los senyals grans rodons d'argent daurats y esmaltats que'ls jutglars portaven.

Al morir Sibilia En Luquí Escarampo reclamà a Dòna Violant, Reyna d'Aragó, a la qual el Rey Johan havia concedida tota la propietat moble e immoble de la seva madrastra, els deutes sump-tuaris que li tenia la última muller de Pere III : «Per drap d'or e de seda, Mccc. florins. *Item* per una peça de brocat d'or fin, lxx. florins. *Item* per una peça e mige de vellut de grana, cl. florins. *Item* per viij. canes e mige de vellut de tauris, cccxxx. florins. Suma per tot mdcccl. florins. Han pagat en diverses pagues, Mossen Berenguer Dabella, dcclxxxv. florins. Resta la dita senyora daquest compte, los quals no ha atornar, Mil lv. florins. *Item* deu per j. balax qui

pesa lxxxxv. quirats, iiiimdccc. florins. *Item* per j. saffir gros, ccc. florins. *Item* per iij. balays xichs e pesen xlij. quirats, cc. florins. *Item* per vij. fermallets e iiij. vergues d'or, lxx. florins. Suma per tot que resta Sis Milia ccccxxv. florins.» (1824-67 g.).

Tenía taules d'oratori y tenía capella; no obstant, algunes festivitats anava a ohir missa en diferents iglesies, hont portaven, llavors, una cadira de ferre plegadiça, guarnida de cuyr vermell, ab coberta de drap de seda vert damasquí, laborat de si mateix, ab orles de terçanell vermell de Gènova y ab vuyt senyals entorn.

Lo seu llit de parament se componía de dossier, sobrecel, cobertor y cinch coxins grans fets ab dèu peces de drap d'or de ma-lequins d'Espanya. Axí mateix tenía, per a son ús reservat, una selleta de ferre ab cuyr vermell de les que's posaven en la rera-cambra.

El llit de camí, present del Rey (1282-26-87), estava format ab cortines de tafetans verts y de sendat vermell, groch, negre y blanch : tenía tres draps verts de peus. Quan lo Rey d'Armènia, deslliurat de captiveri, vingué en Regne d'Aragó, ella li regalà aquest llit (1589-108).

Viatjava ab andes de fust pintades y daurades, descobertes o ab cobertor, segons lo temps, quan lo seu estat no li permetía cavalcar. Si cavalcava de camí, ho feya ab mula arreada ab sella y pitral ab trepes de drap de Douai, o ab fre, regnes, pitral y gambals de seda vermella de grana y de fil d'or ab flocadura. Traslladantse d'un lloch al altre ab tota la impedimenta de la seva casa, necessitava una recua nombrosíssima de besties de sella y de bast. Quan encara no era reyna la comitiva era reduhida : per a anar de Montçó a Martorell llogà cinch besties de sella y dèu de bast per a les dones de sa companya y l'equipatge, a més dels setze anders portadors de Sibilia, qui no devía estar en disposició de cavalcar; era 'l septembre del any 1376. Lo Rey pagà 2,042 sous.

Però, essent ja Reyna, per a anar de Saragossa a Tortosa, la seva casada, la de la Infanta y la de la Comtessa d'Ossona, necessitaren vuytanta dues besties, y setze homens per a portar les andes de la Infanta.

Per a traslladarse de Girona al pla de Barcelona, a la torre

d'En Pere Çacosta, s'utilisaren cent quaranta besties requisades a Gerona, Celrà, Vilaperes, Lambrilles, Rufí, Caldes, Besalú, Banyoles, Crespià, Bàsquera, Figueres y Sant Feliu de Guíxols. Les de sella foren cavalcades per les nobles dònes, mullers de cavallers y donzelles y altres persones, a les quals era acostumat donar besties de lloguer en casa de la Senyora Reyna, quan acompanyaven la dita senyora y la senyora Infanta Dòna Isabel. Les besties de bast portaven les robes de les cambres de les dites senyores y de Madona Francescha y altres de la casa de la Reyna. Les adzembles de la Tresorería pertayents a la cambra de Sibilia anaven cobertes de draps de camp vert, ab senyals de la Reyna y del Tresorer; los cofrens eren encuyrats y ferrats, axí com els dels bagatges, fets per lo cofrer de Barcelona En Pere Rossell.

Com a deport cavalcava a la geneta. Quan hagué de fer la entrada a Barcelona després de la coronació, desde Hostalrich demanà la sella que expressament féu obrar (íd. 185). Es notable que, prescindint de la superstició, tan arrelada, entrés a Barcelona en dimarts.

Habitualment en la seva quadra hi solía mantenir, pel terme mig, tres o cinch mules, un mul y dos cavalls. Les mules y 'l mul portaven mantes de drap vert ab ses senyals, y 'ls cavalls, de drap vermell. Ademés, entre les besties d'adzembla y de cavalcar, en les gripies de la quadra, s'hi veyia una gazella. També li plavién els branxets, als quals pexía donantlos hi carn de moltó guisada en olla expressa y exclusiva per a ells, y segons un capbreu podria sospitarse que axí mateix menava afició als ocells engabiats, car en los comptes de la seva cambra hi consta una partida per a mill y panís.

Els oficials reynals destinats al seu servey estaven degudament atesos y eren objecte de les atencions y fineses de la Reyna llur. A una petita indicació, essent justa, li donava orella escoltantla complacent, especialment si feya referença al millor compliment del ofici qui 'ls estava confiat, o a llur comoditat personal; moltes vegades ni necessitava que li diguessin y 'ls feya presents d'objectes, estris, roba d'ús, cavallerías, gramalles de pluja... En les habitacions que ocupaven, fruïen del modest confort y relatives comoditats de l'època : l'escrivà de ració, per exemple, te-

nía escriptori ab respaller y arquibanchs de fusta a obs del seu càrrech.

Poques noticies se troben referent lo seu tocador : usava aygua ros y aygua naf, que's feya fer ab roses y flor de taronger trameses expressament de Valencia. A En Bernat de Gualbes, cònsol dels catalans a Alexandria, y a En Simon Reya, cònsol de Marsella en la mateixa ciutat oriental, els recomana al mercader Pere Morató, qui li deu portar prestament d'aquelles partides «Balsam en aquella maior quantitat e del pus fi que haver se puxe» (íd. 185 g.).

A Violant de Bar uns juheus de Valencia li feren, per indicació de la mateixa Violant, un çafumador d'or : ho sab la Reyna y encarrega al seu procurador en aquell Regne, En Pere Marrades, que n'hi faça fer un de semblant y ben depressa (íd. 76-78 g.).

Fa gran consum de coses llèpols, qui podíen produirli caries dentaries, per més que'l caxaler del Rey li cuyda molt la boca, y ella, curosa, se renta les dents ab un dentrífich que aquell li ha prescrit.

LA MESTRESSA DE CASA

Si cenyía ab dignitat la corona reginal, en res desmerexía com a mestressa de casa. Ella portava 'l pòndol preocupantse de tots los detalls, fins el punt de fer augmentar o minvar els pinsos de civada dels animals de la seva quadra.

El *Llibre de Comptes* signat lletra A-428, existent en lo Arxiu del Patrimoni reyal, dóna datos minuciosos, extremadament minuciosos, de lo que's despenía y esmerçava en la cuyna y casa de la Reyna Sibilia.

La taula era ben provehída y variada de carns vermelles y blanques en ast y cuytes,¹ de peix de closca, fregidor y salat de totes menes, gros y mescladiç.²

Quan el peix li havien de portar de lluny, se'l feya portar fregit el que era fregidor, per besties de bast y aparellat degudament. Trobantse a Montçó escriu als jurats y prohomens del lloch d'Inça, y a tots los pescadors del dit lloch, que havent encarregat al Batlle que li compri peix per a «los divendres e disaptres e altres dies de peix», els prega y mana «que vosaltres, dits pescadors, no venats a alcun deles truytes e anguiles que pendrets o haurets, ne vosaltres dits jurats e promens, comprets ne comprar jaquiscats da-

1. Carn de moltó, de bou, vaca a fer pebrada y vedell que compraven per caps al engròs y les menudencies, conills y cabrits.

2. Congre fresch y sech, rèmolts, calamars, pagells, barbs, pagellons, orades, torts, llagosta llicces, sardina que compraven a sorts, tony, reigs, palayes, merluces salades, arengades, corbays, amfòs, molls, sardines salades, dèntols, delfí, arenchs, palayes, agulles, luces, polpes, llagostins, cigales, tonyina salada, lampresa salada que menjaven ab mostaça francesa, sipies, boques, salpes y marvins, pagies, madrilles, luernes, sorres de tonyina, anguiles, sorells, salano salat, barats, serans, cabres, marbres, serprayons, mogarmells, esturions, bogues, tallines, aranyes, llops, gambes, abonitols, veradons, bogaranelles, palomida, sols...

quelles, ne en altra manera metrehi la ma per alcú, tro lo dit Batle ho haja tot vist e regonegut e comprat per nos ço que li pará, afin que nos ne puxam havé tots los dies bon compliment» (1589-123 g.).

Del porch (que's matava a casa) ne menjaven, salprès y fresch, y també les minucies, com baldanes, lambrochs, sang, ventre, testes y altres; feyen les botifarres de carn porcadiça com ara y les lligaven com ara, ab fil d'empalomar, y en algunes hi posaven oruga, ceba y fonoll. Constituïen exquisitats bromatològiques els peus, que guisaven ab naps de Vich, llonganices y 'ls porcells ab farciment d'ous.

Sovintejava la carn de ploma¹ embrocada, y qualche vegada servien pagós y també galls selvatges aborraçats ab carnsalada. Conills casolans, que mantenien ab avena. Caça falconada² y selvatgina, especialment porch givillí, o sia senglar o selvatge. Y per contrast un dia, trobantse a Lleyda, li compraren vint y cinch pardals, que costaren 22 diners.

Segons el condiment convenient guisaven ab alls, que guardaven sechs en forchs o tenien tendres en manolls; safrà, clavells, sal de roca y de pans, orenga, cebes, fonoll, julivert en fulla y mòlt; pebre, canyella, comís, menta o herba sana, mostalla francesa, vi grech per a lo peix en such, mantega, vinagre blanch, que, entre altres usos, servia per a la pebrada; oli, sagí, greix de vaca, llimona, magranes agres y farigola. L'agraç el preparaven ab brots de vinya y ab gra.

La mèl, guardada en olla terriça, ultra 'ls usos habituals, servia per a impregnar crispells de borrarres y 'ls torrons de festuchs y comuns que feyen ab caçola de terra; axí mateix usaven la mèl per a integrar la salsa de pagó, composta d'ametlles torrades, pa torrat, fetges de pagós, capons o gallines, rovells d'ous, such de taronges o vinagre blanch, y canyella, axí com per a lo piment comú y també per a posar a les lletugues y als granyons.

El sucre entrava en les neules, piment, salsa blanca, flahons, que feyen ab formatge fresch, mantega, ous y menta, y alguna vegada a la truytada y al formatge frit, y també en la compo-

1. Gallines, pollastres, coloms pahoners, capons, oques, ànechs, pagós.

2. Perdius, perdiganes, todons, conills, tords, coloms roquers.

sició de la genestada feta ab farina d'arròs, ametllons, panses y safrà, qui donantli color li donà 'l nom.

Entraven ametlles a la salsa de peix y cebes a salsa de congre; farcien les oques ab pastes y panses y 'ls coloms y ànechs ab panses.

Les verdures seguïen el temps : cols verdes y blanques, brotons, espàrrechs, espinachs, fesols y pèsols tendres, cebes que banyaven ab aygua y sal, lletugues, fabes tendres o fresques que ofegaven condimentantles ab menta, blets blancs y verts, porros, dels quals ne feyen molt ús les dides, escalunyes, ravens, cogombres, tàperes, alberginies que fregien y empolsaven ab formatge sech raspat.

Si 'ls abellien los ciurons, els menjaven bollits ab panses o bé xafats y torrats en caçola de terra, com fan encara en algun lloch de la Costa de llevant, conservant el mateix nom de torròs. Gastaven lletíes, castanyes, carbaces, que a voltes mesclaven ab llet; olives...

Menjaven sèmola, y feyen farro per a la Infanta quan era petita; també menjaven arròs y cuynat o bon cuynat com deyen ells; fideus, als que després de cuits tiraven formatge sech passat per la rahora, del qual formatge també 'n posaven a les sopes nomenades daurades.

Bevia vi grech y 'l feya comprar del millor. De Montçó escriu a Valencia : « ... comprats aquí quatre botes del pus fin vin grech quey trobets », « e açó per res no mudets ne laguiets car nos les haiam mester pel nostre beure. » (id. 131 g.). També gastava vi vermell, vi nomenat de la Reyna, malvasía, vernatgella y Carinyena. Piment fet ab pebre y vi grech quan era per la Reyna, y vi blanch quan era per a la Infanta, les dònes y les viandes; además, entraven en la confecció del piment diverses salses que proporcionava l'especier, y una volta confeccionat se guardava en atuhells de terra.

La vigilia de Madona Santa María la Reyna dejuna en pa y aygua. El dia de Tots Sants servien a taula, entre altre vianda de pasta, lo que ara nomenem panallets, y llavors tenien els noms de panadetes, aucellets, orelletes. Conta 'l document que escorcollèm, que una de les vegades, per a fer aquest postre, necessitaren una lliura d'avellanes, tres d'ametllons, dos de pinyons, una quartera de nous, tretze lliures y mitja de mèl, que costà a rahó de 4 diners la lliura, y tot plegat 11 sous, comptanhi 2 diners que costà l'olla de terra per a portar la mèl y 2 sous que costà l'escalfar lo forn.

Per a la festa de Mossèn Sant Blay, qui cura de mal de gola, y que s'escau lo 3 de febrer, menjaven avellanes, panses, nous, pomes y altres fruytes, benhídes previament per motiu de la dita festa.

A postres, ultra 'ls torrons melats y la salsa blanca y 'ls flahons y les neules y 'l nogat, fet ab nous y ametlles picades en morter de fust, finíen l'àpet ab formatges fonedors, vachats y Rubiols, avellanes, panses, taronges, nous seques y tendres, peres, pomes, figues seques y del temps, pinyons, rahims, especialment moscatells, maduxes, magranes, sermenyes, prunes tendres y seques, albercochs, móres, gínjols, cireres, melons ab les tatxes, préssecs...

Feyen unes panades o llesques de pa o rajoles lletades, que a ciutat veníen a dotzenes. També fregíen rajoles de pa ab saym, y menjaven panades ab taronges y carnsalada.

Preníen ous ab vi, com ara, y ous al all y a la aygua y sal y 'n posaven a la salsa bullida o jusell.

A Madona major, com era costum nomenar la mare de Sibilia, de tant en tant li servíen xerivíes, castanyes, escaramilles o xirinilles, y també ventrells de gallina y prunes seques. A la Infanta nena y al seu cosí En Peroy, fill de la germana de la Reyna, Marquesa Barutella, els donaven salsa bullida a panades. N'Elionor de Cabrera, qui fou llarch temps hoste de Sibilia, solía pendre ordiat ab ametllons, menjava sovint espinachs, peus de cabrits y ventrells d'oques.

De verdures els provehíen En Janet y En Fontdefores, y 'l peix moltes vegades el compraven a una pescatera coneguda per «La Roja».

En lo transcurs d'un mes gastaren en lo Palau de la Reyna uns mil vuyt cents pans de 10 unces quiscun, cuits de Valencia, fets y pastats de 15 quarteres 5 quartans de forment a mesura de Barcelona, lo qual, junt ab la imposició, porgar, moldre y coure, pujava a 297 sous 8 diners.

Si sobrava quelcom, la Reyna ho donava a la Almoyna, axí com feya repartir pans a les Ordes religioses y als Hospitals.

En diades de convidats com la nòra del seu marit Dòna María Comtessa de Luna y la d'Osona, ensemps ab les dònes y donzelles que les acompanyaven, los cuyners procuraven, exintse de lo corrent,

fer quedar bé la mestressa llur, sabent que's complavía en atendre delicadament y ab cortesia senyorívola los seus invitats.*

Ordinariament se posaven roses als bacins, a les taules y a la barca. La barca consistía en una capsa d'argent, quasi sempre en forma de nau o vaixell que's tancava ab clau, més o manco enriquida y agensada ab esmalts y pedres precioses y contenía la sal, el sucre, les especies, les copes, el tovalló y 'l cobert que feya servir la Reyna, per a evitar les metzines que tant sovintejaven en aquells temps migevals. Per a major seguretat àdhuch hi solien guardar en la barca el tros de banya d'unicorn per a provar si les viandes eren metzinades. Axí mateix se feya, obehint la matexa precaució, lo tast de la aygua o vi y 'l tast de la aygua mans.

Los atuhells de cuyna eren molt més senzills y menys abundosos que'ls que ara s'estilen : caçoles y olles de terra, gerres per a l'oli, cànters, librells, un morter de fust llaunat ab ferres per a lo nogat, olles, perol y puçó d'aram que estanya N'Espanyol, calderer barceloní; un aster de ferre, un morter de coure per a picar les salses, dos coladors, dos ventalls de palma, graneres o escombres de palma, un cabaç per a gitar les escombraries; fil d'empalomar per a lligar les botifarres y 'l congre, emborraçar pagós y altra carn de ploma y cosir els cabrits y porcells farcits, per a lo qual usaven agulles d'acer.

La Infanta tenía cuyna a part, perque trob que compren «dues olles de terra e una cubertora a la cuyna de la infanta», a la que també destinen sagí, lentilles, un poll, panses, etc. Si passava dies fòra, com a la Cort de la Baronía de Cervelló, li trametien les vitualles en adzembles y flascons pallats y barrals de vi enserpellats. La Infanta tenía també barca propia, que, per ésser petita, nomenaven navella.

Apuntaments que semblen insignificants, revelen que la Reyna Sibilia era endreçada y polida y que li plavía lligar cada garba ab son venci. Posschía dues dotzenes de tovallols de lenç prim de Vilafranca per a torcarse la boca y les mans. Lo sobrecoch, per a son ús, ne tenía quatre. S'exugaven los coltells ab tovallons especials de drap d'estopa, y també eren del mateix drap los tovallons per a torcar les mans del servidor qui tallava devant la

* Els qui estaven de pas eren obsequiats per la Reyna ab confits de gíngebre, gíngebrada, endiana, pomes y codonys, confits y alguns perfums, com féu ab lo Primogénit de Navarra.

Reyna. Los cuyners portaven devantals de drap d'estopa de cinch palms d'ample, y los qui cuidaven l'argent de la cuyna, per Nadal y Cinquagèssima estrenaven devantals de drap picat de Borgonya. Feya escurar l'argent ab una manada de serres o pèls de porch y exugarlo ab draps expressos. Per a ús del dreçador del argent del rebost qui cuydava la vexella, compra cinch peces de tovalles de drap d'estopa escacades y totes planes.

Dos coltells de tall y tres ganivets daurats per a tallar a la taula de la Reyna anaven ficats dins una vayna; les tovalles, tovallons y altres draps de lli 's guardaven en una caixa gran de fusta d'alber. La sal dels pans la tenia en un cabaç.

Anant de camí portava 'l vi blanch y 'l vermell conduhits en flascons de cuyr francesos y la malvesía en barrals de fust. Lo pa de la Cort el duyen dintre una saca de drap de terliç o cossolí; els atuhells de cuyna en cinch sarries d'espart; la farina en arganes de llana forrades de cuyr pelós. Diligent com era, trobantse de pas a Montblanch, se trenca lo saler major que serveix a la seva taula, y lo fa totseguit adobar y redaurar per lo juheu Gallipapa.

En lo Palau de Sibilia hi havia una caldera d'aram comprada al calderer Guillèm Spanyol expressament per a que la lavanera bugadegés els draps de la cambra y les tovalles y tovallons del rebost de la Reyna, fent lo llexiu de la bugada ab cendra de reuls de canyes : també posaven a la bugada erba colera. Un dia que's trobà sense lavanera demanà a la del Rey que fes ruscades (encubellar?) a les seves tovalloles, tovallons y tovalles.

Sabedora que la por guarda la vinya, el rebost era tancat ab cadenat de ferre, ab armelles y ab clau de ferre. Aquesta precaució no evità que'l sotsreboster li perdés, segons ell digué, algunes peces d'argent, qual pèrdua no 'l lliurà que la Reyna li fes fer execució en los seus béns per la valor d'aquelles (íd. 86-89). Les peces perdudes eren les següents : «*Primo* : v. escudelles blanques poques d'argent, qui pesaven v. marches iiij. argents e mig. *Item* : viij. plates blanques poques qui pesaven viij. marches. *Item* : taces poques daurades iij. qui pesaven, ço es, la una, j. march e la terça part de j. quart e les romanents dues, pesaven ij. marches e mig quart, que fan per tot iiij. marches mig quart e la terça part d'un quart. *Item* : un greal daurat qui pesava vij. onzes mig ternal. *Item* : iij.

culleres qui pesaven ço es la una una onza e les romanents dues pesaven una onza e lo terç de j. quart que fan per tot ij. onzes e la terça part de j. quart. *Item* : lo broch de j. pitxer qui podia pesar ij. onzes. *Item* : una copa daurada ab son cubertor esmaltat qui pesava xv. onces j. quart. Suma de tot lo dit pes, xix. marches ij. onzes mige j. quart j. argent.» (íd. 89 g.)

Malgrat les menaces de la Reyna, aquesta, extingida la foguerada d'indignació inicial y cedint a la compassió, perdonà 'l reboster (íd. 107 g.).

La calefacció's procurava ab llenya que's distribuía a les cambres per a cremar en les xemeneyes, començant el foch ab serments y posant devant la llar brescats o rexes de fusta o de ferre que atenuaven la brillantor de la foguerada.

Havent trobada una nota de compra de «jonchs a jonchada», vull creure que ab ells refrescaven les cambres al estiu, encatifantles, com s'acostumava, segons he vist en algun Tractat de Medicina del segle xiv; també hi posaven romanins per a perfumarles.

* * *

Viatjant junts Reyna y Rey, les cenes y convits les pagaven per meytat. A vegades el Rey l'obsequiava pagant ell, com succehí en la anada que feren després d'un dia de Reys a Pedralbes, ab llurs seguicis, per a honorar una monja filla del noble de Santa Pau, y també quan se féu la traslació del cors de la molt alta senyora Dòna Elionor de bona memoria, de la Sèu de Lleyda a Poblet.

En los mutuus convits observaven reciprocitat, y si 'l Rey l'havía convidada per Pasqua y 'l Duch de Gerona lo dia de Sant Joan, lo dia de Sant Pere la Reyna convidà als Rey, Duch y Duquessa de Gerona, Comtessa d'Osona, Vescomtes d'Illa y Rocabertí, nobles, cavallers y totes les nob'es d'ones y donzelles de casa les dues dites senyores y altres persones. Com que'l nombre de convidats era extraordinari, no 'n tingué prou ab los atuhells habituals y llogà cinch centes escudelles y talladoret de fust, trenta talladors grans, cinch dotzenes entre ampolles, brocals y taces, de les que se'n trencaren deu ampolles, deu brocals y vuyt taces. També llogà cinch calderes, dues olles, setze asts de ferre y de fust, dels

quals se'n trencaren dos. Llogà tres cuyners y tres macips, qui ajudaren aparellar les viandes, y catorze homens, qui ajudaren a la cuyna, a escombrar lo Palau y a tenir los dits asts.

Hi havia vuytanta sis persones a dinar : catorze menjaren pa de la Reyna y setanta dues pa comú. Se guisaren sis pagons, dinou capons, cent quatre coloms, setze polles, trenta dos polls, quatre moltos y sis vedells. Ademés, menjaren arròs ab llet, carbaces ab llet, menjar blanch fet ab farina d'arròs, ametlles y sucre, formatges frits, salsa de pagó ab mèl, pa lletat, mortella ab mèl..

Llogà dotze barres de ferre per a los asts, los quals tingueren en un pati tancat ab tres estoires sostingudes ab sis barres de fust, ahont també hi havia tretze portadores y tres tinells per a tenir y lavar la carn.

Les taules, ultra el parament esplèndit y brillant de les grans solemnitats, estaven agensades ab flors de clavell, de gessimí y de genesta.

De tant en tant, però, palesant el contrast entre magnificències y miseries, prodigalitats supèrflues y estalvis ridícols, espurnejava la coquineria del Rey, y ella s'enginyava lo possible per a dissimularla. En una visita que feren al monestir de Valldonzella lo Rey convidà solament la Reyna, però la Reyna amatent, manà provehir de vianda les nobles dones y donzelles que la acompanyaven, axí les de casa sua com les de la Comtessa d'Osona, qui era de la partida, tro que per ella fos manat lo contrari.

Sibilia, àdhuch viatjant, procurava tractarse lo millor possible: va de camí ab lo Rey, y a Valldonzella s'hi fa portar la aygua de Barcelona; a Martorell, figues de Sant Feliu. Va a Sant Sadurn de Subirats y a Vilafranca y li porten de fòra peix menut. De Vilafranca, per Arbós, Dezbisbal, Vilarrodona y Montblanch, va a Poblet, hont reposa, portantli diariament figues de Tarragona. Passant per Vinaxa, les Borges, Juneda, arriba a Lleyda, y de Tarragona li trameten peix cada dia.

Ab ella portava la oruga y la mostalla en olletes de terra; vi grech, del que en regala una ferrada a Dom Abat de Poblet, y malvesia que en tramet a Castella; els vins anaven en flascons pallats y barrals enserpellats.

A Lleyda s'hostatja als Agustins, y lo primer que fa al arribarhi

es manar que dos homens escombrin les seves habitacions, costantli 18 diners. També ordena que li portin a taula prunes saragossanes. De Lleyda, per Alcarraç, va a Fraga, posant al Castell; de Fraga a Vallobar y Ontinyena, entremorçant en la Pobla nova de la Priorressa de Sixena y sopant y dormint a Almonda. D'ací al Hospitalet de la Maxella, hont se detenen a entremorçar, sopant y dormint a Pina, llogant una casa per 2 sous, en la qual cuynaren. Després de dinar, a sopar y jaure a Fontes, l'endemà al Burgo, després a Montflorit y a Saragoſsa.

En los llochs hont feya nit, en la porta de la posada o alberch del tresorer reyal s'hi clavava un paper ab la senyal de la Reyna : aquesta senyal costava de fer 6 diners.

Durant lo viatge refant les falles d'atuhells de cuyna y de taula lla hont tenen casa : cabaços grans de palma per a portar minucies, cistelles per a fruyta, olles y caçoles, y aludetes per a portar salses. A Lleyda fa que un bastaix porti una taula de la Juhería a la cambra de la Infanta; compra un cànter y un librell de terra; mana adobar el cadenat de la musería o rebost y esmolar y dolsar coltells; lloga, per 6 diners, una gaveta de fust per metre cervo en alls, vinagre y sal; compra un cetrill per a la cambra de la seva mare y un cabaç per a portar lo mill dels pagons. Quan Madona Francescha cau malalta li compra un morter de guix, un boix, tres olles de terra, una cobertora y una caçola.

Proveheix d'un sedàs de seda ab sa riscla. A Saragoſsa compra una olla per a portar la mèl, una cullera de fust, un embut, una escudella de terra y dues ampolles per a tenir lo piment, una tenalla per a aygua, cantis y dos librells. Fa obrar per un argenter de la matexa ciutat, a obs de les dònnes qui menjaven a la seva taula, un saler rodó, petit; ab tres figures de lleons petits, ab lo sòl d'argent blanch. Compra 'l carbó a sachs y la llenya a somades.

Fou en aquesta anada que fra Martí de Liori, Castellà d'Am-posta, y 'ls Priors de Catalunya y Montserrat li regalaren sengles mules, y En Bernat Miquel un cavall. En canvi ella fa present d'un palafre a son fillastre l'Infant Martí y de dos al Rey de Castella.

Viatjaven ab ella 'ls branxets, dels quals se preocupava y tenia molta cura.

Los dies que Sibilia ordenava tenir tinell, en les taules baxes

hont menjaven les dònnes y donzelles y altres, se posaven tovalles de tela prima de canabaç y sis canalobres de lautó esmaltats, los quals s'encaxaven l'un dins l'altre, y servien a tenir llum en les dites taules. Se parava 'l dosser y s'empaliaven los draps del Palau, que's penjaven de vint y quatre claus aguts.

La iluminació se feya ab cera : brandonets de taula, de capella, a la barca, a la cuyna; a les cambres estadals y candeles; al bany també brandons. Y a la cambra de Madona major hi cremava de nit una xinxeta.

Per a que'l sol al estiu no la molesti a les hores de menjar, ab dos talloles de fust y dotze canes de corda fa collar un exelló o cobrellit, qui veda lo sol a la seva taula.

Además de la vaxella existent en lo Palau y la que li regalaven els seus sotmesos, corporativament o individual, com se veurà més endavant, ella per la seva part encarrega al argenter barceloní En Jacme de Mediona dotze platers, dotze escudelles y dotze culleres d'argent per a servir en son palau. A En Berenguer Dezcoll dos pitxers grans y rodons ab sengles peus, anses y cobertors, d'argent blanch, per a tenirhi lo vi y la aygua. Paga un compte al argenter de Barcelona En Berenguer Tió per l'or qui es entrat en dos talladors, un gran y un mitjancer, sis platers petits, quatre escudelles grans y quatre gials d'argent del rebost, lo qual argent ha escurat, reaurat y brunyit dins y defora, y per l'argent que ha afegit en tres escudelles d'argent blanch trencades del dit rebost que ha fetes y tornades de nou. L'argenter de Barcelona Francesch Vilardell li cobra 8 florins per rahó del treball de mans y del or qui es entrat en adobar lo pinyacle o brot d'una copa d'or de la Reyna.

* * *

Els dos notaments que seguexen completaran el conexement del menatge de la Reyna:

«*Notament* fet per mi, Antoni de Naves, Scrivá de ració dela senyora Reyna, al Noble mossen Pere de Centelles, Camarlench dela dita senyora e per ell an Pere Traver cambrer, dels paraments de cambra e altres robes que han reebudes a ops de dita senyora

Reyna, lo qual fo començat, primer dia del mes d'octobre, del any mccc.lxxxv.

— *Primo* : reebe en la Ciutat de Barchinona en lo mes de Deembre del any mccc.lxxxv. viij. cubertes datzembles, ab lo camper vermell de lana, de larch cascuna de ij. canes, ab v. cayrons en cascuna a senyal dela dita senyora Reyna, per servir ala Capella.

— Janer m.ccc.lxxxvj. : una pila de march de coure, qui son xij. peces e unes balances ab calestó e ab copes ab lur estoig, abtes a pesar argent e altres joyes.

— Una selleta de iiij. peces, plegadiça, ab les cames e braces de ferre, guarnida de cuyr de vedell, folrada e enselirada ab cuberta de tela de lín blava, la qual serveix ala reacambra.

— ij. vanoves de cotonina ab obres diverses e servexen per al lit, grans de iiij. teles.

— Janer m.ccc.lxxxvj. : Una caixa de fust dalber qui serveix a tenir vaxella dor e dargent de la dita senyora.

— ij. cubertes, qui servexen de nits a cobrir lo lit del senyor Rey, de tela blancha.

— Febrer m.ccc.lxxxvj. : una vanova gran de cotonina de v. teles e mig, obrada de ondes amples ço es, les unes ondes fetes a punt menut e les altres totes planes sens punt e sens custura e es forrada de sotana de tela de lin prima, la qual doná a la Reyna mossen Francesch Çagarriga governador de Mallorques.

— Un parell de lançols de brin de lin, fort prims, en la un dels quals ha una randa tan ampla com los dos dits, obrada de esteles e han en cascun cap los dits lançols vorettes fetes de dentells, los quals li doná lo dit Governador.

— En Barchinona, a xxvij. Març m.ccc.lxxxvj., se troba en la Guardarroba:

— Una cambra de drap dor damasquí ço es, dosser, sobrecel e cubertor ab barres de blau e de vermell e son iiij. peces e ha en cascuna xiiij. verses, les quals son forrades de tela blava. *Item* : ha en la dita cambra iiij. cortines corredices de tafatá blau e vermell listat dor e ha en les ij. ço es, en cascuna, xxj. verses e en lo romament una ha xv. verses.

— v. coxins e ha en cascun viij. verses de semblant drap dor dels dits Dosser, sobrecel e cubertor.

— iiij. draps de lana, qui servexen a estar en terra, listats de blau e de vermell e ab listes estretes de diverses colors e ha de larch cascun v. canes.

— ij. matalafs e un travesser de fustani Reyal de seda, los quals servexen a ops del dit lit e los dits matalafs son plens de cotó blanch e lo dit travesser de fluxell prim.

— Un cubertor de drap de seda, lavorat de obres morisques, ab listes blaves e grogues, ab diverses salamons vermells e grochs e daur e altres diverses obres ligades e pintures en que ha xvij. besties blaves e grogues e es forrat de tela vert.

— Un drap de lana francés istoriat dela historia de lançalot, de Galeas e de perceval e es forrat per les orles e en mig de tela vert.

— iiij. cubertes datzembles ab v. senyals dela dita senyora en cascuna.

— Un cubertor de cuyr vermell de marroquins en que ha xxxviij. pells e ij. troces de mes e los cantons del dit cubertor son obrats de seda de diverses colors.

— ij. parells de cofres grans encuyrats paloses e enlaunats de ferre, cascun ab son pany e clau de ferre, ço es, un parell de blanchs e altre parell son roigs.

— Un parell de cofres poch encuyrats rases e enlaunats en ferre e ha en cascun ij. panys ab ij. claus.

— iiij. cofrens encuyrats rases e enlaunats de ferre, cascun ab son pany e ab una clau.

— Una caixa de fust blanch ab son pany e clau, semblant de cofre.

— iiij. parells de cofres, ço es : Un parell dela forma major, un parell de la forma mijana e un parell dela forma menor, encuyrats e enlaunats de ferre, a ops dela cambra dela dita senyora.

— Un coxí de cuyr de marroquins, larch pera seure, vermell plen de borra, queli doná En Gispert de Campllonch. Telo Madona major en la sua cambra.

— Una escala de fust dalber de ij. troces ferrada, la qual serveix a encortinar.

— ij. martells de ferre.

— iiij. coxins grans de vellut vermell e los ij. son orlats entorn

de rerafres e ab botons de fil dor e ab iij. botons de seda en cascun e los altres ij. coxins son orlats entorn de trena de fil dor e ab botons de fil dor.

— vj. matalafets de fustani reyal reforçat, plens de lana e ha cascun de lonch xij. palms, los quals servexen per fer sitial ala senyora Reyna.

— ij. secretaris ab peus de fust e cascun ab una dona de ferre per tenir brandons de cera, anant per camí en la cambra dela dita Senyora.

— iij. bacins de lautó ço es, iij. redons e un pla.

— ij. ferrers [ferreres] grans de cuyr de vedell vermell e blanch, qui servexen a portar claus e martell pera camí e a encortinar.

— Un drap de lana francés, de obra de raç,* que ha de lonch iij. canes v. palms e dample una cana vj. palms mig, amesura de Barchinona. en lo qual son istoriats e figurats, ço es, al un cap, un hom salvatge e après iij. figures entre homens e donzelles qui estan de ij. en ij. e altres diverses figures de besties e docells e es forrat per partides de tela vert ab ses vagues e ab sos anells.

— Un altre drap de lana francés dela dita obra de raç, qui ha de lonch iij. canes vj. palms e dample una cana miga, en lo qual ha figurada una historia de homens salvatges quis combaten ab cavallers e ab donzelles, e altres besties e ocells e es axí mateix forrat per partides e ab ses bagues e sos anells.

— Un banchal de lana francés del dit obratge de raç, qui ha de lonch iij. canes v. palms e dample miga cana e son hi istoriats los vj. mesos del any qui comencen en Janer e finexen en Juny e altres besties e ocells.

— Altre banchal qui ha de lonch iij. canes vij. palms e dample miga cana, a cana de Barchinona. e es figurat de figures domens e de dones.

— Un almofreix de drap de lana vermell dela terra, lo qual serveix a portar lo lit de la cambra dela dita senyora per camí e es forrat de drap de canamaç e guarnit per los costats de cuyr de vedell vermell.

— Una taça de coure e una pala de ferre encaxada ab lurs ma-

* Arràs.

nechs de ferre ab doylla, abtes a pendre e portar foch e brasa a la cambra.

— Una mala de cuyr negre de vedell ab tot son compliment, abte a portar vestedures e altres robes dela dita senyora Reyna per camí e ha cascun cap un senyal de la dita Senyora.

— Un dosser gran, lo qual serveix en palau ales espatles e es de vellut blau listat dor e es orlat de sendat vermell forrat de tela blava, en lo qual ha xiiij. senyals dela dita senyora ab fullatges.

— Una catifa, feta ala morischa, de lana de diverses colors e ala una part es palosa ab escachs blaus e vermells e daltre part es rasa ab diverses obratges e ha de larch ij. canes miga.

— Un lit de parament de cambra de drap dor de malequins despanya a ops dela dita senyora Reyna, ço es, dosser, sobrecel e cubertor ab listes de diverses colors de seda e ab ligades dor ab fullatges qui estan sobre camper blau e vermell e ab letres morisques blanques qui estan sobre camper negre e ab figures de alans e lebrers verts sobre camper vermell e son folrats de tela blava e en lo dit sobrecel ha ventanes de tafatans dela color deles cortines.

— Ha en la dita cambra iij. cortines corretrices de tafatans blaus blancs e vermells ab diverses listes de seda ab lurs bagues de veta e anells de lautó, en les ij. de les quals ha ... verses e en la romanent una ha ... verses.

— v. coxins grans plens de fluxell ab cubertes dels dits draps de malaquins ab sotanes de fustani blanch pelós.

— v. draps de lana barrejats de barres blaves, blanques e vermelles, en mig de cascuna deles quals ha listes de diverses colors qui servexen a estar en terra : han cascun de larch v. canes.

— Un cubertor de lit e un sitial de marroquins vermell emprerptat de diverses besties, ocells e altres obres, los quals li doná en Gispert de Campillonch.

— Un dosser de drap dor fi damasquí ab lo camper vermell e ab diverses obres de seda blava escura e es orlat entorn de adzeytoni blau damasquí, en lo qual ha cosits xiv. cayrons ab fullatges e ha en cascun un senyal dela dita senyora embotits de fil dargent e de seda e es forrat de tela blava.

— Un cofre encuyrat e enlaunat de ferre qui fo comprat en Barchinona.

— Una caixa de fust blanch qui fo comprada per portar confits, ab son pany e clau de ferre.

— v. cubertes de adzembles de lana vermelles, cascuna ab v. senyals dela dita senyora, qui foren comprades en Barchinona.

— iiij. cofres encuyrats e enlaunats de ferre, qui foren comprats en Barchinona.

— Una vanova gran de cotonina e es obrada de figures darbres, de cans e altres diverses obres e ha damplaria v. teles.

— ij. vanoves de lench, qui servexen al lit de camí e son obrades de obres redones qui son semblants de amenles e ha cascuna damplaria v. teles.

— ij. caxes de xiprés semblants de cofres e les camens son enlaunats de ferre e cascuna ab son pany e clau de ferre.

— Una catifa gran pelosa de lana de diverses colors.

— Una sella de trossa francesa de cuyr de vedell negre ab estreps, gambals, singles, façgines e correges pera trossar : abte a portar la mala per camí : te la el Cavalleriç.

— Una olla daram qui fo comprada en Saragoça per coure la carn els branxets e ha ij. anses.

— Un ferraç de ferre a ops de tenir lestadal qui crema de nits en la cambra e costá xvj. solidos.

— ij. van[ov]etes? a ops del lit dela dita senyora, les quals foren fetes de una cossera plena de fluxell qui ja era dela dita senyora.

— vij. coxins a ops del lit de camí los v. : e los ij. a ops dela senyora infanta : blanchs, plens de fluxell.

— ij. exalons vermells destam, los quals servexen al lit dela senyora Reyna.

— Un cubertor, que fou fet a ops del lit dela senyora Reyna, de ix. canes de drap de Bruxelles vermell de grana e es forrat de d.ccc.xxxxij. herminis, la qual forradura es levadiça e bastada de drap de li.

— Un matalaf e un travesser de tela vermella e lo dit matalaf es plen de lana mocona e lo dit travesser de fluxell.

— Una vanova de cotonina picada de Alexandria, blancha ab puntetes amples, obrada, e ala un cap ha iiij. troces de listons fort estrets de cotó negre e es forrada de drap de lin e es de iiij. teles dample.

— Altra vanova de cotonina de xipre de obra de amenla boto-
nada menut e es forrada de semblant cotonina e es de iiij. teles
dample.

— Altra vanova la qual ha ja servit, de obra de ondes e es for-
rada de drap de lin e es de iiij. teles mige dample.

— ij. parells de lançols de drap de lin prim, ço es, la un parell
ab dentells e ab randes e laltre parell es ab dentells solament e dam-
plaria cascun iij. teles. Dels dits ij. parells, iij. foren esquinats,
dels quals foren fets draps per servir a la cambra.

— Un travesser e una flassada de borra blanca, listada als
caps de vermell.

— Un lit de cendats terçanells vermells de grana, ço es, sobre
cel, Dosser, cubertor e iij. cortines corredices en los quals ha lxx.
cayrons fets a senyal de la dita senyora ab fullatges, brots, copes,
flors e aucellets ço es, xxxx. cayrons grans qui son posats, ço es,
v. en lo dosser, v. en lo sobre cel v. en lo cubertor v. en la cortina
de paret x. en la cortina de peus, ço es, a cascuna part v. e x. en la
cortina davant, ço es, v. a cascuna part. E xxx. cayrons pochos ab
lur serment, fullatges, brots e flors, qui son posats en les ventalles
del dit sobre cel. E los dits dosser, sobre cel e cubertor son forrats
de tela ampla de costança, tenada.

— v. coxins grans plens de fluxell ab les cubertes de samit ver-
mell, ab lurs sotanes de fustani blanch pelós.

— ij. matalafs, a ops del dit lit, plens de lana mocona, ab lurs
cubertes e sotanes de fustani de obra de gran de mill tenyits de vermell
e un travesser plen de fluxell ab la cuberta de semblant fustani,
la sotana del qual travesser es daltre fustani blanch.

— v. draps de lana vermells, cascun ab v. senyals dela dita
senyora Reyna ab lurs fullatges, los quals servexen a estar en terra
davant lo dit lit en la cambra dela dita senyora Reyna : cascun dels
quals han v. canes de larch.

— xiiij. cubertes dadzembles vermelles de lana, cascuna ab v.
senyals dela dita senyora. Daquestes cubertes ne foren donades als
vij. oficis de casa, per cobrir les adzembles qui van per camí. Ro-
manen vij.

— Un parament de cambra o lit de tafatá vert pera camí que
son vj. peces, ço es, dosser, sobre cel, cubertor e iij. cortines corredices

e ha en los dits dosser e sobrecel x. senyals grans dela dita senyora Reyna, cascun ab son cayró ab fullatges blancs e flors blaves e ha en les ventalles del dit sobrecel xxiiij. senyals pochos dela dita senyora. E en les dites cortines ha xxv. senyals semblants dels dits dosser e sobrecel, ço es, x. senyals en cascuna cortina despona e de peus e en la cortina de paret tansolament v. E en lo dit cubertor ha v. senyals semblants deles dites cortines. E son folrats los dits dosser, sobrecel e cubertor de cotonina tenada.

— Un parell de matalafs [e un travesser] de seda e de fustani reyls, los quals matalafs son plens de lana e lo dit travesser plen de fluxell.

— vj. matalassets de fustani Reyal per fer sitial.

— v. coxins grans de vellut vert plens de fluxell.

— iij. draps de lana verts cascun ab v. senyals dela dita senyora ab cayrons grochs e diverses fullatges.

— Un almofreix de drap de lana vermell, lo qual serveix a portar lo dit lit.

— iij. parells de lançols prims de lin, cascun de iij. teles damppla, los quals servexen ordinariament al lit on jahan lo senyor Rey e la senyora Reyna. La un dels dits lançols fo esquinçat per fer camises ales vestedures brodades dela senyora Reyna en Barchinona, en lo mes de Setembre del any m.ccc.lxxxvj. Romanen v. lançols.

— Un cubertor de lin de drap descarlata morada e es forrat de dorsos de vayrs, quel doná lo senyor Rey.

— Una vanova de cotonina e es tota obrada de figures de moros e de mores e ab figures de cavallers, de fullatges, de bestions e altres diverses obratges de seda negre e vermella e ha ample v. teles, la qual li doná Mossen Jacme de Cornellá.

— Una camisa romana de tela de rems* blanca, ab iv. botons pochos a cascun puny e un camís de adzeytoni blanch ab punyets en que ha botons. *Item* : una Dalmatiga de drap de seda blanch damasquí lavorat de si matex e es fresada de sanastres dor e forrada de tafatá vermell. E un maniple del dit drap domasquí ab una via de sanastre dor forrat del dit tafatá e flochat de fil dor e de seda blanca. Et un sinyell de seda blanca ab botons de fil dor. E les dites robes son dela coronació dela dita senyora Reyna.

* Reims.

— Una destral de ferre ab son manech de fust, abte a estellar lenya.

— Un capell de sol de lana de peix, ab son cordó dor e de seda vert, ab v. botons, lo qual serveix ala dita senyora con camina : te lo el Cavalleriç.

— ij. servidores pogues de fust, redones, pintades, de Domás e ha en la una un senyal salamó* ab vj. puntes e altre obra morisca e en laltre ha un prat ab una fontana ab diverses arbres.

— Una copa o anap ab son cubertor de fust de ..... blanch e ha un peu dargent daurat fet a iij. puntes e iij. compasses e en lo dit cubertor ha semblant argent obrat e daurat del damunt dit, sobre lo qual ha un esmalt ab ij. barres negres entrecruhades, lo qual serveix a beure aygua.

— Una cadira de fust plegadiça de noguer, pocha, guarnida tota de marquets e en lo peu dela dita cadira ha un pom de fust gros fet a puntes, obrat de marquets e lo siti es de vellut vermell ab una creu de trena de fil dor.

— ix. estoigs de cuyr ab algunes obres empremtades, les quals foren fetes per estar ix. copes dargent daurades dela cambra dela dita senyora.

— iij. caxes de fust dalber, ab lurs tanchadures, en la una de les quals estan vanoves dela dita cambra e en altre, qui es feta axí com a cofre, estan les vestidures brodades dela dita senyora Reyna e en la remanent, qui es pocha e de pocha valor, estan algunes almarratxes plenes dayguarós dela dita cambra.

— Una selleta plegadiça de ferre ab son siti emborrat, encuyrat e forrat de tela de canamaç vert, la qual serveix a ops de la rera cambra.

— ij. estoigs de cuyr negre empremtats, pera tenir ij. copes dargent daurades dela dita cambra.

— Una caxa de fust dalber, feta a manera de banchal, pera tenir vestidures.

— ij. catifes de lana paloses, ab diverses obratges, les quals mossen francesch de Muntbuy doná a la senyora Reyna.

— Un tallador gran dargent blanch, lo qual serveix a portar

la vianda davant les dones qui mengen ala taula de la dita senyora.

— Una escudella e ij. platers blancs, qui semblantment foren refets de altres, una escudella e ij. platers vells ab argent qui hi fo enadit.

— Una escudella, iij. platers qui semblantment foren refets de altres, una escudella e iij. platers vells ab argent qui hi fo anadit.

— Un tallador mijancer dargent daurat lo qual, ensemps ab argent quey fo anadit, fo refet de un altre tallador vell e trenchat e serveix a cobrir la vianda qui es portada davant la dita senyora.

— Un pitxer redon refet d'un altre, abte a servir aygua a les dones qui mengen ala taula dela dita senyora.

— Una escudella dargent blanch, qui fo feta de nou per esmena de una altra quin fo perduda en casa den Francesch dezblada *quondam*, predecessor en mon ofici, lo preu dela qual li fou abatut en lalberá pus derrerament a ell fet de sa quitació.

— ij. talladors grans entornats dargent, daurats dins e defora, los quals servexen a portar la vianda ala senyora Reyna.

— Un tallador gran dargent blanch, lo qual serveix a portar vianda davant les dones qui mengen ala taula dela senyora Reyna.

— iij. escudelles grans dargent, daurades dins e defora.

— iij. greals dargent, daurats dins e defora.

— vj. platers dargent, daurats dins e defora.

— Un saler ab cubertor e ab iij. peus, fet a vj. cayres, dargent daurat, en lo qual ha vj. esmalts, en cascun dels quals ha senyal dela dita senyora e serveix a tenir la sal ala taula dela dita senyora.

— Una cullereta pocha, dargent, daurada, la qual está dins lo dit saler.

— ij. culleretes dargent, daurades, les quals servexen ala dita senyora.

— Un colador de suchs de taronges e daltres pomes, ab iij. peus, redon, foradat, dargent, daurat dins e defora e serveix ala dita taula.

— Una overa de iij. cares ab iij. peus, ab figures de bestions, feta a iij. puntes e ab iij. migs compasses, dargent daurada, la qual serveix a menjar ous a la dita senyora.

— ij. canalobres ab copa, ab peu e ab canó, ab vj. cayres cascun

e ha en lo canó de cascun un botó gros ab vj. esmalts, cascun ab senyal dela dita senyora Reyna, los quals servexen ala dita taula.

— Un tallador dargent daurat, mijancer, enromat, lo qual serveix a cobrir la vianda dela dita senyora.

— ij. taces dargent daurades, les quals servexen a dar vin a les dones qui acompanyen a menjar en palau la dita senyora.

— xij. culleretes dargent blanch.

— Un menjador de mores, qui ha ala un cap ij. broquetes dargent daurat, lo qual serveix ala dita senyora.

— Una pastera ab ij. anses dargent, daurada dins e defora, la qual serveix en loch de barcha per camí, ala taula dela dita senyora.

— iiij. taces dargent, daurades ala part de dins.

— Un pitxer dargent, poch, fet a x. cayres, ab broch, ab ansa e ab cubertor e ha en lo dit cubertor un esmalt blau en que ha dues figures de donzelles e la una te un lahut per sonar : e los susatges e ansa daquell son daurats.

— Una escudella redona, ab ij. orelles dargent, daurada dins e defora, la qual serveix a beure brou a la dita senyora Reyna.

— Un saler redon, poch, ab iiij. figures de lehons petits, dargent blanch, lo qual serveix a tenir sal ales dones qui mengen ala taula de la dita senyora Reyna.

— Una copa ab iiij. peus e ab sobrecop dargent, daurada dins e defora, dins la qual ha un gran esmalt redon ab senyal dela senyora Reyna e dins lo dit sobrecop ha altre esmalt ab semblant senyal e ala part defora del dit sobrecop ha iiij. esmalts, cascun fet a punta, ab senyals dela dita senyora e encara ha en lo dit sobrecop un pinyó ab ij. fulles e ab un esmalt gros blau ...; la qual serveix ordinariamente a beure ala dita senyora Reyna.

— Una taça ab peu redon, feta a manera anglesa, dargent, daurada dins e defora e ha ala part defora un sinyell fet ab vori, la qual serveix a fer lo tast del vin davant la dita senyora.

— Un pitxer redon, ab peu, ab broch, ab ansa e ab cubertor sobre lo qual ha un esmalt ab senyal dela dita senyora Reyna, dargent daurat e en lo buch del dit pitxer ha un sinyell e altre obra feta de bori, lo qual serveix a portar aygua a la copa ab que beu la dita senyora Reyna.

— Unes codoneres qui son ij. peces, ço es, una scudella gran dargent daurada dins e defora, ab vores en lo mig, abtes per encasar e un cubertor dargent daurat dins e defora, les quals, lo senyor Rey doná ala dita senyora Reyna.

— Un parell de bacins grans, dargent, daurats dins e defora e ha en lo fons de cascun un gran esmalt ab senyal dela dita senyora e en la un ha un broch, los quals servexen a lavar mans ala dita senyora, los quals li donaren laljama dels juheus dela ciutat de Barchinona.

— Un canalobre dargent blanch, ab peu e ab copa redons e ab son canó, en mig del qual ha un botó gros, lo qual serveix a tenir un brandonet ales dones qui mengem ala taula dela dita senyora Reyna.

— Un parell de bacins mijancers, en la un dels quals ha un broch ab una figura de testa de leió, dargent blanch, los quals servexen a dar aygua a mans ales dones qui acompanyen la dita senyora Reyna a menjar en son palau.

— Una taça dargent daurada, la qual serveix a dar vin a les dones qui mengem en lo palau dela dita senyora Reyna.

— Un pitxer redon, ab son peu e ab cubertor, ab ansa e ab broch, en lo qual cubertor ha un cayró desmalt a senyal dela senyora Reyna e en lo dit broch ha una figura de testa de vibra, la qual serveix a dar aygua en lo palau dela dita senyora.

— Una barcha gran dargent, daurada dins e defora e ha en cascun cap una forma de castell ab v. torres e la basa es ab fines-tratges, esmaltada ab diverses figures domens e de dones qui ballen e ha entorn la orla dela dita barcha letres franceses qui dien *Gaspar fert mirram*, etc.; e en lo mig deles dites letres ha vj. esmalts blaus clavats, en cascun dels quals ha senyal dela dita senyora e en lo peu dela dita barcha ha altres iiij. esmalts cascun a senyal dela dita senyora.

— Una caçola dargent blanch, qui fo refeta ensemps ab argent qui hi fo anadit de una altre caçola dargent qui ja era en lo dit Rebost.

— Un saler poch, ab son cubertor cayrat ab iiij. peus de lehons, qui fo refet ab argent qui hi fo anadit de un altre saler qui ja era en lo dit Rebost.

— ij. pitxers grans dargent blanch, redons, los quals servexen

a tenir vin e aygua al dreçador del palau on menja la senyora Reyna, los quals foren fets ensemps ab argent qui hi fo anadit de ij. altres pitxers vells qui ja eren en lo dit Rebost.

— xv. escudelles dargent blanch, les quals servexen a portar vianda ales dones qui acompanyen amenjar la dita senyora en son palau.

— xij. platers pochts, dargent blanch, los quals servexen ales persones qui acompanyen amenjar la dita senyora en son palau.» (A. R. P., 942.)

«Primer llibre de notaments fet per mi, Nantoni de naves, scrivá de ració de casa dela senyora dona Sibilia, per la gracia de Deu, Reyna Daragó, del argent e joyes que tel Camarlench, dela vexella dargent que tel reboster e del argent e arneses que tel Capellan major e altres oficials de la senyora Reyna. E fo començat per mi en la Ciutat de Gerona ... dia del mes Doctobre dela Nativitat del Senyor m.ccc.lxxxv.

— j. parell de bacins dargent, daurats, la j. ab broch, laltre sens broch, ab gravadures de fullatges en mig e ab j. cayró a senyal dela dita Ciutat (Barcelona) esmaltats ab vj. bestions entorn del dit cayró, ab letres gravades per les vores qui dien *Lavabo e inter innocentes manus meas* etc. ... los quals li donaren los Consellers e prohomens de la dita Ciutat.

— j. parell de pitxers grans, dargent, daurats, abtes a tenir aygua e vin, ab ansa e ab cubertor, en los quals cubertors ha j. cayró a senyal dela dita Ciutat e han pesat .....; li donaren los dits Consellers e prohomens.

— Los metexos li donaren j. parell de talladors grans, dargent, daurats dins e defora, abtes a portar vianda davant la dita senyora...

— Los metexos li donen un confiter dargent, daurat, ab peu e ab servidora levadices, gravat de diverses obres, ab fullatges, ab j. esmalt en mig on ha j. cayró a senyal de la dita Ciutat, ab vj. bestions entorn del dit cayró e ab vj. cayrons pochts ab dit senyal en les vores dela dita servidora e altres vj. semblants en lo dit peu...

— Una copa ab peu levadiç de iij. peces, redon, ab figures de iij. lehons e una garlanda de fulles ab letres gravades en lo dit peu

qui dien los noms dels iij. Reys dorient e ha j. cercol esmaltat en lo mig del dit peu qui dien ..... e en la copa ha breus gra ... de letres qui dien *Ave Maria*. E ha dins un esmalt ab j. cayró a senyal dela dita Ciutat de Barchinona ab iij. bestions. E dins lo dit cubertor ha j. semblant esmalt e una garlanda entorn ab letres gravades qui dien semblantment *Jhesus autem* etc. e ab j. collet esmaltat de pigues blanques e lesmalt tot pla ab viij. fulles qui devallen per lo collet avall ab una bolla dalt e una vibra dessus, la qual li donaren los dits Consellers e prohomens...

— Una altra copa ab iij. peus prims e ab j. cercol esmaltat en lo dit peu, tota plana ab j. esmalt on ha iij. images qui cacen e en lo cubertor dedins ha j. esmalt ab una ffigura qui tocha ... e en les vores ha una garlanda de fulles e lo pla es reparat ab breus de letres qui dien *Jesus autem* etc. e ab lo collet de fulles on ha j. esmalt vert ab pigues blanques e flors blaves e ab j. pinyó daurat ab j. bulló esmaltat de vert ab pigues, sobre lo qual ha j. lehó ab ales esmaltades davall. La qual li donaren semblantment los dits Consellers e prohomens.

— Una altra copa ab iij. peus prims ab una garlanda de fulles e j. collet esmaltat entorn ab breus de letres qui dien *Jesus autem* etc., ab letres gravades qui dien semblants paraules, departit ab una cadeneta gravada e ha dins un esmalt on ha vij. images ab una fontana on cacen e en lo cobertor ha j. esmalt ab iij. cavallers armats quis combaten e a part dessus ha una garlanda de fulles e a amunt ha gravadura de fulles e breus de letres on ha *Jesus autem* ab una corona en lo collet e lo dit collet es esmaltat de flors de liris e ab j. pinyó levadiç e ab una vibra ab ales esmaltades damunt e devall ab la coha nuhada ...; li donaren los dits consellers e prohomens de la ciutat de Barchinona.

— j. pitxer mijancer, ab peu redon, ab garlanda de fulles, gravat ab iij. breus de letres qui dien los noms dels iij. reys dorient, ab iij. corones fetes de bori e es reparat en lo ventre de iij. cartells ab letres qui dien *Ave Maria*, ab iij. roses e iij. corones ab fullatges e lo broch, la nansa e lo coll son reparats ab cadenetes e en lo dit coll ha ij. titols qui dien *Jesus autem*, e en lo cubertor del dit pitxer ha una garlanda de fulles; en lo pla ha iij. cartells e iij. corones los quals cartells dien *Jesus autem* etc. E ha en lo bolló fulles dargent,

sobre lo qual bolló está una vibra ab ales separades qui posa; e lo qual pitxer li donan los dits Consellers e prohomens de la Ciutat de Barchinona.

— Un pitxer poch ab peu sens fulles, gravat ab iij. cartells de letres franceses e es amunt separat en lo ventre en iij. lochs, en lo qual ha x. cartells entre dos cercols e dien sens departir e ha en lo mig del dit ventre j. cercol esmaltat ab breus e ab corones los quals breus dien *Jesus autem* trans ... e los broch e nansa reparat de fulles e en lo coll ha j. breu ab letres qui dien *mamour ha est enclose*, e en lo cubertor del dit pitxer ha fulles en la vora e pus amunt ha letres separades qui dien *mamor es enclose*, ab una garlanda de fulles ab j. collet esmaltat de blau ab flors e j. pinyó levadiç ab una vibra ab ales esmaltades damunt e devall qui pesa ...; e lo qual donaren los dits Consellers e prohomens.

— Altre pitxer poch, semblant al dessús dit ... donat pels Consellers y prohomens de Barchinona.

— Una copa gran ab peu e ab cubertor, feta a viij. gallons e ha en lo peu iij. grahons ab finestratges e sostenen lo dit peu iiij. homens tots nuus qui estan axonollats e en lo primer grahó ha iiij. torretes ab iiij. donzelles e en los altres grahons ha xvj. torretes esmaltades de blau e après dels dits grahons ha viij. gallons iiij. esmaltats e iiij. separats, e après se segueix j. pom gallonat ab esmalts damunt e devall e entorn en lo mig ha viij. pinyons ab viij. perles e après en la copa ha figurats en los dits viij. gallons iiij. Reys esmaltats e viij. reparats e dins ha j. esmalt en que ha una image de dona qui cavalcha sobre j. cervo e ten una carta ab letres qui dien *a dieux tout*. E en lo dit cubertor ha j. esmalt de j. hom qui cavalcha sobre j. lehó e entorn del dit cubertor es obrat de obra de iiij. miges compases e de fulles de obra de lima e ha hi viij. terns de torres en les quals estan viij. donzelles e en los dits viij. gallons ha viij. figures de Reys, ço es, iiij. esmaltats e iiij. reparats e en après se seguex j. pom esmaltat damunt e devall, entorn del qual ha viij. pinyons ab viij. perles. En après se segueix j. castellet ab iiij. torres ab diverses finestratges e en mig ha una torra redona sobre la qual está una vibra ab les ales esmaltades, en les quals te iiij. perles e vj. grans de coral, qui pagá e la qual li donaren los dits Consellers e prohomens de la Ciutat de Barchinona.»

El dia 26 de març de 1386, en la Guardarroba de la Reyna hi foren trobades «la vaxella dor e dargent daurat e blanch, dessús e devall escrita, la qual lo Camarlench dela dita senyora havia reebuda a ops de la dita cambra en les Ciutats viles e lochs e en los temps devall scrits...

Primo : una copa ab sobrecop e ab iij. peus, gran, dargent, daurada dins e defora e ha dins la dita copa j. esmalt en la qual es la istoria dels iij. Reys qui adoraren Jesucrist e en lo sobrecop, ala part de dins, ha j. esmalt en lo qual es la salutació que langel feu a Madona Sancta Maria e en lo dit sobrecop ha j. pinyó ab vj. fulles e el cap ha j. botó gros blau e es marcada...; que li doná frare Guillem de Guimerá.

— *Item* : j. pitxer gran, ab broch, ab ansa e ab cubertor, fet a cayres, dargent daurat e ha en lo cubertor j. esmalt en lo qual ha una figura de babuhí ... que li doná lo dit frare Guillem de Guimerá.

— *Item* : una copa ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora e ha dins la dita copa j. esmalt en lo qual es la istoria dela aparició e en lo sobrecop ala part de dins ha j. esmalt en lo qual ha iij. figures de Cavallers armats e ala part defora ha iij. esmalts, cascun per si fet a punta e en cascun ha una figura de sant e j. pinyó en lo qual ha iij. fulles sobre les quals ha j. botó gros blau e es marchada ...; quelí doná lo Comte de Prades.

— *Item* : altre copa ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora, en la qual no ha esmalt algun e en lo dit sobrecop ha j. pinyó ab iij. fulles e el mig j. botó blau e es marcada ...; quelí doná en Pere Cathá.

— *Item* : j. parell de bacins, la j. ab broch dargent blanch, ciellats per les vores daurades, a ops de lavar mans e ha en lo fons de cascun j. gran esmalt ab j. escut ab una corona e ab senyal Rey al daurat e son marchats ...; que li donaren los prohomens de Valencia. E après foren daurats dins e defora.

— *Item* : una overa de una casa ab son cubertor e ab iij. peus, ab figures de lehons e entorn ha dentells dargent, daurada dins e defora e ha en lo dit cubertor j. brot ab j. esmalt vermell en que ha letres blanques, ço es, *Jesucrist*. E daltre part hi ha j. menador dous, dargent, daurat e ha ala j. cap una figura dangel ...; quelí doná Madona den Gispert de Castellet.

— *Item* : j. confiter gran, ab copa, ab peu e ab canó plegadiç, fet a viij. puntes, dargent, daurat dins e defora e en lo dit canó ha j. botó gros e en la copa ha j. gran esmalt en que ha figures dangels e es marchat...

— *Item* : altre confiter gran ab copa ab peu e ab canó plegadiç, dargent e ab los susatges daurats tantolament e en lo dit canó ha j. botó gros e en la dita copa ha j. esmalt ab senyal dela dita senyora Reyna.

— *Item* : una copa gran ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora e ciellada e ha dins la dita copa j. gran esmalt redon blau, en lo qual es figurada la salutació de la Verge Maria e en lo dit sobrecop ala part de dins j. esmalt blau en que ha v. figures de homens e de dones qui juguen a eschachs e ala part defora del dit sobrecop ha x. esmalts entre grans e pochos ab diverses bestions. E en lo pinyó del dit sobrecop ha diverses fulles daurades e esmaltades de vert e lo pinyó es esmaltat de blau, en lo cap del qual ha una figura de vibra ab ij. ales esmaltades la qual es marchada ...; e la qual li doná frare Guillem Dabella.

— *Item* : j. pitxer redon, ab broch, ab ansa e ab cubertor e ab pinyó, dargent daurat e ciellat e esmaltat e lo peu del dit pitxer es fet ab xij. puntes, en lo qual ha vj. esmalts e en lo buch ha x. esmalts e en lo cubertor vj. los quals son de diverses colors, ab bestions e la dita ansa es esmaltada de fullatges jenovischs. E sobre lo dit pinyó ha una figura de vibra ab les ales esmaltades de blau e es marchat ...; li doná lo dit frare G. Dabella.

— *Item* : una coloma dargent, daurada, niellada e esmaltada, feta per tenir odors e pesa ... la qual li doná en Maçó Mangena, juheu...

— *Item* : j. pom dambre, fet a manera de pera, guarnit dargent daurat, queli doná lo senyor Rey, lo qual está dins un estoig de fust.

— *Item* : una caxeta pochada, de fust, ab son cubertor, obrada de marquets de banuç* e de vori, ab son pany e clau de lautó.

— *Item* : un perfumador, ab son cubertor, ab iiij. peus de lautó.

— *Item* : j. parell de bacins grans e ha en la j. un broch dargent, daurats dins e defora e ha en lo fons de cascun j. gran compás fet a puntes de obra reparada e en lo mig de cascun del dit compás ha

* Ébano.

j. gran esmalt redon, blau, dins lo qual ha una copeta vert en que es lo senyal dela senyora Reyna, ab figures de bestions entorn; e per les vores de cascun dels dits bacins ha letres franceses de obra reparada qui comencen en cascun, *Lavabo inter innocentes* etc., los quals servexen a lavar les mans ...; los quals li doná Mossen Deuna.*

— *Item* : una copa ab iij. peus e ab sobrecop, gran, dargent, daurada dins e defora e ha dins la dita capa j. esmalt redon blau e en lo mig daquell ha una copeta vert, feta a vj. puntes, en que ha una figura dome e altra de dona qui sehen en j. sitial, ab figures de bestions. E en lo sobrecop, ala part de dins, ha j. esmalt redon, blau, en que ha diverses figures de bestions e ala part defora ha iiij. esmalts languets e ha en cascun una figura de hom salvatge quis combat e en lo pinyó del dit sobrecop ha viij. fulles sobre les quals ha j. botó blau gros sobre lo qual ha una figura de vibra ab ij. ales esmaltades ala una part, la qual li doná lo dit Mossen Deuna...

— *Item* : una fontana gran dargent, daurada, la qual es posada sobre ij. figures de lehons qui estan sobre j. prat de esmalt vert, ab algunes puntes blanchs e vermells, en la qual ha j. canó qui es fet ab diverses finestratges e pilarets sobre lo qual está j. got ab cobertor dargent, daurat dins e defora e es tot reparat ab diverses letres morisques e fullatges e en lo fons del dit got ha j. gran esmalt blau en lo qual ha una figura de can qui está en j. prat vert. E en lo dit cubertor ha ala part de dins j. esmalt poch en que ha una figura docell e ala part defora ha j. cercle qui es muronat en lo qual ha j. pinyó ab fulles e j. esmalt gros blau, sobre lo qual ha una figura de rosa blanca dargent en lo mig dela qual ha j. botó poch dargent, daurat e es marchada ...; la qual li doná Mossen Ramon del bau, germá dela Comtessa de luna.

— *Item* : j. saler ab cubertor dargent, daurat, fet a manera de tomba, lo qual está sobre iiij. figures de lehons poch e ab los susatges daurats, ab ij. frontisses e ab sa tanchadura, daurades e sobre lo dit cubertor ha iij. lengues de serp encastades en argent e es ...; lo qual li doná en Jacme de sos.

— *Item* : una còpa ab iij. peus e ab sobrecop dargent, daurada dins e defora e en lo fons dela dita copa ha j. gran esmalt ab senyal

* O sia el Bisbe d'Elna.

dela dita senyora e dins lo dit sobrecop ha altre semblant esmalt e senyal e ala part defora del dit sobrecop ha j. pinyó en que ha v. fulles sobre les quals ha j. botó de vidre blau ab alguns punts blanchs...

— *Item* : una caxeta ab lo cubertor pla de fust e es obrada dins e defora de diverses marquetes e ab son pany e clau de lautó.

— *Item* : j. gran dalmesch encastat en argent, ab una cadeneta dargent daurat ab una perla encastada.

— *Item* : una caxeta o candalera pocha, ab son cubertor e es obrada de Marquetes de vori e de banuç e en lo dit cubertor ha una ansa de ferra.

— *Item* : una escudella e j. plater de canya de mecha pintada.

— *Item* : una caxeta ab son cubertor, feta a manera de tomba e entorn la dita caxeta es ornada de images de vori e lo dit cubertor es guarnit de rou e de banuç e ha ij. escuts ab senyals de la dita senyora e una ansa dargent blanch.

— *Item* : una copa ab peu redon e ab sobrecop dargent daurada dins e defora, obrada de obra descata de peix e ha dins la dita copa e sobrecop sengles esmalts en cascun dels quals ha j. senyal del senyor Rey fet a cayró e sobre lo dit sobrecop ha j. pinyó ab j. esmalt vert a figura de glan e es marchada ...; la qual li doná lo dit senyor.

— *Item* : un pitxer redon ab peu, ab ansa, ab cubertor e ha en lo dit cubertor j. pinyó ab j. esmalt vert ab figura de glan ...; lo qual li doná lo dit senyor.

— *Item* : j. parell de bacins grans dargent, daurats dins e defora, ops de lavar mans ab les [v]ores e fons niellats e en lo fons de cascun ha j. gran esmalt en lo mig del qual ha j. escut ab senyal del senyor Rey ab una corona sobre lo dit escut e entre lo dit escut e corona ha j. breu ab letres franceses qui diu : *Valencia*. E en la j. dels dits bacins ha una testa feta a manera de vibra ab dents e ab ij. ales esmaltades de blau e son ...; quelí donaren los Jurats e Prohomens dela dita Ciutat (*Valencia*).

— *Item* : j. confiter gran que son iij. peces, ço es : la copa dalt j. canó e peu gran e la dita copa dalt es feta a viij. puntes e es ciellat dins, la qual ha j. gran esmalt redon blau, el mig del qual ha j. escut a senyal del senyor Rey ab una corona e ab j. breu ab letres franceses qui diu : *Valencia*. E lo dit canó es gros e tot obrat de obra

de maçoneria e esmaltat, en lo qual ha vj. escuts a senyal del dit senyor e lo dit canó es plen de fust. E lo dit peu, qui es fet de viij. puntes, es tot ciellat ab susatge tresfloriat. E en lo dit peu ha vj. figures dangels, cascun ab ij. ales, qui estan ajenollats e lo qual es ...; queli donaren los dits jurats e prohomens.

— *Item* : ij. pitxers grans, fets cascun a viij. cayres, ab peu, ab broch, ansa e cubertor dargent, daurats e sobre lo cubertor de cascun ha j. pinyó ab iiij. fulles cascun e ab j. esmalt en mig blau e ala part de dins de cascun dels dits cubertors ha j. esmalt poch, semblant dels damunt dits ...; que li donaren los dits jurats e prohomens de Valencia.

— *Item* : una copa gran ab iiij. peus e ab cubertor e dins la dita copa e sobrecop ha ij. esmalts redons grans blaus e ha en cascun j. escut ab senyal del senyor Rey e sobre aquell una corona ab j. breu ab letres franceses qui diu : *Valencia*; e sobre lo dit sobrecop ha j. pinyó alt ab iiij. fulles dins les quals ha j. esmalt blau e es ...; queli donaren los dits jurats e prohomens.

— *Item* : altre copa de semblant obratge e esmaltada dela demunt dita copa...

— *Item* : xx. escudelles dargent blanch poques, les quals ... li donaren la Aljama dels juheus de Valencia.

— *Item* : x. platers dargent blanch poch, queli donaren los dits juheus.

— *Item* : Una copa gran dargent, daurada, ab sobrecop fet e ab peu fet a vj. puntes; e en cascuna deles dites puntes ha una figura de vibra encastada en alt e iiij. esmalts blaus e ha en cascun j. cayró ab senyal dela senyora Reyna e lo dit peu es obrat de obra reparada.

— *Item* : hi ha j. canó qui es alt obrat de obra de lima, en lo qual ha iiij. esmalts ab cayrons, cascun ab senyal dela dita senyora e dins la dita copa ha j. esmalt redon, blau, ab semblant senyals dels damunt dits e lo dit sobrecop es orlat entorn de fulles de obra de lima e j. pinyó en lo qual ha viij. fulles embotides; e lo camp del dit pinyó qui es gros, es orlat de diverses fulles dela dita obra, en lo qual ha j. esmalt gros, blau, sobre lo qual ha una figura de vibra qui te ij. ales; la qual es marchada ...; la qual li doná labat de vall-digna...

— *Item* : una copa ab peus e ab sobrecop dargent, daurada dins e defora e a dins la dita copa e sobrecop sengles esmalts, cascun ab senyal Reyal e ab una figura de clau en lo mig que es senyal dela vila de algezira e ha en lo dit sobrecop j. pinyó ab iiij. fulles e ab j. esmalt blau ab letres franceses la qual es marchada ...; la qual presentaren los prohomens dela dita vila ala dita Reyna.

— *Item* : un pitxer gran redon, ab peu, ab ansa e ab cubertor dargent daurat e ha en lo buch del dit pitxer iiij. esmalts grans fets a puntes, ab senyal dela ciutat de xátiva e en lo dit cubertor j. pinyó ab letres franceses e ab fulles e ab esmalts blaus e es marchada ...; queli donaren los prohomens de la dita Ciutat de xátiva.

— *Item* : un altre pitxer de semblant obratge e forma del damunt dit ...; que li donaren los dits prohomens ...

— *Item* : j. saler poch, fet a vj. cayres, ab vj. peus e ab cubertor, obrat de obra de lima, dargent, daurat e esmaltat de esmalts blaus e en lo dit cubertor ha j. pinyó ab iiij. fulles e j. botó sens esmalt e marchat ...; que li donaren los dits prohomens de Xátiva.

— *Item* : altre saler semblant al prop escrit e de semblant obra queli donaren los prohomens...

— *Item* : ij. gots de vidre blaus, obrats de obra de Domás e ha en la j. iiij. senyals dela dita senyora Reyna e en cascun ha j. peu ab iiij. figures de lehons petits e entorn letres franceses dargent daurat e encara ha en cascun sengles cubertors, cascun ab j. pinyó e ab v. fulles dargent, daurat dins e defora, sobre los quals está una pedra de vidre blau encastada ...; los quals li doná frare Ramon de Palau.

— *Item* : una copa ab iiij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora, feta a manera anglesa e en lo sobrecop ha j. pinyó ab fulles sobre les quals ha j. botó gros de vidre blau, sobre lo qual botó ha j. granet de argent blanch e es marchada ...; la qual en Johan gaver havia donada a la dita senyora...

— *Item* : una copa ab sobrecop, ab iiij. peus, dargent, daurada dins e defora, e ha sobre los dits peus j. cercle dargent daurat ab letres franceses blaves qui contenen : *Christus vincit Christus regnat Christus imperat Christus ab omni*; e ha dins la dita copa j. esmalt redon blau en lo qual ha iiij. figures domens qui ayden a cavalchar una figura de Reyna sobre j. cavall. *Item* : ha en lo dit sobrecop, a part de dins, j. esmalt en lo qual ha una figura de hom qui ca-

valcha sobre j. cavall e te j. arch en la man e tira a j. cervo. E ala part defora del dit sobrecop ha entorn j. cercle ab murons e reparat lo dit sobrecop de obra de bori. *Item* : ha més en lo dit sobrecop j. pinyó en lo peu del qual ha una corona dins la qual ha j. esmalt redon vert, sobre lo qual ha vj. fulles en que ha altre esmalt redon vert en lo qual está una figura de vibra ab ij. ales esmaltades; la qual copa los prohomens dela Ciutat de Tarragona donaren ala senyora Reyna...

— *Item* : ij. bacins grans dargent, daurats, qui servexen a lavar les mans dela dita senyora ab broch en la j.; e ha en lo fons de cascun j. gran esmalt ab senyal dela dita senyora ab figures dangels de diverses colors, los quals servexen a lavar les mans ala dita senyora...

— *Item* : j. pom daur fort gros, fet amanera de salamon, obrat de obra morischa ab algunes rosetes verts, lo qual es plen dambre, ab una ansa, en la qual está un cordó de fil dor e de seda per portar el coll, lo qual lo senyor Rey doná ala senyora Reyna.

— *Item* : una copa ab peu redon e ab sobrecop, tota dor de ley de xix. quirats; e es obrada la dita copa ala part defora de diverses letres morisques e altres obres de bori e en la dita copa ha j. esmalt blau, en lo qual ha una figura de dòna qui está en son sitial e lo dit sobrecop es orlat entorn de diverses figures de torres o murons e reparat de diverses letres morisques; encara ha en lo dit sobrecop j. pinyó ab una figura de Castell en lo cap del qual ha una corona ab murons e la qual li doná lo senyor Rey...

— *Item* : j. pitxer, ab peu, ab broch, ab ansa e ab cubertor dor de ley de xix. quirats mig, lo qual es reparat e entorn lo cubertor ha j. cercle ab fulles entre les quals ha torretes poques ab lo camp esmaltat de vert. E encara ha en lo dit cubertor, j. pinyó ab diverses torres e en lo mig de les quals ha j. safir encastat ...; quelí doná lo dit senyor.

— *Item* : una copa ab peu redon alt e ab sobrecop dor de ley de ... quirats, feta ala manera anglesa e ha dins la dita copa j. esmalt vert dins lo qual ha j. timbre ab senyal del Comte Durgell ab iiij. rosetes vermelles; e ala part defora es reparada de diverses obres e letres morisques blanques e fetes a bori e lo dit peu es breschat de obra de lima. *Item* : ha en lo dit sobrecop ala part de dins sem-

blant esmalt e timbre que ha en la dita copa e ala part defora del dit sobrecop ha semblant obratge dela dita copa e encara ha en lo dit sobrecop j. pinyó sobre lo qual ha ix. figures de torres en cascuna deles quals ha en lo cap una perla, ço es : vj. de gruix de j. gran de pebre e les romanents iij. de gruix de j. gran de pesel e en lo mig deles dites torres ha una altra torra maior en lo cap dela qual ha j. safir clavat e pesa la dita copa ...; e la qual li doná lo dit Comte d'Urgell.

— *Item* : una copa ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora sobre los peus de la qual ha j. cercle esmaltat ab fullatges e ab iij. figures de roses daurades; e dins la dita copa ha j. esmalt redon, petit, blau, dins lo qual ha iiiij. figures de dones qui cacen a ribera devant una fontana; e dins lo dit sobrecop ha j. esmalt blau, redon, dins lo qual ha una figura de vibra ab mantell vert, la qual está sobre un prat e ala part defora del dit sobrecop, çoes, en la vora, ha j. cercle fet amanera de corona e en lo mig j. altre cercle fet de bori ab letres morisques en que ha iiiij. figures de o. coronades en mig deles quals es escrit : *Jesus*; e encara ha més sobre lo dit sobrecop : j. cercle poch, fet amanera de corona, en lo mig del qual ha j. esmalt gros de vidre blau ab algunes puntes blanques e vermelles sobre lo qual ha j. pinyó ab vj. fulles dargent, daurades, sobre les quals ha j. botó de vidre blau en que está una figura de vibra dargent, daurada, ab les ales esteses esmaltades ab la coha revexinada e es marchada ...; la qual los prohomens dela Ciutat de Mallorques donaren a la senyora Reyna.

— *Item* : altra copa ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora e ha sobre los dits peus j. cercle esmaltat blau ab fullatges, en lo qual ha vj. roses, ço es : iij. planes e les iij. son clavades, esmaltades de vert e de blau e encara ha en lo dit cercle vj. breus en que ha scrit : *Jesus autem transiens per miridi*. E ha dins la dita copa j. esmalt redon, mijancer, en lo mig del qual ha una fontana ab iij. figures de fembres e una figura dom qui te j. falcó en la man; e lo dit sobrecop es fet e obrat de semblant obra del sobrecop dela damuntdita altra copa, exceptat que en lo pinyó ha tansolament iiiij. fulles dargent daurades e dins lo dit sobrecop ha j. esmalt redon poch ab iiiij. miges compasses, dins lo qual ha j. bestió qui ha figura de dona. E es marchada ...; la qual li donaren los dits prohomens de Mallorques.

— *Item* : altra copa ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora, dins la qual ha j. esmalt redon, gran, de blau azür, en lo qual ha una figura de Reyna cavalcant en j. cavall blanch ab vij. figures domens qui tenen los bordons de j. pali vert, sots lo qual está la dita Reyna. *Item* : ha dins lo dit sobrecop j. esmalt redon, poch, blau, dins lo qual ha una figura dom vestit de vert qui cavalcha sobre j. palafre groch. E ala part de fora del dit sobrecop ha j. cercle fet a manera de corona e es orlat lo dit sobrecop de bestions e daltre obra de bori. E encara ha sobre lo dit sobrecop j. cercle poch, fet amañera de corona, en lo mig del qual ha j. botó de vidre blau, sobre lo qual ha j. pinyó ab viij. fulles dargent, daurades, sobre lo qual ha j. altre cercle ab merlets, enrexat, en lo mig del qual ha altre esmalt blau sobre lo qual ha una glan de vidre e es marchada ...; que li donaren los dits prohomens de Mallorques.

— *Item* : altre copa ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada dins e defora, dins la qual ha j. esmalt gran, redon, blau, en lo qual ha en lo mig una fontana ab iiiij. figures de ànets, ij. figures domens e ij. de dones, qui cacen a ribera. *Item* : ha dins lo dit sobrecop j. esmalt blau e vermell cubert ab finestratges dargent, daurat e ala part defora ha j. cercle fet amañera de corona e una roda de obra de bori ab algunes roses e ab iiiij. noms de *Jesus* : en lo qual sobrecop ha j. altre cercle petit e pinyó semblant del sobrecop dela dita altra copa ...; queli donaren los dits prohomens de Mallorques.

— *Item* : un pitxer gran redon, ab peu, ab broch, ab ansa e ab cubertor, dargent, daurat, en lo qual cubertor, coll, ventre e peu del dit pitxer, ha sengles cercles fets de bori, ab letres morisques e ab diverses obratges e fullatges. *Item* : ha en lo dit cubertor j. pinyó gros, ab una corona, dins la qual ha j. esmalt gros de vidre blau, sembrat de punts blanchs e vermells, sobre lo qual ha clavada una figura de vibra dargent, daurada, la qual entra ab torn per lo dit cubertor avall. E es marchada ...; queli donaren los dits prohomens de Mallorques.

— *Item* : altre pitxer dargent, daurat, semblant al demunt dit ... dels metexos.

— *Item* : una Barcha de crestall, pocha e ha les vores, peu e ij. anses, dargent, daurat e esmaltat de diverses esmalts en que ha bestions e altres obratges, la qual está dins j. estoig de cuyr negre.

— *Item* : xj. branques de coral, ço es : les viij. grans e les iij. son guarnides dargent, la una ab una virolla e les romanents ij. ha cascuna una virolla ab sengles agulles dargent daurat, abtes a menjar mores.

— *Item* : una copa ab sobrecop e ab iij. peus, dargent, daurada dins e defora e ha dins la dita copa j. esmalt en que ha ij. figures de dones e la una te j. arch en la man e una figura dome qui está ajenollat davant; e ala part de dins lo dit sobrecop ha j. esmalt en que ha una figura de dona e altra de j. hom queli está davant ajenollat; daltra part, ha en lo dit sobrecop j. pinyó ab iiij. fulles e j. botó gros, blau, ab alguns punts blanchs e vermells e es marchada ...; queli doná mossen de Leyda.*

— *Item* : j. pitxer fet a viij. cayres, ab broch, ab ansa e ab cubertor, dargent, daurat e ha en lo dit cubertor j. esmalt redon blau ab una copeta en que [ha] una figura de bestió, qui ha j. cap qui te j. mantell morat e vert e lo qual li doná mossen Deuna...

— *Item* : una copa ab iij. peus e ab sobrecop, dargent, daurada, dins e defora e en lo fons dela dita copa ha j. esmalt blau ab arbres e ab ij. figures, la una es de home e laltre de dona qui sehen e tenen j. tauler davant. E en lo dit sobrecop ha ala part de dins j. esmalt blau ab una figura de dona qui ten una garlanda en les mans e ala part defora del dit sobrecop ha j. pinyó ab v. fulles sobre les quals está j. botó de vidre blau e es ...; li donaren los moros del loch de fraqua.

Dimars, a x. dies del mes Dabril del any dela Nat. de N. S. mcccclxxxvj., en la Ciutat de Barchinona, en presencia dels molts honrats Mossen Jacme de Cornellá Majordom de la Senyora Reyna, de Mossen Berenguer Barutell Majordom del senyor Rey, den Pere Masqueró, den A. Ferrer e den Anthoni Matheu, Ajudants dela cambra dela dita senyora e de mi Jacme de Claramunt, lochtinent d'escrivá de ració de casa dela dita senyora Reyna. Confessa e atorgua que tota la vexella dor, dargent daurat e blanch e les altres coses dessus dites eren en son poder en la guardarroba dela dita senyora. En testimonni dela qual cosa fo feta per mi, Jacme de Claramunt, la present scriptura per memoria del temps esdevenidor.» (Id., íd.)

* O sia el Bisbe de Lleyda.

LA PROTECTORA

Sentint com ningú la comunió de la extirpe, són innumbrables les recomanacions de parents que fa per si mateixa y fa fer al Rey, per a càrrechs, sobretot eclesiàstichs, trasbalsantlos d'un lloch a l'altre, si bé es veritat que llavors, com ara y més que ara, molts dels càrrechs no portaven involucrada la residència. Son criteri el palesa sense eufemismes quan, morta l'Abadessa del Monestir de Sant Daniel de Gerona, s'interessa primerament ab lo Bisbe d'aquella Diòcesi per Sor Geralda de Blanes; però, després d'haverho fet, sab que la Prioressa té deute de sang ab ella, y llavors recomana la Prioressa, car, a part los grans mèrits que té, «cascú es tengut de pregar e instar abans per los seus que por los estranys». Y la recomana per dues vegades al Prelat geroní (1586-14).

S'interessa, y fa que'l Rey s'interessi ab lo Prior de Catalunya, per a que otorgui una Comanaduría al fill de Mossèn Bernat Alamany d'Orriols (1275-73). Posteriorment el Rey solicita del castellà d'Am-posta, Fra Martí de Liori, una *Encomienda «por los assenyalados e grandes servicios quel Religioso e amado nuestro Fray Alemany Dorriols e su padre Mossen Bernat Dorriols, nos fazen, como por el deudo de parentela que han con la Reyna»* (1291-41 g.).

Recomana a En Johan de Pontons per a una Canongía de la Sèu de Gerona (1285-117).

Per lo seu cosí N'Asbert de Vilamarí sentía gran afecció. Rector d'Inca (1275-139 g.), procura que li donguin una Canongía ab estaduría en la Sèu d'Urgell (1285-156). Però, com essent Canonge de Gerona esdevé greument malalt un altre capitular, qui, ultra la Canongía, possehia molts bons benefets, la Reyna, prevehient que

a la mort d'aquest vagaran, «e nos tingam acor, axí com devem de procurar al dit Asbert profit e honor», demana que en cas de defunció del Canonge Sent Vicens se donguin lo seu càrrech y benifets al Asbert (1586-55 g.).

Canonge y Paborde de Gerona per petició del Rey (1265-113), li gestiona altra vegada una bona dignitat y ofici, «car la dita Pabordria es fort poca cosa en valor», diu Sibilia al Bisbe de Gerona (1589-57). Y quan per defunció queda vagant una Canongía ab l'ofici de Sagristà en la Sèu de Lleyda, instat per la Reyna, lo Rey li solicita (1270-57). Per a lo mateix Asbert havia Sibilia encarregat al Bisbe de Valencia que quan tingués una Rectoría o altra dignitat vagant en son Bisbat la reservés al seu cosí Vilamarí, y 'l Bisbe ho prometé. Després sab la Reyna que'l possehidor de la Iglesia de Denia no sols no s'ordenà dintre l'any que acceptà aquell càrrech, segons era convengut, sinó que encara passà gran temps après sense ferho; per lo tant, caducat lo dret del dit possehidor, la Reyna reclama del Bisbe 'l lloch per a lo seu parent (1589-81).

Influeix per a que's solliciti del Sant Pare la provisió del Bisbat de Gerona en la persona d'En Guillèm de Pontons, cambrer del Monestir de Vilabertran (1290-97).

Per a lo seu germà, de l'Orde de Sant Benet, qui exercia 'l càrrech d'Obrer en lo Monestir de Sant Pere de Roda y al qual volia que nomenessin Prior de Sant Quirse (1285-140 g.), demana a la Curia Romana el Priorat de Santa María de Roses, y per a Fra Bernat de Pontons el Priorat del Monestir de Cervià. La sollicitut no fou exaudida, y en lo referent al seu germà, després proposa la combinació següent : Que En Bernat de Pontons, Prior de Santa María de Cervià, vagi al Priorat de Santa María de Roses y la vagant que dexarà a Cervià l'ocupi Fra Ramon de Fortià (1588-100). Mes ençà, demana al Prior de Montserrat el Priorat de Muguella, del Regne de Valencia, lo qual depenia del monestir català, per a Frare Bernat de Pontons (1590-57).

Al seu parent, lo religiós Berenguer de Pujol, batxiller en decrets, pretenen donarli l'Abadiat vagant del Monestir de Mont Aragó, Diòcesi de Saragossa, y l'ofici de Cambrer de la Sèu de Tarragona (1588-102). Gestiona la permuta del Canonge d'Elna N'Huguet

de Fuxà, parent seu, ab Johan d'Altariba, Canonge de Gerona (1590-143). A Frare Bernat de Montagut li confien la Administració y regiment de la Abadía de Besalú (1589-50).

A En Bernat Pujol, Ardiaca de Sant Llorenç en la Sèu de Tarragona, lo Rey lo recomana per a la Camarería de la matexa Sèu (1269-28 g.). Anys enrera ja la Reyna junt ab lo Rey, per sos mèrits, suficiencia y abtesa, havien insistit en que li fos dada la Enfermería (1586-54 g., 61; 1261-173). També havia sigut candidat del Rey per a la Veguería de Tarragona (1284-31) y abans per a lo Priorat del Monestir de Manlleu (1263-86; 1587-82 g.) y ab poch dies de diferencia per al Ardiaconat de Culla (1263-104 g.)

Sibilia s'interessa per a que sia elevada a la dignitat d'Abadesa sa parenta Elvira Sánchez d'Antillo (íd. 105 g.). Directament demana 'l càrrech d'Almoynier de la Sèu tarragonina per a lo Canonge En Pere de Vilaflazer, no sols per lo deute de sang que té ab ell, sinó per ser home sufficient y de mèrits (1590-16 g.). Y com que l'Almoynier difunt era Canonge, demana la Canongía per a En Guillelm de Biure, fill d'En Simon de Biure (íd. 17). Després té conexement que la vagant per mort d'En Conesa no era l'Almoyna, sinó la Enfermería, y sense laguí demana que la donguin a En Vilaflazer, o sinó qualsevol altre benifet que vagui (íd. 17). Tractava de favorejar el parent y ho volía assolir vulgues no vulgues y ab qualsevol càrrech.

Axí matex per deute de sang, gestiona ab lo Cardenal d'Aragó, per a Mossèn Guillelm de Vilarig, cosí seu, Cambrer del Monestir de Vilabertran, l'Abadía del dit Monestir, per ésser lo més antich monjo, car feya trenta anys que hi era. Elegit Abat per los Canonges del Monestir En Vilarig, la Reyna solicita del Sant Pare la confirmació de la elecció feta, essent mitjançer lo sobredit Cardenal. Y en la lletra que li endreça demostra Sibilia una vegada més la seva previsió : «per ço car acis diu quel papa es mort e no sabem si encara hi ha altre papa, en lo sobrescrit dela letra quel trametem no havem posat lo seu nom mas havem hi leixat spay, per tal que vos quilts sabrets li façats metre aquí, e havem fet lo calendari deles letres al derrer dia d'abril, pensants si lo papa es mort que dins lo temps que ses trigat daquí ací e per tot aquest mes ni haurá altre.» (1588-3.) Al ensemps ho recomana al Bisbe de Segorb (íd. 23).

Haventli dit que'l Sant Pare proveheix la Abadía de Vilabertran en la persona de Mossèn Phelip d'Anglesola, referma y reforça les peticions; y mercès al adjutori del Cardenal d'Aragó obté per fi la cobejada Butlla pontifical. Llavors demana al Cardenal que vagi a Vilabertran y que, segons lo poder que li ha donat lo Sant Pare, dongui possessori de la Abadía a En Vilarig, afegint en la lletra que dels benifets que ell obté avuy «vos placia proveir al amat cosí nostre en Guillem de Pontons canonge del dit Monastir» (íd. 36). No pot pas dirse que malgastés el temps ni que dexés d'aprofitar totes les oportunitats que se li presentaven. N'es un altre exemple la mateixa lletra de felicitació a En Vilarig per haver sigut elegit; en ella indica al novell Abat la conveniencia de cedir a En Pontons l'ofici de Cambrer que ell exercia en lo Monestir abans de la elecció (1586-54).

Encara no havia transcurreguda una anyada, que fa demanar pel Rey la Mitra de Gerona, vagant per defunció, per a l'Abat de Vilabertran (1263-119). Y ella ho sollicita directament del Capítol, Jurats y altres prohoms de Gerona.

Greument malalt, que es dubte de la seva vida, lo Prior de Montserrat, li prepara successor en la persona del seu parent, Frare Galceran Dezcattlar, Abat de Sant Miquel de Cuxà. Comença l'escomesa escrivint al Abat de Ripoll, qui té la collació del dit Priorat, pregantli que, en cas que vagui, provehexi del matex al dit Abat de Sant Miquel (1587-60 g.) Tot seguit fa escriure altra lletra al Bisbe de Tortosa, qui roman en Cort de Roma, per a que estiga previngut, y «encás quel dit Prior muyre façats ab lo Sanct Pare que ans quen proveesque esper les letres del dit senyor (lo Rey) e nostres y puy nosen vulla complaure, segons que nos confiam que farà...». Aquesta precaució la pren perque «avegades, aytals provisions se fan en cort de Roma, no esperades letres del senyor Rey» (íd. 61).

Fra Ramon de Palau, oncle de la Reyna, havia sigut de la Orde del Hospital; apostatà, dexant l'Orde y l'hàbit. Després se penedeix y vol retornar a la Orde y de bell nou vestir l'hàbit que havia abandonats. El Rey, en nom propi y de la Reyna, lo recomana al Maestre per a que, perdonantli la errada, y tenint present que es oncle de la Reyna, li dongui una bona y notable comenaduría que li permeti

viure honorablement; prometentli que si no's conduceix com deu conduirse a honor del Rey y de sa esposa, que ells matexos li treuran la comenaduría y'l castigaran degudament (1257-135 g.) Escrita aquesta lletra reyal a Barcelona, lo dia 17 de Septembre de 1378, la Reyna n'envia una altra semblant (1586-17). Més avant, en octubre, solicita la Reyna del Prior que si per sos demèrits fos deposat de la Comenaduría de Gardeny Fra Pere Tolo, la dongui al seu oncle Fra Ramon de Palau (íd. 94). També li demana que intercedexi ab un creditor per a que perllongui 'l pagament d'un deute que li té Fra Ramon.

Passen tres anys, y demana la Reyna a Fra Guillèm de Guimerà, Prior de Catalunya, dongui al seu oncle la Comanda d'Avinyonet y de Castelló d'Ampuries (1589-16). Un mes abans lo Rey havia feta la matexa petició a prechs de sa muller, com ho palesa la nota marginal del document: «*impetratus per domina Regina*» (1271-144 g.). Concedida la petició per lo Prior de Catalunya, la Reyna demana al Maestre la confirmació de dita provisió per a que'l seu oncle tingués les comenadúries més segures (1587-112).

Fra Ramon Palau probablement morí a últims del any 1385, y la Reyna escriu a Frare Berenguer Esteve, de Sant Johan de Jerusalèm, que dexi traure d'Avinyonet lo gra y vi y altres qualsevol robes y béns d'aquell per a portarlos a Perelada (1589-167).

Si Sibilia s'hagués pastat lo pa, ben a segur que hauria aprofitades totes les remastegues, perque no sols demanava lo que li pertanyia quan se tractava de gra y de vi en quantitat, ni molt menys quan dóna pressa a En Berenguer de Relat per a que li entregui els 54,000 sous barcelonesos que li cedeix lo Rey y que ell havia de cobrar del hereu dels béns del *quondam D. Pedro* d'Exerica (íd. 75 g.), sinó que àdhuch demana al Rector de Riudoms los dos pagós que guardava a N'Alanya, Canonge y Tresorer de la Sèu de Tarragona (íd. 100).

Quan lo Prior de Catalunya, ab sobrats motius, foragita de sa casa Frare Jofre dez Güell, parent de la Reyna, aquesta, tenint «desplaer que ell vaya axí rodan e maiorment car no es sino darli materia de fer coses no legudes e tal que no faria estant ab vos», suplica al Prior ab insistencia que accepti altra vegada a Frare

Jofre en sa casa y que no'l dexi partir d'ell ni del seu servey (íd. 80).

Aquest criteri de commiseració, ja manifestat ab motiu de proposar a Fra Ramon Palau, com havèm dit, per a la Comenaduría de Gardeny, repugna a l'Ètica. Y es que l'esperit de justicia no sol ésser atribut característich dels poderosos. Per ço, havent recomanat un Monjo al Monestir de Sant Pere de Gallicans, que acceptaren l'Abat y la Comunitat, excepte Fra Pere Çafont y Fra Francesch Espigoler, que usant de llur dret lo refusaren, escriu a aquests dos amonestantlos severament (íd. 92 g.).

* * *

El sentiment efectiu que Sibilia sentía per la parentela pren més increment encara quan se tracta del fill de la seva germana, al qual ella tingué prop seu de petitet estimantlo fervorosament y fent que aquest efecte també 'l Rey lo compartís com ho demostrà colaborent ab sinceritat als projectes de sa esposa.

Al morir lo Cardenal de Pamplona dexà entre 'ls benifets una Canongía de Barcelona y l'Ardiaconat de la iglesia de Santa María de la Mar. Al saberho la Reyna, demana l'Ardiaconat per a lo seu nebot En Berenguer Barutell, al qual, per la indiferencia reyal envers lo Cisma, el Rey li faría donar possessió de les rendes y fruyts inherents al càrrech, y, además, «lon farà provehir per aquell dels dits elets en papa per lo qual se declarará» (1588-55 g.).

La Sagristía de Barcelona, vagant per defunció del Cardenal de Sant Eustaqui, es solicitada per lo Rey per a En Berengueró Barutell (1270-80 g.). Al morir lo Canonge, també de la Sèu barcelonina, Berenguer Mascaró, la Reyna escriu al Bisbe y Capítol que donguin la Canongía al seu nebot (1589-112 g.). Abans n'hi havia demanada una altra al Bisbe y Capítol de Gerona (íd. 75).

La Reyna escriu al Rey, y aquest ho tramet al Bisbe de Barcelona y a son Capítol, demanant per a En Berenguer Barutell, nebot seu y fill del Conseller y Agutzir de Pere III, la Canongía vagant per mort d'En Puigbacó (1271-158 g.). Sibilia, además,

també ho escriu a Mossèn Bernat Olivas (1589-22 g.), a dos Canon-
ges, al Bisbe y al Capítol.

Per orde del Rey tots los benifets dels absents, o les rendes
d'aquells, han d'ésser preses a ses mans. Per aquesta rahó les rendes
y fruyts del Priorat de Fraga que tenia un francès absent, al qual
havien donat un Bisbat de França, les assigna, junt ab lo benifet,
a En Berenguer Barutell, en ajuda de les messions de son estudi.
Ademés, la Reyna demana per ell lo Priorat, y prega a N'Huch
de Llupià, Bisbe de Tortosa, resident a la Cort pontificia, que ho ges-
tioni prop del Sant Pare, y en lo cas que no fos veritat que'l francès
tingués lo Bisbat, procuri que'l Sant Pare li dongui un benifet equi-
valent al Priorat per a que aquest sia del seu nebot. Acaba reco-
manantli que de sa part diga al Sant Pare «ço queus parega, car
vos sabets per quin cap hi fa intrar e nous diem pus» (1588-64).

Passats tres mesos, insisteix en la obtenció de dit càrrech per
En Barutell (íd. 70 g.); y han passats dos anys y mig y encara
continua demanantlo (íd. 95 g.). Li gestiona 'l Rey una Ca-
nongia de Barcelona (1269-79); passa temps, y lo Bisbe y Capítol
de Barcelona per fi li donen. El Rey escriu al Bisbe agrahintho,
y, de passada, li demana que per via ordinaria 'l provehexin de la
Sagristia vagant de present (1281-183 g.).

Abans n'hi havien demanades una de Tortosa, però 'l Vicari
general y 'l Capítol s'hi oposaren per dependre de la Cort pontificia;
una de Lleyda per mort del Canonge Arnau Alguer (íd. 66 g.
104); la de Barcelona que havem dit, per defunció d'En Be-
renguer Mascaró (1589-112 g.); dues de Gerona; y en l'última
insisteix lo Rey, «car nos e ella (la Reyna) haiam ordonat que sia
clergue e per conseguint ha esser honorablement colcat en l'esgleya
de Deu» (íd. 75; 1283-38).

Essent Ardiaca de Madona Santa María de la Mar, la Reyna
li sollicita del Bisbe de Valencia la Pabordia del Bal ab la Canon-
gia adherent (1590-88). Després li gestiona la Pabordia que'l Car-
denal de Pamplona obtingué en la Iglesia de Valencia (íd. 157 g.),
com havia demanats abans al morir En Berenguer d'Olivas, l'Ar-
chidiaconat major y 'l Canonicat de Lleyda (1589-101).

Vaga 'l Priorat de Montserrat y l'Abat de Ripoll nomena a
Frare Vicenç de Ribes (íd. 157 g.); però, desitjant la Reyna

aquell Priorat per a son nebot, al qual lo havien fet Procurador de la Ciutat y Veguería de Tarragona (1265-153 g.), troba partidaris de la mateixa candidatura, en part o partida dels elements de Montserrat. Per a facilitar l'èxit, fa que'l Rey comani la administració del temporal al Abat de Sancta Cecilia y a Mossèn Bernat Aymerich, y nomena Prior del especial a un fervent partidari seu, pregantli que durant la interinitat procurin comportarse «uns ab altres segons ques pertany de persones savies e de be, car lo senyor Rey e nos, deus volent, farem per tal forma quel dit nostre nebot haurá dins breus dies lo Priorat en la manera ques pertany, en guisa quel vostre voler e nostre será complit». De passada li adverteix que, si 's senten rahonablement agreujats de quelcom que'ls desusdits facen, li escriga y ho arreglará (1589-157 g.). Però, com que lo especial ja pertany de dret al sotsprior, fa que aquest Mossèn Bernat y l'Abat de Santa Cecilia tinguin la administració y regiment del temporal de tot lo Priorat de Montserrat, als quals ella prega sobre totes coses que's comportin bé «ab los monjos, preveres, Romeus e altres del dit monastir e nols fallega res daçó que hauran mester per lur provisió e en altra manera, segons que Prior hi es tengut. E per res nous irritets neus mogats ab ells, ans los compartits per tal forma que ells no hagen raó de clamar mas de loarse de vosaltres», car es precis «que ara se fassen coses tals, sens planyerhi res, quels dits monges, preveres e altres, ne sien contents e les altres gents ne prenguen bon exemple, en manera que ço qui en temps daquest prior derrerament mort ha mal anat axí en lespiritualli com en lo temporal, se repar es torn a loch ara, e açó va tot a vos e al dit abbat que creem queu farets per guisa quen serets dignes de laor; e volem que descontinent donets comiat a totes persones stranyes qui aquí sien romases del dit priorat, vuelles que sien clergues o lechs, pus emperó no sien beneficiats en lo monastir, axí qui daquiavant noy aturen» (íd. 158 g.).

També s'interessa ab Mossèn de Favença, y fa interessar al Rey, per a que aquest escrigui al Sant Pare en favor de llur protegit (1588-76 g.). Axí mateix ab lo Mestre de Rodes, al qual dóna creença per a que en parli al Sant Pare de la manera que millor li «parega per bon espatxament e endreça del fet» (íd. 78 g.).

L'afecte de Sibilia envers son nebot perdurà a través la tomba.

Lo dia 14 de febrer del any 1410 moria lo Bisbe de Barcelona Francesch de Blanes. Desitjaren la Mitra vagant, Pere de Luna, nebot del Papa Benet y candidat del Rey Martí; Mestre Phelip de Malla, Arcedià del Penedès y Embaxador en lo Concili de Constança, candidat dels Consellers; Lluís de Prades, Bisbe de Mallorca, recomenat, per deute de sang, de la Reyna Margarida, y En Berenguer Barutell, Arcedià de Santa María de la Mar, estrenuament sostingut per lo Comte d'Urgell, mullerat ab la filla de Sibilía.

Bé s'ho merexia En Berenguer Barutell, car ell sempre agrahí 'ls favors rebuts, àdhuch quan s'acostumen oblidar : en la hora de la desgracia del favorejador. Quan aquesta arribà per a lo Casal d'Urgell, la filla de Sibilía trobà en lo seu cosí germà un decidit protector, qui recordà lo molt que per ell havia fet la germana de la sua mare, posanthi tot lo fervor y voluntat d'una ànima empor-danesa de socarrel, qui, com lo vent de la sua terra, res la deturava en son camí, ajupint al seu pas lo que pretengués oposarshi, ja que, tractantse de protegir el llinatge, no tenia sants a la bandera : «cascú es tengut de pregar e instar abans per los seus que per los estranys».

Ben segur que si semblant a lo que Cèsar quèstor féu ab la seva tia, En Berenguer Barutell hagués pronunciada la oració fú-nebre de Sibilía, recordant l'agombol que li havia donat, les honors y preheminiències obtingudes per sa intervenció, podia enaltirla com si fos devallada de reys prepotents y déus immortals.

* * *

Papa Climent concedeix la Abadía de Sant Pere de Gallicans a un recomenat dels Reys, y Sibilía s'interessa ab l'Abat elegit per a que, en justa correspondencia, dongui la Pabordía del monestir a un protegit seu. L'Abat prescindi del desig reyal y llavors Sibilía li escriu agreujada : «... E axí pus vos per esguart de nostres prechs havets obtinguda la dita abadia, nous hagra estat mal sans haguessets complascut de la pebordia de vostre monestir en persona de Jacme vallossera, monge de Sant Pere de Rodes segons queus haviem escrit...» (1587-53.)

Confirma al Paborde o Preposít de Tarragona, la lletra del Rey, pregantli que de la Batllía de Valls provehexi a En Bernat

de Vilalta, marit de la ama de la Infanta Isabel, y de la d'Evisssa a En Bartomeu Miquel, sogre d'aquell, «e no descomplascats al senyor Rey ne anos de tan poca cosa com aquesta es» (íd. 67 g.). Per la Batllía de Valls no devía reeixir llavors la petició perque la tenía En Bernat de Tamarit al qual volgué més endevant remoure lo Comte de Prades, Arrendador del Arquebisbat de Tarragona ab totes ses rendes, drets y esdeveniments. Ho sapigué la Reyna, y demana al Comte que comani 'l dit ofici a En Bernat Vilalta, y, en cas contrari, «comanatsli davant tot altre, lo mellor dels altres oficis del Archabisbat qui faça per ell la manera que ell per res no romanga sens alcun bon ofici». Y axò ho reiterà en altra lletra (íd. 188 g.).

Trobantse a Tortosa prega al Capítol rebi per Mestre d'escolans de la Sèu un seu recomanat, y 'l reben. Després li diuhen que no es axí sufficient com se pertany y que'l Capítol no s'atreveix a substituirlo per temor de descomplaurela. Tot seguit ella 'ls envía una lletra, hont expressa que, com seria càrrech de la seva consciencia, els hi fa saber que no li desplaerà si 'n provehexen a altre que sia més sufficient que aquell; y ho remet a la consciencia dels capitulars (1590-14 g.). Però després s'entera que no es per insuficiencia que'l volien treure, sinó per a colocarhi un altre, y enfellonida retira tot lo dit en la primera lletra (íd. 20 g.).

Quan lo matrimoni del seu nebot En Bernardí Barutell ab la filla y hereva d'En Simon de Molins, *quondam*, regateja el dot que aquell hi ha d'aportar (1589-83 g.). En lo matrimoni hi fa intervenir el Vescomte de Rocabertí (íd. 78 g.), En Francesch Taverner, y son oncle, el Prior d'Uliana (íd. 62). En Johan Barutell, qui era, además de parent, lo seu escuder de taula, tracta matrimoni ab la filla de Mossèn Andreu de Vallterra, qui li porta per dot lo Castell o heretat de Puigpardines (1589 72-73) y ella l'apoya.

A altre parent, En Johan Bartés, vol que'l Governador de Mallorca lo nomeni assessor del Veguer dintre o fóra la Ciutat-Fa que lo Rey concedexi graciosament a Francesch de Palau, donzell de casa la Reyna, ab motiu de son matrimoni y per la parentor que té ab Sibilia, 30,000 sous barcelonesos (1280-41 g.). Recomana a Frare Bernat de Palou per a Bisbe de Manochs (1281-26 g.). Gestiona 'l matrimoni de Francesquina, neboda sua, filla de Mossèn Berenguer Barutell y de Madona Marquesa de Fortià, ab *Don*

Pero Ferrandiz, Comendador de Montalbà y fill de *Donya Elwira Enyques* (1589-8 g.), y demana al Sant Pare la confirmació de la provisió feta per lo Mestre de Santiago del dit Comendador (1588-66). Y axí seguí sembrant protecció mentres tingué poder per a ferho.

Ultra 'ls favors, la seva familia continuament rebía obsequis d'ella. Judicant ab objectivitat històrica, s'ha de regonèxer, sense esblaymar les tintes, ni pretendre fer la apologia de Sibilia, que la flama d'amor familiar la purificà en part y borrarà bon xich de son front l'estigma roent de la colpa, que acabà d'abscondir la diadema reginal.

A la seva germana Marquesa, maridada ab En Barutell, entre altres moltíssims presents li regalà una sella ab trepes y ab pitral de drap d'or y un fre esmaltat y laborat. A la seva mare Madona Francescha la té a casa ab tots los honors, la vesteix, la deslliura dels deutes contrets en època d'estretor, li paga una mula ab sella y pitral ab trepes de drap de verní mesclat escur, ab un fre, pitral y gambals de seda tenada per cavalcar. N'hi compra una altra de pèl castany per a adzempla (1589-148 g.), essent les cobertes d'aquesta texides y obrades.

Lo Rey, avar, per influencia tàcita o expressa de Sibilia, regala a la seva sogra set canes de drap de Bruxelles, semblant en color a la mostra que tramet al Tresorer y 500 dorsos de vayrs (1289-57). Li concedeix tots y cada un dels homens del Castell o lloch de La Garriga de Roses, en lo Comtat d'Empuries y sos termens, habitants y habitadors (1274-81), que'l seu fill Bernat li havia donat junt ab el de Bufagranyes (938-149). Accedint a la suplicació de Madona Francescha li dóna axí mateix a perpetuitat, per a ella y els seus graciosament, una vinya qui havia siguda d'En Guillèm Cifrens de Castelló d'Empuries, situada en lo terme de Palau Çavardera, en lo lloch nomenat Lavatolles, y també li dóna una altra vinya qui fou d'En Burgués *abdomedarius* de Castelló, situada en lo terme del Castell de La Garriga de Roses, en lo lloch de ces Guardies, una altra del mateix en lo Vinyer y, per últim; una altra prop la riera de Roses (945-135).

Romasa Madona Francescha conyalescent d'una malaltia a Saragossa quan los Reys se'n partiren devés Tortosa, al trobarse ja

en disposició de viatjar, vol anarhi per a reunir-se ab sos fills; mes, com no hi pot anar cavalcant, lo Rey mana al *Merino* de Saragossa que li faça fer unes andes (1276-119 g.). Arribada Madona a Tortosa, la Reyna escriu a En Pujol de Valencia que a obs de la seva mare li faça filar un poch de lli per aquelles mòres y que hi dongui bon recapte (1589-76 g.). Al seu Procurador del Regne de Valencia li prega que compri fusta per a trametre per mar a Roses a Madona Francescha, y que axí com li havia manat que sols hi bestragués 200 florins, ara vol que entre la compra y 'ls ports n'hi bestregui 250 (id. 78 g.). Passat mig any el Rey demana més fusta a En Berenguer Simon per a Madona Fortiana a obs del seu Castell de la Garriga en construcció; li encarrega que la trihi y compri de la millor y de la més bella que's puga trobar y, una volta comprada, que li faci serrar y metre encunç per los moros de Rey de la Dreçana, y després, plegada y endreçada, que li trameti a Roses per bona fusta o vaixell (1284-21).

Son oncle Frare Ramon Palau, malgrat la seva conducta, meresqué també les seves lliberalitats y protecció; un llit fornit de màrfega de palla, dos matalassos nous, dues vànoves, dos parells de llençols y un travesser; además, diverses vegades li donà pecunia y altres presents. Essent de la Orde del Hospital y Sant Johan de Jerusalem li comprà una sella y un fre mular y li regalà draps tafetans.

A En Bellsolà, sabater, li paga 69 sous per sabates de cinch mesos, que corresponen: a la Infanta Isabel, sa filla, dotze parells, a 18 diners lo parell, fan 18 sous. A En Mingoy y a En Bernat Barutell, nebots de la Reyna, vint y dos parells, 32 sous 6 diners. A les dides de la Infanta vuyt parells, a 20 diners lo parell, 13 sous 4 diners. A una nana y dues esclaves petites de la Reyna, quatre parells, 5 sous 2 diners.

Axí mateix era dadivosa ab els estranys y 'ls cordons de la seva bossa may la fruncién obrintla ab facilitat per poch motiu que tinguessen. A un mercader de Barcelona, En Guillèm Sunyer, li compra dos bacins grans d'argent daurats y cisellats qui servexen a lavar mans, dos talladors grans d'argent blanch y una copa y un pitxer d'argent daurats dins y defora, esmaltats ab los seus senyals, y ho regala per la festa de Nadal a la Reyna de Xipre qui's troba en Regne d'Aragó.

Remunera 'ls ministrers del Primogènit y de la Duquessa y 'ls del Infant Martí; els del Rey, del Comte *Don Alfonso*, del Duch de Bar y del Duch del Austria y al seu torcimany, del Duch d'Albert, del de Regne, del Rey d'Escocia, del de Navarra, del Comte de Flandes, del d'Urgell, de la Comtessa de Luna, de la Reyna de Sicilia, al ministrer de viola del Rey de França y'l d'arpa del Rey de Castella.

Dóna albixeres als portadors de lletres de joya innovantli que la Duquessa de Bar ja havia sortida de sa casa payral per a venir a Catalunya y juntarse ab son esposat lo Primogènit; comunicantli l'ardit de la celebració del dit matrimoni y 'ls naxements en les cases del Duch, del Infant Martí y en la de la sua germana Na Marquesa Barutella y de la Reyna de Castella, a quin missatger, Mossèn Nicholau de Vinatea, per haverli portades lletres en les quals aquella Reyna li fa saber que havia haut fill mascle, li regala una copa gran ab tres peces y ab sobrecop d'argent daurada y esmaltada dins y defora y un pitxer rodó daurat, obra una y altra del argenter barceloní Barthomeu Tutxó.

Gratifica l'heraut del Duch de Berrí, al del Duch de Bar y al Mossèn de Vayols; als servidors de la Reyna de Xipre, al correu del Duch de Borbó y a uns missatgers del Rey de Castella los fa 'l present d'una copa ab sobrecop y un pitxer fet a cayres, tot d'argent daurat. Lo Rey d'Anglaterra tramet per missatger a En *Guiraut de Menta*, Doctor en decrets, y Sibilia li regala una copa ab tres peus y sobrecop y un pitxer petit rodó d'argent daurats.

Als verguers del Consell que li han presentades catorze peces de vaxella d'argent daurada, regalades per los Consellers y Prohomens de la Ciutat de Barcelona, els gratifica degudament, com al cambrer del Arquebisbe de Saragossa qui li ha presentades joyes de part del Prelat y al missatger de Fra Guillèm de Beya, qui; en nom de son mestre, li fa present de dues peces de drap d'or.

Lo Papa Climent, seguint la consuetut de la Santa Sèu ab les persones reynals, li tramet la seva llureya, y ella dóna 100 florins d'or al escuder qui n'ha estat portador.

A Mestre Johan Jacme, el notable metge de Montpeller, que fou cridat per a visitar lo Rey, ademés dels honoraris, li regala quatre peces de xamellot y una mula. Tramet palafrens al Rey de Cas-

tella, una mula de pèl negre a En Johan de Bressella, fill d'En Johan Sisa d'Alemanya, una mula al Comte de Foix, altre al Infant Martí y ajuda a comprar un cavall al seu coper En Poncet Senesterra, regalant al pare d'aquest, En Bernat, una mula, y altre al comte de Prades que li compra el seu germà Bernat de Fortià, costantli 200 florins (1590-39).

El Comte de Foix li regala llebrers, y ella, en justa correspondencia, li tramet un corcer, pregantli graciosament que'l cavalqui per amor d'ella (1589-117). Dóna gratificació per cabestratge a un servidor d'En Ramon Alemany de Cervelló, qui li mena un cavall; al del Comte de Foix, qui ab certes joyes li porta una acanea, als dels Bisbes de Lleyda y de Segorb y Mestre de Muntesa per sengles mules que'ls dits senyors li han ofrenades. També recompensa un correu del Comte de Prades qui li aporta de part d'aquest un branxet vellós.

Se mulleren el seu porter de maça y 'l seu museu y 'ls ajuda en sos matrimonis, axí com també ajuda en sos maridatges a la filla del cavaller selvatge del Noble En Bernat Galceran de Pinós, y a Caterina, filla de Madona Agnès Floreta, de Castelló d'Empuries, qui serveix per companyona a Madona Francescha de Fortià, mare de la Reyna.

A En Pasqual *Domínguez*, qui li porta una somada de peres de Daroca, li regala 4 florins d'or.

Dóna estrenes al rey dels escolans de la escolanía major de la Gramàtica de Barcelona, als porters del Arquebisbe de Saragossa, al Dispenser del Duch, a En Thomàs Girgós, notari de la Escribanía del Rey, al servidor de les nudrices dels seus fills, als porters de maça del Rey y dels Infants, a Sibilia de Montagut, als escuders del Mestre de Calatrava, als cavallers selvatges del Comte d'Urgell y del Infant Martí, a En *Rabagallos*, foll del bisbe de Valencia, als trompetes del Cardenal d'Aragó, al sobrecoch de la Comtessa d'Empuries, als escuders de *Don Blasco de Alagon* del Regne de Sicilia...

Per Nadal a tothom donava per a nous, com deyen llavors, o sia per a estrenes, com dièm ara : porters de maça y de porta forana, ministrers, cavallers selvatges, jutglars, escuders, trompetes, xantres y àdhuch el trompeta del Arquebisbe de Saragossa.

Regala un jaqués de drap de seda a En Bernardí de Cornellà,

talladorer del Rey, una hopa a un porter de maça del Rey y a En *Berto Gripo*, qui tenia igual càrrech, li ajuda a pagar lo que li costarà guarnir d'argent la maça que'l Rey novellament li ha donada; a En Pere Deztruyl, també porter de maça, axí en ausencia de la Cort com en presencia, per tal com per rahó de la sua vellesa no es apte a servir, el gratifica.

A un cambrer del Infant Martí li regala drap de seda de Damàs. Regala sendat negre a Frare Johan de Jones y sengles cotes a dos moros de Cocentayna. Estivals als seus anders y falders. Paga vestedures a dues esclavetes de Madona Francescha. Una gramalla de drap de Malines al caxaler del Rey. Draps de Mallorques als ministrers del Infant Martí. Paga 'l vestir a En Galvany, esclau del senyor Rey. Gramalles de pluja a son escrivà de ració y al llochtinent. Recompensa a Guillèm de París y Na Johana muller sua, tragitadors, per ço com han fetes alcunes subtilestes de mans devant d'ella. Paga sengles cotardies a dos ajudants de sa cambra.

A Mestre Ramon Querol li dóna graciosament 400 florins una volta y 200 una altra vegada. A Mestre Guillèm Çagarriga, en ajuda de messions per a anar a Montpeller, li regala una quantitat respectable. Puja a la galera de la qual n'és patró En Galceran de Vilanova, y fa un present de pecunia al còmit, sotacòmit, companys y trompeta. A la metgessa juhía, Na Floreta Çanoga, de Santa Coloma de Queralt, qui està ab son marit, germà y fill, per los serveys que li ha fetes, li dóna 150 florins d'or. Ab motiu de la festa de la Coronació paga 'l vestir al Camarlench Mossèn Vidal de Vilanova. Y al juheu de Saragossa Aleazar Galluf el recompensa per los seus serveys.

Haventli trameses de Caller, Mossèn Gilabert de Cruilles, dues esclaves serrahines, Maçahuda y Axa, ella paga 'l nòlit y provisió a En Francesch Gravalosa, escrivà de la conca d'En Francesch Oliver qui les ha portades y dóna a les esclaves, tan bon punt arribades, un present de diners.*

Adhuch pagava 'l vestir de la lavanaera.

* De Caller també li trametien criades sardeas, donchs escriu a N'Asbert Çatrilla, governador y capità d'aquell lloch, regraciantlo molt de «dues fadrines sardes quens habets trameses. E axí com l'altra quins tramesés entany es exida fort bona fadrina, pensam que sis faran aximatexs aquestes, car vos nons trametets sinó cosa bona ...» (1587-12 g.).

Als seus familiars y domèstichs, encara que no sien parents seus y àdhuch als estranys, los procura sempre que pot, bé y honor; los gestiona avinences, matrimonis, sobressehiments; no vol que sien maltractats y 'ls protegeix a ultrança.

Demana gracia per presoners, monjos y monges gitats de llurs monestirs, exilats, multats; fa retornar la espasa a un seu porter al qual li havia feta pendre el capdeguayta de Barcelona, quan aquell, segons consuetut, anava a la vinya.

La seva ministrera Isabel, prestà a un patró de barca, en lo port de Barcelona, deu florins; aquell no'ls hi volgué tornar ni restituir, y ella mana als oficials de Blanes que obliguin al dit patró a abonar los deu florins a la Isabel o, en son nom, al hostaler blanench anomenat Bernat (1687-32).

Cerquen la influencia de Sibilia los qui desitgen quelcom del Rey y creuen que aquest s'hi pot oposar. «Nos a suplicació de nostra cara companyona havem consentit que Mossen Manuel Dentença e Nasbertí Çatrilla se puguen venir (de Cerdenya) e tornarsen deçá en terra ferma...» (1263-51.)

A suplicació també de la Reyna, el Rey dóna la governació del Regne d'Aragó a *Sanxo Martín de Bioca*, escuder, y li ordena que vagi a ell de continent per a ferlo cavaller y darli possessori del dit ofici (1289-123).

Vagant el càrrech de Conseller del Rey per mort del Bisbe d'Osca, Sibilia demana a Pere III que nomeni 'l Bisbe de Elna, lo Rey li concedeix y ella ho comunica al Prelat (1589-84 g.).

Perque uns amichs y parents de Fra Bernat Caderona, servidors de la seva casa, li demanen que'l recomani al seu Abat, ho fa tot seguit, suplicant per ell algun ofici o benefici del Monestir, y ademés, com que Fra Bernat té afecció a la ciencia, solicita que li dongui llicencia d'estudiar tres o quatre anys en l'Estudi de Perpinyà (1590-31).

En la Juhería de Valencia, de la qual lo Rey n'hi havia feta cessió en vida (1589-187), prenentne possessori en nom d'ella lo llicenciat en lleys valencià Miquel Dabella, es estat novellament cremat un alberch del fill de Mestre Nomer, juheu, lo qual cremament s'és seguit de tractament y per obra dalcunes males persones; per l'enormitat del crim ho considera digne de gran punició,

no sols d'aquells qui han feta l'obra, més encara contra tots altres que se sàpiga han donat consell, consentiment o ajuda. Mana al seu Procurador a la Juhería que faci inquisició y que's publiqui en les Sinagogues (1590-III g.).

Per compassió s'interessa ab la Jutgessa d'Arborea y ab Branca Leó d'Oria, per a que es restituesca a Madona Sibilia de Montcada, viuda de Micer Johan d'Arborea, l'exovar y dot vinculats en la heretat que aquella posseheix, car Madona Sibilia passa gran necessitat y fretura; fentho, els hi diu, «descarregats la consciencia e les animes de vostres oncles, ne servirets a nostre Senyor Deu, eus en seguirá en lo mon bona fama e al senyor Rey e anos ne farets plaer e servey molt gran» (íd. 151).

A la dida d'un seu nebot, propietaria de la olla del forn del lloch de Toro, que s'ha enderrocat, li volen fer pagar en la persona del seu pare l'adobarla. La Reyna demana al Batlle d'Algezira que la faci posar en condicions per a que'l comú se'n pugui servir, retentse les rendes y no retornantla fins que arribin a la quantitat despesa o bé que la dida satisfés aquella (1587-162).

Els Consellers de Barcelona compren un alberch a En Bernat Calaf, prop lo fossar de Santa María de la Mar, per ferhi una font, y no li paguen : ella 'ls commina a satisfer lo deute (íd. 185).

Los pahers de Lleyda publicaren una ordinació sumptuaria y penyoraren en 50 lliures a la nòra d'En Thomàs Riba, blanquer, per no haverla obehída, car duya vayrs a les mànegues del curtapeu. Alguns familiars y domèstichs de la Reyna li demanen que intercedexi per a que la dita pena sia remesa y tornat el curtapeu que se li havia pres per la dita rahó : ella, accedint benèvola a la suplicació, escriu als pahers de Lleyda (1590-39 g.) en lo sentit que aquells desitjaven.

Recomana a una Abadessa a Valença, filla de la ama de la seva filla la Infanta Isabel (1587-172).

Feya moltes almoynes a les congregacions religioses de ciutat y de fóra, adés per a ajuda de llur vestir, adés per a pietança en dies senyalats. Contribuhía a la reparació de llurs convents, com lo Monestir de monges de Perahita, el de Menorettes de Santa Clara d'Arles, en Provença, el de Sors menors de Gerona. A Frare Arnau, ermità de les montanyes de Munt de Pachs, de la Veguería de Vila-

franca del Penedès, per honor de Déu, l'ajuda a comprar un calze d'argent a obs de la Capella del ermitatge y a la sustentació de la seva vida.

Per reverencia de Déu, y especial devoció que té a Sant Urbà y al Orde del Sistell, se proposa fundar en lo camí de Ruçafa, prop la ciutat de Valencia, un Monestir de monges blanques del dit Orde, sots la invocació del dit sant, demanant als marmessors d'En Berenguer de Codinachs que dels 30,000 reyls de Valencia que aquest ha dexats per a distribuir a llur voluntat, concedexin alcuna bona partida a la obra del dit Monestir. També fa demanar al Rey favor y ajuda als jurats y a qualque altre ciutadà valencians (1582-20-55; 1261-160), Pere III per la seva part ja hi havia contribuït (930-19).

Dóna un cap d'argent a la Esglesia de Santa Engracia de Saragossa; però, resultant petit, el cap de la santa no hi capigué. L'Ardiaca té intenció de desferlo y referlo major; la Reyna li aprova ab la condició «que davant a la porta dels pits sia fet nostra senyal segons que es en aqueix» (1589-61 g.). Aquest cap es lo que féu En Consolí Blanch, argenter reyal, «ab sa forma de pits y despatles fet a figura e ymatge de verge, lo qual de manament dela senyora Reyna ha fet e obrat en la dita Ciutat, d'argent, ab los cabells, siti e corona d'argent daurats e ab un esmalt o queyró fet a senyal de la dita senyora en los pits e lo qual la dita senyora ha manat donar a l'esgleya de Santa Gracia de la dita ciutat, ala qual l'havia promés per la malaltia del Senyor Rey». Costà aquesta presentalla 1,042 sous. (A. R. P., 510.)

També paga un dosser, una coberta a la cadira, una casulla, estola, maniple, drap d'altar, frontal y reraltar a obs de la Capella de la Aljafería. Fa una almoyna a un Canonge de Santa María de Daroca per a que la convertexi en la obra del rerataula qui's fa novellament en l'altar major d'aquella iglesia. Contribueix a pagar una creu d'argent per a lo Monestir de Junqueres.

No descuidava l'oferta en certes diades com Aparici, Divendres Sant, Pasqua, Assumpta, etc.; y també la feya fer a la Infanta Isabel. En l'ofertori a la Vera Creu, lo Divendres Sant, donava vint y cinch croats d'argent; y aquestes monedes se coneix que era costum de convertirles en anells, qual aplicació no he trobada, car el Tresorer

paga 3 florins a un argenter d'Estrasburg «per soldadura e carbó que ha mesa en les anelles que ha fets daquells xxv. croats d'argent que ha oferts ala vera creu la senyora Reyna lo divendres sant e per treball de ses mans». Algun any n'oferia trenta set, ço es : trenta lo dia del Divendres a la Santa Vera Creu del Palau, y los set en set esgleyes hont anava adorar la dita Vera Creu. Els croats costaren 15 diners cascun.

Lo dijous de la cena, o Dijous Sant; donava a tretze dones pobres, per amor de Déu, almoyna de draps de llana y de lli, sabates y diners. Axí com, seguint la consuetut, també donava diners per sustentació de vida a les fembres públiques de la ciutat de Barcelona en la Setmana Santa, per amor de Déu.* També en aquesta diada dóna dinar en lo Palau a tretze fembres pobres, y lo Divendres Sant de Pasqua y la vigilia de Santa María de febrer ella dejuna a pa y aygua.

En les misses novelles ajudava ab pecunia els missacantants; apadrina una mòra qui 's fa cristiana; ofereix una presentalla a Santa María del Pilar de Saragossa d'un brandó de 20 lliures, ab les seves senyals. A Frare Binet li ajuda a pagar un refugi. Contribueix a les despeses del Capítol provincial que tenen a Saragossa els Prehcadors de Lleyda. Auxilia pecuniariament a un cavaller del Regne de Xipre qui va peregrinant a Sant Jacme de Galicia, y al menescal del Rey d'Armenia qui fa lo mateix romiatge.

Pren part a les missions fahedores per a metre una filla d'un uxer del Rey en lo Monestir de Sent Nicholau del Sepulcre de Saragossa, y a les missions que a Fra Romeu Rossell, lector del Orde de Frares Prehcadors de Barcelona, li convindran fer anant al Estudi de París per a conseguir grau de magisteri...

Pretendre apuntar l'elench complert de les intervencions benèfiques de Sibilia aprofitant la sua condició reginal, seria tasca feixuga, car les prodigava a manta. Tothom qui a ella acudia copsava conhort y auxili : religiosos y seglars; cristians, juheus y moros, poderosos y humils. Lo de menys per a ella era la persona y l'estament : ella sols sabia que concedia gracies, donava almoynes, captava favors per altri; procurava 'l redreç d'una injusticia, l'esmena d'una errada, y 'l seu goig era endolcir salabrors de

* Les dñes bordelleres no podien exercir l'ofici llur durant la Setmana Santa.

llàgrimes a cambi de benediccions y en remença de faltes comeses.

Esdevenintse la festa de Madona Sancta María Canaler, o de la Candelera, com se sol dir, mana fer de cera blanca dos brandons de lliura per a ella y altra de 6 unces per a la Infanta Isabel; un de 5 unces per a la Comtessa de Luna; trenta nou brandonets de 3 unces per a oficials majors, mullers de nobles y de cavallers de Casa de la Reyna; cinquanta de 2 unces quiscun per a donzelles y oficials; setanta cinch de 1 y mitja unça y de 1 unça per a fills de cavallers y sotsoficials de Casa de la Reyna, y sis brandonets y candelas per a la cambra reyal. De cera vermella feya fer cent brandonets: cinquanta de 1 y mitja unça y cinquanta de 1 unça per a los homens de peu, cambres y dones y altres persones de la sua Casa. Els dos de la Reyna y el de la Infanta foren pintats per En Feu, pintor barceloní.

Ve la festa del Ram y compra, per a benehir, cinc ulls de palma blanca, un rahim de palmer per a ella, la Infanta, dones, donzelles, cavallers, oficials y altres companyes de la seva cambra.

LA GERMANA

D'entre tots los de la seva familia, el predilecte, el dilectíssim, lo qui té més aprop del cor, es lo seu germà Bernat. Per ell són totes les preferencies y atencions, concessions y gerarquies. Li fa a mans partides de diners y robes de tota mena per a vestir com se pertany a germà de Reyna; li paga una taula de junyer que havia tinguda a Barcelona, l'alberch que tenia llogat, les despeses de la provisió de sa casa, un parament de cambra de tela vermella ab senyals, fet per En Pere Traver, perpunter de Barcelona, peces de vaxella d'argent, vestedures de vellut vermell y negre brodades d'or y seda en una aljuba y mantonet, vestedures de vellut negre de Venecia, diverses cavalleries per a son cavalcar y per a adzembles; àdhuch li manté els falcons.

Gestiona prop del Rey per a que la donació feta al seu germà de les rendes, emoluments y drets de la Iglesia de Saragossa sia sense restriccions ni excepcions, car «com vos sabets la necessitat de nostre pare, lo qual axí com sabets no es heretat segons que nostre estament requer, haiam fort acor que ell haia complidament e be la meytat de tots los dits bens a ell atorgada» (1589-37). Axò ho diu a En Llorenç Terrats y a En Johan d'En Sanxo.

Axí mateix s'interessa ab un marmessor del seu primer marit per a que faça remissió a Mossèn Bernat de lo que deu a la manumissoria de N'Artal de Foces, certificantli «que nos nestarem a la dita manumissoria bona esmena en coses dequés profitará mes que no faria daçó que mossen Bernat li deu» (íd. 89).

Als començaments del seu regnat lo que primer procura es lo pagament a juheus prestamistes de deutes del seu germà y des-

empenyorar objectes pertanyents a la mare Madona Francescha (1586-4), agraïnt a En Bernat Senesterra les gestions fetes (íd. 9); però passen dos mesos y encara Madona Francescha no havia cobradès unes vànoves penyorades.

Tenia en tractes la compra, per a En Fortià; del Castell de la Geltrú, y se n'hi desdiuen (íd. 135).

Y 'l Rey, com a bon enamorat, compartía aquest afecte : ja a 1.ª d'abril de 1376 lo tenia en son servey de sobrecoch (A. R. P., 368-181); més endavant fou Camarlench (íd. íd. : 370). Li concedeix 66,000 sous jaquesos, procedents en part de la venda a perpetuitat feta ab els síndichs y procuradors de la Universitat de la vila de Sarinyena y comunitats dels seus llochs, de Granyen y altres pobles, situats en Aragó (1273-166 g.).

A prechs de la Reyna, En Pere dóna al seu cunyat 800 florins d'or, procedents de les composicions fetes per En Bernat de Fortià en Tarragona. Però ho concedeix ab la condició que sien convertits en lo que'l Rey devia pagar per a descarregar lo Castell de Sant Martí Sarroca. Interinament, los 800 florins seran portats a la Taula de cambi d'En Pere Pasqual, junt ab les 9,000 lliures que ja hi té per ell, en tal forma que no'ls puga treure, ni uns ni altres, sense voluntat de la Reyna (1268-143). Axí mateix ho escriu lo Rey ab la matexa data a En Pere Pasqual.

Lo Castell de Sant Martí que l'Infant del mateix nom havia hereditat de la seva mare, aquest se'l ven perpetualment a Mossèn Bernat de Fortià; y com per rahó de la successió o vincle que hi té lo Primogènit ha de fermar la dita venda, el Rey, perquè té «a cor quel dit Mossen Bernat haia lo dit Castell segur e ferm», li prega que per la honor del Rey, «e per esguard del gran deute quel dit mossen Bernat ha ab la Reyna», ho faci, per a que la dita venda «com mils e pus complidament se puixe fer a seguretat daquella e aprofit del dit mossen Bernat» (1276-149 g.). També li escriu la marastra ab lo mateix objecte (1589-33 g.). Johan; en lo Monestir de Predicadors de Saragossa, dóna son beneplàcit a la vendició feta per l'Infant Martí, del Castell de Sant Martí Sarroca a Mossèn Bernat de Fortià (1702-114 g.). L'Infant Martí mana; a 15 de novembre de 1381, a En Bartomeu de Vilafranca que n'hi dongui possessorí (2070-176-179-181-182-189-190; 2071-51).

Per la gestió d'En Bernat a Guissona, li escriu 'l seu cunyat reyal : «eus responem quins plau e loam molt ço que fet hi havets, eu tenim per be fet e es bon començament de vostre regiment, de que havem gran plaer...» (1265-91-111). Li concedeix 4,000 florins, dels que'l Tresorer del general d'Aragó ha de dar al Arquebisbe de Saragossa, per lo que la Reyna demana a En Miquel Capella que vulgui facilitar l'operació (1589-61), y lo mateix fa ab el Justicia aragonès.

Dóna el Rey 300 florins per a contribuir a pagar un fermall d'or que Sibilia regala al seu germà, en lo qual hi han encastades diverses perles y altres pedres precioses, que costà 600 florins d'or d'Aragó.

També concedeix a Bernat (934-196 g.) y l'Infant Johan ho confirma (1686-7 g.), el lliure y franch alou de mer y mixte imperi, ab totes les jurisdiccions civils y criminals, alta y baxa, y altres qualsevol existents y tot lo que posseheix y puga possehir en lo lloch y Castell de la Geltrú, ab tot lo pertanyent a ell y lo lloch del Palmarar (Montçó, 26 juliol 1383); (942-177). Li fa donació del castell y vila de Borja (Castell de Torrente, 21 juny 1384); (943-155 g.); del castell y vila de Magallona del Regne d'Aragó (íd. íd.) (íd. 191 g.-196-197 g.). Les viles y llochs y castells de Cubelles, de Vilanova y de Fontrubía, confirmada per l'Infant Johan (1685-86), en la vicaria de Vilafranca del Penedès, ab les quadres de Gallifa, de Rocacrespa, de Vilaseca, de Conit, de Segur, de Puigtart, de Sant Pere y d'Arro, ab tots llurs feus, pertenençies, molins, rèdits y drets (934-192; 945-229 g.).

Per a que pogués tenir lo castell y lloch de Borja, pertanyent a Dòna *Toda Pérez de Luna* per donació del seu germà l'Arquebisbe de Saragossa, lo Rey ho compra y, en cambi, ven a dita nobla los castells y llochs d'Aranda y d'Alagó, franchs y quitis de totes cavalleries y altres qualsevol càrrechs (1285-143).

Els castells de Marmellar, de Campdasens, de Garraf, de Jafer, de Ribes, situats en lo Penedès, «*Necnon in quadra de Gaçons et in domo vel quadra seu fortitudine de Miralpeix sistentibus infra terminium dicti castris de Ribes ac etiam in ipsorum castrorum terminis universis tam videlicet in habitatores eorum...*» (945-231).

Per a Mossèn Bernat y 'ls seus lo Rey li concedeix el castell

de Flix (*Fluxio*) y quadra de la Albareda ab les altres quadres y altres coses existents en los termens de dit castell, ab tots los seus drets y pertenençies (946-106). També li concedeix y dóna per a ell y sos successors a perpetuitat, que tinga en lo Castell de la Geltrú, situat en Penedès, vint casades de juheus, ab tot domini y jurisdicció civil y criminal, ab quèstes, peatges, cenes, tributs y altres qualsevulla redempcions y exaccions, servituts y drets reyal y vehinals en igual forma que'ls juheus dependents de la Corona (947-196 g.).

En agraphiment als seus actes de capità contra el Comte d'Empuries li concedeix el Rey graciosament 1,000 florins d'or d'Aragó (1373-74 g.), y, passats tres mesos, n'hi concedeix 2,000 (íd. 138). També li concedeix y assigna 5,000 sous de renda sobre certes escrivanyes del Regne de Mallorques (1586-11), axí com la possessió de Boria y Magalló (1288-148), agraphint la Reyna a les autoritats la conducta llur ab motiu d'aquesta donació reyal; la donació de Magalló primer li fa a posteritat (1800-79) y després sols li dóna a vida (íd. 83 g.).

Quan el Rey otorga ab certes condicions a Frare Guillèm de Guimerà y a altres la facultat de cavar y cercar o fer cavar o fer cercar tresors encantats o amagats, de perles, pedres precioses, atzur, monedes d'or y d'argent en la ciutat y camp de Tarragona, vol que de lo trobat se'n facin nou parts : dues pel Rey, una pel Primogènit, altre per a la Reyna; altra a partir entre Mossèn Bernat de Fortià y Mossèn Huch d'Anglesola; dues per «En *Rodrigo Guzman*, lo qual per sa industria deu trobar los dits tresors», y les altres dues per al Prior de Catalunya y 'ls seus companyons (1281-104). Per a facilitar els treballs mana al veguer de Tarragona que cedexi la cambra alta del Castell reyal de Tarragona, «qui mira vers les menoretetes», a Mossèn Johan d'Olzinelles y a *Rodrigo Guzmán* y als qui ells diguin (íd. 106 g.).

Lo Rey s'interessa per a que Mossèn Bernat estiga ben allotjat, y quan se troba a la Cort vol tenirlo aprop d'ell, en una bona posada, ahont càpiguen ell y son seguici (1276-125). Arriba al extrèm que per a garantir el deute que li té de 5,000 florins d'or d'Aragó, li empenyora la corona, qui conté una munió d'esmeragdes, perles, balaixs, diamants y rubins (1371-138 g.).

El 26 de desembre del any 1380 l'infant Primogènit nomena a

Mossèn Bernat de Fortià Procurador general en lo seu Ducat y Comtat ab totes y plenaries facultats, sense limitació de cap mena (1695-29). Y en 1382, junt ab sa esposa Violant, confirmen desde Valencia les donacions fetes a Sibilia y a Bernat per lo Rey Pere III (1822-7).

Un jorn, trobantse la Cort en lo Monestir de Poblet, Mossèn Bernat ofengué y injurià greument a Mossèn Galceran de Vilanova, y enterat lo Rey 'l priva del ofici de portantveus de Governador en Catalunya que li havia concedit, manant al lloctinent de Governador que exerceixi 'l regiment del dit ofici y que si pot agafar Mossèn Bernat, pres y ben guardat, que li trameti (1282-55). Axí mateix escriu al Primogènit que si se li presenta En Fortià no li dongui ni li faça dar consell, socors ni ajuda, «ans si per ventura ve davant vos o en lo loch hont siats, prenets aquell, el remetets anos on que siam, en manera quey puixam fer aquell castich que si mereix» (íd. 56 g.).

Però aquestes ires eren pluges d'istiu que potser serviren per a fecondar més l'afecte reyal, com ho prova que quatre mesos justos després de la destitució, desitjant En Bernat que En Pere Jacme possehesca, a vida sua y a suficient cens o pensió, l'escrivania de les appellacions de Rosselló y de Cerdanya, vagant per renuncia del titular, el Rey ho recomana ab eficacia al Procurador reyal del Rosselló y la Cerdanya (íd. 135 g.).

L'ésser cunyat del Rey li havia produhit el vèrtich de les altures y 's creya en possessori de la reialesa delegada. En Castelló de Mallorca, regent la Cancilleria de Pere III, fou occís un dimarts a hora foscant, al sortir del Palau Reyal per a dirigirse a son alberch; en lo crim intervingueren En Ramon Alemany de Cervelló y sos fills. Lo Rey, al saber la mort del familiar, s'enfelloní y manà que'ls criminals fossin perseguits : les hosts, y entre elles la de Barcelona, portant en son front, com de consuetut, la delegació del Consell, s'alçaren obehint lo reyal manament per a fer dels culpables «tal punició que tots temps ne sia memoria» (1268-4).

El capitost militar dels perseguidors dels Alemany era En Bernat de Fortià, lo qual, quexós dels Consellers de la host barcelonina, ab rahó o sense rahó, se permeté la lleugeresa d'escriure al Veguer de Barcelona conceptes despectius envers aquest, y lo que era pitjor,

envers los Consellers de la ciutat. Los Consellers, ofesos en sa dignitat, portaren llur greuge al Rey; y tan seriós devía ésser el greuge, que Pere III escrigué al germà de sa muller, amonestantlo y recordantli, per si ho havia oblidat, que la ciutat de Barcelona era solemne y que'ls seus representants eren quelcom més que oficials vulgars: «... guardatvos daquiavant que ab lo veguer e ab los Consellers de la dita Ciutat, qui son aqui ab lost, vos comportets eus hajats sa viament e be, car la Ciutat es solemne e devets fer diferencia doficial a oficial e de persones a persones. E manam vos que, en açó que haurets a fer, demanets de Consell los Consellers de la Ciutat qui aquí son» (íd. 17).

Per un conflicte semblant li escriu la seva germana y li encarrega que complexi lo manament del Rey, «e comportatsvos eus hajats als mils que porets ab la dita Ciutat en manera ques hagen aloar de vos, car tal es la Ciutat que nos pot perdre plaer que li sia fet...» (1589-154 g.). En aquesta campanya ell era 'l capdill, y entre la host hi tenia 'ls Queralts y 'ls de Prades (1289-134 g.).

Sibilia l'amonesta per segona vegada, perque han dit al Rey que tenia la casa molt desordenada, ço es, molta gent de servey de la qual se'n podia ben estar, sobretot en lo començament del seu ofici. Acaba la lletra la seva germana manantli que encontinent llegida aquella dongui comiat al falconer, a En Marrach, En Bernat Arnau y En Talavís, car no'ls ha mester, ans hi són de més. Ni cal que'l Rey sapia que se'n porta falconer y trompeta, car no ho feyen los altres Governadors, y encara que ho haguessin fet, ell devía fluxar en començament. E axí lo fet, fet, però cal esmenarho (1586-114).

Per lo que sembla, Mossèn Bernat era un bon xich hereu escampa y volia referse de la penuria soferta abans d'emparentar ab lo Rey d'Aragó. Tant es axí, que havent concorregut ab la seva germana Marquesa ensemps, en les assignacions sobre 'l deute que han en la Taula d'En Pere Descaus, Mossèn Bernat ja havia rebuts, entre diversés pagues, ab 5,500 florins que li eren assignats de Flix, entorn 20,000 florins, y la seva germana no n'havia encara res rebut. Axò fa que la Reyna mani que dels diners que hi hagi, o dels primers que's rebin, se pagui a Madona Marquesa y a son espòs Mossèn Berenguer Barutell (1589-57 g.). Abans havia prohibit a

uns cambiadors de Barcelona que li entreguessin diners, ni a cap per ell : «sens espressa licencia e sabuda nostra non donets malla al Mossen Bernat ne a null hom per ell» (1586-133).

No obstant les tares de conducta y de caràcter, Mossèn Bernat de Fortià, per ésser qui era y per les sues excelents y innegables qualitats, meresqué sempre la afecció del Rey, com li demostrà d'una manera palesa ab sa no prodigada generositat, intervenint personalment en sos prometatges, y apoyantse ab ell y en ell confiant quan les baralles ab els Cervelló y ab lo Comte d'Empuries, y fentlo son braç dret «axí com aquell al qual daçó e de maiors coses havem singular confiança» (1294-39), en la lluyta ab son fill Primogènit, que fou l'última del seu regnat tan llarch com bregós.

* * *

Si la seva germana havia somniat mullerar a Mossèn Bernat ab dòna de llinatge reyal, que a ben segur en concepte de Sibilia era lo menys a què podia aspirar un germà de Reyna y un germà estimat com ell, li vingué a meravella la indicació expontania o sugerida de la casa de Prades, qui devallava del Casal d'Aragó, per a lo matrimoni de Mossèn Bernat ab la filla d'aquells Comtes, descendents directes de Jaume II, anomenada Na Timbors, nom que recorda la trobadoressa cantada per Bertran de Born.

A aytal objecte, Sibilia procura que'l Rey trameti a son cosí lo Comte, el Conseller y Majordom de la Reyna, Mossèn Jacme de Cornellà, ab certs capítols y en altra manera informat planerament de la intenció reyal. Lo missatger y 'l Comte de Prades, a base dels dits capítols, ne concorden d'altres sobre lo tractament del matrimoni fahedor entre Mossèn Bernat y la filla del Comte. Lo Rey En Pere fa les respostes a la fi de cascun d'aquells, fermantlos y jurantlos y l'escrivà reyal ne tramet trasllat al Comte de Prades.

Havent demanat aquest que'l Rey lo rebés en sa casa, car havien estat quelcom agreujats, Pere III li respon, ab sa peculiar diplomàcia, que «jassia que entenam e axi ho deiats entendre, que vos e tots los altres de la nostra sanch e casa Reyal, son nostres familiars e domestichs, emperó, pus que ho demanats, plau nos quen siats reebut e de fet vos en reebem» (1278-40).

Per una lletra que reb la Reyna d'En Matheu Canals, li sembla «segons aquella, quel comte no ha cor en lo matrimoni e per desviarlo demana coses tals perque haia a romanir. E axí pus a ell no plau res fa a nos. Sa filla haurá d'altra part bon recapte e havem fe en Deu que no aytampoch no falta a nostre frare, be que pus en açón devia venir nons en degra haver feta moure, car a nos anava poch lo cor en lo dit matrimoni, si per ell nons fos mogut; e axí amam mes que romanga a colpa sua que nostra». Ella s'ofereix a fer complir ço que s'era emprès, però no's vol sometre a desrahó. Tampoch la preocupa que'l Comte no's quedi l'arrendament del Arquebisbat de Tarragona : ja trobarà 'l Rey qui n'hi donarà lo mateix que'n demanava al Comte y encara més (1589-45 g.).

Passa mig any y atenua 'l criteri afermant al Comte que ella may ha dit, com han fet creure al de Prades, que aquest fes escarn d'ella, ans al contrari, sempre ha cregut que guardaría per son servir y honor ço que's pertany de bon cosí y servidor. Creu que si 'l matrimoni projectat es plaent a Déu, el Comte s'acostarà y ella no se n'allunyarà, car el Comte y la Reyna deuen sotmetres a rahó (íd. 78).

Si aquesta lletra demostra que ella cobejava lo matrimoni, més ho prova la lletra següent, que li envía dues setmanes després d'aquella:

«La Reyna.

Car cosí : En Boteller, lo qual vos hic havets tramés per lo fet del matrimoni faedor, si plasent será adeu, entre vostra filla e nostre frare, sen torne de present a vos ab alguns capitols que ell vos deu mostrar e noresmenys vos dirá pus larch lo fet de paraula, axí com aquell quin es plenerament informat. E axí, no estigats per lo fet de vostres fills, car nos ne pendrem tal carrech e cura que, mi-jançant la gracia de deu, no calrá a vos haver gran ansia de lur heretament, car nos lan haurem tal, que vos e ells ab deu, vos en tendrets per contents. E vagens lo cor quels fets del mon nols pot hom haver axí lests; cové que dalcuna cosa sen ha hom a sotmetre al juhí e esperança de deu de qui los bens proceexen e sens lo qual totes coses son nients. E en veritat anós part vos puxats passar en les dites coses, attés quel senyor Rey ne nos, nons podem

obligar a mes avant daçó quins es possible e raonable, ne entenem que vos demanets mes avant. E majorment que havem fiança en nostre senyor que vos ne aconseguirets mes encara que nous es promés, car aquell cárrech matex que huy havem de nostre frare, haurem lavors, no solament de vostres fills, mas encara de totes coses vostres e altra diferencia noy entenem a fer. Perque haiats bon acort e fets nosen saber prestament vostra intenció.» Tortosa, 16 de desembre de 1382. «Al Comte de Prades.» (íd. 80 g.).

Lo Comte de Prades accedeix de bell nou, y, ab lo Rey y la Reyna, firmen los capítols matrimonials, mancant sols les firmes de la Comtessa y sa filla, que, per indicació de Sibília, se n'ha de cuidar el Comte, y l'últim de firmar ha d'ésser Mossèn Bernat, car ella no vol exposar el seu germà a altre ridícol (íd. 94 g.). Per a parlarli del matrimoni li envía expressament En Bernat de Cornellà (íd. 100).

El de Prades per a accedir, vol l'arrendament del Arquebisbat de Tarragona (íd. 99). Y la Reyna escriu a En Pere Guillèm Descaymbos que haventse concordat ab lo Comte de Prades el matrimoni de sa filla, qui s'havía de maridar ab En Bernat de Cabrera, ab Mossèn Bernat de Fortià, a cambi de les butlles pontificals del Arquebisbat de Tarragona a favor de *Don Lois* fill del dit Comte, li prega que insisteixi prop del Sant Pare, junt ab lo Bisbe de Favença, per a que dongui les dites Butlles, y quan les tinga que les trameti per persona certa, «e ja podets veure en lo laguí quants perills hi poden correr». Torna a demanarles y després hi torna, car fins que's tingan no's faran les esposalles per paraules de present (1588-62). Lo Rey, per lo seu costat, escriu al Sant Pare y tramet la lletra al dit Pere Guillèm per a que li faci a mans (1278-6).

Sibília, per a facilitar l'entrevista de la parella, en un *post scriptum* d'una lletra datada a Tortosa el 24 d'abril de 1383, diu al seu germà : «lo Comte de prades convida lo senyor Rey e nos al Hospital del Infant e pensam quey serem ab Deu dimenge. Perque volem que vos hi siats en totes guises e segons que havem entés faran esser la Comtessa e sa filla» (1589-103 g.). Obehí Mossèn Bernat el manament de la Reyna y germana comparegüent al Hospital del Infant?

El tracte s'anava refermant y les relacions entre abdues families contractants se feren més íntimes, com ho demostren les següents lletres que copiem fragmentades:

«La Reyna.

Cara cosina : Reebuda havem vostra letra per la qual nos certificats com vos e la nobla na ... Timbors filla vostra, de voluntat e consentiment del Comte, havets fermat en los capitols del matrimoni dela dita Timbors e de mossen Bernat de Fortiá nostre frare, dela qual cosa nos havem haut fort gran plaer, placia a nostre senyor quels complezca de la sua gracia e benedicció. Quant es açó quens fets saber del bisbat de Valencia per a *don loïç* vostre fill, haiats per ferm, cara cosina, que nos, axí per profit e be de vostre fill, com per satisferne el vostre voler, qui sabem quey sots fort inclinada, hi farem tant que havem fiança en deu de qui tots bens proceeixen, quel fet vindrá abona conclusió e a açó que vos ne desijats, carduymés los fets vostres e de vostres fills prenem per propis e en açó e en totes altres coses qui sien profit e honor de vosaltres entendrem e treballarem totstemps fort volenterosament... — *Dirig. Comitisse de Prades.*» (íd. 104.)

Ella va treyent brossa del camí ab paciència benedictina, procurant netejarlo de dificultats. Per axò diu al prepòsit de Tarragona : «Pebordre : Entes havem que vos metets tot empatxe que podets a nostre car cosí lo Comte de prades sobrel arrendament per lo senyor Rey a ell fet, del Archabisbat de Terragona, en tant que ell no pot haver les rendes, fruyts e drets, ne exercir les jurisdiccions daquell, ne les altres coses quilts son estades arrendades...» Li prega que cessi en destorbar (íd. 106 g.).

Però, per més que fes, de tant en tant, ne brostaven d'altres car la llevar existía.

«La Reyna.

Cara cosina : Per en Ramon Guerau havem reebuda vostra letra dela qual e de les coses en aquella contengudes havem haut fort gran plaer e aytal resposta esperavem de vos. Car jassia anos fos estat dit ço que mossen Johan de Sent Martí vos ha recomptat

quiu havia de nos, Emperó, ala veritat noy donavem fe, principalment per ij. raons : la primera, car confiavem e confiam tant de vostre cristianisme, honestat e saviesa, que de cor ne de fet no vindriets contra ço que fermat e jurat havets volenterosament e de bon grat, ne parria vostre; laltre perque parria, de loch qui som certa, que volrien que fos axí, car ho amarien mes per lur part e volrien metre duus o suspita entre nos, el Compte e vos, pus per altra forma no hi poden intrar afin que desinassen lo matrimoni; e confiam tant en deu e en vosaltres que nou veuran ja més. Perque, cara cosina, vos pregam que estigats fermament en lo bon proposit quens fets saber per la dita letra, car aytal fiança havem en vos e en vostra consciencia. E haiats per ferm que nos havem e haurem daquí avant per tant cara la honor del comte e vostra e de vostres infants com la de nostre frare e noy entenem afer diferencia; e axí ab la ajuda de Deu vos ho mostrarem per obra.» (íd. 109.)

Però 'ls de Prades, com lo frare de la creu, no's cansaven may de pidolar, y Sibilía, dominantse 'l caràcter, anava concedint. Demana en Cort de Roma que's nomeni Arquebisbe de Saragossa al Bisbe de Valencia, y que donguin aquest Bisbat a *Don Loïç* de Prades, car lo seu pare, el Comte, se l'estimaria més a Valencia que a Tarragona (per hont havien demanat que'l nomenessin), y prega que axò's faça encara que la designació de Tarragona fos feta (1588-69). També fa gestions de les quals dóna compte al de Prades en la lletra que segueix :

«La Reyna.

Car cosí : Sobrel fet dels dl. florins havem nos finat e vos naurets recapte per la forma quens dirá En Ramon Guerau qui es estat en tot present. *Item* : sapiats que nos havem fet quel senyor Rey ha escrit e nos axí mateix, a cascú dels Elets en papa que provehesquen *adon loïç* vostre fill del Bisbat de Valencia e ab açó nous calrá haver ansia dels benifets que voliets per adon Jacme, segons que tot açó vos dirá pus larch lo dit Ramon qui de present sen torna a vos e al qual navem dita nostra intenció.» (1589-125 g.)

Aquestes concessions no servien sinó per a envalentonar als de Prades, informals y repropis, que, per un motiu o altre de baxa estofa, pertanyien a la mena de gent de la qual qui se'n calça no se'n vesteix. Per la conexença d'un sol costat de correspondencia moltes vegades sols s'endevina la índole de lo que's tracta, però no l'assumpte precís de que's tracta; no obstant, pot formarse un judici abastament clar, abastament aproximat, per a conèixer hont roman la rahó.

Barallats els Prades y 'ls Queralt, la Reyna fa de mitjancera per a fer cedir aquests últims, y En Queralt ha fermat en poder d'ella y de Mossèn Huch d'Anglesola y N'Eximèn d'Arenós un compromís durador fins a Pasqua; sols faltava la firma del de Prades per a que la Reyna y Mossèn Huch, àrbitres, puguen pronunciar-se (1590-17 g.); haventho assolit, llavors surt el de Prades espatllant lo arreglat per la Reyna. Però, aquesta, qui coneix la comedia, escriu al cosí del seu marit ab enteresa y sense eufemismes:

«La Reyna.

Car cosí : Vista havem una letra que *Don Pedro* vostre fill, ha tramesa al noble en Guerau de queralt, ab la qual lo repta de fe. E verament par mills dictat e obra vostra, que de vostre fill, lo qual entenem quey ha poca culpa. E si be haguessets avertit en ço que daquests jorns nos faes saber, creem que no hagrets tant passada la ralla, car bens recorda e a vos no deu esser oblidat, com nos, poch dies ha passats, vos ferem saber quel dit noble havia fermat compromés del vostre fet e feu en poder nostre, de mossen Eximèn perez darenós e de mossen Huc danglesola e axí, que vos hic tramesessets procuració bastant per fermar hi; e vos rescrivisnos queus plahia molt lo dit compromés e que dins breus dies vos seriets ací e quel fermariets; e axí pensavem nos queu faessets con hic fossets. Ara par quela vostra ferma sia estada la dita letra per bon endreç del fet. E si miravets com hi havets feta vostra honor e nostra, de que nons sentim menys, pensam que regonexeriets vostra gran errada qui es sens reparació e siats cert que vos nos navets dada maior minva que per ventura no pensats, e no menys raó quen ajudassem en tot ço que poguessem al dit noble, lo qual havia fet del dit fet ço que nos haviem volgut, es tenia per dit que pus era en

nostra man vos noli anassets en aytal manera, ans dubtava aytanpoch de vos, axí com estava en raó, com si jamés noy hagués hauda sinó tota bona amistat. Mas entenem fermament que nou havets fet per onta dell, mas per ferne minva anos, car vos sabets be que nos, agran instancia vostra, nos erem mesa en aquest fet. E con ho haviem aportat en lo punt ja dit, vos havets fet açó per dar nos entendre quens preats poch e que jamés nons metam en negun fet per vos. E plaguesens be que en altres coses faessets començar vostre fill e que no li faessets fer coses destemprades e que tot hom te agran oradura. E fariets be que ans de començar avertissets ala exida dels afers, qui avegades venen per altra forma que hom no ha pensat. E si sabiets lo senyor Rey en quina saviesa vos ho ha tengut, vos per ventura diriets als que no diets, però diu que noy havets res manlevat, que tot par ben vostre. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a xviiij. dies de Deembre del any mcccclxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur Comiti de Prades.» (1589-132 g.)

Conexa ab aquesta lletra al Comte, es la dirigida mesos després a la Comtessa, y no menys enèrgica y digne. No està copiada en lo Registre, però es un borrador existent entre les lletres rebudes.

«La Reyna.

Cara cosina : Reebuda havem vostra letra continent en acabament que, si nos no fem desdir mossen Dalmau e en Guerau de Queralt com han dit traydor a *don Pedro*, que vos ne vostra filla no trobarets plaer en lo matrimoni della e de nostre frare, segons en la dita letra es pus larch contengut. Ala qual vos responem, que nos conexem be que jassia la letra venga de part vostra, però lo dictat e obra daquella es de vostre marit lo Comte, quis pensa que null hom nol entena. E volem que vos e ell e vostra filla sapiets que nos, per aconseguir lo dit matrimoni, nons metriem afer tort ne injurries a alcú, ne per dubte de perdrel no fasem sinó ço que fer dejam vers los dits nobles qui pensam be que volran guardar en aqueix fet lur honor e metre la tant avant com de semblants homens se pertany; e creem aximatex quel senyor Rey los farà lo juhí ques pertany de princep e senyor just e equal. E molt menys pensets

que nos anem tant detrás lo dit matrimoni com pensats e que no conegam que foreu tant e mes après vostres e de vostra casa que no nostres, ne de nostre frare, lo qual, no menys forçat que vostre filla, es vengut tota vegada al dit matrimoni. E faria be vostre marit que ans ques mesés en fet de batalles ab los nobles dessusdits, se porgás del sagrament e homenatge que ha trancat pochs dies ha sobre aquest fet, car en altre manera dubtam que no fos refusat a batalla, no sens raó e majorment car no freturarà de proves. Dada, etc., a xxij. de març.»¹

Si al primer intent de rompiment pogué contenir l'impuls del seu cor potser recordant la sua màxima que en negocis cal procedir madurament, lo segon no l'aguanta, y, prescindint d'insidies y procediments desviats y hipòcrites, l'empordanesa se redreça al veure rebutxat lo seu germà dilectíssim, l'hereu del seu payral, al qual ella li hauria donat el pus gran reyalme de la terra. Ademés, ella, per a conseguir el matrimoni, no vol fer tort ni vol injuriar a alcú.

Quan dictà o inspirà aquestes lletres ja sabia que tirava per la borda l'escalaborn bon xich avençat del matrimoni fahedor entre lo seu germà y la filla dels Comtes de Prades. Però havia de demostrarlos tart o d'hora que no eren pas partits los que mancaven al seu germà, qui podia trobarlos a pleret millors y encara de millor llinatge : sentia l'orgull de la sang ab tota sa força.²

L'afecte al seu germà y la dignitat ofesa foren els esperons de la sua voluntat; però 'l mullerament de Mossèn Bernat seguí essent objecte, per espay de molt temps, de la preocupació de Sibilia. Calia trobar la casa y esperar després la oportunitat, y 's trobà la una y arribà la altra fentho tantejar per Mossèn Pere Boyl, embaxador ordinari d'Aragó a la Cort castellana, car cobejava mullerar son

1. Borrador escrit en lo dors d'una lletra d'En Brancha Doria, Comte de Muntleó, dirigida «Al molt honrat e savi senyor En Berenguer de Vallosera secretari de la senyora Regina». En ella li dóna trasllat d'una lletra que escriu 'l senyor Rey, demanantli que per poguer pagar a Johan don Sanxo 300 florins que li prestà en Montçó, faci una lletra a Aymar, patró de la galea de la Guardia de la illa y a altres per a que dixin passar un leny de Menorca que va a Oristany a carregar de gra y tornar a Barcelona, «per ço que yo haja diners ab que puxa pagar e viure», fins que marxi a Serdenya ab la Galea armada d'En Senesterra. (*Capsa lletres rebudes, Pere III, lletra D.*)

2. Na Timbors de Prades se mullerà per últim ab En Bernardí de Cabrera, Comte de Mòdica, ab lo qual havia tractat, abans que ab Mossèn Bernat de Fortià.

germà ab Isabel, germana del Rey de Castella. Y en principi ho encertà, com ho demostren les següents lletres de Pere III:

«Rey muyt caro fillo : Nos el Rey Daragon vos enviamos muyto as aludar como aquell por aquí en querriamos que diesse dios tanta vida, honra e salut, quanta vos mismo querriades. Rey muyt caro fillo : por una letra que vos enviastes a nuestra cara companyona la Reyna, havemos visto como avos plaze que matrimonio sia feyto entra vuestra hermana Dona Isabel e mossen Bernat de Fortiá, hermano dela dita Reyna, el qual matrimonio havemos tanto por acceptable e plazient que mas non podriamos, mayorment como por aquell veyemos acrecentar el buen deudo e amorio que ya es entre vos e nos e porque havemos muyto a coraçon quel dito matrimonio fuesse ya feyto. Rogamos vos muyt caro fillo, como mas carament podemos, que vos dedes lugar quel dito matrimonio se faga como acabamiento, segund bien lo desides en la vuestra letra e nos firmament esperamos. E nos agradescer vos lo emos, tanto que mas no poriamos. E sea Rey muyt caro fillo el santo espirito en vuestra guarda. Dada en Gerona, dius nuestro siello secreto, a xj. dias Dabril del anyo mcccclxxxv. — Rex Petrus.

Domino Regi Castelle leonis e portuga.ie.» (1289-143.)

«...Otrossi : Muyt caro fillo, sobrel feyto del Matrimonio de dona Isabel vuestra hermana, con mossen Bernat de Fortian hermano de nuestra muyt cara companyona la Reyna, del qual matrimonio vos havedes a la Reyna escripto e nos e ella vos rescrivimos nuestra intencion, vos femos saber que nos, por complir el dito matrimonio, vos hovieremos embiado el dito Mossen Bernat segun vos lo feziestes saber ala Reyna, sino que por razon dela execucion que femos por deudo de justicia con el comte Dampurias, huvo e ha el dito Mossen Bernat romanir e entender ala dita execucion como sea Governador de Catalunya e Capitan de nuestras companyas darmas. Mas nos vos lo embiaremos al mas abina que poremos por fazer e complir el dito matrimonio, el qual, segund ya vos faziemos saber, muyto nos plaze e havemos acceptable. E sea dios guarda vuestra fillo muyt caro. Dada en Gerona, dius nuestro siello secreto, a xviiij. dias de Abril del anyo mcccclxxxv. — Rex Petrus.

Regi Castelle.» (id. 151.)

«Rey de Castiella.

Fillo muy caro: Nos el Rey Daragon vos embiamos muyto a saludar como aquell que muyto amamos e preciamos e por quien querriamos que diesse dios tanta vida, salut e honra quante vos mismo querriades. Sabet fillo muyt caro, que recebimos vuestra letra sobrel casamiento fazedero entre dona Isabell hermana vuestra e mossen Bernat de Fortiá, ala qual vos respondemos que ya dies ha fuera partido daqui el noble e amado Consellero e mayordombre nuestro mossen Berenguer Dabella con procuracion e poder bastant del dito Mossen Bernat de finar con la duta dona Isabel de e sobrel matrimonio sobredito, sinon fuesse porque nos hovimos algunas acersiones de terciana, dela qual agora, loado sia Dios, somos bien garidos. E seat cierto que dentro pocos dias el dito mossen Berenguer partirá daqui con poder o procuracion bastant del dito Bernat por finar e portar a debida conclusion el casamiento sobredito. E porque sabemos que vos entrastes en el vuestro Regno de portugal con vuestras gentes darmas havemos ne muy gran plazer, rogando a dios que en exi feyto e en todos otros vos leixe bien avenir segunt vos copdiciades. E si algunas cosas podemos fazer que cumplan a vuestra hondra ambiat nos lo desir e nos compliremos lo de muy buen talante. Dada en la villa de Figueras, dius nuestro siello secreto, a xxxiii^o. dias Dagosto del Anyo mcccclxxxv. — Rex Petrus.» (1291-62.)

Tractant de lo mateix, són curioses les següents lletres de Sibilia, essent de notar que àdhuch les dirigides al Rey de Castella estan escrites en català.

«Rey de Castella.

Nos la Reyna Daragó vos enviam molt saludar axí con aquell que amam e pream molt e per qui volriem que deus donás tanta vida, salut e honor com vos mateix volriets. Pregants vos afectuosament quens esciscats sovent de la salut vostra e de la Reyna vostra muller e de vostres infants, car cosa será en que trobarem gran plaer. E perçó car sabem quen haurets plaer vos certificam que per gracia de Deu, lo senyor Rey, marit e senyor nostre molt car e nos, som be sans e en bona disposició de nostres personés; es

ver emperó quel senyor Rey ha haudes algunes accessions de terçana de la qual, gracies a nostre senyor deu, es be garid. E havem reebuda una letra vostra per la qual havem entesa la bona affecció e voler que havets en fer complir lo matrimoni entre dona Isabel, germana vostra e mossen Bernat de Fortiá, nostre frare. Ala qual vos responem quen havem haut e havem gran plaer. E ja de fet dies ha fora daci partit mossen Berenguer Dabella per anar aquí ab procuració e poder bastant del dit mossen Bernat per finir entre los dits dona Isabel e mossen Bernat lo matrimoni demunt dit, sinó car li ha convingut aturar per laccident que ha haut lo dit senyor Rey, del qual, segons que damunt es dit, es mercé de Deu be garid. E siats cert que dins breus dies lo dit mossen Berenguer partirá daci ab poder e procuració bastant del dit mossen Bernat per dar bon compliment al matrimoni damunt dit. E perçó, car hauriem gran plaer de vostre be avenir, vos pregam quens vullats certificar dels vostres fets de portugal en quin estament son. E si algunes coses, etc.» (1589-178.)

Aquesta lletra es datada a Figueres el 25 d'agost de 1385, y 'l mateix dia escriu a En Pere Bohil:

«La Reyna.

Mossen Pere : Vostra letra havem reebuda. E responem vos que havem gran plaer dela bona diligencia e cura que havets dada e dats en los fets del matrimoni de nostre car frare mossen Bernat de Fortiá e dela dona Nisabel, germana del Rey de Castella, dela qual cosa siats cert que nos vos farem per lo senyor Rey tan be e tan altament remunerar queus en deurets contentar e nos aximateix, que si dignitat alcuna hic vagava per qualsevol manera, nos farem escriure al senyor Rey e nos nescriuriem aytambé en favor de vostre fill, per manera que, mijançant lajuda de Deu, ell la aconseguiria. E nous meravellats si mossen Berenguer Dabella no es anat aquí tan prestament per donar compliment al dit matrimoni, car ha estat Perçó com lo senyor Rey ha haudes alcunes accessions de terçana de que gracies a nostre senyor deus es ben garid. E puys après, con lo dit mossen Berenguer volgués partir e sobrevenguda la mort den Berenguer Vallossera nostre secretari, per raó de les

quals coses li ha convengut tro ara aturar. Mas siats cert que dins breus dies partirá dací lo dit mossen Berenguer ab procuració e poder bastant del dit mossen Bernat sobre la espedició del matrimoni damunt dit. Perqueus pregam e volem que daquí per res no partiscats tro lo dit mossen Berenguer hi sia, qui segons damunt dit es partirá dací dins breus dies.» (íd. 178.)

Recomana al Batlle general del Regne de Valencia, En Pere Marrades, que per correu cuytat trameta lo plech de lletres a Pere Boyl, sia lla hon sia (íd. 178 g.).

Esdevinguda la derrota dels castellans pels portuguesos, llavors, la Reyna torna a escriure sobre 'l matrimoni de Mossèn Bernat:

«La Reyna Daragó.

Mossen Pere : laltre jorn vos escrivim largament per nostres letres sobrel fet dela tarda que mossen Berenguer Dabella ha feta en anaraquí. E resposta de vos no havem hauda, ne aytanpoch havem cobrat lo correu quius fou ab les dites letres tramés, de quens maravellam. E après, con lo dit mossen Berenguer degué partir per anar aquí se sia esdevengut lo desbarat que es estat en portugal,* dela qual cosa nos dolem molt e duptants nos quel Rey de Castella pogués o volgués entendre en los affers perque lo dit mossen Berenguer deu anar aquí, lo dit mossen Berenguer haia sobresegut en sa anada. E nos tengam fort acor quel fet per vos començat e mogut, haia aquella bona conclusió que deu e nos desijam, Pregam vos affectuosament quincontinent nos certifiquets per vostra letra si lo dit Rey de Castella porá entendre en los dits afers e on es lo dit Rey. E si cas es quey puxa entendre, lo dit mossen Berenguer partirá dací encontinent, en manera quel fet venga breument a bona fi. Axí matex vos pregam, eus encarregam, quens façats saber si nos podem fer res que torn a profit honor e be del dit Rey de Castella, car en veritat nos hi treballarem de tot nostre poder ab gran cor, axí com aquella quins dolem fort de son mal e sinistre e desijam sobiranament tot son be avenir. Nos daquestes avols noves no havem volgut escriure al dit Rey, dubtant nos que fos ben fet. E axí matex esperavem que vos nosne escrivissets clarament. Pregants

* Se refereix a la desfeta dels castellans a Aljubarrota.

vos e encarregantvos quensen escrivats de present per letra vostra, e hagreus be estat si ho haguessets pessa ha fet, axí com nos tot jorn fiançosament ho esperavem. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a xij. dies de octubre del any mcccclxxxv. — *G. Poncii.*

Dirigitur Petro Boyl militi.» (id. 181.)

«Rey molt car germá : Nos la Reyna Daragó vos enviam molt a saludar com aquell que molt amam e pream e per ... volriem tanta salut e honor com vos matex desijats. Sapiats germá molt car, que sobrel fet del matrimoni faedor, deu volent, entre vostra germana dona Isabel e mossen Bernat de Fortiá nostre frare, vos trametem lo feel Sobrecoch nostre en Bernat de Montpalau, donzell, ab poder bastant de tractar e finar del matrimoni dessús dit e informat sobre aquell plenerament dela intenció y voler nostre y del dit mossen Bernat, segons que ell vos mostrará e dirá, al qual sius plaurá vullats dar plena fe de tot ço queus en dirá de nostra part e de mossen Bernat e espetxarlo com mils e pus breu fer se pusca...» (id. 190 g.)

«La Reyna Daragó.

Mossen Pere Boyl : Nos sobrel fet del matrimoni faedor, deu volent, entre dona Isabel germana de nostre molt car germá lo Rey de Castella e nostre frare, trametem al dit Rey e avos lo feel ... vos mostrets en aquest fet afectuós e bon servidor nostre e amic special de mossen Bernat e que aquell endrecets e portets a tal conclusió, segons vos havets be ofert e nos de vos fermament esperam, que migençant la ajuda de nostre senyor deus sia be e honor de Mossen Bernat, e nos e ell, aquí en aquest fet podets singularment complauer e servir, vos haiam que grahir...» (id. 190 g.)

En aquesta anada En Montpalau portà els capítols matrimoniales y la instrucció de les coses per ell fahedores:

«Capítols tractats e concordats sobrel matrimoni faedor entre mossen Bernat de Fortiá, Germá dela senyora Reyna Daragó e lalta dona Isabel, germana del senyor Rey de Castella.

Primerament : lo dit senyor Rey dona ala dita dona Isabel, germana sua, xl. milia florins dor Daragó, valents e comptants cascú

a raó de xj. solidos barchinonesos, segons que valen e corren comunament en la senyoria del Rey Daragó; los quals xl. milia florins li done sens tota condició e retenció a totes ses voluntats franchament faedores. E ultra aquesta quantitat la arrea e sia tengut de arrear de vestits, joyes, cavalcadures e daltres coses necessaries, segons ques pertany asa condició e estament.

E aquests xl. milia florins la dita dona Isabel ab esprés assentiment e voluntat del dit senyor Rey, frare seu, porta e dona en dot e en nom de dot, al dit mossen Bernat de Fortiá, qui per aquells li assigna e obliga certs loc o locs ab sos termens, territoris, feus, feudataris, homens e fembres, jurisdiccions, censes, rendes e ab tots emoluments, drets, pertinencies e propietats daquells lochs tenedors e possehidors per la dita dona Isabel après mort del dit Mossen Bernat e en tot cas que fos loc ala repetició de sa dot, tro tota la dita dot li sia complidament restituïda e pagada e quels fruyts no li sien comptats en sort de paga, ans sien seus propis ases voluntats franchament faedores en favor del matrimoni e per suportar los carrechs daquell.

Item : lo dit senyor Rey, en sa bona fe, promet e jura quen lo dia quel matrimoni se solemnitzarà en faç de Sancta Mara Esgleya, pagarà planament e tot impediment cessant, al dit mossen Bernat o aquí ell volrà, tots los dits xl. milia florins. E per aquells e per totes messions, dampnatges e interessers, li obliga en special, certs loc o locs situats en la frontera Daragó nomenadors per lo dit senyor Rey, ab lurs termens, territoris, feus, feudataris, homens e fembres, jurisdiccions, Rendes, emoluments e drets, pertinencies e propietats, dels quals locs ara per lardonchs li liura realment e de fet possessió corporal, els li meta entre mans axí que solemnitzat lo dit matrimoni segons que dit es, si al dit Mossen Bernat no será en lo dit deute entegrament satisfet, haia, tinga e posseesca lo dit Mossen Bernat plenerament et poderosa los dits lochs e los fruyts daquells reeba, tant e tan longament tro fos satisfet de tots los dits xl. milia florins e deles messions, dampnatges e interessers dessusdits, los quals fruyts no li sien comptats en sort de paga, ans sien seus propis per son interés e per donació quel senyor Rey lin fa irrevocablement entre vius e generalment lin obliga lo dit senyor Rey tots sos bens.

Item : que de present lo dit senyor Rey constituesca son procurador a liurar al dit Mossen Bernat o a son procurador, en nom seu ara per ladonchs, la possessió dels lochs dessusdits. — *Petrus çacalm.*»

«Memorial deles coses faedores per en Bernat de Montpalau ab lo Rey de Castella, sobrel fet del matrimoni faedor entre lalta dona Isabel, germana del dit Rey e mossen Bernat de Fortiá, germá dela senyora Reyna.

Primerament : après deguda salutació, present les letres de creença que sen porta e aquelles presentades, diga de part dela senyora Reyna al Rey de Castella, que la dita senyora lo tramet a ell per fer e complir lo matrimoni com a procurador en nom del dit mossén Bernat, del qual sobre açó ha poder bastant.

Item : hauda resposta del Rey de Castella quelí plau lo dit matrimoni, faça aquell, esposan en nom de mossen Bernat la dita dona Isabell quan al dit Rey plaurá e en la manera que ell ordonarà; deles quals sposalles faça fer e haia carta publica. E mes feran les cartes nupcials e altres a açó necessaries, segons forma dels altres capitols que sen porta.

E si per ventura lo Rey de Castella volia quels xl. milia florins que dona en dot ala dita dona Isabell, fossen vinclats a ell o a altre, en tot o en partida, endrés e faça lo dit en Bernat, ab aquelles millors maneres quelí parega, que nos faça per res, ans ho haia ases voluntats, segons ordinació dels altres capitols : e en açó tinga tant com pusca bonament, car no par que tan poc exovar se deja dar vinclat, ne la casa de castella sen milloraria de res, atesa la gran magnificencia e la poca quantitat que lin pervendria quant lo vincle hagués loc. Però, sil Rey de castella noy volia passar sens lo dit vincle, faces; e que sia dela meytat e laltra meytat haia la dita dona Isabel asés voluntats. E tant com en ell sia, faça lo dit Bernat quels dits xl. milia florins se paguen lo dia ques solemnizará lo dit matrimoni en faç de Sancta Mare esgleya e que en açó sestrenga lo dit Rey tant com fer se pusca.

iiij. *Item* : tenga totes bones maneres que pusca e faça quel dit Rey arreula dita Germana sua de vestits, joyes, cavalcaures e daltres coses necessaries, segons sa condició e estament e quels

dits arreus e arneses no vaien, axí com no deuen anar, en compte de dot, com no sia acostumat de semblants dones.

v. *Item* : si era demanat que dels lochs liuradors ala dita dona per sa dot, li fos liurada ara per ladonchs possessió, açó denech e desviu lo dit en Bernat almils que pusca, dién que no es acostumat en esta terra de liurarne possessió tro que es loc ala restitució del exovar; e servanthi aquelles bones maneres que li pareguen perque nos faça. Però, quan veés quel Rey ho volgués de tot en tot, pashi. Mas aquells lochs la dita dona Isabel no posseesca ne reeba los fruyts, sinó encas dela repetició dela sua dot.

vj. E si per ventura será demanat que, per la dita dot sien obligats ala dita dona lo Castell e villa de Borga, pashi lo dit en Bernat, segons fôrma del precedent Capítol.

vij. *Item* : accena diligentment lo dit Bernat, quels lochs quel Rey de Castella vendrá ab carta de gracia o metrá en penyora a mossen Bernat, per la dot dessús dita, sien bons e be poblats equè en propietat vallen de l. en lx. milia florins e de renda cascun any de m.d. en ij. milia florins e que sien en la frontera Daragó o com pus prop esser puxen daquella. E daquells haia e reeba possessió en nom de Mossen Bernat, realment e de fet, ab sagrament e homenatge de feultat e ab totes altres coses que hi sien necessaries.

viiij. E sil Rey de Castella no volrá per ventura passar en aquest fet, segons formà dels Capítols dessús dits e dels presents, ans en tot o en partida volrá mudar la forma daquells, lo dit Bernat saviament e com mils pusca tracte ab ell del fet e aquell port a aquells millors termens que puxa. E com sia concordat e apuntat consult daquell plenerament e clara la senyora Reyna, guardanse sobiranament de fermar hi res tro dela consultació dessusdita haia plenerament reebuda resposta dela dita senyora e la donchs faça ço e segons que la dita senyora li faça saber.

ix. *Item* : que en totes les coses dessusdites e altres, tocants lo fet del dit matrimoni, se haia diligentment, saviament e be de guisa que, deu volent, vinguen a bona e breu conclusió e profit e honor de mossen Bernat. — Pere çacalm.» (1559-191 y següents.)

El projecte connuial no passà avant; Isabel no emparentà ab Sibília, y Mossèn Bernat, arribat a germà de Reyna, no pogué mul·lerarse ab filla y germana de Rey, malgrat no ho fos ledesma.

LA MARASTRA

Les relacions entre 'ls fills de Pere III y la marastra no podien ésser més cordials en apariència : el Duch, qui tenia, no extingida, sinó acogulada en son cor aquella frase «nos nons veuriem en nenguna guisa ab Madona Sibilia» (1744-91 g.), li regala una mula de pèl blanch, y ella dóna per cabestratge al escuder del Duch 4 florins; més endavant n'hi regala una altra, y N'Eximèn de Tonia, qui li mena, reb 20 florins; axí mateix li tramet una podenca, y ella li fa fer per En Caparó, seller de Barcelona, un collar de cuyr de vedell vermell ab tres senyals de fil d'or, d'argent y de seda, ab anells y bagues de llautó. En cambi, ella també regala al Duch una mula y una noscha o bronxa d'or en la qual ha un capmeu gros estacat, que comprà al argenter Gabriel Boni. Quan reb la novella del matrimoni del Primogènit ab la filla del Duch de Bar dóna al misatger, per albixeres, 100 florins (A. R. P., 508), y felicita efusivament els nuvis (1586-123). Dóna 50 florins al qui li innova que la Comtessa de Luna, muller del Infant Martí, ha parit un fill (A. R. P., 508). Encapçala lletres al Infant Martí, dientli «Molt car fill e senyor...» (1589-70).

Per a la traslació del cors de la Infanta Teresa, àvia de sos fillastres, a la Iglesia del monestir de fra menors de Saragossa, lloga quaranta brandons ab les senyals y compra un drap d'or que fa orlar de sendat negre ab senyals y forrar de tela verda (A. R. P., 510).

S'interessa per a que es complexi 'l manament del Rey de donar les rendes del Arquebisbat de Saragossa al Duch de Gerona (1589-53), del qual deya, segons una lletra que ella dirigia a En Johan Janer

tractant d'altres negocis, «mes amam lo seu plaer e amor que quants afers ha al mon» (1586-119). Aquesta lletra fou escrita tres dies après d'haverne tramesa una al Duch ab motiu del afer de N'Alemaný de Cervelló, dientli : «Senyor : Reebuda he vostra letra e aquella entesa e ço que de vostra part ma dit vostre cambrer en Pericó Dusay, per vigor de la creença a ell en la dita letra comanada, vos responem que yo senyor vos faç, no aquelles gracies que deuria e son tenguda, mas aquelles que se ne pux de la gran e sobirana amor que en aquest fet senyor me mostrats e conech be senyor que haver trevall ne affany per mi nous torna anug mas en plaer. Placia a nostre senyor que do ami gracia que puxa fer tots temps per vos coses quius tornen en plaer e honor, car tant hi son obligada que no poria mes...» (id. 120.)

Lo Rey que no volía que l'Infant Martí retornés a la Cort, car d'ella se n'havía anat sense llicencia, acaba per accedirhi «e açó per tal car la Reyna molt cara companyona nostra nos na affectuosament e ab gran instancia pregats. Car siats cert que en altra manera nons plaguera ne soferirem que vinguessets devant nos» (1261-69).

Malalt lo Primogènit, el Vescomte d'Illa y En Johan Janer ho escriuen a la Reyna, la qual, lamentantho molt, desitja que «placia a nostre senyor quel quart de afany e li restituesca sanitat. E en veritat lo senyor Duch sen deuria mills guardar de fredor e duns destrempaments aytals que no fa, car axó no es ne será ab deu sinó oreig e fredor que pres prop de la mar»; y 'ls prega que li escriguen sovint l'estat del malalt, «car no estarem sens gran ansia tro quel sapiam be guarit» (1586-121 g.).

Pareix la Duquessa y la felicita, y com que ha tinguda filla, l'encoratja dientli : «he haut molt gran plaer dela filla que deus vos ha dada e sobirá, car vos, senyora, sots be deliurada e fora de perill. Estants ab bon cor senyora de haver molts fills, car, segons lo proverbi vulgar deles dones, *qui de filla anceta de fills enresta*. E axí senyora ne pendrá a vos, Deu volent. E perçó farets be, eus consell, que après vostre parturatge, façats tantost preparatori e provisió e haver un fill. Placia a nostre senyor Deu, senyora, que ell, de qui procehexen totes les gracies, vos hi vulla endraçar e dar vos hen habundancia segons vostres vots, qui ab la

filla que havets hauda sien tots alaor sua e abe e honor del senyor Duch e vostra e dela terra» (1589-5 g.).

Reitera al Duch lo seu afecte y estimació oferintseli per a treballar prop del Rey en tot lo que sia honor y profit del Primogènit (íd. 95 g.), y uns dies després li torna a escriure : «jo, axí com aquella qui sobre totes coses desig e volria conservar entre vosaltres aquella bona amor ques pertany de pare e fill e que sinistre alcun noy puxa entrevenir, he cessat e ces de scriureusen...» «... en tota manera haiats per ferm que per satisfer a vostra honor e voler jo faré ultra poder e mes que no faria per mos fets propis...» (íd. 100 g.)

Diu a la Duquessa, fent alusió als refrechs existents entre 'l Rey En Pere y son hereu : «... mijançant vostra bona obra e mia, los dits senyors be concords facen lur honor axí com vos e yo senyora devem sobiranament desijar e ferhi nostre poder...» (íd. 102 g.)

Al Duch, parlant de la anada a Cerdanya, excusantse que'l Rey s'amaga d'ella : «E finalment senyor, nol puch traure de son proposit, greu quem sab tant que no pot pus, ans está axí fermament en aquell que yo ne altre no li gosa rahonar lo contrari. Ell mateix, senyor, guardantsen de mi, ha ordonada la resposta quem fa sobrel dit fet; sab deu que yo amara mes que laus faes per altra forma qui fos pus plaent avos e ami, emperó senyor es, e nol pot hom forçar...» (íd. 104 g.)

Violant de Bar li fa avinent que està prenys, y Sibilia li palesa la satisfacció que li ha produhida la nova y la amanyaga ab sos consells:

«Senyora : reebuda he e ab sobiran plaer hoyda vostra letra, per la qual me certificats dela bona sanitat e estament del senyor Duch e vostra. E axí matex com vos senyora, per gracia de deu, sots preniys de ij. meses e mig, de que son tant alegre que no poria pus; placia anostre senyor que en la dita sanitat vos conserva longament e de be en millor E dona vos senyora al temps degut, j. bell fill, segons vostre cor desija. E vos senyora en lendemig, tenits vos alegre e guardets ben vos matexa de totes coses dampnoses, en manera, si adeu plaurá, quen vingats al part desijat. E prech vos senyora que soven me escrivats dela sanitat del senyor Duch, vostra e deles Infantes, filles sues e vostres. E será cosa senyora de que hauré fort gran plaer eus ho grahiré molt. E per tal senyora, com vos ho plau saber, vos certífich quel senyor Rey, yo e la in-

fanta ma filla, som mercé de deu ben sans e en bona disposició de nostres persones. E sia tots temps, etc.» (id. 121.)

Aquests dies Johan s' esqueya a Montçó ab los Reys y Sibilia tramet a Violant de Bar una lletra que no dexa de tenir certa gentilesa:

«E podets estar senyora — li diu — sens ansia del senyor Duch car, per gracia de deu, ell sich troba be, solament li fall la vostra bona companyia la qual anyora molt e perçó laurets soven aquí axí com está en rahó e yo quius hi seré bona procuradora, car bem pens quem será grahit. E vos aximatex, senyora, tenits vos alegre e nous anyorets ne siats anujosa per lo prenyat, enguixa que alegrement e be, si plasent será adeu, lo portets al part desijat...» (id. 124 g.)

La Duquessa sabia correspondre a la galanteria de la marastra del seu marit ab aquelles delicadeses propies de la Cort francesa d'ahont procedia : axí ho prova 'l següent fragment de lletra que Sibilia dirigeix a Violant:

«Les flors, senyora, que dins la dita letra mavets trameses, vos graesch tant, quant semblants coses son pus plaents e acceptables en los lochs on no sen leven axí com es aquest e no guayre menys aqueix on vos, senyora, sots. E puch vos dir senyora, ala veritat, que son les primeres flors de taronger que yo he vistes aquest any. Lo sant esperit, etc.» (id. 138.)

Per la prorrogació del jurament del Infant En Jacme, fill del Primogènit, envia una lletra plena d'afecció, com no la faria millor una avia natural. En la mateixa lletra, y ab motiu de la administració del Arquebisbat de Saragossa, per la que ja havèm vist s'interessava l'Infant Johan, s'ofereix àdhuch a fer trencar un jurament a Pere III, tanta era la influencia que sobre d'ell tenia y tant el conexement dels poch's escrúpuls del seu reyal espòs:

«Senyor : per relació de mossen Berenguer dabella e den Berenguer Vallossera, he sabuda la prorrogació que vos e la senyora Duquessa havets feta per tot lo mes dagost, del jurament del infant en Jacme, vostre primogenit, la qual cosa, senyor, vos graesch tant que no poria pus. E en bona fe senyor si abans hi ha oportunitat no esperarà hom lo dit temps, car sab deus e vos senyor podets pensar, que yo he axí e tan sobiranament acor lo jurament del dit Infant, que tro sia fet mon desig no estará ab repòs, ne daria aventatge

a vos senyor que mes ho tingats acor que yo per moltes raons que ací nom cal explicar. Car posat que ell senyor sia vostre fill, en bona fe no es a mi menys car e amable que a vos e esper en nostre senyor, de qui tots bens proceexen, que en açó e en totes altres coses que yo poré li mostraré cor e voler de mare e ell a mi, en esdevenidor, obres de bon e conexent fill. Perque, senyor, trametets ací quius placia sobre la novella ferma e jura quel senyor Rey e yo havem afer sobrel dit fet, car prests som ell e yo de fer la fort volenterosament e de gran cor.

Item : senyor : he entés per los dits mossen Berenguer e en Vallossera lo desplaer que havets haut deles letres quel senyor Rey e yo vos havem trameses sobrel fet dela administració del arcabisbat de Saragoça quel dit senyor havia comenada al bisbe de Valencia. Ara, en veritat senyor, ami desplaer fort lo desplaer que vos navets haut e si yon sapés tan be com ara vostra intenció, yo hagre fet mon poder de torbar e no jaquir ho tan avant anar. Mas havien me dit que pus vos senyor naguessets esmena raonable queus plahia. Car pensar devets senyor, que mes deig e vull yo guardar los vostre plaer que aquell del bisbe. Perque senyor, pus ho volets axí, yo tindré totes aquelles millors maneres que poré per gitar ho del cap del senyor Rey qui ala veritat hi ho te tant que ab gran manera lin ho haurá hom atraure, maiorment car ho promés eu jurá entany sobrel cors de Jeshucrist al dit bisbe. E dins fort breus dies, vos senyor, haurets sobre açó ma letra tal que vos, senyor, o yo no poré pus, ne serets content. Car per cessar anuig e desplaer vostre, senyor, me aconortaria de mos fets propis per cars quen fossen e ja molt mes daquests. E abtant sia tots temps lo sant sperit en guarda vostra senyor. Dada a paralada sots mon segell secret a xxv. dies de deembre del any mcccclxxxv.

La Reyna.» (íd. 165.)

Pels Reys de Castella manifesta axí mateix gran devoció, y sempre que la ocasió s'ho porta procura palesarho, com en la lletra al Cardenal d'Aragó ab motiu de la pau de Castella y Portugal, de la que s'alegra per ésser «molt profitosa e honorable e feta agran aventatge del dit Rey de Castella, la honor del qual nos reputam per propria ens en sentim, axí com fariem propiament de la nostra...»

(íd. 58). Morta la Reyna de Castella, filla de Pere III, Sibilia tramet al Rey viudo una lletra de condol, demostradora d'un afecte sincer y pregon, fugint d'exageracions extemporanies y escrita ab ponderació y serena dignitat y tenint plena consciencia del lloch que ocupa. Y com sol ferho sempre, la escriu en català:

«Rey de Castella.

Nos, la Reyna Daragó, vos enviam molt asaludar com aquell per qui volriem tanta vida, honor, salud e bona ventura com vos matex volriets. Rebuda havem vostra letra per la qual havem sabut ab gran desconsolació y desplaer com nostre senyor, usant de son poder, ha levada daquest mon la Reyna vostra muller, de que lo senyor Rey, marit e senyor nostre molt car e nos, havem hauda e havem tan gran turbació e dolor de cor que no poriem maior. Emperó, nos, havem aconsolat e aconsolam als mils que podem lo dit senyor, axí com vos per vostra letra nos fets saber. E ell, veent que totes les coses que nostre senyor fa son be fetes e es presumidor que son per lo millor, pren ho però ab affany, ab la millor paciència que pot, forçant son cor daçó que rahonablement lo puny el restreny. E maiorment queli torna en alcuna e encara en gran recreació e remey, com vos ab fills vostres e dela dita Reyna li sots romases, car enten lo dit senyor que per mort de la dita Reyna, no sia en res mort, ne encara disminuït, lo gran deute de amor entre vos e ell ans estiga e romanga en lo primer esser e millor, si millorament se podia fer. E siats cert quel dit senyor vos te en compte de vertader amich e fill, eus enten afer, tant com en ell sia, obres de bon pare axí com en está en raó e per obres dell a vos nos conoxerá la mort de la dita Reyna e perseverans e usants aquests bons deutes e obres de amistat entre nosaltres será gran remey en la gran perdua, qui quant en aquest mon, se es seguida dela dita Reyna, la ánima dela qual havem fe en nostre senyor que ha gran gloria e repós ab ell, de que per conseguint deu procehir gran conort e consolació, lo qual vos devets aximatex pendre pera vos, axí com se pertany de gran e savi princep e Rey. Car en los casos fortunats se deu hom mes fermar e rayguar ab deu e haver maior sperança en ell. E creem be que nostre senyor ha mes tant de be en vos queu pendriets en manera que será be vostre e plaer daquells qui

cobetgen vostra honor e beavenir, dels quals nos som una qui nons tardariem en neguna cosa qui vostra honor fos, sinó axí propiament com en la nostra matexa. E ab tant sia lo sant sperit en vostra guarda. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a viij. dies de octubre del any m.cclxxxij. — *Secretarius.*» (íd. 64 g.)

Aquest afecte no la priva de defensarse, quan l'acusen d'influir en l'esperit del Rey son marit, intervenint en negocis d'Estat. El Rey castellà creu que ella ha instat la execució contra Llop Ximeniç d'Urrea y Toda de Luna, y ella, en una lletra que li escriu, se'n defensa «car a la veritat nos curam poch de perseguir ell ne altre sotsmés del dit senyor (Pere III) e procurar e haver lur gracia e mercé dell nos plau entendre e no en lo contrari. Es ver quel dit senyor per justicia, ala qual es deutor, fa fer les dites coses e nos no podem, ne devem tolre que ell no faça justicia e sia obeyt e temut per sos pobles. Car e vos e ell e tots los Reys del mon, sots Reys per obediencia e aquella deu esser sobiranament guardada. E per aquesta raó ell fa ço que fa...» (íd. 75 g.)

* * *

Per a la coronació de Sibilia, el rey convidà lo Mestre de Muntesa, al qual, en cas de no assistirhi, li recomana que hi trameti «los comanadors de vostre orde be encavalcats e arreats per fer honor a la dita coronació» (1270-35). Convida, també, En Bernat de Pinós y son esposa (íd. 46); a la muller de Johan de Luna y a Elsa de Pròxida (íd. íd.); al Marquès de Villena, Bisbe de Valencia, y als Comtes de Prades y d'Urgell. Fa preparar la vaxella d'argent (íd. 47 g.), y escriu al seu hereu y al Infant Martí : «Sapiats que nos, si adeu plau, entenem afer coronar la Reyna nostra muller ací en Saragoça, lo dia de Sant Salvador après nadal. E com anos plauria molt que en tan assenyalat fet com es aquest vos [hi] fossets, Pregam vos que, si bonament fer se pot, que vos quey siats.» (1268-180 g.) Als Jurats y Prohoms de Valencia, Barchinona, Mallorques, Perpinyà, Gerona, Tolosa y Lleyda, los demana que trametin delegats.

Al Comte de Pallars, además de convidarlo, li diu : «e si en aquell dia volrets de nos pendre cavalleria, darem vos per vostre arre-

sar md florins Daragó, eus ho tenrem en servey». Fa l'ofrena de m florins per lo mateix, a En Gastó y N'Ot de Montcada y En Pere de Centelles (1270-21).

Agraheix a la seva filla que vulga assistir a la coronació y li plaurà que hi vagi «si sens perill de vostra persona ho podets fer». (íd. 43).

Com es natural, ell volia que la festa estigués revestida de tota la solemnitat, no sols per tractarse de Sibilia, sí que també perque preveya la absència dels seus fills, qui palesaren llur hostilitat, fins llavors romasa encoberta sots lo mantell de la galantería. Per ço, irat, escriu al fill petit aquestes lletres despectives y rencunioses, especialment l'última:

«E plau nos que la Comtessa vostra muller, ne sa mare, no sien ala Coronació de nostra cara companyona la Reyna, ne vos, axí com nous volets esser e par ho manifestament que tot açó fets per aquesta raó. Car resposta nons havets feta ala letra queus en haviem tramesa. E bens plau que mostrets aquesta letra a nostre primogenit lo Duch, per ço que sapia que nos entenem ell e vos...» (íd. 26 g.)

«Lo Rey:

Molt car fill : Sapiats que nos havem fet romandre vostra muller per esser ala coronació de nostra molt cara companyona la Reyna. E esté grans be, vos hic fossets, pus nos hi haviem demorat o almenys haguessets feta resposta ala letra queus haviem tramesa. E pus axí es que vos temets més lo manament de vostre frare lo Duch quel nostre, e li volets mes complaure en les coses queus mana qui no son legudes, que no fets nos en les lícites e honestes, e mes lo volets honrar e tembre, Sapiats de cert que nos vos darem a connexer que nos som vostre senyor e pare e quens devets mes honrar e tembre que ell ne tots quants ne son. Eus castigarem de vostra inobediencia per tal manera que vos entendrets que havets greument errat, eus dolrá tostemp delo vostra vida. Però la festa dela coronació se farà solemnament e be sens vos e sens ell. E plau nos quen hajats desplaer axí com lon mostrats haver. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a xxv. dies de Janer del Any mcccclxxxj.

Dirigitur Infanti Martino.» (íd. 56 g.)

Y realment la coronació va portarse a terme, per més que són poquíssims los detalls qui han arribats fins a nosaltres de la cerimònia, detalls que resultarien interessantíssims donat lo modo de ser de Pere III, l'afecte que portava a la Reyna y la part directíssima que prengué en lo ritual, com ho demostra la organització del entremès y la cobla escrita, probablement per ell, invitant als comensals a fer llurs vots devant del pagó qui portava la cobla:

«*Item* : fou aportat a la derreria del menjar un bell entremés, so es, un bell pagó qui feya la roda e estave en un bell bestimen en torn del qual havia molta bolateria cuyta, cuberta de panys dor e d'argent; e aquest pagó fou servit fort altament e presentat a la taula de la dita senyora ab molts esturments, axí de corda com d'altres, e venien apart devan lo mayordom e cavallers e donzells, e lo dit entremés portave en sos pits una cobla escrita qui deya axí:

«A vos madó senyora de valor
Al present jorn per vostra gran honor,
E fayts de me segons la bona usansa
De les grans corts D'latorsrela e de França;
E pregui tots cavallers e doncells,
Nobles barons e scuders isnells,
Dones presants e donselles gentils,
Qu'eu me votar vulletz seguir l'estils
E qui li vot sion mes en escrit
E puy veurem tots si l'auran complit.»

Molts vots se feren los quals adés nom recorden, car nols metí en escrit; be he de puy hoyt que alguns los compliren e altres non se res.» (MILÀ, vol. VI, 235.)

Entre la vaxella hi rumbejaven una taula de jaspi encastada en argent, esmaltada ab perles, ab quatre peus d'argent y quatre lleonets qui sostenen la dita taula, dues trompes d'argent ab sis canons ab senyal de Sicilia en los caps, dos barrals d'argent daurats y esmaltats en los peus y en los costats y en les orelles, ab un gran esmalt en lo mig de cada un, ab diverses imatges y ab correges de sanastre y ab llurs cadenes d'argent sostingudes per sengles caps d'argent daurats (1270-47 g.).

La Reyna, ab motiu de solemnisar la sua coronació, féu donatius als ministrers del Comte de Foix, als trompetes del Comte de

Medina y del noble Ot de Montcada, als porters y trompeta del Arquebisbe de Saragossa, als escolans de la sagristia de la Seu de Saragossa, als ministrers de Mossèn Pere de Bearn, als sots-armer y als ministrers del Rey, als cavaller salvatge y foll del Infant Martí, als cuyners majors del Rey, al heraut reyal, al trompeta del Marquès de Villena, al cavaller selvatge del noble En Bernat de Pinós, als juglars del Rey, a Mestre Pere, foll de casa el senyor Duch, als ministrers del Duch de Borgonya, als trompeta y cavaller selvatge d'En Bernat de Cabrera, als ministrers y trompeta del Rey de Navarra, al verguer dels Jurats de Saragossa, al guardià del Monestir de frares menors de Saragossa, al trompeta de Don Lop Ximeneç Deurea, als ministrers, trompetes y jutglars de la ciutat de Saragossa qui eren en tots trenta quatre, y als seus porters de porta forana. Als moners del noble En Johan Martínez de Luna, qui presentaren a la Reyna quatre senglars y dos cervos, els donà la Reyna 10 florins.

Per a la coronació y consagració de la seva germana, Mossèn Bernat de Fortià llogà cent brandons de cera grossos.

Sibilia anà a la coronació cavalcant un corcer ab sella y fre d'argent y vestint entre altres robes, segons palesa lo primer Notament del qual es dóna trasllat en *La mestressa de casa*, una camisa romana de tela de Reims blanca y un camís d'adzeytoni blanch; una dalmàtica de drap de seda blanch damasquí, laborat de sí mateix, fresada de sanastres d'or y forrada de tafetà vermell; un maniple del dit drap ab via de sanastre d'or forrat del dit tafetà, flocat de fil d'or y de seda blanca; un cinyell de seda blanca ab botons de fil d'or.

Malgrat lo menyspreu que suposa la ausencia dels fillastres a la festa de la coronació, tingué Sibilia prou força de voluntat per a no exteriorisar lo seu greuge y continuà com havèm vist, tractantlos ab la mateixa amabilitat y deferència com si res hagués succehit. Es que per sota mà burxava la orella al Rey per a mantenir l'odi del pare envers los fills, aparexent ella ignocent de lo que passava? Estava realment lliure de culpa, y era lo Rey per si sol, sense espeonaments ni consells, qui no 'ls perdonava les ofenses que li feren en la persona de Sibilia? Es de difícil judici la actuació de Sibilia, però jo vull creure que ella, dòna de realitats, positivista, res hi guanyava

ab la discòrdia familiar, y la seva filla menys, car al cap y a la fi era germana dels fills del seu marit, los quals, per rahó natural, tart o d'hora, havien d'heretar la governació del Reyalme y, llavors, ella y 'ls seus quedarien a mercè llur.

Es que pogué més la dignitat ofesa, la cinglantada soferta en ple dia y a la faç del món, que totes les conveniencies, y cegada per la venjança no vegé el pervindre? Si ella hagués estada sola potser sí que, ab lo seu caràcter, hauria tirada avant sense mirar les conseqüencies dels seus actes, ja que no era pas com la flor de la sajolida qui perfuma el peu qui la petxa. Però tenia la filla, y per ella, Sibilia, dòna de voluntat, era capaç de fer tota mena de sacrificis, inclòs el de la propia dignitat.

Lo que es cert, car els documents ho expliquen per A més B, que Pere III demanà 'l testament per a «mudar e adobarhi algunes coses» (1294-71). Y també que, com si volgués rompre lligams, aquests lligams de perpetuines, qui, com los de roses, són més forts que totes les cadenes, mutilà 'l ceptre y pom d'or, atributs de la Reialesa de la mare del Primogènit y del Infant Martí, profanant la seva memoria, y fentne present a la marastra llur per a que ells no poguessen gaudirsen.

Y seguí la lluyta entre pare y fills, cara a cara, essent la causa aparent Constança d'Aragó, «exa negra e avol fembra filla de diable» (íd. 88), com deya Pere III, per la sua desobediencia al manament reyal. Y axí queden de fet organissades dues bandositats, començant el Rey per a ordenar que prenguin «lo malvat e rebelle a nos e a nostres manaments En Juliá Garrius», delat de diverses crims per ell comesos contra la persona del Rey, per los quals mereix punició corporal. Mana que lla hont lo trobin l'agafin en nom del Rey, y «pres e ben guardat, mort o viu, ab cadena al coll», li sia amenat (íd. 86 g.).

Escriu a les autoritats de Saragossa, qui feyen la part del Primogènit, amonestantlos seriosament per la llur desobediencia a sos manaments : «*Sabedes encara que dios — diu al Justicia d'Aragó — no sostiene inhobediencias de que promettemos a vos e a ellos por nuestra cabeça que nos no lo sostendremos, antes personalmente entendemos de venir assí e punir ellos e vos.*» (íd. 87 g.) Al Çalmedina y Jurats els amonesta severament per no haverlo obehit en fer les crides

contra 'l Primogènit (íd. 87). Abdues lletres les tramet al *Merino* de Saragossa per que las faci a mans, reclamantne resposta. Al en-semps li recomana que s'enteri si l'Infant Johan, complint lo que li té manat, se decideix a enviarli presa Na Constança (íd. 88).

Lo Governador de Valencia també era partidari del Duch de Gerona y no fa fer les crides manades per lo Rey, per les quals innovava als seus sotmesos que no obehissen la autoritat del Primogènit y treya efectivitat als actes que fessin los seus escrivans. Lo Rey, perque «volets en nostres dies fer Rey e senyor linfant en Johan Daragó» (íd. 88 g.), el destitueix del càrrech y nomena per a lo mateix al llochtinent, donantli instruccions per si arribés lo cas de resistència per part del destituït (íd. íd.).

Alguns de Valencia li escriuen probablement intercedint a favor del Primogènit, y ell no 'ls contesta, «car qui folles paraulles escriu a senyor, callar los es resposta» (íd. íd.). No tolera que algú, sia qui sia, l'aboni, ni que per ell intercedesca, ni tan sols que se li apropi : voldria aïllarlo espiritualment y personalment, tant es axí, que havent prohibit al Infant Martí que anés ab lo seu germà, sab que aquell persisteix en anarhi, y llavors li reitera la prohibició ab forma excessivament forta, amenaçantlo que si hi va, «ço que per res no pensam, ara per lavors gitam e posam contra vos totesaquelles malediccions que pare pot gitar contra fill inobedient, per la qual inobediencia anantarem contra vos fortment e rigorosa» (íd. 89).

En aquesta lluyta, com s'ha dit, apoyà al Rey En Pere, estrenuament y decidida, lo seu cunyat En Bernat de Fortià (íd. íd.).

Més avant, malalt l'hereu a Gerona, y tement lo Rey que, en cas de mort, Violant de Bar s'apoderés del Infant En Jacme per a ferlo servir de penó als facciosos, ordenà als Jurats d'aquella ciutat que guardessin l'Infant, fentlos responsables de lo que pogués succehir, però Johan guarí y fou innecessaria la precaució del Rey.

EPÍLECH

Enllitat Pere III en lo Palau de la Reyna, per la seva última malaltia, començà Sibilia la migdiada de sol baxant, y la devallada a la posta fou ràpida, com inspirada pel àngel merlench. Els bruels del temperi que s'apropava esvahiren de son cervell els ensomnis y follies que en los moments vagarívols hi papallonejaren. Contemplant les últimes guspíres moridores de la flama amorosa o sensual de Pere III, que s'extingía ensemps ab aquella vida a la qual estava vinculada la sua reyal prepotença y sa dignitat de dòna, sapiguent que al finar el Rey vell, automàticament regnava l'hereu, temé la venjança dels seus enemichs, ab los quals, com si fos estrangera, no era poguda emparentarshi ni tan sols amistarshi, y, abasardada, preparà la fugida.

Les següents notes, que tenen tota la força de certificats fets per testimonis presencials y que consten en l'esmentat *Llibre de Notaments*, donen la sensació de la realitat, millor de lo que jo podria ferho, explicant lo succehit en lo Palau per a emportarsen ab ella, la Reyna, tot lo que creya que li pertanyia, ab la col·laboració del seu germà.

«Dijous, a xxvij. dies del mes de Deembre, la senyora Reyna mana ami, Jacme de ..., lochtinent de scrivá de ració de casa sua, que fahés tot ço que Mossen Bernat de Fortiá, que ... davant ella, cregués e manás, la qual cosa joli obehí.

E encontinent lo dit Mossen Bernat maná ami dit Jacme, que li fahés sacrament e homenatge de tenir secret tot ço que ell me digués em manava, la qual cosa fo permi complida encontinent.

E après lo dit mossen Bernat maná que aportés secretament

los libres de notaments de offici de scrivá de ració e que regonegués ensemps ab en Pere Traver, en Pere Masqueró e Nanthoni Matheu, cambriers qui ja havien fet semblant homenatge, tot l'argent e altres robes que fossen en la guarda roba, e que lo dit argent fos mes en v. cofrens e deles dites robes fossen fets trossells, la qual cosa fo cumplida encontinent.

Aprés, la senyora Reyna maná que les claus dela dita Guardaroba e dels dits cofrens fossen donades a Mossen Bernat de Fortiá frare seu, la qual cosa fo cumplida encontinent, e tantost lo dit Mossen Bernat feu traure los dits v. cofrens plens d'argent dela dita guardaroba e mudar aquells ensemps ab j. altre cofre plan e altres robes dela dita guardaroba e feu los mudar ala Cambra de Madona major mare sua e tench se les claus dela dita guardaroba. Aprés, dissabte aprés seguent, a ora del prim son, lo dit mossen Bernat maná ami e als dessus dits, quelí ajudassem a trossar e a traure o fer traure la dita roba dela caxa dela dita Guardaroba e aquella portar o fer portar ala mar e recollir en les barches que havia fetes venir de Sitges, les quals coses foren obeydes per tots nosaltres, exceptats que no portam ne traguem dela dita roba fora lo Palau, e açó scusam per ço com allegam que noli erem tenguts de tenir obediencia fora lo palau e ell no hi feu altres tornes.»

— «Dijous, a xxvij. dies del mes de Desembre del any de la Nativitat de Nostre senyor m.ccc.lxxxvij., la senyora Reyna maná que tot l'argent e les altres robes atrás escrites, dela primera del present libre tro ací, fos regonegut e aprés fos mes en vj. cofrens dela sua guardaroba e que aquells tanchats, les claus fossen liurades a Mossen Bernat de Fortiá, frare dela dita senyora, los quals argent e robes atrás scrits foren atrobades en la dita guardaroba e estibades en los dits v. cofrens e foren liurades ensemps ab les claus daquells al dit Mossen Bernat en presencia de mi, Jacme de claramunt, lochtinent descrivá de ració de casa dela dita senyora, e den Pere traver, cambrier dela dita senyora, que feu la dita deliurança, den Pere Masqueró e den Anthoni Matheu, ajudants de la dita cambra, qui a totes les dites coses foren presents. E la dita senyora volch quel dit argent e altres robes fossen desnotades al dit Pere traver e estiguessen sots potestat del dit Mossen Bernat tro que la dita senyora ho vulla.

E encara divenres après siguent, que fo a xxviij. dies del dit mes de Deembre del dit any mcccclxxxvij., la dita senyora Reyna maná ami, dit Jacme de claramunt, que cancellés lo notament atrás scrit, fet dela vexella dargent e altres robes atrás scrites¹ al noble Mossen Pere de Centelles, Camarlench seu e per ell an Pere traver, cambrer dela dita senyora. E encara cancellés lo notament fet avant an Bernat de Muntpalau, Reboster de casa dela dita senyora Reyna, e per ell an A. ça riera, sotsreboster, del argent per lo dit Camarlench liurat al dit Reboster, lo qual argent ella maná que fos luirat a Mossen Bernat de Fortiá frare seu, tota vegada quel volgués reebre: les quals coses foren complides segons que dit es.»

— «En la Ciutat de Barchinona, dijous a xxviij. dies del mes de Deembre del any de la Nativitat de Nostre Senyor, mcccclxxxvij., la senyora Reyna maná que totes les robes atrás scrites,² dela xx.^a carta tro açí, les quals en pere Traver, cambrer dela dita senyora Reyna, havia liurades ensemps ab les claus dela guardaroba e dels cofrens e caxes daquella, per manament dela dita senyora, a Mossen Bernat frare seu, fossen desnotades an Pere traver, cambrer dela dita senyora, qui feu la dita desliurança en presencia de mi, Jacme de Claramunt, lochtinent de scrivá de ració en casa dela dita senyora, den Pere Masqueró e den Antoni matheu, ajudants dela cambra dela dita senyora, qui atotes les dites coses foren presents.

E encara divenres, a après seguent, a xxviij. dies dels dits mes de Desembre del dit any, la dita senyora maná ami dit Jacme de Claramunt que desnotés e anulás les notes atrás scrites deles dites robes, al Noble Mossen ... de Centelles, Camarlench seu, al dit Pere traver e als dits ajudants, fet axí com mils fer se pogués, com ella se tenia per pagada del compte que dat li havien deles dites robes e daquelles la feya bona fe axí com mils fer ne ordenar se puxa a lur profit.

E encara maná quels notaments fets an Bernat de Muntpalau, Reboster de casa dela dita senyora Reyna, del argent per lo dit Camerlench a ell liurat per servir en palau, fos cancellat e que tota vegada quel dit Mossen Bernat volgués haver lo dit argent del dit Reboster o den A. çariera sotsreboster, que aquell li fos

1. Vègis *La mestressa de casa*.
2. Vègis *id. id.*

liurat encontinent : les quals coses foren totes complides per los dessusdits.

E dissabte après següent, que fo a xxix. dies del dit mes a ora del prim son, lo dit Mossen Bernat de Fortià ab diverses companyes entraren en la casa de la guardaroba en la cambra de la Madona major e en lo dit Rebot, e tragueren tot l'argent e altres robes delas dites Guardaroba, cambra e rebost, exceptat que en la dita Guardaroba romaseren alguns draps de lana, cofrens e caxes buyts e dos que no havien poguts obrir, perçó com les claus noy venien, en los quals lo dit cambrer dix que no havia sinó aygues, cera beneyta e algunes altres frasques. E en lo dit Rabost romaseren un cofre tanchat e un altre obert e altres frasques, segons que lajudant afermava.»

El diumenge, dia 30 de desembre de 1387 (any de la Nativitat), a hora de prim sòn, abandonà 'l Palau y fugí al lloch de Sitges, acompanyada dels parents y servidors fidels, entre los quals s'hi comptaven Madona Francescha, mare sua, Mossèn Bernat de Fortià, Madona d'Erill, una Madona sarda, el Comte de Pallars, En Berenguer y En Nicholau d'Abella, En Bartomeu Lunes, En Bernat Ramon de Vilamarí y son germà Botafoch y alguns altres. A punta d'alba En Jaume Pallerés s'apressà a perseguirlos. Els fugitius romangueren a Sitges tres dies y dues nits per a anarsen devés el castell de Sant Martí Sarroca, del qual n'era Senyor y mestre Mossèn Bernat de Fortià. Aquest, lo dia 27 de desembre, tres dies abans de la fugida, obtingué del Rey, son cunyat, la donació, remissió y concessió a perpetuitat per a ell y 'ls seus, dels drets de segell que devía donar a la escrivania reyal, procedents de les possessions que li foren concedides durant la seva privadesa (948-160).

Lo 5 de janer morí, al clarejar el dia, en lo Palau de la Regina, el Rey Pere III. Johan I, son hereu, qui 's trobava a Gerona distresiat, havia escrit al seu germà Martí, lo primer dia de janer, que en cas que nostre Senyor hagués fetes ses voluntats del pare llur, li trametés a Gerona los metges Francesch Conill, Ramon Querol y Guillèm Çagariga, y també les àndes y 'ls anders del Rey. Que pel cambrer reyal li enviés los anells que portava Pere III, la pedra apellada betzar y 'ls llibres intitulats *Titus Livius* y *Valerius Maximus*; li recomana que'ls astrelabres y quadrants del Rey y tot lo que aquest tenia en la guardaroba ho posin en lloch segur. Que diguin al dit cambrer, En

Pericó, que li agraeix los serveys fets y que'n serà remunerat. Vol, ademés, els falcons d'En Bernat de Fortià y d'En Berenguer de Maquerola, axí com el podench del senyor Rey, apellat *Cordero* (1952-5).

A Constança de Fonollet li diu lo Primogènit : «Entés havem quel Senyor Rey stá en fort punt de sa sanitat e que la Reyna ab los traydors que li eren de prop es fuyta, ab los quals senes anat Nicholau Dabella fill vostre.» (íd. 6 g.)

Quan algunes adzembles ab robes y altres objectes de la Reyna fugitiva passaren prop Vilafranca, foren detingudes, y Johan I les reclamà per a la sua esposa Na Violant, a la qual ja havia donades les robes y altres béns pertanyents a la marastra (íd. 7 g.). Axí mateix vol tenir a ses mans totes les sues viles, castells y llochs, rendes y altres qualsevol béns, com també els d'En Bernat de Fortià y 'ls de tots los qui acompanyaven la Reyna en sa fugida, pel crim de lesa magestat, infidelitat y bausía, per haver abandonat lo Rey estant aquest en perill de mort (íd. 15 g.). També ordena que Sibilia, En Fortià y 'ls altres, sien presos y ben guardats.

Sitiats els de Sibilia en lo Castell de Sant Martí per les forces del Infant, el Comte de Cardona, En Ramon Alemany de Cervelló y 'l noble En Guerau de Cervelló, el dia 7 de janer s'entregaren a mercè dels sitiadors. La Reyna, sa mare y son germà foren depositats en lo Monestir de Pedralbes, a la casa d'En Jacme Pujol, el vell y curós procurador del dit monestir, y allí s'estigueren alguns dies. Després, Sibilia fou portada al Castell de Montcada; a Madona Francescha la devien dexar lliure, y a Mossèn Bernat de Fortià, ab cadena al coll, lo meteren en la Curia del Vicari reyal de Barcelona. A En Lunes y l'Abella els recluiren dintre una gabia de ferre, en lo castell nou de Barcelona, fins lo 29 d'abril, que foren escapsats en la plaça de Sant Jaume; el cos d'En Lunes fou, ademés, escortat, exposant un quarter, ab les entranyes y budells dintre un cabaç, en la plaça Nova, prop lo seu alberch, altre en la plaça del Blat, altre en lo Pont d'En Campderà y l'altre en lo Puig de les Falcies. El cap del Abella, empalat per la boca ab un pal vert d'alba, romangué en la plaça de Sant Jaume fins el vespre, essent després soterrat, junt ab lo cos, en lo Capítol de Fra menors. Les despulles d'En Bartomeu Lunes se soterraren en la iglesia dels Frares Predicadors.

En Berenguer de Tornamira, cavaller de Mallorca, qui feu imatges o fetilleríes contra Johan I, morí en baralles, però portaren el cadàver a la plaça del Blat, y estant ja en descomposició fou escapat y de nit sepultat lla hont donaven el pa dels canonges de Barcelona, devant lo Cementiri de la Catedral, car, excomunicat per les Constitucions de Tarragona no pogué tenir terra sagrada.

També sofriren la pena de mort, essent penjats o cremats, molts d'altres, entre ells alguna dòna : «*multi et aliquae mulieres*».*

L'alberch d'En Lunes, ab tots sos drets y pertencencies, lo Rey el regalà després al Mestre en Medicina Francesch Conill. La casa estava situada en lo carrer de la Palla, «*in vico quo itur dels banys nous versus plateam novam Civitate Barchinonen*», darrera la muralla vella vers la Juhería, llindant ab la casa d'En Pere Pallèrés, ciutadà barceloní, y per l'altre costat ab la del pintor En Pere Vllebriga y també ab la del ciutadà Miquel Palau; «*et tenetur predictum hospicium sub dominio e alodio Monasterii et abbatisse Sancti Danielis*». També li fa present dels mobles y tot lo que conté la casa, excepte l'or, pecunia, argentería, etc. (1898-177).

El Primogènit, essent encara hereu de la Corona, havia ja castigat, fentli procès, En Bartomeu Lunes; l'Infant Martí intercedí per ell, escrivint una lletra al seu germà, y aquest li contestà «que nos aytant com deus nos aministra fem e entenem a fer justicia en son fet e en tots altres que devant nos venen. E axí car frare, mentre a ell e als altres façam ço que devem, non esperam infamia axí com deits, ni reprensió de deu a quim havem a retre compte. Ni vos daci avan nos donets consell en aytals coses si nous en demanam, car no ho pendriem pacientment» (1669-99 g.).

L'obsequi de la casa d'En Lunes li fou fet a Mestre Conill en prova d'agrahiment per la cura tinguda en la malaltía estranya del Rey Johan I : aquest, tan bon punt heretà la corona, caygué malalt de greu y ignorada malaltía, essent cridats, a la espona del llit reyal, metges eminents del Regne y fóra Regne, curanderos, astròlechs y tot l'elench dels qui exercien l'art de medicina, desde 'ls que ho feyen per dret propi, fins los qui simulaven exercirla explotant la humana estulticia. Arribà a tal extrem lo greuge, que

* Biblioteca Nac. Cat.: *Dietari Guillem Mascaró*, beneficiat de la Seu de Barcelona, qui morí en 1452.

la Reyna prometé, si bé després se'n féu absoldre, «no portar jamás perles ni pedres en son cap, ni vestedures brodades en sa persona» (1751-96 g.). Algun familiar oferí anar en romiatge a Sant Jacme de Galicia, y àdhuch el mateix malalt féu vot d'anar a Montserrat.

La ignorancia mateixa de la malaltia y 'ls insòlits símptomes que ofería, feren sospitar en la influencia de malefics, inculpant d'ells a Madona Sibilia, al seu caballeriç Pontons y En Saragoci de Mallorques y altres persones.

Lo qui més ha contribuït a fer creure en les persecusions greus contra Sibilia per part dels seus fillastres y 'ls turments de que parlen qualques historiadors, es lo metge de la Reyna Dòna María de Castella, muller d'Alfons IV, fill de Ferran d'Antequera. Jacme Roig lo jove, mestre en Arts y Medicina, en son *Spill o Llibre de les Dones*, parla de la presó y turments de Na Fortiana per haver emmetzinat y fetillat el Rey son marit y sos fillastres. En la segona part del primer llibre, en la qual tracta «Com fou afillat e tramés» per un amich rich del seu pare, diu:

« . . . . .
Lo mercader,
molt poderós
e virtuós
ell m'afillá
e m'abillá,
com fo mester;
en un troter
ab prou dinés
ell me tramés,
ben arreat,
camí ferrat
per Tarragona.
A Barcelona
quant arribí
de sent Martí,
Castell fort prés,
en Panadés,
hont, ab gran cuita
sen era fuita,
ne viu cobrar,

presa tornar,
no menys ferrada
que dull mirada,
Na Forciana,
qui catalana
fonc natural:
ab prou de mal
e malaltia
lexat habia
abandonat
palau robat,
sense remey
son senyor rey,
proprí marit,
muy mort al llit,
enmetzinat
e fatillat,
segons se deia;
altre tal feya
a sos fillastres,

e mals empastres
contra sa nòra
nunca cessant;
lo rey ginyant
major Joan,
après rey fou
Martí segon,
sos fills abdós
contra traydós
desheretás,
sols prosperás
ella y als seus
fentlos hereus
de sos regnats:
per tals pecats
fonc ben rodada
e turmentada,
moltes cremades
de ses criades
a lur malgrat.»

Es un fet històric el turment de Sibilia? Es una llegenda?

El metge valencià ho dóna com a viscut; tal com ho relata, sembla que ell ho vegé, sent axí que encara no era nat quan morí 'l Rey Pere III d'Aragó. Lo cert es que, iniciada la llegenda en forma de ficció poètica, prengué peu, com tot lo que fereix la fantasia popular : de l'un passà als altres, y quasi ningú posa en dubte que Sibilia de Fortià, de qual Magestat si 'n quedava la gerarquía, n'era fugida la potestat, fou sotmesa al turment per orde y voluntat dels seus fillastres.

Lo que podíia recordar el fantasiós metge poeta era lo succehit a altra Sibilia de Fortià, que res té que veure ab la nostra Regina, sinó es el lloch de naxença.

En temps del Rey Johan li foren imposats per ban 6 florins a un juheu convers nomenat Bernat de Fortià, per haver sigut trobat personalment dins lo call de Barcelona (A. R. P., 1575-36 g. *Llibre de Rebutdes* del Batlle Thomàs Çacosta). La sua muller, Sibilia de Fortià, regnant Ferran I y ja viuda de Bernat, fou delatada y acusada devant lo Rey de diversos crims de fetilleríes y metzineríes, per lo que se la comdempnà a ésser açotada en la ciutat de Barcelona y després bandejada a Ivissa. Però algunes persones intercediren per a que l'exili fos sofert deçà mar, y 'l Rey, accedint al prech, la desterrà a Arbucies a perpetuitat, no poguent perllongarse'n més enllà de mitja llegua, y, en cas de inobediencia, la comdempna a morir penjada pel coll. Ordena, además el Rey, que'l Batlle d'Arbucies axí ho faci constar en son llibre de Curia per a que romanguí a eternal memoria (2393-59).

Jo no pretench que mort Pere III la Reyna viuda merexés dels seus fillastres totes les consideracions y respectes, no; el *Vae victis* planava fatalment demunt d'ella y 'ls seus, però sense arribar a la punició corporal y a injustícies manifestes, ans al contrari; veyèm desiara apuntar envers els Fortià la benevolença dels reys qui succehiren Pere III. Per de prompte, una prova que la presó de Sibilia fou molt relativa la dóna una lletra de la Reyna Violant, escrita a Mossèn Francesch d'Aranda, un dels polítichs que més influía y que menys s'exteriorisava, precursor en procediments de la Eminencia gris dels temps de Richelieu : Sibilia, relicta de Pere III, teníia un fort partit, essent difícil d'escatir si 'ls partidaris ho

eren per sentiment o per ésser contraris dels Reys sos fillastres. Lo cert es que la Reyna manà a son Procurador general faci cessar les visites que Sibilia reb de nit y de dia, les quals són tantes, «que par sia processó, car» si alguns hi van per visitar «altres no solament per visitació, mas encara per ferli e de fet li fan grans profertes» (2056-100 g.).

Lo dia 4 de maig de 1387, desde Barcelona, mana la Reyna Violant a En Pere Febrer, al qual nomena Procurador, pendre possessori, per cessió del Rey, dels castells, viles, llochs y parroquies de la Geltrú, de Vilanova de Cubelles, de Sitges, de Ribes, de Fontrubía, de Foix y altres propietats que En Bernat de Fortià possehia dintre la Vicaría del Penedès. Li mana que prengui sagrament y homenatge de fidelitat als habitants y habitants, y que, en senyal de vera possessió, enderroqui forques, costells y altres signes denotant justícia y que de bell nou 'ls eregexi y posi; que ho faci pregonar y que confirmi 'ls bons usos, consuetuts, privilegis y llibertats dels dits llochs, viles, castells y parroquies (1820-62). Fa lo meteix ab lo pertanyent a la Vicaría de Montblanch, ordenantho desde Vilafranca al començar l'any següent (íd. 72).

Dóna per assessor al dit Procurador especial Pere Febrer En Valentí Rubert, jurisperit de Vilafranca, home de ciencia y altres virtuts de continu estudi (íd. íd.). Fa batlle del castell de Sant Martí Sarroca a En Pere de Vilafranca, qual pare ja n'havía sigut quan pertanyia al Infant Martí (íd. 72 g.), y de les altres viles, castells y llochs del Penedès a En Miquel Çailla de Vilanova de Cubelles (íd. 74), qui succehí a En Gabriel Lledó, familiar del Rey, nomenat interinament en 30 de janer de 1387 (1819-78 g.). La Reyna, ademés, demana comptes als procuradors passats.

La situació d'En Bernat de Fortià esdevingué precaria; si ràpidament s'era enesprat, també ràpidament s'era enderrocada la sua prepotença. Perçò Pere de Luna, Cardenal d'Aragó, llegat apostòlich, Ramon, Bisbe de Barcelona, En Bernat Senesterra, Francesch Çagarriga uxer, menor de dies, En Berenguer Barutell, cavaller, y altres amichs y parentela, gestionaren entre Mossèn Bernat y 'l Rey una transacció y avinença, lo dijous 5 de desembre de 1387 (1974-129).

La avinença devia ésser la que indica un document posterior,

en lo qual explica la Reyna Violant que per certes causes es tinguda dar en cascun any al noble Mossèn Bernat de Fortià 12,000 sous barcelonesos assignats, 9,000 sobre les rendes, drets y emoluments que a la Reyna pertanyen en la vila de Torroella de Montgrí; y els 3,000 restants sobre les rendes y emoluments que a la Reyna pertanyen en lo Castell de Pals. Però les rendes no bastaven, y tots els cinch anys passats havia de fer tornes a Mossèn Bernat; llavors, per a arreglarho, s'arrendaren per cinch anys les dites rendes, drets y emoluments al dit noble, per tanta quantitat com ell en cascun any sobre aquelles ha assignada (2046-173 g.-181 g.).

També confirma la avinença entre 'l Rey y Mossèn Bernat el rebut que desde Barcelona, a 16 de juny de 1401, acusa Dòna Violant, tractantlo de *nobili et dilecto nostro*, de la terça del arrendament de les rendes de Torruella de Montgrí y de Pals, «*pretextu transaccionis per vos facte cum domino Rege viro nostro predicto seu nobiscum ab eo causam habenti de omnibus bonis vestris assignamus vobis ipsas habendas a quibuscumque peccuniis habendis e recipiendis per, etc.*» (2047-60).

Mes que'ls sobirans, eren los vassalls qui procuraven asclar llenya del arbre caygut, sobretot els funcionaris, creyentse fer ballar l'aygua devant dels ulls de llurs Senyors y mestres :

N'Andreu Negre, notari de Torruella de Muntgrí, es negà a entregar unes escriptures o llur trasllat a En Bernat de Fortià qui les necessitava per una qüestió que tenia ab N'Esteve de Port, vehí y batlle de dita vila. Mossèn Bernat acut a la Reyna Dòna María, y aquesta mana al notari, sots pena de 200 florins, que entregui 'ls originals al *nobilis et dilecti nostri* o les copies autèntiques (2329-172). Motivava aquesta reclamació, que la Reyna es proposa resoldre ab justicia, la acusació que fa Mossèn Bernat a N'Esteve de Pont d'alienació, dilapidació y dissipació dels cups y bótes que eren *in penore Regali ville eiusdem*, en los quals s'hi recollíen y posaven fruits y rèdits, tant de vi com de blat, de la baronía y vila predita (2334-5 g.).

Essentli negat per En Gabriel Segarra, arxiver reyal de Barcelona, el trasllat autèntich de les comissions y altres provisions que'l Rey En Pere li féu com a Governador de Catalunya per la oposició a En Ramon Alemany de Cervelló, Mossèn Bernat reclama a Dòna María, y aquesta mana que se li dongui (2332-7 g.). Així

com en un assumpte de rèdits de la vila de Torruella y del Castell de Pals, la Reyna també protegeix a En Fortià (íd. 79 g.).

El Comte d'Empuries, creyent en la impunitat, per tractarse de béns d'una familia cayguda en desgracia, s'apodera del Castell de Çagarriga, ab sos furs y pertinencies, y 'l Rey Johan, atenant el prech de Francescha de Fortià, mana al Comte que tot li sia retornat (2004-11 g.), ordenant al Vicari reyal de Gerona que dongui ple possessori a la mare de la Reyna viuda Sibilia, del dit castell, drets, pertinencies y béns mobles del mateix (íd. 12). També ho mana al Comte detentor (íd. 12 g.), qui no ho devia complir, car l'orde reyal al Vicari es reiterada, sots pena de 1,000 florins d'or, quatre mesos després desde Saragossa (2004-33 g.).

Morta Madona Francescha, el Rey Martí fa indemnisar a Mossèn Bernat, com a hereu universal de la sua mare, del temps que indogudament tingué en son poder lo Castell de Çagarriga lo Comte d'Empuries (2274-150 g.,-151 g.-152). Abans havia feta retornar y rectificar en llur estat primitiu la execució que's féu sobre 'ls béns d'En Fortià (2166-58). També mana que's complexin les tres sentencies a favor de la restitució del castell y lloch de Çagarriga y de Bufagranyes a Mossèn Bernat de Fortià, *nobilem et dilectum nostrum* (2276-90 g.). Y vuit anys passats, a instancia del Rey Martí, se nomenen els perits d'una herencia de la qual havia de cobrar tercia, laudimia y foriscapia Mossèn Bernat (2165-78).

Y 'l germà de Reyna, Camarlench predilecte del Rey, Governador general de Catalunya, qui s'havia de mullerar ab donzelles de sang reyal, tot d'una 'l trobè en temps del Rey Ferran d'Antequera convertit en home de mar, car el Rey escriu a son Tresorer «que de qualsevol monedes de nostra cort qui son o seran vers vos, donets e paguets al noble e amat nostre mossen Bernat de Fortiá, patró de Galea, trenta tres florins dor devallants de la summa de aquells doents florins del dit or quals, ultra cent setanta set florins, qui per en Pere Sagarra procurador Reyal en lo Regne de Cerdanya, per aquesta matexa rahó li manam esser donats, volem que li donets, axí per rahó del nolit dela dita sa galea ab la qual passá lo fael nostre En Bartumeu Miralles..., etc.» (2415-153 g.-154).

Desde Igualada, quinze dies ans de morir, ordena 'l Rey «que la questió que lo noble e amat nostre Mossen Bernat de Fortiá mena

ab la Reyna Dona Violant, sia prestament e sens dilació desembargada e en aquella se faça justícia...» (2391-98).

La Infanta Isabel quedà sots la protecció y salvaguarda dels seus germans, los quals la tractaren ab tota mena de consideracions. Per manament de la Reyna se li paguen les coses necessaries a la seva cambra (A. R. P., 400-120 g.), àdhuch les més insignificants, car per a jugar per les festes de Nadal, costum establerta en la casa reyal, la Reyna li fa donar per Mossèn Francesch d'Aranda, 40 florins d'or (íd. íd., 400-119 g.). El Rey Johan concedeix a Caterina Vilalta, ama de la Infanta, 296 sous, 10 diners, y a Caterina y a Constança Vilalta, donzelles, 311 sous, 10 diners, y a Isabel, també donzella, 155 sous, 11 diners (íd. íd., 400-123 g.).

Foren alguns los matrimonis que se li proposaren, entre ells un Príncep d'Antioquia, en lo regnat de Johan I, y en lo de Martí, un fill del Emperador d'Alemanya; tractant d'aquest matrimoni, el Rey està correctíssim ab la sua marastra y 'l germà d'aquesta. El 6 de setembre del any 1401 escriu «A la molt alta e cara mara la senyora Reyna dona Sibilia», per a que dongui plena fe e creença a lo que li dirà 'l portador l'uxer d'armes y conseller Mossèn Jordi de Caramany sobre lo matrimoni qui 's tracta de la Infanta. Altra lletra semblant envía a Mossèn Bernat (2244-71 g.). Al ensemps aprofita la avinentesa d'escriure lo mateix dia a En Guerau Alemany de Cervelló per a posarli 'l *Post scriptum* següent : «Aprés que vos sots partit, son venguts ací j. cavaller e j. doctor per Embaxadors del dit Emperador (d'Alemanya), per los quals havem sabut que, entre lo fill primogenit del dit emperador e la filla primera del Rey Danglaterra, es estat fet e fermat matrimoni e han demanat a nos los dits Embaxadors que façam matrimoni de nostra cara sor la Infanta Dona Isabel ab lo segon fill del dit emperador; e ha fets e fa grans preparatoris lo dit Emperador de levar e extirpar lo cisma dela Esgleya de Deu, segons que de totes aquestes coses vos escriu largament, per manament nostre, lamat conseller nostre micer Johan de Vallseca, ala letra del qual volem donets plena fe e creença axí com si nos vos nescrivissem.» (íd. 72.)

La resposta donada pel Rey als Embaxadors la diu ell mateix en una lletra que, ab la matexa carinyosa adreça, dirigeix a Dòna Sibilia:

«Senyora : A nos son stats los Embaxadors del Emperador Dalamanya nostre molt car cosí e entre les altres coses que per part del dit Emperador nos han proposades han demanat e dit quel dit Emperador trobaria plaer gran que entrel Duch Johan, segon fill seu, e la infanta dona Isabel nostra sor e filla vostra, fos fet matrimoni. E nos havem respost als dits ambaxadors que si lo matrimoni quis diu esser tractat entre lo duch luis, primogenit del dit Emperador, e la filla primogenita del Rey Danglaterra no ve conclusió, nos darem volenterosament loch que entre lo dit seu primogenit e la dita Infanta nostra sor, se faça matrimoni e no darem orella alcuna al tractament mogut entrel Duch Johan, segon fill seu, ela dita Infanta. E si lo matrimoni del dit seu primogenit e dela dita filla del Rey Danglaterra se finave, lavors nos dariem loch e oiriam tractament de matrimoni dela dita Infanta e del dit segon fill seu. Mas volriem saber abans quin heretament li daria lo dit Emperador : e si era tal que ells segons lur stat ne poguessen altament viure e la dot dela dita Infanta hi poguès esser ben segura nos oyrem daço tractament e en aquesta forma senyora som nos romases ablos embaxadors demunt dits. Ço que daciavant sen seguirá e segons que si procehirá nos vos ne informarem e ho sabrets e sentirets tot axí com es raonable. Los dits Embaxadors vos volen veure e fer reverencia, placies senyora los acullats graciosament e benigne e fer nos nets plaer gran. Dada en lo loch Daltura, sots nostre segell secret, a xxix. dies de Setembre del any m.ccccj. — *Rex Martinus.*

Ala molt alta senyora e cara mara la Reyna Dona Sibilía.»
(id. 79 g.)

Semblantment escriu a Mossèn Bernat de Fortià:

«Lo Rey.

Mossen Bernat : Anos son stats los Embaxadors del Emperador Dalamanya nostre molt car cosí e entre les altres coses que per part del dit Emperador nos han proposades han demanat e dit, quel dit Emperador trobaria plaer gran que, entrel duch Johan, segon fill seu, e la infanta dona Isabel nostra sor e neboda vostra, fos fet matrimoni etc *ut supra in precedenti proxime usque clausulam incipientem* los ambaxadors *exclusive que fuit posita ut sequitur*. Los dits

ambaxadors volen veure la senyora Reyna vostra sor e ferli reverencia, peganvos façats quela dita senyora e vos aximatex los acullats graciosament e benigne e fer nos nets plaer gran. Dada íd. íd.

Dirigitur nobili Bernardus de Fortiano.» (íd. 80.)

No arribant a terme 'l matrimoni ab lo Príncep alemany, més endavant tingué lloch el malestruch maridatge ab lo Comte d'Urgell.

* * *

Econòmicament, a Sibilia, malgrat haverla despossehida de tot lo seu, sinó li sobrava, tampoch li mancava, car los seus fillastres, més que la marastra, vegeren en ella la viuda del Rey, y no era cas de portar a la miseria la dòna a qui havia exornada la més alta gerarquía d'Aragó. Vèginse les següents notes dels *Llibres de Comptes* dels Tresorers reynals:

«*Item* : done ala illustra dona Sibilia, del alt Rey en pere de bona memoria relictá, los quals lo senyor Rey ab letra sua dada en Saragoça, sots son segell secret, a xxx. dies de Maig del any mcccxcix. li mana donar en paga daquells m.ccl. florins dor los quals lo dit senyor ab altra letra sua dada en Saragoça a x. dies de maig del any mcccxcviij., li havia assignats sobre aquells xl. mil solidos jacquessos, los quals los homens deles aldees de Calatayud eren tenguts pagar cascun any al dit senyor, los quals mccl. florins li assigna per ço com no podia haver aquells mccl. florins que li eren pagadors en la festa de sent Johan del mes de Juny del mcccxcviij. per rahó daquells ij. mil d. florins dor los quals lo dit senyor ab altra letra sua, dada en lo loch de sent Feliu de lobregat, a xxviij. dies dagost del any mcccxcvij. li assigna cascun any sobre les decimes triennals dels bisbats de Barchinona e de Gerona per lo para sant al senyor Rey a cert temps atorgades dementre que la concessió del dit senyor durás, pagadors en dos termens del any ço es, en la festa de sent Johan del mes de Juny, m.ccl. florins, e ala festa de tots sants altres mccl. florins, Perçó que la dita Reyna pogués sostenir son stament Reyal segons quen les dites dues letres es largament contengut, el dors deles quals foren escrits per abatuts per ma del notari qui lapocha feu que cobre ab la dessús dita letra de manament dins la qual son

insertes les dites dues letres, mcc. florins Daragó.» (A. R. P., *Llibre de Comptes* d'En Johan Desplà, tresorer del Senyor Rey; any mccccviiiij., Novembre) (404-100.)

«*Item* : done a la Illustre Reyna dona Sibilia, del alt Rey en pere de bona memoria relictà, los quals lo senyor Rey ab dues letres sues dades en Saragoça, primer dia del mes de Març del any mcccc., li mana donar en paga prorata daquells iij. milia d. florins dor los quals li eren deguts per raó dela assignació qui li fou feta sobre les decimes per lo sant pare al dit senyor atorgades. E manals li donar en aquesta forma, ço es : de la moneda pervenidora per raó de les corts de Aragó, m. florins dor, e dela moneda pervenidora per raó deles premicies de la parroquia de Sent Blasii de la Ciutat de Saragoça, d. florins dor. E axí son, segons quen les dites letres se conté que cobre ab apocha, en la qual apocha es inserta una letra de manament del senyor Rey ab la qual mana al Mestre Racional que, no contrestant que les dites quantitats no sien deduides en la assignació principal, aquelles me prenga en conte, md. florins dor.» (íd. íd., 405-82.)

En aquesta apuntació de Tresorería hi ha la següent nota marginal del Tresorer:

«Una letra del senyor Rey de assignació dels dits m. florins sobre la moneda pervenidora del do faedor en les Corts Daragó, en la qual es fet manament al dit Tresorer que de la dita moneda li pagués la dita quantitat. E altra letra de assignació dels d. florins sobre la moneda pervenidora deles primicies dela parroquia de Sent Blas dela Ciutat de Çaragoça, ab semblant manament al dit Tresorer de pagar aquells. E ápoca en la qual es inserta una altra letra del dit senyor Rey de manament al dit Tresorer que pac ala dita senyora Reyna dona Sibilia, md. florins a ella assignats ab les dues letres dessús expressades e ab una altra de m. florins que semblantment li foren assignats sobre les demandes dela coronació dela senyora Reyna dona Maria. No contrastant que los dits ij. md. florins no restituís altres cauteles debitories o que no fossen deduits en lo dors de la letra de m., altra primera assignació a ella feta de certa quantitat sobre la moneda pervenidora deles decimes. E es fet manament al Racional quels dits ij. milia d. florins reebés en compte en la dita forma.»

Además, per lletra reyal donada en 1405, per sustentació del seu

reginal estat, com a relictada del Rey En Pere, cobrava la quantitat de 500 florins d'or d'Aragó (íd. íd., 414-101).

Altra prova que li respectaven la categoria de Reyna viuda la donaren quan la mort del Rey Johan, donchs la Reyna Sibilia assistí al enterrament del Rey, ab la novella Reyna Dòna María de Luna, el noble Bernat de Pinós, En Ramon Alemany de Cervelló, al qui ella havia fet perseguir pel assassinat d'En Castelló de Mallorca, l'Arquebisbe de Tarragona, els Bisbes de Vich y Girona, Abats de Poblet y de Ripoll y altres nobles, cavallers y ciutadans honrats.¹

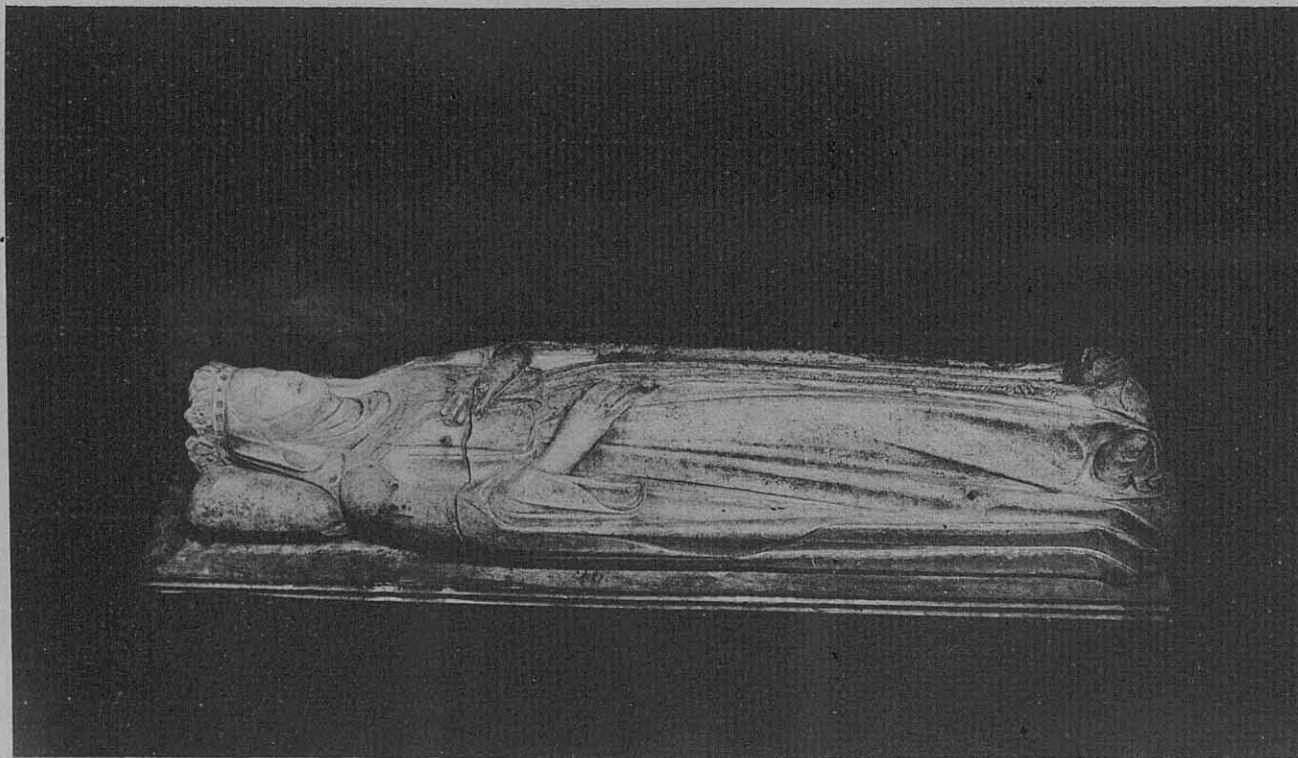
Bartomeu de Relat, Tresorer qui havia sigut de Sibilia, tenia una casa al costat lo Palau de la Regina, y la Reyna María li féu llogar per a Sibilia, a rahó de 100 florins d'or anyals (A. R. P., 400-118 g.), pagats per terces (122 g.). En aquest alberch, lo dijous, 25 de novembre, diada de Santa Catherina, del any 1406, entre vuyt y nou hores de la vetlla, moria en la ciutat de Barcelona la Reyna Sibilia, religiosa de la Tercera Orde de Sant Francesch. «*Et ipsa mortua fuit posita in aula palatii regine, quod palacium est juxta et satis prope dictam domum et tenuerunt eam in dicta aula per decem et octo dies semper scaratam tamen fuit evicerata et fuit bene mirrata et fuit sibi extractum cerebrum. Et die dominica in qua fuit festum sancti Guabrielis que fuit xij. dies mensis decembris anno predicto fuit tradita sepulture ecclesiastice in ecclesia fratrum minorum Barchinone in qua sepultura fuit processio sedis Barchinone et omnium ecclesiarum parochialium Barchinone, omnium fratrum mendicantium et aliorum religiosorum dicte civitatis.*»²

Vestint l'hàbit de la Orde, fou sebollida prop l'altar major de Sant Nicholau, en lo mateix vas funerari que contingué les despulles del seu sogre, lo Rey Anfós, les quals havien sigudes trasladades a Lleyda. ¡La que en vida tot ho sacrificà per a no ésser pobre, ni ella ni 'ls seus, rebé sepultura, per propia voluntat, en una d'aquestes forteses de la sobirana pobresa, hont no hi han altres medis de sosteniment que'l treball, l'almoyna y la oració!

No era pas ella la primera princesa del Casal d'Aragó, admiradora y seguidora del pobrissó d'Assís; abans que ella ho havien

1. Biblioteca Nac. Cat. : *Loc. cit.*

2. *Idem id.*

ESTATUA TOMBAL (1'76 m.) DE LA REYNA SIBILIA

(Museu de Santa Agata, n.º 898)

fet la mare de Jaume II Dòna Constança, monja de Santa Clara; la germana del mateix Rey, Dòna Isabel, Reyna de Portugal, y també la sua muller, Dòna Elisenda de Montcada, fundadora del Monestir de Pedralbes. La Casa d'Aragó sentia predilecció pels menorets, com fa dir a Sant Lluís el menoret l'Infant Pere d'Aragó, en ses *Revelacions* existents en lo Arxiu Vaticà : «aquells qui son lla, tots son stats de nostre linatge et sots habit de sant Francesch et de santa Clara son en gloria et aquesta es la vida et carrera vostra abe de la vostra anima et abe de les animes de molts.»*

Al ardit de la mort de Sibilia, el Rey Martí desde Valencia escrigué al seu nebot En Jaume d'Urgell donant disposicions per al enterrament : «Al fet de la sua sepultura de quens havets escrit, vos responem que pus ella ha eleta la sua sepultura segons quens havets escrit en lo monastir dels frares menors de Barchinona, a nos plau e volem quel seu cors sia soterrat en lo pus honorable loc que sia en la sgleya del dit monastir, ço es o après la sepultura de les reynes que aquí son soterrades, si bonament se pod fer, o en aquell altre loc que conexerets esser pus abte e convingent a la honor del seu cors. Mentre aquesta letra sescrivia reebem una letra del bisbe e capitol de la seu de Barchinona ab la qual nos han significat que la dita reyna no ha eleta certa sepultura. Perque si axí es com ells nos han escrit, pregam vos, eus manam expressament, que façats soterrar lo cors de la dita Reyna en la dita Seu de Barchinona en la part esquerra del altar de Santa Creu. E que li façats fer la plus honorable sepultura. E no resmenys escrivim als consellers de Barchinona mananlus que entrevenguen a la dita sepultura e a la ordinació e endreçament daquella, fahent hi la honor ques hi pertany e en semblants actes es mils acostumat esser fet. Nos fem appa-
rellar molt solempnes exequies per la anima de la dita Reyna, ens en vestim de negre. Pregants vos que per tal que nostra cara sor la infanta dona Isabel sia ben acompanyada, haiats alcunes bones dones que nos partesquen della. Nos scrivim a mosen Pere de Palafolls e a sa muller que vullen per honor nostra acompanyar la dita infanta tro que nos hi haiam en altre manera provehit.» (2182-64 g.)

Probablement la informació del Bisbe y Capítol era equivocada,

* Arm. LIV - 17 - fol. 128 g.: comença: «Hec sunt revelationes facte michi indignus fratri Petro de Aragonia de ordine minorum postquam...»

car el transcrit document d'En Mascaró no dóna lloch a dubtar de que fou enterrada en la esglesia de Sant Francesch.

* * *

D'ençà de la mort de Pere III fins a la seva, los ulls de Sibília, rentats ab tantes llàgrimes vessades, devien veure diàfana tota una vida de dolor y gaudi, d'exaltaments y humiliacions, d'esplendors y tenebres, de favors fets y ofenses rebudes; y si per a major pena la mort no la dexà arribar al maridatge de la sua filla ab lo Comte d'Urgell, en cambi tampoch vegé la invasió de Catalunya per gent d'altres terres y l'enfosquiment de la efímera auriola que envolcallà 'ls seus fills com a símbol de la protesta catalana.

Vençut a Balaguer el Comte d'Urgell, a la hora del seny del lladre del darrer dia d'octubre del any 1413, després que sa muller demanà per ell clemencia, va flectar sos genolls als peus del Rey castellà, En Ferran d'Antequera, barbotejant en romanç aquell salm penitencial de David, tan enaltidor quan se dirigeix a la Divinitat, tan humiliant dirigit a un poder de la terra : *«Quia cognosco iniquitatem meam, miserere mei, Domine, secundum magnam misericordiam tuam.»*¹

Al sentir aquestes paraules, Sibília de Fortià devía extremirse en sa tomba, car per a ella, empordanesa de niçaga, nascuda en lo mateix cor de la Catalunya integral, no eren el clam angoxós d'un home en perill de vida ni la humiliació d'un Príncep vençut, eren la ranera de la mort d'una Nacionalitat prepotent, d'un Reyalme qual corona havia compartida.

Honoremla la memoria de Sibília, donchs si, com María de Magdala, havia molt pecat, també, com ella, havia estimat molt.²

1. Documents inèdits Cor. Ar. Volum III, pàg 53: *a...ipsius Jacobi sic humiliatate contritit quod a dicta civitate ab nostri presenciam accessit poplitibus flexis illud davidicum verbum materna lingua prosiliens : Miserere...*

2. Aquesta monografia, parcialment sintetisada, fou objecte de sengles conferencies donades en l'Ateneu Empordanès los dies 10 y 23 de febrer del any 1923 y d'una lectura en la Royal Academia de Bones Lletres.

APÈNDIX DOCUMENTAL

LA AMISTANÇADA

«El Rey.

Prioressa : la Reyna nuestra cara companyona no sabe letras e querendo aprender. E nos e eylla havemos esleyda que haya por Mayestras duas duenyas del dito vuestro Monasterio porque vos rogamos e ..... e queremos que de todas las duenyas del dito vuestro Monasterio esleyscades duas, las quales sean de meya edad yes a saber de xxxv. en xxxv. o xlv. anyos e que sean buenas religiosas e bien honestas e bien scientes e tals que conviengan ala Reyna por a mostrarle de letras segund dito yes e por conversar e estar con ella. Dada en el lugar de Cabanes [anant de Tortosa a Valencia], dius nuestro siello secreto, a iiij.^o dias de Janero del anyo mcccxxxij. — Rex Petrus.

Dirigitur Priorisse de Sixena.» (1276-139.)

«El Rey.

Prioressa : Recebida havemos vuestra letra e regraciamos vos la bona respuesta que nos feziestes sobrel feyto delas duas duenyas de vuestro Monasterio que demandamos por mostrar letras ala Reyna nuestra cara companyona. E assin rogamos vos que les nos embiedes tales como nos feziestes saber. E faredes nos ende plazer e servicio. Dada en Valencia, dius nuestro siello secreto, a xxij. dias de Janero del anyo mcccxxxij. — Rex Petrus.

Dirigitur Priorisse Monasterii de Sixena.» (1276-148 g.)

«La Reyna.

Prioressa : vostra letra avemos recebida responsiva a una que vos havia embiada el senyor Rey marido e senyor nuestro muyt caro que nos embiassedes duas duenyas de vuestro Monasterio para amostrar a nos de letra. E regrechiando nos muyto vuestra buena offerta e le grand affeccion que havedes a servir al senyor Rey e a nos, Rogamos vos affectuosament que por honra del senyor Rey e nuestra nos embiedes luego sin falta alguna las ditas duenyas, tales como el senyor Rey vos fixo asaber e como vos respondiastes en la dita vuestra letra. E faredes desto plazer e servicio al dito senyor e anos muyt grand. Dada en Valencia, dius nuestro siello secreto, a xxij. dias de Janero del anyo m.ccc.lxxxij. — Guillermus Poncii.» (1589-32 g.)

«*Die Veneris Sancta xx. die aprilis, anni a natiuitate Domini m.^occc.^olxx.v.^o obiit domina Elienor, in ciuitate Ilerde, regina aragonum, que venerat de Sicilia.*» (Dietari de la Ciutat.)

«Lo Rey.

Molt car primogenit : Sapiats que nos e los grans homens qui son en nostra Cort nos sem ara vestits per la mort de la Reyna de drap negre fort gros e vestadures mal fetes e açous fem assaber afi que vos façats semblantment e los de vostra Cort qui sen volran vestir per la dita mort. Mas guardats vos que nous vestissets de sachs nen lexets vestir negú de vostra casa. Passada emperó la novena, quant vos volrets vos e los altres que per la dita mort se volran vestir, vos porets fer altres vestedures daltre drap negre queus sia vijarés. Dada en Leyda, sots nostre segell secret, a xxj. dia Dabril Del any mcccclxxv.» (1249-40 g.)

«Lo Rey.

Tresorer : Nos entenem posar lo dol a pasca. E com no hajam ací selles per a nostre cavalcar, Manam vos incontinent hajats den Calaf, seller de Barchinona e a nos trametats, dues selles que nostre Cavalleriç li ha fetes fer e per les quals lo dit seller ha ja rebuts vint florins de nos. E axí mateix nos trametets les capçanes e Regnes quel dit nostre Cavalleriç ha fetes fer aquí segons quel dit Calaf, qui sab on son, vos dirá. E vos bestrets ço quey resta a pagar car nos encontinent com les hajam darem ço que vos hi haurets bestret an lorenç terrats o a aquell que vos nos farets saber. E açó per res no mudets. Dada en Monçó, sots nostre segell secret, a xxij. dies de Març del any mcccclxxvj. — *Rex Petrus.*

fuit missa Petro de vallo Thesaurario.» (1251-101.)

«La Reyna.

Car cosí : reebuda havem vostra letra responsiva a una altra que nos vos naviem trama-mesa sobre lo compromés quel noble en Guerau de queralt ha fermat en poder nostre e de mossen Huch danglesola. E par nos segons vostra letra que vos nous tingats per bestant de saber o voler guardar vostre honor en aquest fet si noy ha alcuna persona acostada de parentesch ab vos, dequens meravellam, car bens parria que attés lo acostament que vos havets e esperats haver ab nos* nos ho poguessets fiar sens altre tercer car pensar devets vos que sin Guerau fos en lestament e acostament que vos sots ab nos ell esperava altra obra de nos que per ventura no fa ara. Et axí no prenats en mal si be lo dit mossen Huch hi es qui ha parentesch e amiatat ab ell car nol havets vos menys ab nos sil dit Guerau ho volia allegar mas calla sen per reverencia nostra. Be que ala veritat anos plaguera fort que mossen Eximen periz hi fos, mas en Guerau noych es ara e per conseguint lo compromés nos poria fer sens ell, car axí con sabets tots los compromissaris han esser elegits per abdues les parts ensemps. Quant es en la cort que dehíts que haiam ab savis e ab altres daçó que ell nos deu fer, axó haurá loch con vos haurets fermat lo compromés. E lavors devets pensar que en semblant fet no procehirem escaldadament sinó madurament

* El matrimoni de Mossèn Bernat de Fortià ab la filla del Comte de Prades.

e axí com se pertany. E desplau nos que haiats pensament que nos vosen trascam sinó axí con devem. Perque acordats si farets lo dit compromés e si causes trametets nos tantost la ferma o procurador bastant qui la faça ací per vos. Dada en Montçó, sots nostre segell secret, a v. dies de Setembre del any m.ccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur Comiti de Prades.» (1589-122.)

«Lo Rey.

Dehim vos eus manam quencontinent nos trametats les andes dela Reyna aquí deus perdó que son en casa del Bisbe de leyda. E açó per res no tardets, com aquellas haiam mester per ops de madona Sibilia. Dada en Muntsó, sots nostre segell secret, a xj. dies de Juliol del any mcccclxxvj. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Raimundo de cubins militi.» (1258-71 g.)

«Lo Rey.

Mossen lop Dehim vos eus manam quencontinent nos trametats les andes nostres ab tot lur arnés qui son aquí en Osca, en les quals aná la infanta nostra neta. E açó per res no tardets com aquelles hajam mester per ops de madona Sibilia e encontinent que haja complit son camí, les vos tornarem aquí. Dada en Muntsó, sots nostre segell secret, a xij. dies de Juliol del any mcccclxxvj. — *Rex Petrus.*

Dirigitur lupo de gurree.» (1258-75 g.)

«Nos Petrus, etc. Volentes ne convenit providere quod redditus et jura per nos data e assignata et que amplius dari et assignari contingat nobili domine Sibilie de Furtiano ad opus provisionis ipsius et domus sue dispensentur et administrantur sobrie atque bene De sobrietate industria et legalitate vestri fidelis de Thesauraria nostra Francisci dex blada confiri ad plenum tenore presentis nos in Expensorem et administratorem dictorum reddituum et juram ac domus predictae constituimus ac etiam ordinamus vos ergo et nullus alius sitis Expensor et administrator predictus dictosque redditus et jura ac domum eandem administretis et gubernetis solícite fideliter atque bene et ipsos redditus e jura colligatis et percipiatis vel faciatis colligi et percipi illaque si vobis expediens videbitur vendatis et arrendetis in encanto publico plus offerentibus de anno in annum vel ad majora tempora e illis modis e formis quibus vobis expediencius videatur et precia ipsarum vendicionum et arrendamentorum et omnes illas peccunie quantitates ex dictis redditibus et juribus alias pervenientibus recipiatis illasque expendatis distributis et contreatis seu per emptorem et alios officiales dicte domus ad hic ordinatos et ordinandos faciatis ad vestri dispositionem expendi distribui et converti sobrie et modeste in provisionem dicte nobilis et domus sue et solutionem quitacionum et vestitum suorum servitorum et familiarum et in alios usus et necessitates nobilis eiusdem et predictae domus sue faciendo illis a quibus dictas quantitates receperitis et recuperando ab illis quibus eas solveritis et tradideritis a pochas e alia quecumque instrumenta necessaria ad predicta. Et audiatis e habeatis a dictis Emptore et aliis officialibus compotum et racionem de hiis que expenderint e distribuerint ex quantitatibus

peccunie supradictis ipsa que compota disibiatis et alia omnia faciatis facereque possitis que e prout Expensores et administratores reddituum jurium domorum persenarum nobilium dicionis nostre possunt et consuerit facere atque debent Nos enim vobis plenam super hiis conferimus potestatem. Declarantes e providentes quo de seu pro tempore quo dicti servitores et familie in dicte nobilis non fuerint servicio eorum vestitus e quitacio per modum gracie vel alias ipsis minime persolvantur. Et ulterius ut super hiis ordo debitus observetur ordinamus e volumus quod predicti servitores et de familia nobilis supradicte cum ad suum venerint servicium e utique cum recesserint ab eodem se coram vobis habeant presentare vosque juxta memorialia inde fienda suam quitacionem e vestitum habeatis eis solvere et facere abatimenta de tempore seu temporibus quibus absentes fuerint a servicio dicte domus Mandantes per hanc eandem de certa sciencia et expresse officialibus et servitoribus et omnibus de familia nobilis jamdicte presentibus et futuris e aliis ad quos spectet qualitatibus vos dictum Franciscum e neminem alium pro Expensore et administratore predicto habeant et teneant nec de aliquibus dictum Expensorie e administrationis officium concernentibus se ullatenus intromittant immo permittant officium ipsum per vos libere exerceri vobisque pareant rependeant et attendant de omnibus illis de quibus et prout similibus expensoribus et administratoribus pareri rependeri et attendi debet e est solitum usquequaque Mandamus etiam Magistro Racionali curie nostre seu alii cuicumque a vobis compota audituro quod vobis in reddicionibus vestrorum compotorum restituente apocas supradictas omnes e singulas quantitates quas per eas apparuerit vos expendisse et distribuisse in predictis admittant in dictis compotis e nullam super hoc faciant questionem. In cuius rei testimonium hanc fieri e sigillo nostro pendenti jussimus comuniri. Data in villa Montissoni xij. die Julii Anno a nativitate domini millesimo ccc^olxx^o sexto Regnique nostri xl^o primo. — *Rex Petrus.*» (A. R. P., *Libre primer den Francesch Dez Blada : nobla madona Sibilia de Fortiá*, 506.)

«Lo Rey Daragó.

Situ vols venir a nos ens vols servir nos te darem vida en nostra cort segons que lat dave la Reyna, que deus haia. E axí pensa de venir a nos tota ora que vulles. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xj. dies de Maig del any mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*
Dirigitur a Hisolda muller de Pedro porto.» (1260-77.)

«Lo Rey.

En Ferrer gilabert [era procurador de Mallorca] : perçó com vos, segons la letra quens havets tramesa, no entenets los noms dels draps daur e de seda [draps de Berberfa] queus haviem manat quens trametessets daquí, vos enviam per moguluf benfarro, Juheu de Mallorca, portador de la present, dos pergamins en que son los obratges e colors dels dos draps daur ço es : de nesch e de mageoç en los quals pergamins trobarets escrit qual color deu esser daur e qual de seda e lo dit juheu quius ho dirá aximateix de paraula car nos lon havem be informat. Dela sibisia, qui es de seda, nous en trametem mostra car lo dit juheu lo coneix be e sab que es, segons que vourets con ell sia aquí. Perqueus manam que en tot cas donets recapte que daquí, sin hi ha, sinó daltra part, haiats ens trametats on pus breu porets una terna de cascun dels dits draps. E açó per res no mudets. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xxviij. dies de Juny del any mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*» (1260-104 g.)

«Lo Rey.

Segons que havem vist en una letra que havets tramesa a Mossen Manuel, vos no havets reebuda una letra queus haviem tramesa per comprarnos algunes pedres. E creem que sia ver pensants que nou diriets si axí no era, per que haventvos vos daçó per escusat, volem eus manam que en les altres coses de queus havem escrit vos donets bon recapte. Esi per aventura venien aquí pedres qui fossen belles, retenits les e fets nos ho saber e axí mateix certificats nos del preu e fetvos nem saber nostra intenció. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xxx. dies de Març del any mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*

Fuit missa Ferrario gilabert procuratori regio Maiorice.» (1258-139.)

«Lo Rey.

Reebuda havem vostra letra en quens fets saber que linfant en Martí nos ha tramés j. escuder ab sa letra, que li liurets les egues e los pagós qui eren aquí dela Reyna que deus haja. E axí quens plau queu façats. On nos responem que volem ens plau que liurets al dit Infant o aquí ell volrà les dites egues, e si podets haver, ne cobrar bonament la messió que han feta depuys que la Reyna morí, cobrats les, sino nos les vos pendrem en compte. Quant dels pagós no volem quels liurets, ans volem que digats que eren nostros. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a xxij. dies de Març del any mcccclxxvj. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Guillermo barberanij.» (1251-101 g.)

«Lo Rey.

Molt car primogenit : fem vos saber que nos, axí per esguard vostre com de nostra molt cara filla la Duquessa e per intercessió de madona Sibilia, ala qual la dita duquessa na afectuosament escrit, e la qual per reverencia sua nos na feta gran instancia, havem donats e atorgats a mossen P. Bohil, lxxx. milia solidos barchinonesos, los quals li darem comptants dels bens den Jaffuda alatzar o viij. mil solidos de censal mort daquells quel dit Jaffuda havia, ço es, que nos volrem mes triar. Perqueus ho notificam a fi que sapiats e que pensets car fill, que en les coses en que nos pugam complaure avos e a la duquessa nos ho farem volenterosament. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xxvj. dies de Juliol delany mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*

Fuit facta similis mutatis mutandis domine ducisse.» (1260-126.)

LA REYNA

«Die dominica xj. die octobris, anno a nativitate Domini m.ccc.lxx. septimo, dominus Petrus, rex aragonum, duxit in uxorem cum benedictione ecclesiastica, dominam Sibiliam de Furtiano, que fuerat uxor nobilis Artaldi de Fossibus.» (Dietari de la Ciutat.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : reebuda havem vostra letra ala qual vos responem quens tenem fort per contenta dela manera que havets tenguda en los affers de mossen Bernat de Fortiá nostre frare, eus ho regraciam molt. E veem e conexem be que prenets los afers seus com per vostres propis. Be es ver que amadona nostra mare dol fort sinó pot cobrar les quatre vanoves e lançol den Içach abiaz, juheu, les quals diu que valien xl. lliures si be ell diu quen ha haudes solament xvij. libres. E es cert e clar que james no foren manlevats dell sinó, xx. florins, los quals après alcun temps foren refermats e negú nous en do als entenen. Perque si encara podiets fer que madona cobrás les dites vanoves, car pensam be que ell matex les se atura per lo dit preu de xvij. libres, grahir vos ho hem molt. E si açó no podets fer en neguna manera, fets almenys que torn tot lo sobrepús quen ha haut mes dels xx. florins de cabal, car daltra guisa massa seria e no deu ell esser de maior condició quels altres juheus qui passen tots amenys del cabal. *Item* : en lo deute den Alatzar, fill den Içach mayr, diu la dita madona que es enganada, segons los altres, car diu que jamés non foren manlevades sinó l. libres e tot als que mostra a ell esser degut, es per refermament qui sen feu per temps, per lo guany e usura e açó es cert e clar. E axí ben parria ver semblant que hagués prou ab les dites l. libres de cabal, axí com los altres. E de tot açó parlará ab vos pus larch, en Jacme dez pug, portador dela present, al qual, pus ja sen havia anar a Sagarriga per raó dela obra qui per aquestes pluges hi es crescuda, havem comanats e liurats vj. *milia solidos* barcelonesos, pagadors e compartidors axí com avos parega entre los dits juheus e remetem lo avos, axí com a persona de qui confiam. Pregants vos affectuosament que axí com be e diligentment vos hi sots haut trol dia de huy, ho continuets tro sia de tot finat. Ço es, que paguets la dita moneda, ensemps ab lo dit Jacme dez puig, en la manera y forma queus parrá a tot profit e avantatge del dit mossen Bernat. E quels dits juheus restituesquen e facen cancellar totes cartes, escripturas de terç, obligacions e seguretats que hagen e puxen haver dels dits deutors, en manera que noy romanga carta ne nota en peus e daçó facen sacrament es posen bona pena, la qual puxa apparer ab carta, per tal que si per temps se volien alegrar de carta alcuna que encorreguessen la dita pena. E noresmenys facen fi general a madona a mossen Bernat e a tots lurs pageses e altres persones qui per aquesta raó sien obligades, axí com pus largament e pus bastant se puxa dictar, deguisa que jamés non sia feta questió ne demanda. Però, plau nos que en tot açó haiats e demanets en Francesch Osien e los altres quens havets fet saber, perçó com son persones qui saben tot lo fet e ho entenen be. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xvij. dies de Febrer del any mcccclxxvij.— *Secretarius*.

Aprés que aquesta letra fou feta nos recordaren alcunes altres coses les quals vos dirá lo dit Jacme dez puig. E axí pregam vos quel creegats daçó queus dirá de part nostra e alló complits per obra. Dada *ut supra*. — *Secretarius*.

Dirigitur Bernardo Senesterra militi. (1586-9.)

«Lo Rey.

Com nos haiam ordonat que madona Constança Daragó, muller de mossen Huc de camuley, venga ací en servey dela Reyna nostra muller, E daçó haiam dat carrech al noble e amat conseller nostre mossen Anthoni de Vilaragut, perçó avos dehim espressament e

manam sots encorriment de nostra ira e indignació que, en endreçament e aviament dela dita dona encas que recusás sa venguda, per grat o per força exeguescats ço quel dit mossen Anthoni vos dirá e instará. Dada en Barchinona, sots lo segell nostre secret, lo segon jorn de Noembre del any mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur locumtenentis gubernatoris Valencie.» (1260-175.)

«Lo Rey.

Madona Costança : com nos haiam acordat que vos siats ací entre les altres, en servey dela Reyna nostra muller, perçous pregam e manam que encontinent vingats en companyia de mossen Anthoni de Vilaragut, vostre cosí, qui deu ací a nos tornar. Cor ben pensam eus tenim per dit que a vostre marit açó en res no desplaúra. Eperçó cor no es raó que neguna sotsmesa nostra, maiorment en lo cas en que vos sots que estant aquí on sots no fets fretura a vostre dit marit ni en res que haiats, de semblant cosa nos digués de no. Certificam vos que havem provebit bastament que sí, ço que no creem, vos ho recusasetis o (*sic*) faça lo dit mossen Anthoni, exeguit segons nostre manament. Dada en Barchinona, sots lo segell nostre secret, lo segon jorn de Noembre del any mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Nobili Constancie Daragonie.» (1260-175.)

«Lo Rey.

Nos e la Reyna, nostra cara companyona, som venguts ací en xátiva per vesitar la Ciutat e per deportar nos e haver plaer en aquella. E com ja lo temps desimatex sia naturalment calorós e congoxós e per consegüent no deia hom la calor mes avant entendre, mas aquella mitigar e blandre ab los millors remeys que fer se pusca arefrigeri e salut deles persones, Manam vos que en los monts de vostres terres circumvehines a aquesta Ciutat no permetats, almenys per tot lo present mes de Juliol ne en lagost propvinent, ans de tot en tot vedats metre foch, per tal que ací no sen puxa crexer la calor la qual hic es ja assats gran. Dada en la dita Ciutat de xátiva, sots nostre segell secret, a viij. dies de Juliol del any mcccclxxxij.» (1274-111.)

«Lo Rey.

Governador : Ja sabets con es de costum tots temps observat en nostra senyoria, que en lo novell adveniment del Rey o dela Reyna es demanat e suplicat en gracia special, en cascuna Ciutat e loch notable, que los presoners sien deliurats e con axí mateix açó es costum ..... de atorgar. Perque sabents que aquí son preses alguns qui per lurs greus malefics merexen mort o altre greu punició corporal e volents per consegüent que de lur ..... haien la pena que merexen, Manam vos de certa sciencia e espressament que, tots aquells presoners que sapiats o sintats que meresquen mort o altre fort punició o qui sien inculpats de greus crims, transportets tantost secretament e altre loch covinent e segur, de guisa que per lo novell adveniment de la Reyna no puixen obtenir la dita gracia, ne alegrar se daquella. E fets semblant de tots aquells qui sien inculpats del fet de la Gabella e los quals sien preses, con aquest fet nos haiam fort a cor, E per consegüent ne vullam fer aquella punició ques pertany. E si ni ha alguns dels inculpats dela dita Gabella los quals estiguen en manleuta,

nols requirats, ans los lexets estar en les manleutes en que son; E provehits que lo justicia, tant com toca a ell, faça semblant. E en aquestes coses servats tal manera que no appa-rega ne negun puxe haver sentiment que sia procehit de nos. Dada en Vila Reyal, sots nostre segell secret, a v. dies de Janer Del any mil cccclxxxij. — *Rex Petrus.*» (1278-42 g.)

«Lo Rey.

Gobernador : entés havem que j. pagés dincha apellat Andreu Salt se es ventat e met en veu sa e la per sa gran tameritat que nostra cara companyona la Reyna es cosina sua, afi que sie favorejat e temut per les gents. E com sie cosa de mal eximpli quel dit hom qui es segons ques diu dal linatge meta açó en fama ne digue falsament semblants paraules qui tornen en menyspreu nostre e dela dita Reyna, Manam vos espressament e de certa sciencia que daçó reebats de present informació secreta e si trobats lo dit hom culpable fets aquell pendre encontinent, el punits en tal manera que a ell torn apena e als altres en asseiar semblants coses aterror e eximpli. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a viij. de deembre del any mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur gubernatori Maiorice.» (1260-186.)

«*Nos Petrus, etc. Visis e ad plenum recognitis e intellectis capitulis que secuntur.* Com lo Senyor Rey hagués fet regonexer per Mossen de Leyda e per son escrivá de Ració apellat a açó, lo Traserer del dit senyor e encara hi fossen apellats Traserer e escrivá de Ració de la senyora Reyna qui axí largament e bastant com ho volgren posar a lur voluntat fos trobat segons compte dels dits oficials de la dita senyora que comptant la provisió de la dita senyora e dones e donzelles qui ab ella son e comptant quitació e vestit deles dites dones e dels seus oficials e comptada la provisió deles dones e altres persones qui servexen la senyora Infanta e vestir daquelles e encara comptades ofertes ordinaries e extraordinaries e messions de cambra e de cavalleriz e de sobreatzembler e daltres oficials de casa dela dita senyora, havia necessaris, segons lo dit lur compte ab racions e altres coses, lany, Cent trenta cinch *milia solidos*. *Item* : jassia ells diguessen que havia mester molt major quantitat, presumia que hagués necessaris la dita senyora per vestir, haut esguart que li son dats per lo Senyor Rey e per altres alguns draps dor e de seda, xv. *milia solidos*, les quals quantitats munten en summa de cl. Mil *solidos*. E los damunt dits [Bisbe de Lleyda y son Escrivá de ració, lo Tresorer del Rey y Tresorer y Escrivá de ració de la Reyna], per complir ales dites quantitats faessen compte que la dita senyora reeb cascun any les quantitats següents : Primerament, del loch Dalgezira, deles rendes del qual lo dit senyor li ha feta donació xxvij. *milia solidos*. *Item* : los quals munta noella e la Mola cascun any, xx. *milia solidos*. *Item* : los quals lo senyor Rey li ha donats dels censals den Jafuda Alatzar ço es : los xl. mil *solidos* per comprar Etla e los x. mil *solidos* sots certa altra condició Cinquanta *milia solidos*. *Item* : los quals li ha donats sobre lo peatge de Calatayud de renda cascun any viij. *milia solidos*. *Item* : los quals fahian compte que valgués la Baronia de Cocentayna e de planes cascun any e valrá mes per lesdevenidor xl. *milia solidos*. *Item* : porien pujar cenes e convits cascun any vj. *milia solidos*

summa que monta tota la dita renda ab cenes clj. *milia solidos*. E com la dita senyora Reyna haja suplicat al senyor Rey que com les dites quantitats de rendes e drets no pugent tant com demunt es contengut, perque no poden bastar a açó qui ella ha necessari com lo loch de Cocentayna no puig a xl. *milia solidos* de renda sinó solament a xxxiiij. mil *solidos*. E noresmenys que en les quantitats demunt dites que ella ha a despendre no es comprés ço que ella ha adonar a gracies e remuneracions daquells qui la serviran, ni a messio datzembles caminant, ne ço que ha a dar a homens qui portaran les andes, part açó la quantitat qui es posada per lo vestit, qui es tal que no bastaria a la dita senyora e a la dita senyora Infanta, que plagués al senyor Rey de dar li renda per pagar les dites coses e encara les dites gracies e remuneracions. E com lo dit senyor no enteses qui fos per raonable cosa que de renda se hajen apagar gracies e remuneracions, majorment quel dit senyor ha adés tan poca renda que ab viij. *milia lliures* no li basta al seu menjar ne ab quitació de les companyes, Perçó lo dit senyor ha axí ordonat que per tal que la dita senyora haja compliment de renda a Cent cinquanta *milia solidos* e que ultra aquells haja ço que deus es contengut, quel dit senyor respona a la dita senyora Reyna cascun any de la renda de sa cambra. La qual quantitat lo dit senyor haia reebre e cobrar cascun any manualment de certes coses qui li pertanyen, les quals reeben alguns oficials seus, los quals do ala dita senyora cascun any xj. *milia solidos* qui fallen a compliment dels dits cl. *milia solidos* pagadors tots anys per tres terces del any, començant lo primer dia de maig proppassat. E que, part açó, lo dit Tresorer del dit senyor haja a dar al Tresorer de la dita senyora de tots los emoluments, esdeveniments, ventures e altres coses, qui pervendran a la cort del senyor Rey, axí per raons de crims, delictes e excesses, quels sotsmeses seus e altres qualsevol persones estranyes o privades hajen comeses o cometran en qualque manera, com per qualsevol altra raó, forma o manera. E açó sia entés axí dela part pertanyent a mossen Ramon Alamany, Governador de Catalunya, deles composicions o condempnacions que ell farà en la dita Governació, com dela part pertanyent al senyor Rey, exceptat emperó daquen lo Regne o Principat en lo qual lo senyor Duch será, com daquell lo senyor Rey no vulla que oficial seu reeba res per part dela trasoreria. *Item* : que tots los Governadors, batles generals, procuradors Reyals e altres qualsevol oficials e comissaris del dit senyor en los Regnes Daragó, de Valencia, de Mallorques e Comtats de Roselló e de Cerdanya, sien tenguts e hajen a respondre a la senyora Reyna o a son Trasorer o aqui ella volrá la deena part de tots emoluments e esdeveniments qui amá lur pervendran per qualsevol raó o manera. *Item* : que per mils complir les dites coses e per tal com la dita senyora ab açó ha bon compliment de tot ço que ha necessari, los dits trasorers la j. al altre faran sagrament e homenatge be e leyalment complir lo dit fet : ço es, lo dit Trasorer del dit senyor Rey de respondreli del dit dret e lo dit Tresorer dela dita senyora Reyna de procurar en la cort be e leyalment tots los esdeveniments e de notificar al dit tresorer si alguns ne sabrá e contrastar a tots aquells qui perturbar hi volran, axí propriament com j. del ofici dela Tresoreria. E part açó de ajudarli de tot son poder a haver e exegir tots los esdeveniments dela terra e de treballarhi ab tota diligencia. *Tenore presentis, etc.*» (1556-30.)

«*Item* : per vigor duna carta del senyor Rey, ab son segell pendent segellada, dada en Barchinona a iij. dies de maig del any mcccclxxviij., ab la qual lo dit senyor ha ordonat que

de tots esdeveniments ala cort del dit senyor provenidors, axí per rahó de crims, delictes e excesses quels sotsmeses del dit senyor o altres qualsevol persones estranyes o privades hajen comeses, o cometran en qualsevol manera o per altra qualsevol raó, sia respost ala senyora Reyna o a son Tresorer dela deena part. Done an Jaspert de Camplonch, Tresore dela dita senyora, per la *décima* daquells *cxc.* florins que yo rebí den Ramon de Salas den Ramon roig, de que fas reebuda atrás en *xxxij.* cartes, *xix.* florins. *Item* : done al di Jaspert per la *decima* daquells *cccxxx.* florins que reebí dels prohomens del loch de Tamarit de que fas reebuda atrás en *xlij.* cartes, *xxxij.* florins. *Item* : done al dit Jaspert per la *decima* daquells *cc.* florins dor que reebí dels prohomens de Murvedre de qui faç reebuda atrás en *xxxij.* cartes, *xx.* florins. E axí son en summa les dites quantitats en una ápocha contengudes que cobre. E es cert que lo translat dela dita donació cobrí el *xij.^{en}* libre ordinari en *ccxvij.* cartes a la data feta al dit Jaspert de *xx.* florins, *lxxij.* florins dor.» (A. R. P., *Libre de Comptes d'En Pere Dewall, Tresorer del senyor Rey, del any 1379; 370-151 g.*)

«La Reyna.

Maestre Guillem : dues letres vostres havem reebudes sobrel parlament que vos havets haut ab aqueys metges daquí del accident del senyor Rey marit e senyor nostre molt car e loam molt la diligencia quey havets hauda. E per tal com lo dit senyor ha hoyda la fama dela gran abtesa e suficiencia de maestre Johan Jacme, escriu li per sa letra pregan lo que vinga decontinent ací, car ell ha gran confiança en ell davant tots altres metges. E es de necessitat quel dit maestre Johan veja lo senyor Rey e la sua qualitat e complecció, car daltre guisa no li poria fer tan bona, ne tan perfeta cura. Perqueus pregam que tingats aprop e solicitets lo dit maestre Johan que partesca e venga al pus breu que puza. Certificam lo que ell ne farà fort assenyalat plaer e servey al dit senyor e a nos. E daçó dam a vos especial carrech. Dada en Barchinona, sots lo segell del nostre anell, a *xxj.* dies de Janer del any *mcccclxxvij.*

Fuit missa Magistro Guillermo çagarriga.» (1586-4 g.)

«Lo Rey.

Maestre Johan Jacme : nos trametem aquí lo feel cambrer nostre Asbertí ça trilla per algun fet que ell vos dirá. E axí pregam vos quel creegats de tot ço queus en dirá de part nostra. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a *xj.* dies de Febrer del any *mcccclxxvij.* — *Rex Petrus.*

Dirigitur magistro Johannis Jacmi.

Fuit missa similis Berengario de pano, militi, gubernatori Montispessulani.» (1261-26.)

«*Nos Petrus, etc. Tenore presentes facemus debere vobis fideli apothecario nostro Micheli roselli ducentos quinquaginta florenos auri aragonia precio cuiusdam mule quam a vobis emimus quamque dedimus graciosem dilecto nostro Johanni Jacobi magistro in medicina...» (1261-46 g.)*

«La Reyna.

Maestre Johan Jacme : nos vos trametem lo feel metge de casa nostra maestre Guillem çagarriga, portador dela present, sobre alcun fet que ell vos dirá de part nostra. Perqueus pregam afectuosament quel cregats daçó queus en dirá de nostra part e alló complits per obra. Car assenyalat plaer e servey nosen farets, per lo qual nós reputarem a vos molt per obligada. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xvij. dies de Març del any mcccclxxix.» (1586-82 g.)

«Lo Rey.

Tresorer : per la necessitat que havem en nostra persona, ab los metges qui son ací havem acordat de fer venir ací ab acort de tots los metges quiych son Maestre Pere çafior, per tal car es notable metge: E per aquesta raó li trametem lo feel dela nostra cambra en Johan Jana. Per queus manam quencontinent façats armar una bona barcha ab la qual lo dit Johan Jana puga passar en Mallorques e lo dit Maestre Pere passar daçá. E açó per res no laguiets, car tan con mes tardará, tant es mes dampnatge de nostra persona. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a vij. dies de Noembre del any mcccclxxx.

E no resmenys dats per messió al dit Johan Jana, deguisa que basten aell anarlá e ala messió del dit Maestre Pere ça flor fará en venir anos. Dada *ut supra*. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Petro de vallo Thasaurario.» (1268-180 g.)

LA DONA

«La Reyna.

En Payola : Ja per altre letra vos havem manat que decontinent vinguessets a nos e que aportassets j. lit de paraments e lo drap daur segons que pus larch era contengut en la dita letra. Perqueus manam que encontinent, vista la present, vos en vingats e aportats los dits lit e drap daur. E noresmenys aportats ij. o tres pessas de drap de seda domasquí color de burell, los quals havem mester. E açó per res no mudets. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a xx. dies de Juliol del Any m.cclxxxiiij.

Dirigitur Arnaldo Petri de payola cameraris domine Regine.» (1589-117.)

«La Reyna.

En Traver : manam vos que decontinent per persona certa, nos trametats tots los cossos de drap de seda. *Item* : tots los cots e mantonets de drap de seda e de xamellot. *Item* : tots los xamellots qui hi sien. *Item* : ij. peces de sendats vermells de grana. *Item* : que comprats una peça de tafatá vermell del maior preu que trobarets. *Item* : nos trametets lo sobre lit vell de cohir. *Item* : j. bancal de cohir e un bancal quey ha nou de lana istoriat. *Item* : quens comprats ij. peces de fustanis vergats de Sicilia prims e delicats, los pus prims e pus bells que trobets, e totes aquestes robes e draps metets dintre un cofre e enviats lons

tantost e per res noy haia falla cor gran mester ho havem. Dada a vilanova, sots nostre segell secret, a xx. dies de Juny mcccclxxxv.» (1589-172 g.)

«Na Sibilia per la gracia de Deu Reyna Daragó, etc. Al molt alt e molt noble Melichalmara Rey de Domás salut e bona ventura : sapiats que nos havem dat carrech an Bernat mir, mercader Catalá natural nostre, quens faça fer en la Ciutat de Domás alscons draps dor con pus fins e millors fer se puxen, los quals draps nos havem necessaris e volem ops de la nostra persona. E com sapiam vos esser bon amich antich del senyor Rey marit e senyor nostre molt car, pregam vos tan affectuosament com podem que per honor nostra vullats donar tot loc que, ab complacencia e benvoler vostre, lo dit nostre mercader puixe fer obrar en la dita Ciutat tots aquells draps ques volrá e deles obres que mes elegirá sabent que daçons farets plaer molt agradable, per lo qual en tot ço que tocás vostre profit e honor nos sintiriets, en son cas e loch, pus liberal. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xxx. dies de Decembre del any m.ccclxxxvj. — *Guillemus Poncij.*» (1589-185 g.)

«Lo Rey.

Mossen Ramon : per los serveys quel feel nostre en Matheu de Torres, obrer dor e de perles de nostra molt cara companyona la Reyna ha fetes e fa a nos e ala dita Reyna, nos tenim per tenguts de procurarli be e honor. E com haiam entés quen perestortes, hostaler de perpinyá, ha una filla maridadora per nom boneta, la qual volriem ens plauria fort que fos donada per muller al dit Matheu de Torres qui es hom abte e sufficient en son offici e del qual ella seria be maridada, Pregam vos que per esguard nostre, quiu tenim acor, endrecets e façats ab aquelles millors e pus savies maneres que porets quel dit perestortes do la dita filla sua per muller al dit Matheu de Torres car gran plaer e servey nos en farets. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xxv. dies de Mayg del any mcccclxxviij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Raimundo de perilionibus.» (1261-98.)

«La Reyna.

Micer Ramon : molt nos maravellam de vos qui tant mal recapte havets dat ala assignació que haviem feta sobre vos, amicer Loquí escarampo, Car sabets que ja devia haver tota la paga per tot lo mes de Juny prop passat e que no la haia hauda per agost podets pensar quin plaer es anos que ell nos vinga davant tot dia cridant que en fe nostra es enganat; e dehim vos quens havets portada apunt quel tornassem lo xapallet però be quen passem ab ell gran conguxa, nos havem axí finat ab ell que decontinent vos li darets recapte vista la present letra; esi açó no fets, quencontinent nos li tornem lo dit xapallet e podets pensar que si loy havem a tornar que darem aconexer avos que per vos havem perdut e no per negun altre, car ben veem e conexem que ne per lo senyor Rey ne per altre mal perdem sinó per vos. E no podets dir que, per no haver ab que, lo fet no haia recapta, car entrel Bisbat de Tortosa el archebisbat de Tarragona be poden bastar a axó e a molt mes avant. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a ij. dies de Setembre del any mcccclxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur Raymundo cervarie.» (1589-57 g.)

«La Reyna.

En Lorenç terrats : Sabut havem que Loquino escarampo no es encara pagat dela assignació que havia aquí sobre nos, ans li es tot degut sino fort poca quantitat quen ha recebuda dequens maravellam e maioment car sabets quel senyor Rey e nos, axí con está en raó, ho tenim tant acor que no poriem pus. Perqueus manam e dam carrech special que decontinent li donets recapte e daquí no partiscats tro ell sia plenerament satisfet. E açó per res no mudets car cert siats quens en fariets fort gran desplaer e anuig. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a viij. dies de Noembre delany m.ccc.lxxxij. — *Secretarius.*» (1589-72.)

«La Reyna.

En Pere dezvall : Sabut havem que vos detenits aquí Loquino escarampo e nól espatxats daçó que ha afer ab vos; E com per certes raons lo haiam aci mester, Pregam vos tan affectuosament com podem eus dam carrech special que decontinent lo espatxets en manera que ell prestament sen puxa anos venir. E daçons farets fort gran plaer e del contrari nos descomplauriets molt. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xj. dies de Noembre del any mccc.lxxxij. — *Secretarius.*» (1589-72 g.)

«La Reyna.

En Pere dezvall : Ja per altra letra vos havem escrit pregant e encarregant vos que spatxassets micer Loquino scarampo en guisa que sen pogués venir anos quil havem de gran necessitat E no veem que najats hauda neguna cura, dequens maravellam; perqueus pregam e manam, si de res nos entenets servir ne complaure, que vos façats quel dit micer Loquino sia prestament spatxat e sen venga anos. E que non esperets altra letra car siats cert quens en fariets fort gran desplaer. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xvij. dies de Noembre del any m.ccc.lxxxij.» (1589-73 g.)

«La Reyna.

En G. oliver : Entés havem quela nau den Casasaja es venguda novellament doltra mar fornida de moltes perles, pedres fines, draps e altres joyes notables deles quals nos havem mester e volem haver. Perqueus pregam affectuosament que ab alguns mercaders o altres persones a açó enteses de qui puxats be fiar vejats e triets deles dites coses e altres de queus parega facen per nos, alcuna covinent quantitat, ço es, deles mellors e pus belles quey sien e aquelles fets tenir e estar per nos secretament e tantost rescrivits nosen per lo portador dela present faent nos saber clarament quals e quantes naurets triades e lo for daquelles e en poder de qui seran e encara vostre consell sobre lur valor. E nos trametrem hi decontinent ab compliment daçó que mester hi sia. E en açó dats aquella bona diligencia que de vos en nostres affers françosament esperam. Dada en Muntçó, sots nostre segell secret, a xj. dies de Juny del any mccc.lxxxij.

Al feel nostre en G. oliver lochtinent descrivá de ració de casa el senyor Rey.» (1590-6 g.)

«La Reyna.

En Guillem dez torrent [era un ciutadà de Barcelona] : entés havem que aquí en Barchinona ha arribada novellament una nau. Perqueus pregam afectuosament que decontinent vos certifiqueuets si ha aportats draps dor, perles, ne altres pedres grosses fines. E sin hi ha, fets ho tot reservar e apartar per nos en manera que no puxa fer altra via. E puy certificats nos de tot clarament per vostra letra, axí de la ..... e quantitat, con dela valor e preu, en guisa que nos après vosen puxam clarament respondre e fer vosen saber nostra intenció; e daçous pregam prenats carrech per honor nostra. Dada en Montçó, sots nostre segell secret, a xij. dies de juny del any m.cclxxxiiij. — *Secretarius.*» (1589-108.)

«La Reyna.

Segons que havem entés lo Rey Darminia ha, aquí en Barchinona, j. balax fort bell qui pesa be clx. quirats, lo qual ha tengut gran temps aquí mossen Bonanat çapera, segons que vos, en Johan lull, sabets o axius ho ha dit en Rayner. Perqueus pregam e encarregam que vosaltres, a la mellor e pus secreta manera que porets, sintats sil dit balax hi es per vendre, axí com creem que sia, e aquell portets a preu ço es al menor que puxats e que vejats quant pesa e après certíficat nosen de tot per vostra letra en manera que nos, informada daçó ques pertany del dit balax, vos en façam saber nostra entenció. E provehits que entretant no faça altra via. *Item* : havem entés que aquí ha vengudes moltes pedres fines perque pregam vos, en Bernat calopa, quem comprets xij. balaxs e xij. safirs, però que sien petits, e bestrets hi per nos ço que costaran, car nos vos ho farem decontinent pagar. Dada en Almenar, sots nostre segell secret, a xxiiij. dies de maig del any m.cclxxxiiij. — *Secretarius.*» (1589-148.)

«La Reyna.

Micer Loquí : après queus haguem escrit sobrel fet del anell qui es tot de balax e deles altres joyes de que jaus haviem encarreguat, havem entés que la senyora Duquessa ha tramés a vos un hom per la dita raó. Perqueus pregam e encaregam si jamás nos entenets fer plaer ne servey, que vos no mostrets ne donets asentir al dit hom, ne encara a persona del mon, del dit anell, ne deles altres joyes, ans vos en guardats sobiranament. Mas queu portets o trametats anos tot per persona certa, al pus spaxadament que porets, enguisa que nos ho haiam prestament e altre no si puxa metre. E daçous dam carrech special. Dada en Figueres, sots nostre segell secret, a xij. dies de noembre del any m.cclxxxiiij. (1589-157.)

«La Reyna.

En Bernat calopa : reebuda havem vostra letra sobrel fet dun balaix de queus ha escrit loquí escarampi e grahim vos molt com nos en havets escrit. Pregants vos que decontinent rescriscats al dit loquí, que en totes guises faça que aquell de qui es lo dit balaix venga ací ensemps ab lo dit loquí e port lo balaix en guisa quel puxam veure e après finir ne ab ell segons lo dit loquí tindrà per be. E membreus axí matex de escriure li deles perles que sabets e en açó dats bona diligencia. Dada a Vilanova, sots nostre segell secret, a xxvj. dies de juny del any m.ccc.lxxxv. — *Secretarius.*»

«E fets saber al dit Loquí que encas que ell no pogués venir, faça en tot cas que aquell de qui es lo balax hic venga e enviats li la letra que nos lin trame-tem.» (1589-173.)

«La Reyna.

Micer Loquí : en Bernat calopa nos ha fet saber per sa letra que vos li havets escrit dun fort bell balaix que havets trobat aquí. Perqueus pregam que vos facats en totes guises quel hom de qui es lo balaix venga ací ab vos ensemps e port lo dit balaix, enguixa que nos lo puxam veure e finarne ab ell segons vos consellarets. E açó per res no haia falla. E membreus axí mateix de les perles que sabets. E encas que vos no poguessets venir fets almenys que aquell de qui es lo balaix lich aport sens tota falla...» (1589-173.)

«La Reyna.

Sobrel fet de j. balaix que alguns mercaders de Barchinona tenien en penyora del duch Danjou, lo qual se ha a vendre a coneguda vostra e dalguns altres qui hi son estats elets per la Duquessa Danjou, lo qual balaix nos entenem e volem comprar per preu just e raonable, havem informat de nostra intenció en Bernat calopa qui sen va aquí per la dita rahó e per altres, lo qual vos deu parlar del dit fet per part nostra. Perqueus pregam e manam que donant plena fe atot ço quel dit Bernat de nostra part vos dirá per la dita rahó, façats tal obra e tan espatxada en lo dit fet quens tingam per be servida deçó que per la bona obra vostra si será seguit. Dada en Gerona, a xiiij. dies de Noembre del any mcccclxxxv., sots nostre segell secret. — *Guillemus poncii.*» (1589-184.)

[Sengles lletres a Pere gualbes, Pere Baygues y Raymond Figueret, mercaders barcelonesos.]

«La Reyna.

Nos havem informat en Bernat Calopa qui sen va aquí de manament e ordinació del senyor Rey e nostra dalgunes coses queus deu dir de nostra part, sobrel fet del balaix qui fo del Duch Danjou, en lo qual vos e alguns altres havets certa part, lo qual balaix nos entenem e volem comprar donant en aquell lo preu que justament e rahonable dega valer. Perqueus pregam e manam que, donant plena fe a tot ço quel dit Bernat per la dita rahó vos dirá per part nostra, nos fassats axí bona e spetxada obra en lo dit fet queus haiam agrahir ço que per vostra bona obra sen será seguit. Dada en Gerona, *id.*, *id.*

A En Joan de Montros.» (1589-184 g.)

«La Reyna.

Nos havem informat lo feel nostre en Bernat calopa, del ofici de Maestre Racional de la cort del senyor Rey, sobre la Compra que entenem afer de j. balaix lo qual vos sabets que es aquí. E com nos entenem que la compra del dit balaix haurá afer lo dit Bernat ab consell e ajuda vostra e daltres servidors nostres, Pregam vos afectuosament que, en ço quel dit Bernat vos aemprará per nostre servey, nos vullats complaure e fer aquella bona obra que nos confiam e esperam de vos, Car certificam vos que açó es lo maior plaer e servey que

adés nos porets fer. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a xv. dies de Noembre del any mcccclxxxv. — *Guillelmus poncii.*

A Berenguer Simon, mercader barcelonès.» (1589-184 g.)

«La Reyna Daragó.

Honrat pare en crist : vostra letra havem reebuda per la qual nos pregats e requerits de part de nostre car cosí lo Duch de Berri e dela vostra nos suplicats que, com a ell sien estades furtades e anos despuys venudes alcunes joyes designades en la dita letra, volguessem aquelles a vos trametre segurament per persona notabla, la qual vos informarets e aquí mostrarets les dites joyes esser del dit Duc. E entesa plenerament la dita letra, responem vos que es ver que nos havem comprades e compram de diverses persones moltes joyes, Mas jamés non compram ne en altre manera son vengudes en nostre poder alcunes del Duch de Berri, ne nos aquelles, ne altres coses sues, comprariem, ne retendriem, sens sabuda e plaer seu, ans les hi fariem conservar e restituir de tot nostre poder com aquell al qual esquivariem tot dampnatge e procurariem son be e honor en totes coses ab cordial afecció e avos complauriem de ço que bonament poguessem.» Dada en Barcelona a 13 Sepbre. 1386.

Al Bisbe de *Marllezais*, conseller del Duch de Berri.» (1589-201.)

«La Reyna Daragó.

Car Cosí : Reebuda havem vostra letra continent en acabament que Ramon dalbi e berní dalbi son fill, nos han venuts vj. balays e ij. safirs e x. perles diamants, los quals los dits Ramon e Barni vos han furtats, pregants nos que aquells vos faessem restituir e tornar; ala qual Car Cosí vos responem, quens meravellam molt que de eytals coses nos hajats escrit, car ja naviem nos respost largament al bisbe de *Marllezais* vostre conseller, que daçons havia scrit per sa letra. E jasia, sasons dit es, nos ne haguessem [dit] al dit bisbe ja nostra intenció. Emperó encara ne escrivim avos, Certificant vos que nos, jamés no havem comprades, ne compram les joyes demunt especificades, ne en nostre poder son vangudas, ne nos aquelles, ne altres coses e joyes vostras, comprariam ne retendriem vers nos, sens sabuda e plaer vostra, ans las vos fariem conservar e restituir de tot nostre poder, axí com aquell al qual esquivariem tot dampnatge e procurariem en totes coses tot son be e honor. E si perventura Car Cosí, podets saber que les dites joyes o partida daquelles, sien en qual part e en poder de qual persona sevilla dins la senyoria del senyor Rey e nostra, escrivits nosen de continent, car nos farem ab lo senyor Rey queus seran restituides de present sens tota falla. E hajaus Car Cosí lo sant sperit en sa guarda.» Dada en Barcelona a 5 Decembre 1386.

Dirigitur a nostre car cosí lo Duch de Berri.» (1589-207.)

«La Reyna Daragó.

Honrat para en christ : vostra letra havem reebuda sobra fet dalcunes joyes qui son estades furtades a nostra Car Cosí lo duch de Berri, las quals afermats son estades per nos comprades e deles quals nos jaus haviam feta per nostra letra clara resposta. E ala qual

nos estam axí com aquella que conté veritat en totes coses.» Dada en Barcelona a 5 Desembre 1386.

«Al honrat para en Crist lo bisbe de *Marlezeais* Conseller de nostre car Cosí lo Duch de Berri.» (1589-207 g.)

«La Reyna.

Car nebot : reebuda havem vostra letra ensemps ab lo Joyell quens havets tramés per lo portador de la present, E es tal que merex que per esguart dell sia hauda devoció al miracle quius nes estat revelat, lo qual nos creem fermament, majorment con la persona aquí es esdevengut hi es assats covinent. E verament es tal que mostra be lo donador ela festa en la qual se dona, de queus fem tantes gracies quant los presents consonants ala festa son pus graciosos quels altres, però per aquest no renunciem al altre ço es, a la venguda de vostra cara neboda la Comtessa la qual no respon menys al temps quel joyell ala festa e per consegüent vos será encara mes grahit jassia aquest preu segons dit es. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a vij. dies de Janer del any m.ccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur Comiti urgelli.» (1589-135.)

La promesa de anar la Comtessa d'Urgell a la Cort li havía feta de temps lo Comte, car ja el 5 de juliol de 1383 Sibilia escriu a aquest que li porti la Comtessa «car mal vos esteria, pus nos ho promeses quens ho trencassets» (1589-113).

«La Reyna.

En payola : sapiats que nos havem dat lo nostre lit de camí al Rey Darmania qui es ací. E per aquesta raó, lo senyor Rey deu nos en dar o fer fer j. altre. E de fet escriu ara an Michel palau, que pach tot ço que costará; sobre açó vos escriu largament lo noble e amat conseller e camarlench nostre mossen Pere de centelles aqui nos havem dat carrec. Perqueus manam que de continent façats fer e haiats lo dit lit, axí per la forma quel dit nostre camarlench vos escriu per sa letra segons la qual volem quens sobrel dit fet. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a x. dies dabril del any m.ccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur Ar.º payola domine Regine camerario.» (1589-103 g.)

«La Reyna.

En G. Sunyer : Com per lentrada la qual Deu volent farem en Barchinona dimarts primervinent hajam mester e vullam en tot cas la sella qui novellament havem feta obrar axí com sabets, pregam vos affectuosament que lans trametats decontinent on que siam. E no estigats per diners car nos vos prometem que tot quant bestret hi haurets vos farem satisfer per nostre Tresorer tantost com vengut sia. Dada en lo loch de Hostalrich a vij. dies de Deembre del any mcccclxxxv.» (1589-185.)

«La Reyna Daragó.

En Bernat de gualbes : Nos havem deliberat que daquexes partides façam venir Balsam, lo qual havem fort de gran necessitat. E havem dat carrech an Pere morató, mercader, que faça e procur que nos haiam prestament del dit balsam en aquella maior quantitat e

del pus fi que haver se puxe. Perqueus pregam afectuosament quel dit Pere morató vullats al mils que porets endreçar e fer per tal manera que migençant vostra bona diligència nos ne haiam bo e breu recapte car daçons farets plaer e servey molt gran lo qual nons oblidará en son cas e loch segons conexerets en la obra. Dada en barchinona, sots nostre segell secret, a xxx. dies de Deembre del any mcccclxxxvj. — *Guillemus poncii.*»

A En Bernat de Gualbes, *consol dels catalans en Alexandria*. Una igual a En Simon Reya, *consol de Marsella en Alexandria*. (1589-185 g.)

«La Reyna.

En Pere marrades : pregam vos que, per los juheus daquí qui han fetes les obres daur que nostre Tresorer nos ha ara trameses, nos façats fer j. çafumador daur, semblant quel ha fet ala senyora Duquessa. E quel façats fer espatxadament e trametrel nos ací. E en açó per res noy haia falla. Axí mateix vos pregam que donets recapte al fet dela fusta de madona nostra mare dela qual vos pregam ens encarregam com erem aquí. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xxv. dies de Noembre del any mcccclxxxij. — *Secretarius.*»

LA MARE

«*Die martis, nona decima die aprilis, proxime dicti [1379] fuit sepultus in ecclesia domus de Natzareto, qui est in suburbio Barchinone, infans Petrus, natus domini regis Petri, qui infans erat etatis unius anni vel circa.*» (Dietari de la Ciutat.)

«La Reyna.

En Payola : Sapiats que nos hàvem mester per nostra cara filla la Infanta, drap de li prim e delicat pera dos parells de lançols e aximateix altres dos parells pera madona nostra mare. Perqueus manam que incontinent per la primera persona certa que venga ací, nos trametats lo dit drap. E açó per res no laquiets. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a x. dies de Juny del any mcccclxxxiiij.

Dirigitur Arnaldo petri de Payola domine Regina camerario.» (1589-108.)

«Lo Rey.

Com nos vos haiam en nostra cort necessari per servir nos de vostre ofici, Manam vos que vingats encontinent tota excepció e dilació remoguda. Dada en Munçó, sots nostre segell secret, a ix. dies doctubre del any mcccclxxxiiij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Bonanato gerones Cirurgico.» (1281-131.)

«Lo Rey.

Manam vos que encontinent vista la present tots afers lexats vingats a nos quius havem mester per algun accident de nostra molt cara filla la infanta dona Isabel. E açó per res

no mudets o laguiets. Dada en Montçó, sots nostre segell secret, a v. dies de Noembre del any mcccclxxxiiij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur magistro bonanato gerones cirurgicus de domo Regia.

Fuit facta alia similis litera que dirigitur magistro guillermo çagarriga de domo domini Regis sub eiusdem data et signo.» (1281-159.)

«Lo Rey.

Ja peraltra letra vos havem manat que per rahó dela necessitat que la Infanta dona Isabel filla nostra, ha ensá persona, vingats anos e encara no sots vengut, de quens maravellam com no deguessets haver tardat un dia; per que, reprenent vos en forment, altra vegada vos manam sots privació de vostre ofici e encara sots pena de nostra gracia e mercé e tan espressament com podem que, lexats tots altres afers, vingats encontinent sens tardar una hora. E en açó no metats escusació alguna, car no laus en pendriem, ans de fet vos corrigiríem de vostra inobediència tam be per execució dela dita pena com en altra manera fortment, segons ques pertanyerá. Dada en monsó, sots nostre segell secret, a xvij. dies de noembre del any mcccclxxxiiij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur magistro Guillermo çagarriga.» (1281-170.)

«La Reyna.

Maestre Bonanat : Reebuda havem vostra letra per la qual nos certificats que en la giniva insana dela infanta, nostra cara filla, se ha feta una infladura axí gran com un siuró, en la qual pensats que haia brach e per consequent vos parria ques degués obrir, segons en la dita vostra letra es pus larch contengut. Ala qual vos responem que nos havem manat a Maestre Ramon Querol, que demá sen vaia aquí per la dita raó afin que amdós ensemps regonegats la cosa e hi façats segons que trobarets e deus vos mistrará. E axí sobresehits en tocar hi tro quel dit Maestre Ramon hi sia. Certificants vos quens havets fet plaer eus grahim molt con nos navets certificada. Dada en Tamarit, sots nostre segell secret, a xxvij. dies de Març del any m.ccc.lxxxiiij.

Dirigitur Magistri bonanati gerones sirurgico domini Regis.» (1589-139.)

«Lo Rey.

Mossen Jacme : Nos deu volent partirem breument de Çaragoça e entenem anar a Valencia e de fet ne volem trametra primera nostra cara filla, la Infanta dona Isabel. E com lo vostre alberch sia covinent per posada ala dita Infanta, Pregam vos que aquell li laxets. E creets lo noble e amat nostre Mossen Ramon de Riusech de tot ço queus dirá sobre aquest fet de part nostra. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a viij. dies de Setembre del any mcccclxxxj. — *Rex Petrus.*

Fuit directa Jac. Scrivani militis minori dierum.» (1276-37.)

LA MESTRESSA DE CASA

«Sibilia, per la gracia de deu Regina Daragon, (sic) etc. Als feels nostres los jurats e promens del loch de Inça e atots pescadors del dit loch Salut e gracia : Com nos hajam dat carrech al batle del dit loch que compre aquí pex a obs de nostra provisió per los divendres e disaptés e altres dies de pex. Perçous pregam e volem que vosaltres dits pescadors no venats a alcun deles truytes e anguiles que pendrets o haurets, ne vosaltres dits jurats e promens comprets ne comprar jaquiscats daquelles ne en altra manera metrehí lamá per alcú, tro lo dit Batle ho haja tot vist e regonegut e comprat per nos ço que li pará, afin que nos ne puxam have tots los dits dies bon compliment. E vosaltres dits jurats fets sobre açó aquella provisió ques pertanyará e tal ques serva ço que damunt se conté. E açó per res no mudets sins desijats servir e complaure. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a xiiij. dies de setembre del any m.ccc.lxxxiiij. — *Petrus* ça calm.» (1589-123 g.)

«La Reyna.

En Pere marrades : Pregam vos e manam que decontinent e de fet nos comprets aquí quatre botes del pus fin vin grech quey trobets e les quals enviats a Tortosa an Arnau torrelles batle de Tortosa qui tantost les nos deu ací trametre. E açó per res no mudets, ne laguiets con les haiam mester per nostre beure. E si per ventura nostre Tresorer era aquí mostrats li aquesta letra e prena per sua. Dada en Montçó, sots nostre segell secret, a viij. dies de Deembre del any mccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*» (1589-131 g.)

«La Reyna.

Sotsveguer : Sapiats que Narnau riera sotsrebooster nostre es tengut a nostra cort en algunes peces dargent que ha perdudes o com se vulla elles son menys del rebost per culpa sua, segons que açous dirá pus larch lo feel conseller e escrivá de ració de casa nostra en Francesch dezblada qui es aquí en Barchinona. Perqueus pregam e manam que decontinent vista la present façats execució en los bens del dit Arnau riera per aytantes peces dargent com vos dirá lo dit escrivá de ració nostre al qual creets de tot ço queus en dirá de part nostra. E açó per res no mudets. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xx. dies de Janer del any m.ccc.lxxx tres. — *Secretarius.*

Dirigitur Subvicario Barchinone.» (1589-86.)

«La Reyna.

Escrivá de ració : nos escrivim al sotsveguer de Barchinona per altra letra dela tenor seguent. La Reyna. Sotsveguer sapiats, etc., *ut supra proxime registrata post cuius datam sequitur.* Perqueus manam que decontinent presentets la dita letra al dit sotsveguer e fets quela dita execució sia feta decontinent e de fet. E vos digatsli les peces del dit argent e la valor o pes daquelles, havent vos hi per tal manera que nos haiam tot lo dit

argent. E nolin sofrirats escuses alcunes. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xx. dies de Janer del any mcccclxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur francisco dezblado scriptori porcionis domine Regine.» (1589-86.)

«La Reyna.

Sotsveguer : daquests jorns vos escrivim per altre letra en la qual vos manavem que faessets execució contra Narnau riera sotsreboster nostre per certa quantitat d'argent que acolpa sua trobam menys de nostre rebost. E segons que havem entés vos no havets volguda fer la dita execució tro nos vos naguessem escrit altra vagada e certificat de nostra intenció. E com nos vullam entot cas quela dita execució se faça, manam vos quencontinent e de fet façats aquella contra lo dit Arnau e sos bens per lo dit argent e tro aquella quantitat queus dirá lo feel conseller e escrivá de ració de casa nostra en Francesch desblada, al qual nos axí matex nescrivim e trametem lo pes del dit argent. E açó no mudets ne laguiets pus avant car desplaer nosen fariets fort gran. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a x. dies de Febrer del any m.ccc.lxxxviiij. — *Secretarius.*

Dirigitur subvicario Barchinone.» (1589-89.)

«La Reyna.

Sotsveguer : Recordeus que vos enguany per vigor dalcunes lettres nostres e instat per nostre escrivá de ració en francesch dezblada faes execució en los bens den arnau riera, sotsreboster nostre, per la qual raó li tenets encara emparats alguns bens mobles. E com après ell sia estat davant nos en nostre servey E nos siam segura dell daçó per que fahiem fer la dita execució. plau nos, volem e a vos dehim e manam de certa sciencia que tots bens, robes e altres qualsevol coses que per la dita raó haiats emparades o fetes emparar e sequestrar al dit Arnau o assa muller façats decontinent e de fet desemparar e deliurar al dit Arnau o qui ell volrá. E noresmenys li cancellets o cancellar e anular façats totes manlentes, seguretats, empires e altres qualsevol obligacions fetes per la dita raó, en manera quel dit Arnau non puxa haver pus avant affany, com nos ho haiam tot per cancellat e remés e vullam que axís faça. E non esperets altra letra ne consultació nostra, com aquesta sia nostra intenció. Dada en Montçó, sots nostre segell secret, a vj. dies de Juny del any mcccclxxxiiij. — *Petrus ça calmi.*

Dirigitur subvicario Barchinone.» (1589-107 g.)

LA PROTECTORA

«La Reyna.

Honrat pare en Christ : Com nos haiam molt acor quel amat cosí nostre N'Asbert de Vilamarí, canonge e pebordre en vostra seu, fos en aquella collocat en alcuna bona dignitat e officí, car la dita pebordia es fort poca cosa en valor, per çous pregam ten afectuosament com podem que, per sguart nostre, provehiscats al dit Asbert dela primera dignitat e officí que vach per qualsevol manera, en vostra seu. Certificants vos que será cosa anos fort

agradable, per la qual nos reputarem a vos molt per obligada e en son cas e loch vos ho mostrarem per obra. E haiam ne vostra resposta, la qual sia tal con de vos esperam. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a xxvij. dagost delany m.ccc.lxxxj. — *Secretarius.*

Dirigitur Episcopo Gerunde.» (1589-57.)

«La Reyna.

Prior : entés havem quel Priorat de muguella de Regne de Valencia, vaga per mort daquell quil obtenia. E com nos per lo deure de sanch que frare Bernat de pontons ha ab nos e en altre manera per sos merits, hajam gran affecció e voler a son be e honor e per consequent nos plagués fort que ell fos provehit del dit Priorat, Pregam vos fort affectuosament que per esguart nostre qui açó tenim molt acor, provehiscats al dit frare Bernat de pontons del priorat dessus dit. Certificantsvos que daçons farets fort assenyalat plaer e servey, per lo qual nos reputarem a vos fort per obligada. Dada en Vilafrancha de penedés, sots nostre segell secret, a iij. dies de Octobre del any mccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur Priori Monasterii Montiserrati.» (1590-57.)

«La Reyna.

Honrat Abat : lo senyor Rey vos escriu per sa letra que encas quel Priorat de Muntserrat vach, provehiscats daquell al Religiós e amat nostre frare Galceran dezcatllar, segons que en la dita letra ho veurets pus larch. E com nos, per les raons en la dita letra contengudes e encara per lo deute de sanch quel dit frare Galceran ha ab nos, tingam axí com devem tant acor que no poriem pus la dita provisió, Perçous pregam al pus affectuosament que podem que, vinent lo dit cas, provehiscats del dit Priorat al dit frare Galceran e no a altre. E daçons farets fort gran e assenyalat plaer e servey, per lo qual haurem tots temps vos e vostre monastir en special recomendació. E certificam vos quel senyor Rey ten açó tant acor que no poria pus, ne sofreria que altre sinó ell hagués lo dit Priorat. E haiam lo dit senyor e nos encontinent vostra resposta. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xviiiij. dies de Noembre del any mccc.lxxxix. — *Secretarius.*

Dirigitur abbati Monasterii Rivipulli.» (1587-60 g.)

«La Reyna.

Honrat pare en Christ : sapiats quel Prior de Muntserrat es tant destret de malaltia que es en dubte dela sua vida. E per aquesta raó lo senyor Rey e nos havem ja escrit al abat de Ripoll, de qui es la collació del dit Priorat, que aquell do a frare Galceran dez castlar. abbat de sent Miquel de cuzá, e axí matex ne escriurem tantost com loch haia al pare sanct, E car avegades aytals provisions se fan en cort de Roma no esperades letres del senyor Rey, volem vos en escriure ab temps, Pregants vos affectuosament que encas quel dit Prior muyre façats ab lo sanct pare que ans quen proveesque esper les letres del dit senyor e nostres e puy nosen vulla complaure segons que nos confiam que farà. E lo senyor Rey qui te tant

a cor aquesta provisió que per res non hauria altre per acceptable ne sofreria que altre sino aquest fos prior e axí ho ha fet saber al dit abat de Ripoll. E daçó vos dam special carrech com de cosa que tenim molt a cor. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xix. dies de Noembre del any mcccclxxix. — *Secretarius.*

Dirigitur Episcopo Dertuse.» (1587-61.)

«El Rey Daragó.

*Honorable maestre : porque vos sedes natural nuestro e criastes conel senyor Rey nuestro padre e con nos, vos scrivimos familiarment es asaber : que fray Ramon de palou de vuestro orden, el qual es estado apostata yes asaber que havia dexado el orden e abito, es estado agora assin por dios inspirado que yes tornado en el dito orden e abito, con proposito de venir daquiadelant en aquell, religiosament e servir dios asin como se pertenece dombre Religioso. E como nos hayamos presa por muller e companyona nuestra la Reyna dona Sibilía que huy es e el dito Fray Ramon sea hermano¹ dela dita Reyna. E por esto tingamos acorazon quel dito Fray Ramon, no contrastant la gran erada que fizio en sallir del dito orden segun dito es, hoviesse alguna buena e notable comendaria con la qual podiesse estar honorablemient e sostenir su estado de guissa que complissee abonor dela dita Reyna e bien suyo. Por esto vos rogamos afectuosament que, por honra nuestra e dela dita Reyna, provediscades al dito Fray Ramon del alguna comendaria notable e en otra manera hayades aquell per recomendado. E no tanedes enesto su dita errada, mas el gran deudo e sangre que ha con la dita Reyna, la qual cobdicia muyto así como debe, la honor e bien dell. E nos prometemos vos que, si el dito fray Ramon no finca en el dito orden, asin como deve e que sian honra nuestra e dela dita Reyna quel procuramos bien, nos mismos le levaremos luego la dita comendaria e la tornaremos avos e a vuestro orden e encara punviremos ell por manera que su culpa no passará sins debida pena; sabiendo que desto nos faredes muy asenyalado plazer, Vos agradeceremos muyto e por ell qual nos tenemos por obligados a vos e avuestra orden. Dada en Barchinona, dius nuestro siello secreto, a xvij. dias de setiembre del anyo mcccclxxvij. — *Rex Petrus.*» (1257-135 g.)*

«Lo Rey.

Prior : nos per contemplació de la Reyna, nostra cara companyona, havem afecció ens plauria molt que frare Ramon de palau, son oncle, fos dotat en vostra orda de guisa que pogués be passar e tenir covinent estament, segons sa condició e lo gran acostament que ha ab la Reyna. E axí com ella per sa letra vos prech quel proveiscats deles Comenadories de Castelló e de vinyonet, segons que en la dita letra porets veure, pregam vos tan afectuosament com podem, que len vullats complaure e servir per honor nostre e sua qui ho ha molt acor. E será de que farets a nos e a ella fort agradable servey ques grahirem. E lo contrari, ço que no pensam, nos desplauria molt. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a vij. dies doctubre del any mcccclxxxj. — *Rex Petrus.*

Fuit directa fratri G. de Guimerano Priori Cathalonie.»² (1271-144 g.)

1. Es una errada, car li era oncle.
2. Nota marginal : «*impetratus per dom. Regina.*»

«La Reyna Daragó.

Honrat Maestre : lo senyor Rey, marit e senyor nostre molt car, vos escriu per sa letra, Pregant vos que con aprechs seus e nostres lo Prior De Cathalunya haja provehit a ffrare Ramon de palau de Cavaller del vostre orde, oncle nostre, deles Comenadories de Castelló dempuries e de Vinyonet, li vuyllats la dita provisió confirmar segons que en la dita letra porets largament veure. E con por lo gran deute de sanch quel dit ffrare Ramon ha ab nos, siam ens reputem tenguda a procurarli be e honor e per consagüent nos plagués que les dites Comenadories li fossen per vos confirmades, per tal que aquellas hagués pus segurament, Pregam vos ten affectuosament con podem que per reverencia del senyor Rey e per esguart daquests nostres prechs vullats fer complidament la confirmació dessús dita e farets nos en gran plaer, queus grahirem molt e per lo qual en son cas vos complauriem de semblants coses e de maiors. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a vj. dies de Noembre del any mcccxxxj.» (1587-112.)

«La Reyna.

Honrat Prior : Entés havem que vos, per certes raons, havets gitat de vostra casa frare Jofre dezguell. E com nos per lo deute de sanch que ell ha ab nos, haiam acor son profit e honor e per consegüent haiam desplaer que ell vaya axí rodan e maiorment car no es sinó darli materia de fer coses no legudes e tal que no faria estant ab vos, Perçous pregam tan affectuosament com podem que havent per esguart nostre recomanat lo dit frare Jofre, tornets aquell en casa vostra e nol lexets partir de vos ne de vostre servey. E pregam vos que daçó nons digats de no si de res nos entenets servir ne compleure, certificantvos que será cosa que molt vos grahirem. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a viij. dies de Deembre del any m.ccc.lxxxij.

Dirigitur Priori Catalonie.» (1589-80.)

«La Reyna.

Honrat pare en Crist : com per mort del cardenal de pamplona, lo qual es passat novellament desta vida, vaguen entrels altres benifets una canongia daquí e lardiaconat dela esgleya de Sancta Maria la mar, los quals ell obtenia en sa vida. E nos haiam acor que nostre nebot en Berenguer Barutell, qui es canonge daquí, obtenga lo dit ardiaconat e per aquesta raó haiam fet quel senyor Rey per raó de sa indiferencia* lon fará metre en possessió deles rendes e fruyts daquell e noresmenys lon fará provehir per aquell dels dits elets en papa per lo qual se declararà. Perçous pregam, tan affectuosament com podem, que vos, per via ordinaria, provehiscats lo dit nostre nebot del ardiaconat dessusdit, en guisa que ell sia aquí en Barchinona canonge e ardiaca. Certificants vos que será cosa a nos molt agradable e per la qual nos reputarem a vos e a vostres coses per obligada, el senyor Rey e nos naurem vos e vostra Esgleya en maior recomendació. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a xvj. dies dagost del any mcccxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur Episcopo Barchinone.» (1588-55 g.)

* Aludeix el Cisma.

«Lo Rey.

Honrat pare en christ : la Reyna, nostra cara companyona, vos escriu en favor den Berengaró barutell, nebot seu, fill de Mossen Berenguer Barutell, Conseller e alguatzir nostre, per la canongia que vaga en la Seu de Barchinona per mort den Puigbacó. E já nos e ella vos haviem escrit per la primera canongia qui hi vagás, Com a nos, per contemplació de la Reyna e per esguard del gran deute quel dit Berengaró ha ab ella e del bon servey quel dit mossen Berenguer nos ha fet e fa continuament, plagués molt e volguessem quel dit Berengaró obtingués la dita Canongia. Pregam vos cordialment que daquella lo provehiscats per honor nostre e dela Reyna quiu ha fort acor. E será cosa de quens farets gran plaer e servey, queus grahiem e en son cas vos ho darem a conexer. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a xviiij. dies Doctubre del any mcccclxxxj. — *Rex Petrus.*

Fuit directa Episcopo barchinone.» (1271-158 g.)

«Lo Rey.

Honrat pare en Christ : havets fort per acceptable la provisió per vos e per vostre Capitol feta, duna Canongia dela Seu de Barchinona an Berenguer Barutell, nabot de nostra cara companyona la Reyna. E regraciants vos molt aquella, la qual tenim fort acor, vos pregam tan afectuosament com podem que per contemplació nostra e dela dita Reyna que, no menys tenim açó acor que fahiem dabans la provisió dessusdita, provehiscats per via ordinaria al dit Berenguer barutell dela Sagristia dela dita Seu, la qual axí com sabets vaga de present. Certificantvos quens en farets fort assenyalat plaer e servey, lo qual vos grahiem molt. E enson cas e loch vos ho entenem mostrar per obra. Dada en monsó, sots nostre segell secret, a xviiij. dies de noembre del any m.ccc.lxxxij. — *Rex Petrus.*

Episcopo Barchinone.» (1281-183 g.)

«La Reyna.

Mossen Bernat armarich : reebuda havem vostra letra sobre la possessió que frare Vicenç de ribes, al qual se diu esser provehit del Priorat de Muntserrat per lelet de ripol, vol pendre del dit priorat : vos responem quel senyor Rey, ab letra sua, ha feta bona provisió sobrel dit fet, la qual vos pregam e manam que complats per obra. Certificants vos que daçó que fet hi havets havem gran plaer ens ho reputam a bon e agradable servey e conexerets ho, si a deu plau, per obra. Dada a Figueres, sots nostre segell secret, a xviiij. dies de noembre del any mcccclxxxiiij. — *Secretarius.» (1589-157 g.)*

A seguit hi ha la lletra següent, sense adreça, però del text se desprèn que va dirigida al Sotsprior de Montserrat.

«La Reyna.

Regraciants vos tant com podem la gran e bona afecció que havets a nostre nebot en Berenguer Barutell e la instancia que feta havets e fets perque ell sia vostre prior, vos pregam tan carament com podem, queu vullats continuar e prosseguir segons be havets començat e nos confiam de vosaltres, car pensar podets que tots temps naurets nos obligada a tota cosa que toch vostra honor e profit daqueix monestir e encara de vosaltres en general e en

singular e semblant servey que aquest nons oblidará e conexer ho hets, deus volent, per obra. E sapiats quel senyor Rey ha ja comanada la administració del temporal al abat de Sancta Sicilia e amossen Bernat eymerich, los quals, ço es, lo dit abat de paraula e lo dit Mossen Bernat per letres, han manament del senyor Rey e nostre ques hagen de liberalment vers vosaltres, eus proveescan de totes çoques necessaries e aque prior es tengut, en manera que vosaltres ne siats contents. del special vos, sotsprior, manets lo carrech e creem queus havets per tal forma, quen serets digne de laor. Perqueus pregam que aquest poch temps que açó durará vos comportets uns ab altres segons ques pertany de persones savies e de be, car lo senyor Rey e nos, deus volent, farem per tal forma quel dit nostre nebot haurá dins breus dies lo Priorat en la manera ques pertany, en guisa quel vostre voler e nostre será complit. E si entretant vos fall res ous sentits rahonablement agreujats de res quels dessusdits facen, escrits nos en, car nos hi farem tantost provehir per tal forma, que conexerets que havem acor vostre be e honor e volem pendre carrech del endreçament e be avenir de vosaltres e daqueix Monastir, com de cosa propia. Dada a Figueres, sots nostre segell secret, a xxj. dia de noembre del any mcccclxxxiiij. — *Secretarius.*» (1589-157 g.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : molt loam eus regraciam la bona diligencia que havets hauda ela endreça que dada havets en los affers de nostre nebot en Berenguer barutell e en son cas e loch conexerets quens en tenim per servida. Et sapiats quel senyor Rey ha comenada al abat de Sta. Sicilia e avos la administració e regiment del temporal de tot lo Priorat de Montserrat, car lo special ja pertany de dret al sotsprior e daquell nous devets vosaltres entrametre; perqueus pregam e encarregam que en la dita administració vos hajats saviament e be segons de vos confiam. E pregam vos sobre totes coses quel dit abbat e vos vos comportets eus haiats be ab los monges, preveres, Romeus e altres del dit monastir e nols fallegas res daço que hauran mester per lur provisió e en altra manera, segons que Prior hi es tengut, E per res nous irritets neus mogats ab ells, ans los compartits per tal forma, que ells no hagen raó de clamar; más de loarse de vosaltres. E de tot açó aximateix havem dat carrech ací al dit abbat, car axí com podets veure, molt va al endreçament daquest fet, que ara se fassen coses tals sens planyerhi res, quels dits monges, preveres e altres ne sien contents e les altres gents ne prenguen bon exemple, en manera que ço qui en temps daquest prior derrerament mort ha mal anat, axí enlespirituali com en lo temporal, se repar, es torn aloch ara e açó va tot a vos e al dit abbat qui creem queu farets per guisa quen serets dignes de laor; e volem que decontinent donets comiat a totes persones stranyes qui aquí sien romases del dit priorat, vullés ques sien clergues o lechs, pus emperó no sien beneficiats enlo monastir axí que daquiavant noy aturen, volem aximateix quen seheus de millach, lo qual tenits pres, remitats ací pres e be guardat al senyor Rey, en guisa que no faça pus messió al monastir. Dada en la vila de Figueres, sots nostre segell secret, a xxj. dies de noembre del any mcccclxxxiiij. — *Secretarius.*» (1589-158 g.)

«La Reyna.

Honrat pare en Crist : lo senyor Rey vos escriu largament per sa letra sobrel fet del Priorat de Montserrat segons porets veure per la dita sua letra ala qual vos remetem. E

com lo dit senyor e nos tingam aquest fet tant acor que no poriem pus, Pregam vos e encarregam axí affectuosament e estreta com podem, que vos, si jamás nos entenets fer plaer ne servey, donets aquell recapta e endreça, sobrel dit Priorat, quel senyor Rey vos fa saber per la dita letra e ell e nos confiantment esperam de vos. Car be pensam fermament quel sant pare ne complaurá volenterosament al senyor Rey e anos, pus vos lin escrivats en la manera ques pertany, axí com creem que farets. E la intenció per quel senyor Rey e nos nos movem e açó es per tal, que ala fi nostre nebot en Berenguer barutell haia lo dit Priorat, axí com ja daquests jorns, estants en vilafrancha, vos en fou parlat. E certificam vos en de tot clarament per quens pensam quen haurets plaer, axí com aquell qui amats nostra honor e de coses nostres e per tal axí mateix que siats pus diligent e pus volenterós en dar hi bon recapta. Nos axí mateix escrivim al sant pare per semblant letra quel senyor Rey li escriu. E pregam vos que aquest carrech prenats per honor nostra qui de maiors coses confiam de vos. Dada en la vila de Figueras, sots nostre segell secret, a xx. dies de Noembre del any m.ccc.lxxxiiij.

Dirigitur a mossen de Favença.» (1588-76 g.)

«La Reyna Daragó.

Honorable Maestre : Reebuda havem vostra letra. E aquella entesa e ço que de vostra part nos ha dit lo religiós frare Bernat detzat per vigor dela creença que li havets comanada, egraciam vos tant com podem la gran diligencia que havets hauda, el treball que sofert havets per portar abona conclusió lo fet del Priorat de Montserrat deque tantes vegades vos havem escrit, eus en reputam anos e nostres coses molt per obligada. E sapiats quel senyor Rey dará loch en la manera quel dit frare Bernat e en Johan çanglada portadors delas presents, los quals vos trametem per aquesta raó, quel cardenal dalvern haia les fruyts dels benifets qui per lo sant pare li seran donats, perqueus pregam com pus caramente podem que, continuant lo passat, vullats per manera ab lo sant pare quel fet del dit Priorat haia bon e breu acabament, segons nos sobiranament desijam. E per tal com nos, sobre açó escrivim al sant pare per altre letra en la qual comanam avos creença, Pregam vos que la dita letra li presentets. E per vigor dela dita creença li digats de nostra part ço queus parega per bon espatxament e endreça del fet. E haiats per cert que nos sobrel fet del dit Cardenal farem complir per obra ço queus diran los dits frare Bernat e Johan çanglada, als quals vos pregam cregats de tot ço queus explicaran de nostra part, e alló compliscats per obra axí com si nos personalment vos ho dehiem. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a viij. dies Dabril del any mcccclxxxv. — *Secretarius.*

Dirigitur Magistro de Rodes.» (1588-78 g.)

«La Reyna.

Abat : sabut havem per letres que havem haudes davinyó, que papa clement, per contemplació del senyor Rey e nostra, vos ha provehit dela abadia, segons quel dit senyor e nos lin havíem escrit. E axí, pus vos per esguart de nostres prechs havets obtinguda la dita abadia, nous hagra estat mal sins haguessets complagut dela pebordia de vostre monestir, en persona de frare Jacme vallossera, monge de sent Pere de rodes, segons queus navíem

escrit. E jassia vos nos haiats respost que a altre navets ja provehit, però pensant que de tan poca cosa com daquesta nons direts de no e maiorment cor havem entes que aquell quen havets provehit nola pot obtenir com no haia edat, tornam vosen escriure altra vegada axí com aquella quiu tenim acor. Pregam vos affectuosament que la dita pabordia o almenys la cameraria, qui aximatex vaga, donets al dit frare Jacme. E que per res en la una daquestes coses no haia falla, sabeu quens en farets gran plaer e servey, lo qual vos grahirem molt e perlo contrari sil fahiets conexeriem que cobeejats poch nostre servey. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xxv. dies de Juliol del any mcccclxxix. — *Secretarius.*

Dirigitur abbati monasterii sancti petri de galligans Gerundense diocesis.» (1587-53.)

«La Reyna.

Pebordre: lo senyor Rey vos escriu per sa letra pregants vos que dela batlia de valls provehiscats, almenys daqui a carnestoltes primervinents, an Bernat de vilalta, marit dela ama de nostra cara filla la Infanta ysabel; e dela batlia de Eviça an Berthomeu miquel, pare dela dita ama, segons que en la dita letra ho porets veure pus larch. Perqueus pregam affectuosament que si jamás devets res fer per nos, decontinent provehiscats dels dits officis los dits Berthomeu e Bernat. E no descomplagats al senyor Rey ne anos de tan poca cosa com aquesta es, car pensar devets que pustant avant ne som anats, greu nos sabria que no passassets e maiorment quel senyor Rey ha passat en vostre fet axí com vos voliets e axí no façats perque ell se haia a tenir mal pagat de vos. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xix. dies de Març del any mcccclxxx. — *Secretarius.*

Dirigitur preposito Terracone.» (1587-67 g.)

«Lo Rey.

Manam vos que vista la present, comprets dels diners dela cambra qui son envers vos, set canes de drap de bruxelles, semblant en color ala mostra que dins la present vos trame-tem, per madona Fortiana, mare de nostra cara companyona la Reyna. Car nos vos pendrem, eus farem pendre en compte tot ço e quant haurets pagat per raó del drap damunt dit. E aquell dats an Anthoni monells sastre nostre, qui aquell nos deu trametre de continent. Dada en peralada, sots nostre segell secret, a iiij. dies de Deembre del any mcccclxxxiiij. — *Rex Petrus.*

Axí mateix volem que comprets per obs dela dita Madona Fortiana D. dossen de vays los quals haiam ensemps ab lo drap damunt dit.

Fuit directa philipo de Ferraria de Tbesauraria.» (1289-57.)

«Nos Petrus, etc. : ad vestri Domine francisse matris Illustris Sibilie Regine Aragonum nostre conjugis carissime humiles intercessus. Tenore presentis vobis eidem domine Francisse et vestris perpetuo damus et concedimus graciose illam peciam terre vineam plantatam quam Guillelmus cifreus ville Castilionis impuritarum habet e possidet in termino loci de palacio çaverdera in loco vocato lavatolles Et aliam peciam terre vinea plantata quam en

Burgués *ebdomedarius dicte ville Castilionis habet et possidet in termino Castri de ça garriga de Roses in loco vocato ces guardies et tenetur per vos e sub dominio vostro. Et aliam etiam peciam terre vinea plantatam quam predictus en burgués ebdomedarius habet e possidet in termino dicti castri de ça garriga in loco vocato lo vinyer demunt et tenetur per nos e sub dominio et alodio vostro Necnon et aliam peciam terre vinea plantatam quam idem en Burgués ebdomedarius supradictus habet e possidet in termino loci de Roses propte riariam dicti loci eo quia dictus ebdomedarius est nobis inobediens et rebellis. Ita quod huiusdi donacionis vigore vos et vestri perpetuo habeatis et possideatis omnes e singulas vineas supradictas prout melius et plenius illa nobis pertinent atque spectant seu pertinebunt imposterum e spectabunt. Promittentes nobis quod cum predicta nobis adjudicaverimus faciemus nobis inde fieri instrumenta necessaria ad eadem Mandantes inclito et magnifico infanti Johanni primogenito nostro...* (945-135.)

«Lo Rey.

Merino : Entés havem que la mara de la Reyna que romás aquí malalta com nos ne partim, es mercé de deu be guarida e vol sen venir ací anos e a sa filla. E com ella no pogués venir cavalcan salvament, ans hage a venir en andes per la flaquea dela sua malatia, Dehim vos e manam quencontinent li façats fer unes andes ab les quals ella puxa venir anos, Car nos vos farem pendre en Compte tot ço que les dites andes costaran. E açó no leguiets o mudets per alcuna raó. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xxiiij. dies de Decembre del any mcccclxxxj. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Merino Civitate Cesarauguste.» (1276-119 g.)

«La Reyna.

En Pere Marrades : vostra letra havem reebuda. E grahim vos molt lo bon recapte que diets que havets dat en lo fet del çafumador de queus havem escrit. Pregants vos que, en abans porets, lo façats espatxar e encontinent lons trametets. E aximatex vos pregam que donets récapte en lo fet dela fusta de Madona nostra mare, ço es que lay façats tramente per mar a Roses. E jassia nos vos haguessem manat que noy bestraguessets sino cc. florins, Però volem eus manam que entre la compra, el port, hi bestragats cc.l. e no pus avant. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a iij. dies de Deembre del any mcccclxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur Petro marrades civi Valencie procuratori domine Regine in Regno Valencie.» (1589-78 g.)

«Lo Rey.

En Berenguer Simon : Madona Fortiana ha mester alguna fusta a ops del seu castell dela Garriga que fa obrar. Pregam vos que lali triets e comprats dela millor e dela pus bella que trobar se puxe e en G. de Mallorques, escrivá dels diputats, aqui ella ha tramesa la moneda a açó necessaria, pagará lo preu segons que vos li direts. E après que sia comprada fets lali serrar e metra encunç per los nostros moros dela daraçana e despuys plagada e endreçada trametets lali a Roses per alguna bona fusta. E en açó dats diligencia de guisa que haja bo e breu recapte e farets nos en plaer e servey queus grahirem. Dada en Montçó, sots nostre segell secret, a xxj. dies de Juny del any mcccclxxxij. — *Rex Petrus.*» (1284-21.)

«La Reyna.

Honrat abat : per serveys que alguns parents e amichs de frare Bernat caderona, monge de vostre Monastir, nos han fets e fan continuament, con sien servidors e de casa nostra, nos tenim pertenguda de instar e pregar per lo dit frare Bernat; perqueus pregam que haiats aquell per honor nostra recomenat con loch sia en provehir lo dalcun offici o benefici de vostre Monastir. E noresmenys con ell haia affecció de treballar en haver sciencia, li donets licencia destudiar iij. o iiij. anys en lestudi de Perpenyá, ffaent li respondre dela recció acostumada donar als altres monges studians. Certificants vos que tota bona obra queli farets sobre les dites coses e altres haurem per acceptable e laus grahirem molt. Dada en Montsó, sots nostre segell secret, a vj. dies de Noembre del any mcccclxxxij. — *Petrus çacalm.*

Dirigitur Abbati de Arulis.» (1590-31.)

«La Reyna.

Batle : Entés havem que la olla del forn del loch del Toro qui es de na Vicenta, muller den Bernat de montoliu dela vila dalgezira, que ara está per nudriça ab mossen Berenguer barutell, nostre cunyat, e alleta j. nebot nostre, es cahuta e vos segons que dien forçats e volets forçar en Pere aranda, dela dita vila, pare de la dita nudriça, de adobar la dita olla. E con per los serveys que la dita dona fa al dit nostre nebot siam tenguda de procurar li profit e be, Pregam vos e volem que en continent façats tornar al comú del dit loch de Toro la dita olla. Retenints vos emperó les Rendes del dit forn tro tant que siats satisfet en les messions que seran estades fetes per tornar la dita olla o la dita nudriça vos haia satisfet en aquelles. Certificants vos quens en farets plaer e servey. E del contrari nos fariets desplaer. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xxiiij. dies de Noembre del any mcccclxxx dos.— *Secretarius.*

Dirigitur Raimundo Ça Morera bajulo ville algezire.» (1587-162.)

«La Reyna.

Consellers : Entés havem que vosaltres faes entany derrocar j. alberch quen Bernat calaf havia en aqueixa ciutat, situat en la pellaria prop lo fossar de Sancta Maria de la mar, perque enteniets e voliets fer fer aquí una font, lo qual alberch li fou lavors estimat per vosaltres a certa quantitat la qual, segons ques diu, no ha poguda, ne pot haver, en gran dan e periudici seu. E com nos per serveys que alguns parents e amichs del dit Bernat, qui son servidors e de casa nostra nos han fets, ens fan tot jorn, nos tingam per tenguda de pregar e instar per ell, Pregam vos afectuosament que per esguart nostre façats quel dit Bernat haia en continent e de fet la dita extima, en manera que non haia arrecorrer al senyor Rey. Certificantvos quens en farets plaer e servey que molt vos grahirem. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xij. dies abril del any mcccclxxxij. — *Petrus ça calm.*

Domina Regina mandavit mihi Berengarius Vallossera.» (1587-185.)

«La Reyna.

Batle : Entés havem quen Arnau dezpuig, maestre de ymatgens, bat o pica guix en lo alberch seu lo qual ha en un carrer aprés lo carrer ample daquexa ciutat; per lo qual batiment los veyns del dit arnau han grans anugs e desplaers, E en especial en Francesch Çaplana, cambrer de nostra cara filla la infanta, lo qual está paret migera ab lo dit Arnau dezpuig. E com semblants coses en aytal e tan publich loch nos acostumen de fer, pregam vos afectuosament quencontinent manets al dit Arnau dezpuig que en lo dit alberch no bata o pich guix daquiavant, con en aquexa ciutat haia loch en semblants coses ordonat. E si per ventura ell posava alcunes raons encontrari sobresegue en lo dit batiment tro que sia conegut si en semblant loch se deu batre guix o no. E açó no laguiets o mudets. Dada en Seragoça, sots nostre segell secret, a iiii. dies de març del any m.ccc.lxxxj
Dirigitur baiulo Barchinone.» (1587-79 g.)

«La Reyna.

Com haïam entés quel fill den Johan segarra e den Sarrió vehins de ibi son estats devant vos denunciats que denits assaiaren en quant en ells fou de trencar les portes de un vehí del dit loch e de jaure carnalment ab la muller del dit hom e que aiustan mal amals se ..... acordadament ab armes contra lo fill den olo vehí del des susdit loch per ociure aquell, la qual denunciació e persecusió de aquella es estada lexada a officí de la cort E jassia se diga que en aprés los dits denunciats han feta composició ab la part denunciadora prometen que dallí avant los dits delats no entrarien en lo dit loch de Ibi, per la qual rahó havets cessat de pendre los dits delats. Emperó sia cert e notori quela dita composició no periudica en res a nostro dret com hi haia pena de mort segons fur e ço que piyor es aprés la dita composició feta los dits delats son tornats en lo dit loch de Ibi venin contra la promissió feta e per menaces o en altra manera an assaiat de fer exir los dits marit e muller del dit loch. E aytals crims no deien romanir sens punició. Perçó avos dehim e manam axí expressament com podem que vista la present prenats en persona los dits delats si aquells dins nostra jurisdicció poran esser atrobats e enantets rigorosamente sobre la dita denunciació tro a ..... definitiva la qual anos reservam. Si emperó los dits delats seran absents e no curaran comparer, procehits contra aquells segons que per fur o per rahó atrobarets esser fahedor. E açó per res no mudets. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xvij. dies Dagost en lany dela nativitat de nostre senyor mcccclxxxvj.
— *Narcisus.*

Dirigitur lupo exemenez de perensisa procuratori nostro.» (1589-197.)

«La Reyna.

Entés havem que per una ordinació qui novellament es estada feta per vosaltres en aquexa Ciutat, havets penyorada la nora den Thomas riba, blanquer, en l. lliures, en les quals pretenets aquella esser incorreguda, Perçó, con contra la dita ordinació portava vays en la manega del curta peu. E com per esguart de alguns domesticchs e familiars nostres qui daçons han humilment suplicat, nos plagués quel dit bant o pena fos per vosaltres ala dita dona remés, Perçous pregam afectuosament que per honor nostra li remetats gra-

ciosament les dites l. lliures e li tornets lo curtapeu que per la dita raó pres li havets. Certificantsvos quens en farets gran plaer e servey queus grahirem molt. Dada en Tamarit de litera, sots nostre segell secret, a v. dies de Març delany m.ccc.lxxxiiij. — *Petrus ça calm.*

Dirigitur paeris civitatis Ilerde.» (1590-39 g.)

«Lo Rey.

Prohomens : Ja sabets com nostra cara companyona la Reyna vol fundar en la Ciutat de Valencia un Monestir de dones del orde del Sistell, sots invocació de Sent Urbá e creem que sapiats com algunes dones dela dita Ciutat, que en lo habit del dit orde volen servir a nostre senyor Deu en lo dit monestir, han ja comprades unes cases en la dita Ciutat en lo camí qui va a Ruçafa per ferhi esgleya e Monestir. E com en lo dit fet del dit monestir, sia fort necessari ajuda e favor de vosaltres, pregam vos tan afectuosament com podem que, per honor nostra e dela Reyna, hi vullats girar la cara, e fer hi tota bona obra que puxats quel dit Monestir se faça bell e espetxadament...» (Barcelona, 31 juliol 1378.)

Als jurats de Valencia y també a Andreu Vidal, ciutadà valencià. (1261-160.)

«La Reyna.

Ardiaque : Ja sabets com nos entany, estant aquí en Seragoça donam j. cap dargent ala Esgleya de Santa gracia de Sar agoça. E foutan poch, quel cap de Santa gracia no pot caber dintre. E segons que havem entés vos, si anos plahia, volriets desfer lo dit cap dargent per ferlo maior, en guisa que lo dit cap hi pogués caber; per que anos plau que vos, tota vagada queus vullats, lo desfessats faent ne j. altre maior on lo dit cap de santa gracia puxa caber. Però que davant a la porta dels pits sia fet nostra senyal segons que es en aqueix. nos navem informat cossolí, qui per ferlo sen va aquí depresent. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a xx. dies de Setembre del any mccc.lxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur Raymundo Vigorós Archidiacono de Santa gracia Cesarauguste.» (1589-61 g.)

LA GERMANA

«La Reyna.

Be creem queus recorda con ja daltres vagades vos havem pregats que, per reverencia e contemplació nostra, remetessets e lexassets amossen Bernat de Fortiá nostre frare, ço que, segons que sabets, deu ala Manumissoria del noble *quondam* mossen Artal de Fosses e encara no havets res fet; perque continuant nostra instancia, altra vegada vos pregam afectuosament que la dita Remissió e lexa façats per honor nostra, car certificam vos que nos ne farem ala dita Manumissoria bona esmena en coses deques profitará mes que no faria daçó que mossen Bernat li deu. E haiam ne de present vostra bona resposta. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a x. dies de Febrer del any m.ccc.lxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur Jacobo de sors e Petro tarasconi manumissoribus Artaldi de fosses quondam militis.» (1589-89.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : reebuda havem vostra letra e grahim vos molt ço que havets treballat e treballats en los affers de mossen Bernardí de Fortiá nostre frare, e specialment en lo fet dels deutes, e tenim per fort bona la manera quey havets tenguda e pensam be que vos hi havets fet e hi fets tot ço e quant podets en profit e be del dit mossen Bernardí, e aqueixa fiança havem en vos. E quant es a açó que deits, que o nos trametam aquí persona ab diners o que vos vendrets ací ab lo procurador dels dits juheus, vos responem que nons part vostra venguda sia necessaria, maiorment que axí per rahó dela gran malaltia que havets hauda, con per loffici que tenits nous ve be partir ne. Mas tenim per bo que vos finets aquí ab lo dit procurador juheu en la manera queus faem saber per laltra letra, ço es que hagen solament lo prestech o cabal que prestaren e que jaquesquen e remetent tot lo sobre pus. E entenem que es axí be e mils faedor a ells que a nostre frare, attés com los es tot mal segur e daltra guisa non aconseguiran ja més ne guany. E puys après que haurets finat ab ell, trametets lons ací ab totes les cartes e ab plen poder de fer e fermar, totes altres cartes qui hi sien necessaries. E vos escrivits nos largament per vostra letra lo finament que fet naurets. E nos ferli hem pagar ací tot ço que mostrará esser degut ledeymament per cabal, segons que dit es. Però car alguns dels dits juheus creadors tenen algunes penyores de madona nostre mare, segons que ella vos escriu per sa letra, pregam vos que façats que venguen es posen en poder vostre, de guisa que tota vegada, pagats los dits juheus o avengut se (*sic*) ab ells, vos puxats liurar aquelles a madona nostre mare o aquí ella volrá. Dada en Barchinona, sots lo segell del nostre anell, a xxj. dies de Janer del any m.ccc.lxxviii. — *Domina Regina mandavit mihi. Berengario vallossera. Fuit missa Bernardus Senesterra militi.* (1586-4.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : reebuda havem vostra letra ala qual vos responem quens tenem fort per contenta dela manera que havets tenguda en los affers de mossen Bernardí de Fortiá nostre frare, eus ho regraciam molt. E veem e conexem be que prenets los afers seus com per vostres propis; be es ver que amadona nostra mare dol fort sinó pot cobrar les quatre vanoves e lançol den Içach abiaz juheu, les quals diu que valien xl. libres si be ell diu quen ha haudes solament xvij. libres. E es cert e clar que jamés no foren manlevats dell sinó xx. florins, los quals, après algun temps foren refermats e negú nous en do als entenent. Perque si encara podiets fer que madona cobrás les dites vanoves, car pensam be que ell matex les se atura per lo dit preu de xvij. libres, grahirvos ho hem molt. E si açó no podets fer en neguna manera, fets almenys que torn tot lo sobrepús quen ha haut mes dels xx. florins de cabal, car daltra guisa massa seria e no deu ell esser de maior condició quels altres juheus qui passen tots amenys del cabal. *Item* : en lo deute den Alatzar, fill den Içach mayr, diu la dita madona que es enganada segons los altres, car diu que jamés non foren manlevades sinó l. libres e tot als que mostra a ell esser degut es per refermament qui sen ten per temps per lo guany e usura e açó es cert e clar. E axí ben parria versemblant que hagués prou ab les dites l. libres de cabal axí com los altres. E de tot açó parlará ab vos pus larch en Jacme dez pug portador dela present, alqual pus ja sen havia anar a Sagarriga per raó dela

obra qui per aquestes pluges hi es crescuda, havem comanats e liurats vj. *milia solidos* barcelonesos, pagadors e compartidors axí com avos parega, entre los dits juheus e remetem lo avos axí com a persona de qui confiam. Pregantvos affectuosament que axí com be e diligentment vos hi sots haut trol dia de huy, ho continuets tro sia de tot finat. Ço es, que paguets la dita moneda ensemps ab lo dit Jacme dez puig en la manera e forma queus parrá a tot profit e avantatge del dit mossen Bernardí. E quels dits juheus restituesquen e facen cancellar totes cartes, escriptures de terç, obligacions e seguretats que hagen e puxen haver dels dits deutors en manera que noy romanga carta ne nota e peus, e daçó facen sagrament es posen bona pena la qual puxa apparer ab carta per tal que si per temps se volien alegrar de carta alcuna, que encorreguessen la dita pena. E noresmenys facen fi general a madona a Mossen Bernardí e a tots lurs pageses e altres persones qui per aquesta raó sien obligades, axí com pus largament e pus bastant se puxa dictar, deguisa que jamés non sia feta questió ne demanda. Però, plau nos que en tot açó haiats e demanets en francesch osten e los altres quens havets fets saber per ço com son persones qui saben tot lo fet e ho entenen be. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xviii. dies de Febrer del any m.ccc.lxxviii. — *Secretarius.*

Aprés que aquesta letra fou feta, nos recordaren algunes altres coses les quals vos dirá lo dit Jacme dez puig. E axí pregam vos quel creegats daçó queus en dirá de part nostra e alló complits per obra. — Dada *ut supra.* — *Secretarius.*

Dirigitur Bernardo Senesterra militi. (1586-9.)

«Lo Rey.

Mossen Bernat : Sapiats que nostra cara companyona la Reyna, nos ha suplicat queus deguessem donar dccc. florins dor, qui venen a nostra part deles composicions que vos haveu fetes aquí en Tarragona. E nos havem ho otorgat ab aytal condició que sien convertits enço que nos devem pagar per descarregar lo castell de Sent Martí. E que entretant los dits dccc. florins sien posats en la taula den Pere pascual en tal forma, que vos aquells ne les lx. *milia* lliures qui estan per vos, en tot o en partida non pugats levar sens volentat dela dita Reyna. Perqueus deim e manam quels dits dccc. florins posets en la dita taula per la forma damunt dita. Car en altra manera nols vos dariem. Nos escrivim al dit Pere pascual que reeba los dits dccc. florins. E escrivia les dites que farà segons la forma damunt dita. Dada en leyda, sots nostre segell secret, a xxx. dies de Setembre del any mcccclxxx.

— *Rex Petrus.*

Dirigitur Bernardo de Fortiano. (1268-143.)

«Lo Rey.

Fem vos saber que mossen Bernat de Fortiá deu posar en poder vostre dccc. florins dor qui pertanyen a nos, deles composicions que ha fetes en Tarragona. Perqueus dehim e manam quels dits dccc. florins dor prengats e quels escrivats en vostre libre que estan per mossen Bernat de Fortiá e deuen esser convertits en descarregar lo Castell de Sent Martí Axí emperó quels dits dccc. florins ne les ij. *milia* lliures qui son en vostre poder del dit mossen Bernat de Fortiá, en tot o en partida ell no pusca levar de vostre poder sens consentiment

e volentat de nostra molt cara companyona la Reyna. Dada en Leyda, sots nostre segell secret, a xxx. dies de Setembre del any mcccclxxx. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Petro paschalis campiori Barchinone. (1268-143 g.)

«Alienor, Consorts del Illm. senyor Don Pere Rey d'Aragó y mare del Infant don Martí que après fonch Rey d'Aragó. Codicil *sive clausula codicillis* fet en poder den Ferrer Sayol protonotari de dita Regina ha xij. de Juny any m.ccc.lxxiiij. ab lo qual feu hereu universal lo dit Infant don Martí. E feu lexa ala dita pia almoyna de lxx. ll. barc. de pensió annual en nuda percepció sobre les quisties y rendes del Castell de S. Martí sarroca que dita Regina avia feta lexa de dit castell al sobre dit Infant don Martí. E mes assignació feta ala dita pia almoyna de les sobredites lxx. ll. barc. sobre dites rendes y Castell de S. Martí per lo sobredit Infant don Martí y marmessors de dita Regina en poder den Jaume de Font notari de Barchinona ha xvij. Octubre m.ccc.lxxv. ab la qual mana sien distribuïdes per un aniversari solemne, celebrador en la present Seu per dits administradors lo dia de la mort dela dita Regina que fonch ha 20 del mes de abril en lo qual sien presents cent preveres que celebren missa e quinze scolans ab sos sobrepelliços y sien donats a quiscun preveres per celebració de dita missa 12 diners y a quiscun dels scolans 6 diners. E mes 25 ciris quiscú de 4 lliures que cremen entorn de la tomba. E mes sien presents 25 pobres mendicants mascles que quiscú tingue un ciri devant la tomba celebrantse lo ofici y a quiscun pobre esser vestit d'una gramalla de drap blau scur, en quiscuna dues canes de drap, lo preu de aquell a raó de 15 sous lo mes o 12 sous lo manco, y acabat lo ofici sien mesos dits pobres dins lo refector de dita Almoyna e aquí abundantment esser refeccionats.» (Arx. Sèu Barc., *Llibre de Testaments*, 1, 16.)

«..... *Item : mandamus et volumus quod a die qua dominus fusserit nos migrare ab hoc seculo ad unum annum et sic deinde perpetuo annuatim illa eadem die si feriata non fuerit aliter altera proxime sequenti die non feriata, fiant unum sollempne anniversarium in Sede Barchinone per Eleemosinarios Eleemosine pauperum dicte Sedis in quo intersint centum prebiteri qui illa die celebrent missas defunctorum et comemoraciones faciant de animabus domini Regis et nostra et parentum nostrorum et fidelium defunctorum et quindecim scolares cum superpellitibus. Et dentur unicunque prebitero missam celebranti duodecim denarii minuti. Et cuilibet ex dictis scholaribus Sex denarii Barchinonensi. Et volumus quod fiat ibi representacio tumbæ nostre cum panno auri et aliis honoriffice prout decet teneanturque dicti Eleemosinarii arderi facere durante solempni missa que ibi celebrabitur ante vel circa dictam tumbam viginti quinque cereos quorum quilibet sit ponderis quatuor librarum. Item quo dicti manumissores de pecunia eadem teneantur emere unum pannum seu pallium pulcrum auri cum signis domini Regis et nostro qui deserviat quolibet anno representacioni predictæ quamdiu subsistet. Et ad istam sollempnitizationem presentes esse rogamus dilectos et fideles nostros Consiliarios Barchinone et dictos quatuor manumissores nostros si presentes fuerint in Civitate qualibet vice. Vocentur eciam et intersint in dicto anniversario viginti quinque pauperes mendicantes masculi quilibet tenens unum ex dictis cereis ante tumbam predictam dum officium fiet. Qui viginti quinque pauperes induantur predictos Eleemosinarios singulis gramasiis et capuciis de panno livido obscuro. Et cuilibet eorum sufficere credimus duas cannas Barchinone cuius canna Barchinone valorem quindecim solidos non excedat vel circa duodecim sol. non descendat et ita induti*

et tenentes dictos cereos ardentis intersint sollempnitacioni dicti anniversarii. Ex quo autem missa et sollempnitacio dicti anniversarii completa et finita fuerit et absolutio facta dicti Eleemosinarii dicte Elemosine introducant ipsos viginti quinque pauperes intus Refectorium dicte sedis ubi continue datur Elemosina pauperibus eosque inibi discumbere faciant et reficiant habundanter. Et dimittimus dicte Elemosine super redditibus et juribus dicti Castri nostri de Santo Martino. Sexaginta quinque libras Barchin. annuales perpetuales et rendales in nuda percepcione. Quas assignamus super redditibus dicti Castri Santi Martinii quod dimittimus in testamento nostro inclito Infanti Martino carissimo nato nostro habendas et recipiendas annis singulis.» (Arx. Sèn Barc., 1ª Stancia, 61.)

«Lo Rey.

Molt car Primogenit : Linfant en Martí, nostre car fill e frare vostre, ha venut perpetualment a Mossen Bernat de Fortiá lo Castell de Sant Martí. E com per raó dela successió o vincte que vos havets en lo dit Castell e en altre manera, sia ala dita venda necessaria vostra ferma e nos haïam a cor quel dit mossen Bernat haia lo dit Castell segur e ferm, Pregam vos e volem que, per honor nostra e per esguard del gran deute quel dit mossen Bernat ha ab la Reyna, li fermets la dita venda con mils e pus complidament se puixe fer a seguretat daquella e a profit del dit mossen Bernat. E enaçó no haia falla per res sabent quens en complaurets molt. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a xxiiij. dies de Janer del any mcccclxxxij. — *Rex Petrus.*» (1276-149 g.)

«Senyor : lo senyor infant ha venut a mon frare mossen Bernat de Fortiá lo castell de Sent Martí segons que porets veure per la carta dela dita venda laqual vos deu esser mostrada. E com sia necessari que vos senyor loets e fermets aquella també, per raó de la successió o vincte que havets en lo dit castell car en altra manera E yo senyor dignament reput e haia aquest fet per meu propi, Prechvos senyor tan afectuosament com puix que per reverencia del senyor Rey qui daçó vos escriu e per amor mia, vullats fer la dita ferma com mils e pus complidament fer se puxa asseguretat dela compra e a profit del dit mossen Bernat al qual, senyor, farets daçó special gracia e ami singular plaer lo qual vos gahiré molt. E sia tostemp ab vos, senyor, la gracia del Spirit Sant. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a xxiiij. dies de Janer del any m.ccc.lxxxij. — *Guillermus poncii.*» (1589-33 g.)

«Nos En Pere, etc.

Per tenor de les presents atorgam, a vos religiós e amats nostres frare Guillem de Guimerá prior de Catalunya, e mossen Johan Doltzinelles, conseller e promovedor dels negocis dela nostra Cort, e an Ramonet de Pallars e *Rodrigo guzman*, que pugats cercar e fer cercar e cavar e fer cavar tots e qualsevol tresors amagats on se vulla sien, dins la ciutat e camp de terragona e territoris daquells, sis vol los dits tresors sien joyes de perles, pedres precioses, atzurs e monedes daur e dargent. Axí emperó que vosaltres paguets e siats tenguts pagar totes les messions quis hauran a fer en cercar e cavar los dits tresors, dels quals quan seran trobats volem que sien fetes viiiij. parts, de les quals nos hajam les dues, quities de totes messions, e la terça haja nostre molt car primogenit lo Duch e la quarta nostra molt cara

companyona la Reyna e la quinta Mossen Bernat de Fortiá e mossen Huc Danglesola e les dues sien de *Rodrigo Guzman* lo qual, per sa industria, deu trobar los dits tresors e les altres dues sien vostres e de qui vosaltres volrets per rahó deles dites messions que haurets afer en cercar e cavar e fer cercar e cavar los dits tresors. E per tal que mils e pus segurament pugats usar dela dita licencia per nos a vosaltres dada e sens contrast dalguna persona, Revocam e anul·lam totes e qualsevol comissions e concessions per nos fetes de cercar e cavar los dits tresors e joyes damunt dites, prometents e jurants per deu e per los sants iiii. evangelis, de nostra ma corporalment tocats, que no darem a algú o alguns licencia o licencies de cercar ne cavar los dits tresors, ne dins un any primervinent no revocarem la present licencia. E si per inadvertencia o en altra manera fahiem lo contrari no volem que haja fermetat alguna, ans ara per lavors declaram e volem que neguna cosa que atorgassem contra aquesta no haia eficacia, ne valor, ne fermetat alguna, ni vosaltres ne nenguns oficials nostres no sien tenguts obeir a cartes o letres nostres tocants aquest fet sinó eren escrites totes de nostra ma e segellades ab lo segell del nostre anell. Manants ab les presents al dit nostre primogenit sots encorrimet de nostra paternal benedicció e a son portantveus en Catalunya e als veguers de Tarragona e a tots e sengles oficials e sotsmeses nostres e a lurs lochstinents sots pena de cos e daver que la present nostra concessió hajen ferma, tinguen e observen e noy contravenguen per alguna raó, Ans vos donen sobre aquelles tot aquell favor e ajuda axí e tantes vegades com per vos requestes ne seran. En testimoni dela qual cosa manam la present segellar ab nostre segell secret. Dada en Tortosa, a xij. dies de Febrer en lany de la nativitat de nostre Senyor mcccxxx tres. — *Rex Petrus.*» (1281-101.)

«En Pere, etc.

Al feel nostre en Bernat de Treballs, veguer de Tarragona, Salut e gracia : Manam vos, sots pena dela nostra gracia e mercé, que liurets la cambra alta del castell nostre de Tarragona qui mira vers les menoretas, al amat conseller e promovedor dels negocis dela nostra cort mossen Johan Dolzinelles e a *Rodrigo Guzman* e a aquells qui ell dirá, els hi lexets estar e entrar aytantes vegades com ells volran. E guardats que negú nols hi faça enuys ne greuge, sinó siats cert ques comptaria a vos. E nos vos en punyriem forment. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xij. dies de Febrer en lany dela nativitat de nostre senyor m.ccc.lxxxij. — *Rex Petrus.*» (1281-106 g.)

«Lo Rey.

Governador e Prohomens : Mossen Bernat de Fortiá Camarlench nostre sen va aquí ab nos. E com vullam e haiam ordonat que sia e estia pres de nos, Perçó volem eus manam que encontinent provehiscats e façats quel dit mossen Bernat haia una bona posada prop la nostra en la qual capien be ell e ses companyes. E si en aquella posada no cabien be, fets que lin haiats una altra contigua o prop daquella per manera que ell e les dites sues companyes hi puxen be habitar e caber. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xxix. dies de Decembre del any Mil ccclxxxij. — *Rex Petrus.*» (1276-125.)

Pere III, com a garantia d'un deute que té de cinch mil cinch cents florins d'or d'Aragó ab Mossen Bernat de Fortiá, empenyora una corona : « ... *obligamus specialiter*

vobis e vestris nostra jocalia que sequitur : Primo : unam Coronam auream in virido esmaltata in qua sunt x. murons levadissos divisatam ut sequitur. Primo : in xapelleto dicte Corone sunt xxx. balaxs quorum x. aliis sunt majores. Item : xxv. maracdes quorum v. aliis sunt multo majores. Item : xx. diamans omnes quasi unius forme. Item : lx. perule omnes quasi unius forme. Item : xix. rubinets valde modici quorum quisque stat in medio perularum jamdictarum que omnia sunt in xapelleto dicte Corone. Et en .... xapelletus videlicet en lo envers esmaltatus de imaginibus hominem dominarum evicularum e animalium modicorum. Item : in x. murons dicte Corone superius expressati sunt v. ex ipsis majores quo alii in quibus v. majoribus murons sunt parvule e alii lapides infrascripti videlicet xxv. maracdes x. quorum sunt aliis grosiores. Item : xx. balaxs satis unius forme. Item : x. diamans similes supradictis. Item : v. maracdes valde modici quorum quisque stat in suo muro videlicet in capite in medio quatuor perularum. Item : xxxix. perule satis forma ec grossitudine quocuales Est tamine certum quo unus maracde e una perula ex proxime scriptis se son levate simul cum eorum encasto in uno murono proxime expressorum. In aliis vero v. murons modicis sunt perule e lapides qui sequuntur. Primo : x. balaxs minores Illis qui sunt en los murons majoribus superdictis. Item : xx. maracdes minores similes aliis qui sunt in dictis majoribus murons. Item : iiij. rubinets valde modici quorum quisque stat in medio trium perularum in sumitate videlicet dels dits murons. Item : sunt xv. perule .... muronis minoribus antedictis. Que omnia ut superius continentur sunt in nostra Corona aurea prelibata. Quequidem jocalia superius designata vobis dicto Bernardo realiter e de facto obligamus specialiter e expresse e pro pignore omnium permissorum ipsa vobis tradimus de presenti...» (1371-138 g.)

«Lo Rey.

Mossen Pere : Nos, per alguna injuria feta vuy en nostra cort per mossen Bernat de Fortiá a mossen Galceran de vilanova, havem privat e ab la present privam lo dit mossen Bernat del ofici de portantveus de Governador en Catalunya que havia per comissió nostra. Perque volem, eus manam de certa sciencia e espressament, quel regiment del dit ofici, lo qual per nostra comissió vos exercits, no li lexets, ans aquell regits e tenits axí com vuy fets, sidonchs per avant non havets de nos manament en contrari. Dada en lo loch de Vinaixa, sots nostre segell secret, a vij. dies de maig del any m.ccc.lxxx tres. E no resmenys, silo dit mossen Bernat porets trobar, aquell prenets e pres e be guardat lons remetets encontinent. Dada ut supra. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Petro Davinione militi locumtenenti Gerent. Gover. Cat.» (1282-55.)

«Lo Rey.

Molt car Primogenit : Diuse que ir, nos estants en lo Monastir de poblet, mossen Bernat de Fortiá offés e injuriá dins lo dit Monastir mossen Galceran de Vilanova. E com hajam entés quel dit mossen Bernat sen deu anar avos cuydant ne esser mantengut e defés, E nos per moltes raons e principalment perque la dita injuria se es feta dins nostra posada, haïam aquella per fort desplaent e mal feta e cal quens en devem sentir, axí com ho fem raonablement. E per aquesta raó no vullam, axí com ne está en raó, quel dit mossen Bernat sia

per vos acullit ne mantengut. Perçous pregam, dehim e manam expressament, que al dit mossen Bernat no donets, ne dar façats, consell, secors, ne ajuda. Ans si per ventura ve davant vos o en lo loch on vos siats, prenets aquell el remettets anos on que siam, en manera quey puixam fer aquell castich que si mereix. E guardats vos que açó per res no mudets. Car siats cert quens en fariets fort gran desplaer. Dada en lo loch de Vinaixa, sots nostre segell secret, a viij. dies de maig del any m.ccc.lxxxij. — *Rex Petrus.*» (1282-56 g.)

«Lo Rey.

Mossen Bernat : los Consellers de Barchinona nos han mostrada una letra, per vos tramesa al veguer de Barchinona, la qual es massa descortesa, no solament vers lo veguer, ans encare vers los dits Consellers e an nosen fets Clams; perque, si per juventut o per mala informació havets en açó en alcuna manera errat, guardatsvos daquiavant que ab lo veguer e ab los Consellers dela dita Ciutat que son aquí ab lost, vos comportets eus hajats saviament e be, Car la Ciutat es solemne e devets fer diferencia doficial a oficial e de persones a persones. E manam vos que, en açó que haurets a fer, demanets de Consell los Consellers dela Ciutat qui aquí son, car axí haurets pus obedients ells e tota la ost e vos ne porets mils fer, e a maior honor vostra ço queus havem comanat. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xx. dies dabril del any mccc.lxxx. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Bernardo de fortiano militi.» (1268-17.)

«Lo Rey.

Sapiats que, per mossen Bernat de Fortiá nostre cunyat e Camarlench, nos es estat ab gran instancia suplicat que per via de arrendament vos placia atorgar an pere jacme, escrivá nostre, a vida sua e a sufficient cenç o pensió lescrivania deles apellacions de Rosselló e de Cerdanya, la qual en francesch vidal, qui per concessió nostra la havia, ha renunciada...»

Al procurador Regi del Rosselló y la Cerdanya. (1282-135 g.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : Rebuda havem vostra letra, ensemps ab una altra dels consellers de Barcelona, sobre les ij. coses que damanen per lo fet dela host. E tantost vistes les dites ij. letres, suplicam per lo dit fet lo senyor Rey, lo qual graciosament e be les ha atorgades, les dites ij. coses; e de fet, per execució de aquelles, escriu a vos e al veguer de Barchinona segons per les letres porets veure. E axí complits lo manament del senyor Rey e comportatsvos eus hajats al mils que porets ab la dita Ciutat en manera ques hagen aloar de vos, car tal es la Ciutat que nos pot perdre plaer que li sia fet, però es mester que ensemps ab los dits consellers instets de fer exir e venir la host e que per res no laguien pus havant (*sic*) dels iiij. o v. dies que han demanats, car ala veritat lo senyor Rey hic está agran minva daque aquexa Ciutat se deu singularment sentir, axí com nos par que faça, daque lo senyor Rey ne ha haut poch plaer. E fets aximatex que les gents darmes que davets haver per

lo senyor Rey sien prestes e venguen totes ab vos, enguixa que tantost com hic siats puxats fer la honor e servey del senyor Rey. Dada en Figueres, sots nostre segell secret, a x. dies de Noembre del any m.ccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur Bernardo de Fortiano.» (1589-154 g.)

«Lo Rey.

Mossen Bernat. Ací son los nobles mossen Guerau de Queralt e en Pero de queralt, fill de mossen Dalmau de queralt, ab alguna companya Domens darmies e van sen aquí a vos per nostre servey. E com segons que sabets lo Comte de Prades e *don Pedro* son fill e Mossén Ramon Dabella, los quals son aquí ab vos, hagen algun desgrat ab los dits nobles, volem eus manam de certa sciencia que prengats paraula de cascun dels damunt dits e segons que avos parra posets en estament que entre ells brega ne scandol nos puguen sequir nes torben de nostre servey, ans tots aquelles entenen en aquell asiduosament e be segons ques pertany. E en açó haiats bona cura e donets lo recapte quel fet requer e de vos esperam. Dada, sots nostre segell secret, en Gerona a xviiij. dies de Març del any mcccclxxxv. — *Rex Petrus.»* (1289-134.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : Sapiats que al senyor Rey es estat dit que vos tenits vostra casa fort desordonada ço es de molta companya que noy havets necessaria ans vosen poriets fluxar ab molta menys e que tot ço qui exiria del ofici e encara mes vos hauriets mester en messió de casa; la qual cosa lo dit senyor ha dita a nos donant nos entendre que ell non havia plaer. E nos responem li que nos ho fariem regonexer e puys tornar a degut estament. E per aquesta raó nos havem sabudes totes les persones ordinaries de vostra casa e par nos que ço quel senyor Rey diu, sia ver, car vos no havets mester tanta companya com tenits e maiorment ara en lo començament queus devets estrenyer e fluxar. E ja daçó vos haviem nos escrit e vos non haviets res volgut fer. Perque volem eus manam que encontinent, vista la present, aviets e gitets de casa lo falconer e en Marrach, en Bernat Arnau e en Talavis, car nols havets mester, ans hi son de mes. Ne es mester quel senyor Rey sapia que vos vosnaiats menat falconer ne trompeta, car non menaven los altres Governadors e con ho faessen, vos vosen deviets fluxar en començament. E axí, ço que fet ses, vaja per fet e esmenats ho en la manera queus fem saber. E acó per res no mudets, ne laguiets, car siats cert quens en fariets gran desplaer e seria cosa que nos no soffreriem. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xj. dies de Febrer del any mcccclxxx.— *Secretarius.»* (1586-114.)

«La Reyna.

En Nicholau morató : Axí com sabets, mossen Bernat de Fortiá frare e madona Marquesa germana nostres, han concorregut ensemps en les assignacions sobrel deute que han en la Taula den Pere dezcaus. Ara segons que havem entes mossen Bernat ha ja reebuts entre diverses pagues ab v. milia d. florins queli son assignats de Flix, entorn xx. milia florins. E madona Marquesa non ha res reebut. Perque anos plau, volem, eus manam, que dels diners qui vers vos son o primer seran deles dites assignacions, paguets ala dita Madona Marquesa o a mossen Berenguer barutell o procurador lur ço quils es degut en la dita taula;

qui son poch mes o menys de xij. en xiiij. *milia solidos*. E açó per res no mudets, ne laguiets, com nos ho vullam axí de certa sciencia. E fariets nos gran desplaer siu laguiavets ney mudavets res. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a ij. dies de Setembre del any mcccclxxxij. — *Secretarius.*» (1589-57 g.)

«Lo Rey.

Car cosí : Sobrel fet del matrimoni quis tracte entre mossen Bernat de Fortiá, nostre cunyat, e na Timbos filla vostra, vos tramettem lamat Conseller e majordom dela Reyna Mossen Jacme de Cornellá ab certs capitols e en altre manera informat sobrel dit fet plenerament de nostra intenció. E axí dats ferma creença axí com fariets anos personalment atot ço que sobre lo dit fet vos dirá de part nostra. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a xiiij. dies Doctubre del any mcccclxxxj. — *Rex Petrus.*

Fuit directa Comiti de Prades.» (1278-39.)

«Lo Rey.

Car cosí : Nos havem vists e regoneguts los capitols los quals vos e Mossen Jacme de Cornellá, lo qual vos havem tramés per aquest fet, havets concordats sobre lo tractament del matrimoni faedor entre nostre car cunyat mossen Bernat de Fortiá e la nobla na Timbors, filla vostra, e aquells havem fermats e jurats segons les respostes per nos fetes a la fi de cascun dels dits Capitols, Deles quals respostes lo feel escrivá nostre en Pere çaplana vos tramet traslat. Axí mateix havem entés per relació del dit mossen Jacme que vos demanats queus Reebem de casa nostra, Perqueus responem que jassia que entenam e axí ho deiats entendre que vos e tots los altres dela nostra sanch e casa Reyal son nostres familiars e domesticchs. Emperó pus que ho demanats plau nos quen siats reebut e de fet vos en reebem. Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a iiij. dies de Noembre del any mcccclxxxj. — *Rex Petrus.*

Fuit directa Comiti de Prades.» (1278-40.)

«La Reyna.

Reebuda havem vostra letra ala qual vos responem quens par, segons aquella, quel comte no ha cor en lo matrimoni e per desviarlo demana coses tals perque haia aromanir. E axí pus a ell no plau, res fa anos. Sa filla haurá daltra part bon recapte e havem fe en Deu que no aytanpoch no falta a nostre frare; be que pus en açon devia venir nons en degre haver feta moure, car anos anava poch lo cor en lo dit matrimoni si per ell nons fos mogut; e axí amam mes que romanga acolpa sua que nostra, Car nos, presta erem de fer complir ço qui a emprés era al pus breu que fer se pogués, mas aytampoch nons en sotsmetriem aderahó. Quant es en lo arrendament del archebisbat de Tarragona, lo senyor Rey trobará be qui lin dará ço que al comte nera demanat e encara mes avant. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a iiij. dies de Maig del any mcccclxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur Matheo canals.» (1589-45 g.)

«Lo Rey.

Mossen Pere guillem : Sapiats quel matrimoni faedor entre Mossén Bernat de Fortiá e la nobla na Timbors filla del comte de Prades es concordat, axí que no resta sinó la pro-

visió del arcabisbat de Terragona pera *don loïc*, fill del dit Comte. E per aquesta raó nos escribim ara al pare sant per altra letra de queus trametrem translat dins la present. Perque volem, eus manam, E encara vos dam carrech special que vos presentets la dita letra e en altre manera ab sobirana cura e diligencia instets e façats per guisa quel pare sant proveesca al dit *don Loïc* del dit Archebisbat y que la provissió se faça aviat... E puyt trametets nos tantost les bulles, car haudes aquelles sens esperar als, se solemnizará, Deu volent, lo matrimoni dessusdit, la qual cosa nos esperam ab fort gran desig e plaer. E açó comanam tot a vostra bona industria. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a ij. dies dabrill del any mcccclxxxiiij. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Petro guillermi Descanybos militi.» (1278-6.)

«La Reyna.

Car cosí : Reebuda havem vostra letra. E ala veritat negú nons ha dit ne nos aytam-poch ymaginam jamés, que per haver vos hauts los dcc. florins que dehits, ne en neguna altra manera vos vos trasquessets escarn de nos, ans nos tenim per dit que guardariets per nostre servir e honor ço ques pertany de bon cosí e servidor e als non havem en nostre cor. E pensam be que sil matrimoni de vostra filla e de nostre frare será plasen adeu, axí com havem fe en ell que será, nos vos acostarets aca cosa rahonable e nos nons en lunyarem en res. Car cosa es de que e nos e vos nos devem sotsmetre a rahó. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a ij. dies de Deembre del any mcccclxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur comiti de prades.» (1589-78.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : Sapiats que nos havem finat ab lo Comte de prades sobrel fet del matrimoni e los Capitols son ja fermats per lo senyor Rey per nos e per ell e ell deu fer fermar la Comtessa e sa filla car axiu havem nos volgut. E puyt vos fermarets E per tal com lo senyor Rey e nos part festa entenem anar deu volent a Tarragona nons curam trameteus los capitols; lavors veurets los, ells fermarets, car per tal forma está lo fet que vos vosen porets tenir per content. Dada en Tortosa, sots nostre segell secret, a xvj. dies de Març del any m.ccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur Bernardo de fortiano militi.» (1589-94 g.)

«La Reyna.

Car cosí : Sapiats quel noble en Guerau de queralt ha fermat compromés, durador tro apasca, en poder nostre e mossen Nuch danglesola, sobre lo vostre fet e seu; axí que duymés no está sinó per vos, car si vos haviets fermat, nos ab lo dit mossen Nuch pronunciariem sobrel dit fet segons deus nos ministraria, certificanvos ne afin queu sapiats e entenats que no está per nos. Dada en montsó, sots nostre segell secret, a xx. dies dagost del any m.ccc.lxxxiiij. — *Secretarius.*

Dirigitur comiti de prades.» (1590-17 g.)

LA MARASTRA

«Lo Primogenit.

Veçcomte e en Johan Janer : Nos escrivim a nostre molt car frare linfant en martí sots aquesta forma : lo primogenit. Molt car frare, etc., *cum sit supra proxime registratá.* Perqué volem que vosaltres presentets al dit Infant la letra quis dreça a ell la qual vos trametem ab aquesta; estigats e nous partescats daquí per tal que sapiats tots affers que lo dit Infant dirá o fará e puxats esser prevists en ço que entenrets que sie pus honorable e profitós a nos e nostre servey. E volem e a vosaltres manam que de tot ço e quant si fará e vos entendre porets nos certiffiquets, axí que cascun jorn haiam vóstres letres e ardots, car nos de camí nos nanam a Muntserrat e allá serem per alguns dies per vot o promissió quen havem feta, e serem en avinentesa per saber los vostres ardots. E deçó que farets abans que dels partits finets nos ne certiffiquets, però sien qualsevullen los partits nos nons veuriem en neguna guisa ab madona Sibilia. Dada *ut supra* [Gerona, 3 novembre 1377]. — *Primogenitus.*

Fuit directa vicecomiti Insule Camarlengo et Johanni Januari uxerio consiliariis domini ducis.»

«Lo Rey.

Molt car fill : Jassia haguessem be raó que no volguessem que vinguessets devant nos, pus sens licencia e volentat nostra vos erets partit daquesta Ciutat on nos erem, eus nerets anat. Emperó plau nos que vingats e açó pertal car la Reyna, molt cara companyona nostra, nos na affectuosament e ab gran instancia pregats; Car siats cert que en altra manera nons plaguera ne soferirem que vinguessets devant nos. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a viiiij. dies Dabril del any mcccclxxviii. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Infanti Martino.» (1261-69.)

«La Reyna.

Vescomte e mossen Johan : Reebuda havem vostra letra en la qual nos certificats del accident del senyor Duch, del qual havem haut e havem fort gran desplaer, placia a nostre senyor quel quart de afany e li restituesca sanitat. E en veritat lo senyor Duch sen deuria mills gardar de fredor e duns destrempraments aytals que no fa, car axó no es ne será ab deu sinó oreig e fredor que pres prop dela mar. E axí pregam vos que, ara e tota vegada, entenats, axí com creem be que farets, ab sobirana cura e diligencia en lo seu bon regiment e cura e ques quart sobiranament doreig e de totes altres coses qui en son mal son contraries. E daçó qui sen seguirá per avant qui si a deu plau será tot be, vos pregam quens certiffiquets continuament car no estarem sens gran ansia tro quel sapiam be gorit. Regraçians vos molt com nos navets certificada. Dada en barchinona, sots nostre segell secret, lo derrer dia de Març del any m.cclxxx. — *Secretarius.*

Dirigitur vicecomiti insule e de caneti et Johanni Janerii militi.» (1586-121 g.)

«Reverent pare en christ e molt car amich : Resabuda havem vostra letra sobrel fet dela pau del Rey de Castella e del Rey de Portugal e ell fet dels angleses. E aquella entesa e ço quis conten en lo translat que havets tramés al senyo^r Rey dela letra quel dit Rey de Castella vos navia tramesa, havem haut e havem sobiran goig e plaer dela dita pau per moltes raons e principalment per iij. : la primera per los grans mals, perills e scandels danimes e de cossos qui en altra manera nestaven aparellats e per lo gran be per conseguint qui ab deu se espera aseguir entre ells; la segona que havem fe en nostre senyor que los fets dela esgleya de deu ne seran mills e pus prestament endreçats e portats ala veritat, car, quant mes pau e concordia haurá entre crestians, tant mes será lo cor daquells pus disposat e desembergat al servey de deu e asalut de lur anima. La terça, car veem clarament quela dita pau es molt profitosa e honorable e feta agran aventatge del dit Rey de Castella, La honor del qual nos reputam per propria ens en sentim, axí com fariem propriament de la nostra e raó que es attés lo gran deute e acostament que ell ha ab lo senyor Rey e aximatex car en moltes guises havem connegut e veem evidentment la gran bona affecció e voler que ell ha vers nostra honor e be avenir. E en veritat Reverent pare en Christ vos havets fet fort gran plaer al senyor Rey e a nos de escriurens del dit fet eus ho regraciam tant que no poriem pus, car ab gran ansia e conguxa nestavem. Esi algunes coses podem fer per vostra honor escrivits nosen ab tota fiança car nos ho farem molt volenterosament. Dada en Valencia, sots nostre segell secret, a xxij. dies Dagost del any m.ccc.lxxxij. — *Secretarius.*

Dirigitur Cardinali de Aragonia.» (1589-58.)

«Lo Rey.

Per tenor de la present atorgam a vos en Bernat dez coll tinent loch de Maestre racional dela nostra cort, que de la vaxella dargent que vos tenits nostra en larchiu deles portes ferrades qui es dins lo palau nostre major de Barchinona havets feta liurar a nos una taula de jaspi encastada en argent esmaltada ab perles ab iij. peus dargent e ab iij. leonets qui sostenen la dita taula lavadiçes. *Item* nos havets fetes liurar dues trompes dargent en que ha vj. canons ab senyal de Cicilia en los caps. E pesen a march de leyda xij. marchs e ij. unces. *Item* nos havets fetes liurar dos barrals grans dargent daurats e esmaltats en los peus e en los costats e en les orelleres ab j. gran esmalt en lo mig de cascun de los dits barrals ab diverses ymages e ab correges de sanastre e ab lurs cadenes dargent. E pesen entre andoses a march de Barchinona xlvj. marchs vj. unces, encloses en lo dit pes sengles caps dargent daurats que ha en los dits ij. barrals quis tenen en les dites cadenes dargent. *Item* nos havets feta liurar una caixa gran ab senyal de Cicilia en que son les dites, les quals totes coses dessusdites nos havem reebudes en la nostra aljafaria de la Ciutat de Saragoça on les nos havets trameses per manament nostre a vos fet ab letra nostra signada de nostra propia ma. Data en Saragoça a xxij. de deembre en lany m.ccc.lxxxj. En testimoni de la qual cosa havem feta avos la present ab nostre sagell secret sagellada e de nostra propia ma signada. Dada en Saragoça lo xvj. dia de Janer del any de la nativitat de nostre senyor m.ccc.lxxxj. — *Rex Petrus.» (1270-47 g.)*

«Lo Rey.

En Bonastre : Manam vos que encontinent vista la present, nos trametats per persona certa e feel lo nostre testament e los translats que tenits daquel, car nos lo volem regonexer e mudar e adobarhi algunes coses, perque es mester que tot ho haiam. E açó per res no laguiets una hora. Dat en tamarit de litera a iij. dies Dabril del any mcccclxxx Quatre.» (1294-71.)

«En Pere.

Al feel nostre en Berenguer xicot, cambrer del Infant en Johan Daragó, Salut e gracia: Com lo malvat e rebelle a nos e a nostres manaments en Juliá garrus, sia delat de diverses crims enormes per ell comeses contra la nostra persona, dels quals mereix punició corporal, Percous dehim e manam de certa sciencia e expressament e sots pena de traició e de perdre la persona els bens que, vista la present, en nom nostre, prengats lo dit Juliá garrus onque atrobar lo puxats e aquell pres e ben guardat, mort o viu, ab cadena al coll, nos amenets on que nos siam, car nos en e sobre les dites coses dependents e emergent daquelles, vos constituhim nostre lochtinent, eus cometrem sobre les dites coses plenerament nostres veus ab la present, per la qual manam al justicia portantveus de governador en aragó e a tots e sengles oficials e sotmeses nostres sots la pena damunt dita que en e sobre les dites coses contrast o empaxament alcu nous donen, ans si requests ne seran vos donen consell, favor e ajuda. E si mester será vos accompanyen ab hosts e en altra manera segons que avos será vist faedor. Dada en Barchinona, a xij. dies de febrer En lany de la nativitat de nostre senyor mcccclxxxvj. — *Rex Petrus.*» (1294-86 g.)

«El Rey.

*Justicia : vista havemos vuestra letra e delos jurados. E nos escrivimos largament aquellos de nuestra intencion segund poredes veer en un traslat que vos enviamos dentro la present interclus. E sepades que somos mas maravillados de vos, que no de otro alguno, qui sodes baillo e official antigo, hombre por nos feyto e sabedes que quiere dezir Rey e senyor e si sus vassallos no li son obedientes sabedes porque manera se debe enantar. Sabedes encara que dios no sostiene inhobediencias de que prometemos avos e a ellos por nuestra cabeça, que nos no lo sosten-dremos, antes personalment entendemos de venir assi e punir ellos e vos delas inhobediencias e traspasamientos de nuestros mandamientos, en e por la manera que justicia requerra. E si vos parasedes mientes alas letras que vos havemos enviadas, vos con los hoiros jariades mas diligent a complir nuestros mandamientos que no sodes estado entro aquí. Dada en Barchinona a xv. dias de Febrero del anyo mcccclxxxvj. — *Rex Petrus.*» (1294-87 g.)*

«El Rey.

Galmedina e Jurados : Recebimos vuestra letra scripta en Caragoça a x. dies del present mes de Febrero e por tenor dela qual havemos vistas e conocemos vuestras intenciones, las cuales non son aquellas de que nos haviamos confiança enta vosotros, antes con maneras palliadas e coloradas havedes anos scripto, las cuales nos havemos bien entendidas e si adios plaze adelant noscercedes que las entendemos millor quando por obra bi enantaremos mediant justicia. Otrossí: somos maravillados de vosotros que, si por un singular fuesse scripto a vosotros dun feyto o de

dos distinctament, li hauriades feyta respuesta e anos qui somos vuestro Rey natural e soberano senyor no havedes curado descriuir nos si havedes feitas las cridas que mandavamos fazer e las presentaciones de las letras que vos havemos enviadas si las havedes feytas, sino que dexiz que nos placia que vos hayamos por escusados que dura cosa vos sembra de fazer semblantes cosas, pero mas dura cosa sembra anos que vosotros no querades ser obedientes anos e a nuestros mandamientos, ni curades responder nos linfant en Johan que tiene acorazon de fazer e sus malos e falsos consellersos qui consello li dan e si ha cura de prender e anos enviar aquella negra avol fembra filla de diablo Na Constança, de que si dios quiere castigaremos vosotros e los otros qui semblantes inhobediencias nos fazen. E si haviades mientes que cabeça sodes del Regno, no fariades lo que feytes, antes con diligencia e por todo vuestro poder compliriades nuestros mandamientos assí como de vuestro Rey e senyor, que viviendo nos, vuestra naturaleza en nos es e no en ninguno otro. E los qui anos son inhobedientes e rebelles, por vosotros deven ser perseguidos e no sostenidos e si pensavades en las penas que por fuero e por justicia son concebidos en los mandamientos que feytos vos havemos, vosotros fariades por hotra manera vuestros feytos que no faytes, mayorment que los enantamientos que nos femos por sostenimiento e proveyto dela cosa pública e delas leys de todas nuestras terras e Regnos e por conservacion del aseo e juicio dela cort, el qual con grant instancia vuestra e delos otros Regnos e terras nuestras havemos feytos e sabe dios que todo esto havemos afazer por fuerça de justicia por la qual regnamos e havemos entro al dia de huey regnado. E veemos que la Casa de Aragon, que dios por su mercé ha conservada tro al dia de guey con creximiento de honor, se va aperder por exa negra e avol fembra, queremos fazer por todo nuestro poder que en nuestros dias lo posemos en tal estamiento que por siempre sea conservada. E si todo esto yes por vosotros considerado, faredes millor vuestros feytos e compliredes nuestros mandamientos que no havedes entro aquí. Porque, reprendiendo vos delas cosas dessudo ditas, vos mandamos de toda nuestra cierta sciencia dins la fe e naturaleza aque tenidos sodes anos, como vuestro Rey natural e sobirano senyor e jus encorrimiento dela nuestra ira e indignacion, que luego encontinent sienes otro enterval, cumplades del todo nuestros mandamientos en e por la manera que vos havemos ya escripto. E fagades anos breument respuesta, por tal manera, que hi podamos enantar segunt que justicia, fueros, costumbres e observancias de nuestros Regnos e terras querran e en otra manera segund que nuestro senyor dios nos administrará, esguardados las grandes rebelliones e inhobediencias que anos son feytos en nuestra velledat. E deveades guardar que nos prendiessemos todo plazer de vosotros eno desplazer de que prometemos a nuestro senyor, que si el contrario faredes, que nos entendemos a vosotros e a cada uno de vosotros a castigar e punir segund que dios e justicia nos administraran. Dada en Barchinona a xx. dies de Febrer del any mcccclxxxvij. — Rex Petrus.» (1294-87.)

«El Rey.

Merino : nos escrivimos a los justicia Daragon, Calmedina e Jurados de Caragoça por nuestras letras, las quales vos enviamos ligadas conla present e queremos que las dedes a aquellos e instades que bayades breument respuesta. E vos escrivit nos de qualsequiera cridas, enantamientos que los ditos justicia e jurados hayan feytos por mandamiento nuestro. E dexit li de nuestra part, que pues siempre fueron buenos e leales vassallos, que agora por ninguno no den manera que la nuestra ira haya a venir sobre ellos mas nuestra gracia e mercé. Assinmismo

queremos que por vuestro poder vos certificades sil Infant en Johan entienda a complir nuestros mandamientos en enviar anos presa exa negra e avol fembra, filla de diable, na Constança e de todo esto nos certifiqueades largament por vuestras letras como mas breument poredes. E catat que esto no mudedes por manera alguna, como nos queramos de toda nuestra cierta sciencia que ansi se faga. Dada en Barchinona a xv. dias de Febrero del anyo mcccclxxxvj. — Rex Petrus.» (1294-88.)

«Lo Rey.

Pus es vostre enteniment que vos per vostre grant inhobediencia volets en nostres dies fer Rey e senyor linfant en Johan Daragó, Manam vos, sots pena de perdre la persona e bens, que daquiavant del ofici dela governació no usets, com nos ab la present vos haiam per sospés del regiment daquell. E guardats vos que daçó no espereu altre manament en contrari, com nos, tota consultació, dilació, e excusació apart posada, vullam que axis faça. Als altres qui, per inducció vostres, ab vos ensemps, nos han escrit, al present no curam respondre car, qui folles paraules escriu a senyor, callar los es resposta. E dela presentació dela present estarem a relació del portador qui aquella fer verdadera ha jurat en poder nostre. Dada en Barchinona a ij. dies de Març del any mcccclxxxvj. — Rex Petrus.

Dirigitur Azenario pardo dela casta.» (1294-88 g.)

«En Pere, etc. Al amat nostre mossen Pelegrí de montagut, lochtinent de Governador en Regne de Valencia, salut e dilecció : Nos, per algunes justes ..... havem sospés del ofici dela governació e del regiment e exercici daquella, mossen Aznar pardo dela casta. Perqueus manam que vos, be e diligentment, regiscats lo dit ofici en e per la forma que lo dit mossen aznar fahia, tro a tant que de nos haia altre manament en contrari; aximateix volem eus manam que ab veu de crida, notifiquets generalment per tot lo Regne que lo dit mossen Aznar hagen e tenguen per sospés e asos manaments daquiavant, durant la dita suspensió no obeesquen. E si per ventura lo dit mossen Aznar, mogut de tanta inhobediencia, nos volrá lexar del regiment del dit ofici, volem, eus manam, que ell personalment e tot sos bens prenats e pres e ben guardat, lo tingats en vostre poder tro de nos haiats altre manament en contrari. Volem emperó e a vos manam, sots pena de perdre la persona e bens, que sens altre entervall, ne tarda alguna, façats fer les dites crides que nos havem per nostres letres manades fer al dit mossen Aznar pardo. Ço es, la una tocant que los manaments del Infant En Johan Daragó no sien obehits, laltre que los actes que los seus scrivans faran no hagen valor alguna. E guardatvos que açó no mudets, Com nos de nostra certa sciencia tota consultació, apellació e excusació apart posades, vullam que axis faça. Dada en Barchinona a ij. dies de Març del any mcccclxxx sis. — Rex Petrus.» (1294-88 g.)

«Lo Rey.

Car fill : be creem vos recort com vos laltra jorn en nostra cambra nos demanás ens suplicás vos donassem licencia de anar al Infant en Johan Daragó, la qual nous volguem atorgar ans espressament vos manam noy anassets. E habem sabut certament que vos no contrasant lo dit nostre manament, en gran menyspreu nostre volets anar al dit Infant, de que som molt marvellats e no sens rahó agreujats. Perqueus manam, con pus espressament

podem, sots la fe e naturalesa a quens sots tengut, que al dit Infant no anets. En altra manera si ho fets, ço que per res no pensam, ara per lavors gitam e posam contra vos totes aquelles malediccions que pare pot gitar contra fill inobedient, per la qual inobediencia anantarem contra vos fortment e rigorosa. Dada en Barchinona a xvij. dies de Març del any mcccclxxxvj. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Infanti Martino.» (1294-89.)

«Lo Rey.

Mossen Bernat : Sabut havem quel Infant en Johan Daragó ha acordat e vol venir a nos e menar absi los vescomtes dilla e de Rocabertí, sens licencia e voler nostre. E perço que si ells venen e nos voliem fer contra ells o alcun dells procehiment o enantament alcun, ho pugam fer pus poderosament e mils a nostra honor e avantatge, Pregam vos tan afectuosament con podem e volem e encaraus manam de certa sciencia e expressament, que encontinent on pus secretament e ab la mellor manera queus parega, aemprets aquella mellor e mes gent darmes que porets, en guisa que al primer manament que haiats nostre siats ab nos o lla on nos ordonarem. E no estigats per messions e despeses car vos les farem pagar complidament. E haurem vers vos tal esguart que será bona e bastant satisfacció al servey. E daçous encarregam con pus estretament podem, axí com aquell al qual daçó e de maiors coses havem singular confiança. Dada en Barchinona a xxv. dies de Maig del any mcccclxxxvj. — *Rex Petrus.»* (1294-89.)

«Lo Rey.

Prohomens : Entesa havem la malautia quel infant en Johan Daragó, fill nostre, ha. E com tingam fort acor que si obre ere dell quel infant en Jacme, fill seu, nostre Net anos molt car, com afill no prenguéis altra espasse o tom, Percous manam sots pena de trahició que lo dit Infant vosaltres retingats e guardets tro per nos sie ordonat e scrit a vosaltres que farets dell. E guardats vos que açó no mudets, com nos de tota nostra certa sciencia vullam que axis faça. Certificants vos que si als ere dell, queu imputariem tot aculpa de vosaltres. Dada en Barchinona a xxij. dies Doctub^e del any dela nativitat de nostre senyor mcccclxxxvj. — *Rex Petrus.*

Dirigitur Juratis Gerunde.» (1294-97.)

EPÍLECH

«Die sabbati xxix. mensis decembris anno mcccclxxxvij. dicta regina affugiit a civitate Barchinone, una cum honorabile Bernardo de Fortiano, fratre suo, et cum Bartholomeo Lunii et cum aliis, dimittendo dominum regem Petrum, in extremis laborantem, in eadem civitate; et recolleserunt in castro de la Rocha in Penitense, a quo postea, una cum aliis capta per inclitum dominum Martinum domini regis natum reversa fuit ad eandem civitatem.» (Dietari de la Ciutat.)

«Lo Primogenit.

Molt car frare : dues letres havem reebudes vostres, notificantnos la malaltia e accidents del senyor Rey, on vos responem que anos desplau fort la sua malaltia mas, pus a nostre senyor plau, no si pot als fer. E daltre part havem gran pler e consolació dela benedicció que ha donada anos e avos grahim vos molt la bona diligència que hi havets hauda. E pregam vos molt car frare, que envers lo senyor Rey sien fetes totes aquelles coses que hi sien necessaries, axí com vos tenim per dit que facets. Daltre part molt car frare, vos pregam que com nos nons trobem be aquí, ans nos hic anagem, que encas que nostre senyor hagués fetes ces voluntats del senyor Rey, que decontinent manets de part nostra a mestre Francesch conill, a mestre Ramon querol e mestre Guillem ça garriga, que venguen anos ací en Gerona. E vos molt car frare fets fer regonexer les andes ab les quals lo dit senyor Rey aná dací de Gerona a Barchinona e si han ops alcuna reparació que si faça e decontinent enviats les nos ab homens qui les porten. *Item* : vos pregam que sil senyor Rey era passat desta vida, quem trametats pericó, cambrer del dit senyor, e que aport tot los anells quel dit senyor Rey tenia en ses mans e la pedra apellada betzar e los llibres intitulats *Titus livius* e *Valerius maximus*. E axí mateix tots los stalabres e quadrants que havia el senyor Rey, e totes les altres robes dela guarda roba, que sien posades aquí en loch saul e digats al dit Pericó que nos havem per agradable lo bon servey quens ha fet e quen será per nos remunerat. *Item* : vos pregam molt car frare, quens enviets los falcons de Mossen Bernat de Fortiá e den Berenguer de magarola, si son en loch quels puxats haver. E enviats nos en sens damnatge e lo podench del senyor Rey apellat *Cordero*. E daltre part molt car frare, continuats vostres afers axí com be havets començat e que de continent scrivats per vostres letres al portant veus de Governador per nos en Regne de Mallorques que decontinent deia licenciar Mossen Pere Davinyó que vengua a nos. E com haïam entés que aquí ha alscons factors den Barthomeu lúnes, los quals han fetes alsconses als obres contra nostres sotsmeses segons que Micer Bernat dez pont vos informarà pregam vos molt car frare quels façats pendre e lurs bens axí mateix en manera que hagen la pena que merexen.» (1952-5.)

«Lo primogenit.

Entés havem quel senyor Rey stá en fort punt de sa sanitat e que la Reyna ab los traydors que li eren de prop es fuyta, ab los quals sen es anat Nicholau Dabella fill vostre; per queus manam, sots la ira e indignació nostra, que no vingats a nos ne a nostra cara companyona la Duquessa, ne passets les limits de Rosselló; en altra manera certificam vos, que si lo contrari fahiets, que nos anentariem contra vos axí com inobedient a nostres manaments. Emperó, per esguarts de deu, plau nos sien tornats tots vostres bens los quals vos son stats levats. *Data en Gerona, a xxx. de Decembre en lany dela nativitat de nostre senyor m.°ccclxxxvij. — Primogenitus.*

Dirigitur nobili Constancie de fonolletto.» (1952-6 g.)

«Lo Primogenit.

Mossen Jacme : entés havem que vos havets en vostre poder algunes etzembles carragades de robes dela dona na Sibilía, Reyna Daragó, les quals passaven prop Vilafrancha

de penedés. On com nos haiam donades a nostra cara companyona la Duquessa les dites etzembls, robes e altres bens dela dita Reyna, a vos deym e manam que les dites etzembls e robes que son en vostre poder, al feel porter dela dita Duquessa lo qual vos trametem per la dita rahó, liurets, ell faent vos apocha de aquelles. E açó per res no mudets. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a ij. dies de Janer en lany dela Nativitat de nostre senyor Mil Trescents vuytanta set. — *Primogenitus.*» (1952- 7 g.)

«Infant en Johan, etc. : Al feel nostre en P. çes comes, habitador de Vilafrancha de penedés, Salut e gracia. Com nos, moguts per justes causes e motius, haiam deliberat de haver adés amans nostres, totes viles, castells e lochs, rendes e altres quals sevol bens dela dona na Sibília, Reyna Daragó e de son frare en Bernat de Fortiá e de tots altres qui sen han amenada ab armes la dita Reyna inscient e ignorant lo senyor Rey, stant aquell en perill de mort, cometents contra la persona del dit senyor Rey crim de lesa magestat, infidelitat e bausia, per lo qual crim nos contra los damuntdits e cascun dells havem començat procés. E no res menys vnllam esser presos tots los damunt dits e altres que poran per vos esser atrobats. Per ço avos dehim, comanam e manam, que tots aquells dels dessus nomenats e lurs Viles, Castells, lochs, rendes e altres bens que trobar porets dins la dita Vila de vilafrancha e vegueria e limitacions de aquelles, en nom nostre prenats e occupets e inventariets; e aquells presos e ben guardats tingats. E no resmenys adés per exercir la justícia deles dites Viles, Castells e lochs, comanets los officis de aquells a persones ydonees e sufficientes, fins que per nos en altra manera hi sia provehit. Manants als oficials e prohoms de Vilafrancha de penedés e a tots altres dela dita Vegueria, que avós ab lurs armes, si mester serà, o per vos ne seran requests, hosteiant seguesquen en fer la dita ocupació E no resmenys avos obeesquen, car nos en e sobre les dites coses totes e sengles e altres emergents de aquelles, avos nostres veus ab les presents plenerament comanam. Dada en Gerona, sots nostre segell secret, a iij. dies de Janer En lany dela Nativitat de nostre senyor m.ccc.lxxxvij. — *Primogenitus.*» (1952-15 g.)

En una embaxada que fa en Luquí Scarampo, familiar del Rey, al Sant Pare d'Avignó, hi ha un capítol qui diu : «Noresmenys, suplicará al sant pare que li placia absolve la senyora Reyna del vot que laltre dia feu de no portar ja més perles, ni pedres en son cap, ni vestedures brodades en sa persona. E daçó li suplich de part del dit senyor, per la malaltia del qual la dita senyora feu lo dit vot sens licencia sua.— *Petrus Secretarius.*» (1751-96 g.)

«La Reyna.

Mossen Bernat : Manam vos de part del senyor Rey e nostra, com pus e spressament podem, que vista la present, tota excepció e dilació remoguda, liurets de fet la Reyna, muller que fou del Senyor Rey nostre sogre que deus haja, a mossen Andreu castellá lo qual aquí

tramettem per aquesta raó. Dada en barchinona, sots nostre segell secret, a xxviij. dies de Maig del any mcccclxxxvij. — La Reyna.

Fuit directa Bernardo Aymerici Militi Algazirio domini Regis.» (2056-97 g.)

«La Reyna.

Reebuda habem vostra letra. E plau nos sobiranament, eus regraciam molt, con havets aquí fet pendre en Saragoci de Mallorques, hen loam vostra bona diligencia Pregants vos e manants que ab tot esforç traballets e façats quens sia aci remés encontinent, segons fets saber, guardat en tal manera que per res escapar no pugués, com també per la salut del senyor Rey com en altra manera sia tan necessari que mes no poria haver lo así prestament. E no ab menor diligencia e esforç treballats e entenets en fer cercar e haver en Pontons qui era Cavallariç dela Reyna que fo muller de nostre pare que deus haia, e lo qual pontons el inculpat de semblant malefici segons vos havem ja escrit. Faents per manera que semblantment nos sia remés guardat, de guisa que fugir o escapar no puxa per res. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, Dimarts a vespres iiij. de Maig del any m.ccc.lxxx set. — La Reyna.

Als amba[xa]dors del senyor Rey e nostres en cort de Roma.» (2056-98.)

«La Reyna.

Mossen Francesch : Dit nos es estat que ala Reyna dona Sibilia e en sa posada, venen de nit e de dia molta gent e tanta, que par sia processó, alguns per visitar e altres no solament per visitació mas encara per ferli e de fet li fan grans profertes, la qual cosa, si axí es, no havem per be, ans volem que ab bona manera ho façats cessar e dela veritat nos certifiquets encontinent. Dada en Vilafrancha, sots nostre segell secret, a xxij. dies de Novembre del any m.ccc.lxxxvij. — La Reyna.

Fuit directa Francisco Daranda, militi, domine Regine generali procuratori.» (2056-100 g.)

TAULA

	<u>Pàgs.</u>
Nota previa	II
La Amistaçada	13
La Reyna.	25
La Mare	35
La Dòna	41
La Mestressa de casa	51
La Protectora	85
La Germana	105
La Marastra	127
Epílech	139
Apèndix documental	159